

Ν. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ - Α. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

19241

**ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ
ΧΡΟΝΩΝ**

Μέ απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὰ διδακτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καί Λυκείου τυπώνονται ἀπό τόν Ὄργανισμό Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων καί μοιράζονται Δ Ω Ρ Ε Α Ν.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ν. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ Α. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤ. ΣΧΟΛΕΙΟΥ**

**ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1979**

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τό βιβλίό αυτό εἶναι τό τελευταῖο τῆς Ἱστορίας τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Στήν Ε' τάξη μάθαμε τήν ἱστορία τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδας. Μάθαμε δηλαδή τήν ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἢ Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ὡς τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπό τούς Τούρκους καί τήν κατάλυση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας (1453 μ.Χ.).

Ἐφέτος στήν ΣΤ' τάξη θά μάθουμε τή Νέα Ἑλληνική Ἱστορία, δηλαδή τήν ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπό τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως (29 Μαΐου 1453) ὡς σήμερα.

Ἡ Νέα Ἑλληνική Ἱστορία ἔχει πολλά δυσάρεστα. Θά ἰδοῦμε σ' αὐτή πῶς τό Ἔθνος μας, τό μεγάλο καί ἔνδοξο μιά φορά, ὑποδουλώθηκε στούς Τούρκους, ἕνα λαό ἀπολίτιστο πού ἤρθε ἀπό τήν Ἀσία. Οἱ πρόγονοί μας ἔμειναν αἰῶνες κάτω ἀπό τήν τουρκική ἐξουσία κι ἔπαθαν συμφορές καί ταπεινώσεις. Ἔτσι πολλοί πίστευαν ὅτι τό ἑλληνικό Ἔθνος ἔσβησε.

Μά τό Ἔθνος μας εἶχε πολλή ζωή. Μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου μάζεψε τίς δυνάμεις του κι ἄρχισε τρομερό ἀγώνα ἐναντίον τοῦ κατακτητῆ. Κατόρθωσε τέλος νά ἐλευθερωθεῖ καί νά ἀρχίσει νέα ζωή.

Χάρτης Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας

Στό βιβλίον αὐτό θά ἰδοῦμε πρῶτα τὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων στὰ χρόνια τῆς δουλείας. Θά ἰδοῦμε ἔπειτα τὸ ξύπνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὸν τιμημένο Ἄγωνα του γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία. Καὶ τέλος θά ἰδοῦμε τὸ ἐλεύθερο ἑλληνικὸ κράτος καὶ τίς προσπάθειές του, γιὰ νὰ προοδέψει καὶ νὰ πάρει τὴ θέση του μέσα στοὺς πολιτισμένους λαούς.

καί κυριαρχοῦσαν στό Αἰγαῖο πέλαγος, στόν Εὐξείνιο Πόντο καί στήν ἀνατολική λεκάνη τῆς Μεσογείου.

Ἔτσι τό Τουρκικό κράτος τήν ἐποχή αὐτή ἦταν τό μεγαλύτερο καί ἰσχυρότερο κράτος τοῦ κόσμου μέ πρωτεύουσα τήν ξακουστή Πόλη, πού ἡ λάμψη τῆς ἀκτινοβολοῦσε σέ ὁλόκληρο τόν κόσμο.

Ὁ σουλτάνος τῶν Τούρκων ἦταν γιά πολύ καιρό ὁ δυνατότερος βασιλιάς τῆς ἐποχῆς του. Εἶχε τό μεγαλύτερο στρατό τοῦ καιροῦ ἐκείνου, πού διψοῦσε γιά πολέμους. Καί δέν ὑπῆρχε κανένα κράτος ἱκανό νά ἀντιμετωπίσει τόν τουρκικό κίνδυνο.

2. Δεινοπαθήματα τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ

Εἶναι ἀδύνατο νά φανταστεῖ κανεῖς συμφορά μεγαλύτερη ἀπό αὐτή πού ἔπαθε τό Ἔθνος μας, ὅταν ὑποδουλώθηκε στους Τούρκους. Οἱ Τούρκοι, ἄγριοι καί ἀπολίτιστοι καθώς ἦταν, ἔσπεραν τήν καταστροφή στό πέρασμά τους μὴν ἀναγνωρίζοντας κανένα δικαίωμα στό σκλαβωμένο Γένος.

Τά σπουδαιότερα ἀπό τά δεινοπαθήματα τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ εἶναι τά ἑξῆς:

α) Ὁ ἐξισλαμισμός

Ἡ σκληρότητα τῶν Τούρκων στράφηκε ἀπό τήν ἀρχή κατά τῆς χριστιανικῆς θρησκείας πού τή θεωροῦσαν ἐμπόδιο, γιά νά κρατήσουν τήν κυριαρχία τους. Ἔπρεπε μέ κάθε τρόπο οἱ Ἕλληνες νά τουρκέψουν καί νά ἐξισλαμιστοῦν, νά γίνουν δηλ. Μωαμεθανοί.

Γιά νά τό πετύχουν αὐτό μηχανεύονταν πολλά: Πολλούς τούς ὑποχρέωναν νά ἀλλαξοπιστήσουν μέ τή βία ἢ μέ τό ξίφος· ἄλλους τούς ἐξισλάμιζαν μέ ὑποσχέσεις καί ἀμοιβές· καί σέ ἄλλους ἔδωσαν ἀξιώματα πολιτικά καί στρατιωτικά καί τούς ἔπεισαν νά ἀλλάξουν τήν πίστη τους.

Ἄκόμα ἀφαίρεσαν ἀπό τούς Ἕλληνες τούς μεγαλύτερους καί ὠραιότερους ναούς καί τούς ἔκαναν τζαμιά. Σέ πολλά μέρη ἄρπαζαν καί τά μοναστήρια μέ τίς περιουσίες τους. Στους σκλάβους ἄφησαν τά ἀπομακρυσμένα ἐξωκλήσια, καθώς καί τούς μικρούς, ἀπόκεντρους καί φτωχοῦς ναούς, ἀπό τούς ὁποίους ἀφαιροῦσαν τίς καμπάνες καί τούς ἐξωτερικούς σταυρούς.

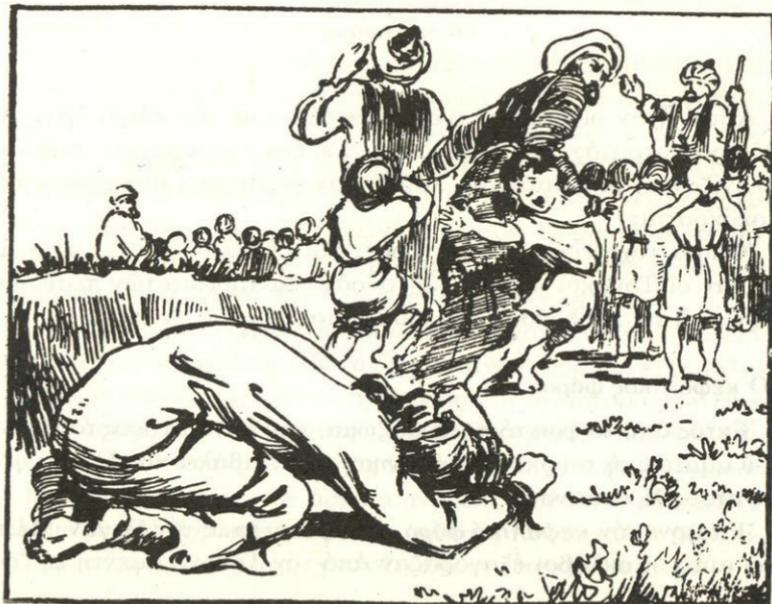
β) Τό παιδομάζωμα

Οί Τουρκοί, γιά νά πάρουν τόν άφρό τοῦ Ἑλληνισμοῦ, δηλ. τή νεολαία, ἐφάρμοσαν μέτρο σατανικό, τό ἀπαίσιο *παιδομάζωμα*. Τουρκική ἐπιτροπή γύριζε σέ πόλεις καί σέ χωριά καί ἄρπαζε, χωρίς οἴκτο, τά πιό γερά καί τά πιό δυνατά ἑλληνόπουλα, πού εἶχαν ἡλικία 6-15 χρονῶν.

Τά παιδιά αὐτά τά ὀδηγοῦσαν σέ ἰδιαίτερους στρατῶνες, ὅπου τά ἐξιολάμιζαν καί τά ἀνέτρεφαν στρατιωτικά. Ἐκεῖ διδάσκονταν ὅτι οἰκογένειά τους ἦταν τό τάγμα τους, πατέρας τους ὁ σουλτάνος καί σκοπός τῆς ζωῆς τους ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς ἄπιστους, δηλ. τοὺς χριστιανούς.

Τοὺς ἀπαγόρευσαν νά παντρευτοῦν, ὅταν μεγάλωναν, καί νά κάνουν οἰκογένεια. Μάθαιναν τουρκικά γράμματα, ξεχνοῦσαν τή γλώσσα τους καί τήν καταγωγή τους καί γίνονταν φανατικοί μωαμεθανοί καί σκληροί διῶχτες τῶν χριστιανῶν. Σέ αὐτούς ὀφείλονταν τά μεγαλύτερα κακουργήματα καί τά φρικτότερα δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων.

Τό παιδομάζωμα

Οί γενίτσαροι

Αὐτοί ἦταν οἱ φοβεροὶ **γενίτσαροι**, πού μέ τόν καιρό ἔγιναν ὁ καλύτερος στρατός τοῦ σουλτάνου. Σέ ἕνα ἑκατομμύριο περίπου ὑπολογίζονται οἱ χριστιανοί, πού ἔγιναν γενίτσαροι στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας.

Ὅμοια τύχη εἶχαν πολλές φορές καί οἱ ἑλληνοποῦλες, πού τίς ἄρπαζαν οἱ Τούρκοι καί τίς ὀδηγοῦσαν στά χαρέμα τῶν πλουσιῶν Τούρκων ἢ τίς πουλοῦσαν στά σκλαβοπάζαρα τῆς Ἀνατολῆς.

γ) Ὁ κεφαλικὸς φόρος

Ἐκτός ἀπό τό φριχτὸ παιδομάζωμα, πού ἦταν ὁ φόρος τοῦ ἑλληνικοῦ αἵματος, ἡ τουρκικὴ Κυβέρνηση εἶχε ἐπιβάλει καί ἄλλους φόρους στοὺς Χριστιανοὺς.

Ἐπαιρνε τόν **κεφαλικὸ φόρο**, τό **χαράτσι** ὅπως τόν ἔλεγαν. Μέ τό φόρο αὐτό οἱ σκλάβοι ἐξαγόραζαν ἀπὸ τόν Τούρκο ἀφέντη τὴ ζωὴ

τους για ένα χρόνο. Τό φόρο αυτό ήταν υποχρεωμένοι να τον πληρώνουν όλοι οι Έλληνες, εκτός από τις γυναίκες και τα παιδιά.

δ) Καταστροφή της περιουσίας των Έλλήνων

Οί περιουσίες των Έλλήνων έπαθαν μεγάλες καταστροφές. Οί Τούρκοι πήραν τά καλύτερα κτήματα, πού τά χάρισε ό σουλτάνος στους στρατιωτικούς άρχηγούς, για να καλοζοῦν οί ίδιοι καί μέ τά εισοδήματα να τρέφουν στρατό καί άλογα. Άλλα κτήματα τά έδωσαν στα τζαμιά ως **βακούφια**.

Στους Έλληνες άφησαν τά άπόμερα, τά όρεινά καί τά άγονα κτήματα. Καί από αυτά ήταν υποχρεωμένοι οί Έλληνες να δίνουν στους Τούρκους τό δέκατο από τά εισοδήματά τους· ό φόρος αυτός λεγόταν **δεκάτη**. Φόρο πλήρωναν καί για τά ζωα τους.

ε) Ταπεινώσεις καί έξευτελισμοί

Οί Τούρκοι, για να στερεώσουν τήν κυριαρχία τους στα σκλαβωμένα μέρη, χρησιμοποιούσαν κάθε πειστικό κι έξευτελιστικό μέσο πάνω στους ύπόδουλους χριστιανούς. Τούς φέρονταν μέ μεγάλη περιφρόνηση καί τούς όνόμαζαν **ραγιάδες**, δηλαδή σκλάβους, καί **γκιαούρηδες**, δηλ. άπιστους.

Η ζωή του ραγιά δέν είχε καμιά αξία για τον κατακτητή. Για τό ελάχιστο πράγμα ό Τούρκος είχε δικαίωμα να του άφαιρέσει τή ζωή. Οί ραγιάδες έπρεπε να ύπακούουν τυφλά στους άφέντες τους. Δικαιοσύνη δέν ύπήρχε για τούς Έλληνες στα τουρκικά δικαστήρια.

Άλλά καί τιμή δέν είχαν οί γκιαούρηδες, οὔτε κανένα ανθρώπινο δικαίωμα. Έπρεπε να ύποκλίνονται στον Τούρκο καί να σηκώνονται, όταν περνούσε από μπροστά τους. Δέν είχαν τό δικαίωμα να φοροῦν πολυτελή φορέματα ή να καβαλικεύουν σε άλογο.

Οὔτε γράμματα είχαν τό δικαίωμα να μαθαίνουν οί Έλληνες. Τούς έκλεισαν τά σχολεία, για να μή μαθαίνουν γράμματα τά έλληνόπουλα κι έτσι να λησμονήσουν τή γλώσσα καί τήν ιστορία του έθνους τους. Σε όρισμένα μέρη μάλιστα, πού ζούσαν πολλοί μουσουλμάνοι, άπαγορευόταν στους χριστιανούς να μιλοῦν τήν ελληνική γλώσσα.

Κατέστρεψαν τέλος τά αρχαία μνημεία, πού είχαν άπομείνει σε πολλά μέρη· τά άγάλματα καί τούς στύλους των αρχαίων ελληνικών ναών τούς έκαμαν ασβέστη, για να χτίσουν σπίτια ή κάστρα.

Ἔτσι ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν σκλαβωμένων ἦταν στά χέρια τῶν Τούρκων. Γι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ἀπέφευγαν κάθε τι, πού θά προκαλοῦσε τούς Τούρκους. Ἐφοβοῦντο νά χτίσουν ὠραία σπίτια, νά ἀνοίξουν παράθυρα πρὸς τὸ δρόμο καὶ νά στολιζοῦν τὰ παιδιά τους, γιατί ὅλα αὐτὰ ἦταν δυνατό νά τὰ φθονήσουν οἱ Τούρκοι.

Τέτοια ταπεινὴ, ἐξευτελιστικὴ καὶ ἀνυπόφορη ζωὴ πέρασαν οἱ προπάτορές μας τέσσερις αἰῶνες.

στ) Ἐκπατρισιμὸς τῶν Ἑλλήνων

Τὰ τόσα δεινοπαθήματα καὶ οἱ πολλοὶ ἐξευτελισμοὶ ἀνάγκασαν πολλοὺς Ἕλληνες νά ἐκπατριστοῦν. Ἐφυγαν οἱ πλουσιότεροι, οἱ ἐξυπνότεροι καὶ οἱ τολμηρότεροι. Ἐφυγαν ἀκόμα οἱ λόγιοι, πού πῆγαν στὴν Εὐρώπη καὶ ἰδίως στὴν Ἰταλία καὶ δίδαξαν ἐκεῖ τὰ ἑλληνικά γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ βοήθησαν στὴν ἀναγέννηση τῆς Δύσεως.

Γνωστοὶ ἀπὸ τούς λόγιους αὐτοὺς εἶναι: ὁ Θεοδ. *Γαζής*, ὁ Ἐμμανουήλ καὶ ὁ Ἰωάννης *Χρυσολωρᾶς*, ὁ Γεωργ. *Τραπεζοῦντιος*, ὁ *Βησσαρίων*, ὁ Ἰωάννης *Ἀργυρόπουλος*, ὁ Δημήτρ. *Χαλκοκονδύλης*, ὁ Μάρκος *Μουσοῦρος*, ὁ Κωνστ. καὶ ὁ Ἰωάν. *Λάσκαρης* καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Οἱ ἐκπατρισθέντες ὅμως Ἕλληνες δέ λησιμόνησαν τὴν πατρίδα τους· ἐργάστηκαν, στίς ξένες χῶρες πού βρισκόνταν, νά κάμουν τούς ἰσχυροὺς τῆς Εὐρώπης νά ἀγαπήσουν τὴ σκλαβωμένη Ἑλλάδα καὶ νά βοηθήσουν στὴν ἀπελευθέρωση τοῦ σκλαβωμένου Γένους.

Στὴν Ἑλλάδα ἔμειναν κυρίως οἱ ἀγράμματοι καὶ φτωχοὶ χωρικοὶ, οἱ ὁποῖοι εὐτυχῶς δέ μιμήθηκαν αὐτοὺς πού ἔφυγαν καὶ δέ ζήτησαν ἀσφάλεια σέ ξένες χῶρες, γιατί ἀλλιῶς ὁ ἑλληνισμὸς θά κινδύνευε νά ἐξαφανιστεῖ.

Ἐμειναν αὐτοὶ στὴν Ἑλλάδα συνεχίζοντας τὸ ἔργο τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ. Ποτέ δέν ἔχασαν τὴν πίστη τους ὅτι θά ξανάρθει στὴν πατρίδα μας ἡ χαμένη λευτεριά, ὅτι θά ἀναστήσουν πάλι τὸ Βυζάντιο καὶ τὴν Ἁγία Σοφία καὶ θά ἀναστηλώσουν τὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο.

Τὴν πίστη τους αὐτὴ τὴ μετέδιναν ἀπὸ γενιά σέ γενιά ἀμετάβλητη καὶ δυναμωμένη. Ἔτσι ἐπὶ 4 αἰῶνες ὑπέφεραν μέ καρτεριά τίς ταπει-

νώσεις και τούς ἐξευτελισμούς και ποτέ δέν ἔπαψαν τόν ἀγώνα, γιά νά ἀποτινάξουν τόν τουρκικό ζυγό και νά ἀνακτήσουν τή λευτεριά τους.

Σέ αὐτούς κυρίως ὀφείλουμε τό ὅτι μιλοῦμε τή γλώσσα τῶν προγόνων μας και λατρεύουμε τόν ἀληθινό Θεό μας.

Ἐοικασίες

1. Ποιά βασανιστήρια υπέφεραν οἱ χριστιανοί ἀπό τούς Τούρκους;
2. Τί ἦταν τό παιδομάζωμα; τί ἦταν οἱ Γενίτσαροι;
3. Ποιές φορολογίες εἶχαν ἐπιβάλει οἱ Τούρκοι στους Ἑλληνες;
4. Τί ὀφείλουμε στους ἀγράμματους και φτωχοὺς Ἑλληνες, πού παρέμειναν στήν Ἑλλάδα;
5. Νά βρεῖτε δημοτικά τραγούδια, πού νά περιγράφουν τά βάσανα τῶν Ἑλλήνων ἀπό τόν κατακτητή.

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

1. Ἡ Ἐκκλησία

Ὁ πορθητής Μωάμεθ, πανέξυπνος σουλτάνος, γιὰ νὰ ἀποφύγει ἐπαναστατικές ταραχές τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων καὶ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν τάξιν στὶς ἐλληνικὲς γῶρες, ἀποφάσισε νὰ παραχωρήσει στοὺς Ἕλληνες μερικά δικαιώματα, *προνόμια* ὅπως ὀνομάστηκαν.

Καὶ πρῶτα παραχώρησε *προνόμια θρησκευτικά*. Ἐπειδὴ ὁ Πατριαρχικὸς θρόνος χήρευε, πρόσταξε τοὺς Ἕλληνες, ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωση, νὰ ἐκλέξουν νέο Πατριάρχη. Καὶ γιὰ νὰ εἶναι ἡσυχος ὅτι ἡ Δύση δὲ θὰ βοηθήσει μὲ κανένα τρόπο τοὺς ὀρθόδοξους Ἕλληνες, ὑπέδειξε γιὰ Πατριάρχη τὸ *Γεώργιο Σχολάριο*, πού ἦταν ἀντίθετος στὴν ἔνωση τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὶς ὑποδείξεις τοῦ σουλτάνου ἔγινε Πατριάρχης ὁ Σχολάριος, πού ὀνομάστηκε *Γεννάδιος*. Ἡ ἐκλογή του ἔγινε μὲ πολλὴ ἐπισημότητα, ὅπως γινόταν στὴ Βυζαντινὴ ἐποχὴ.

Γιὰ νὰ τιμήσει ὁ σουλτάνος τὸ νέο Πατριάρχη καὶ νὰ εὐχαριστήσει τοὺς σκλάβους, τὸν δέχτηκε μὲ πολλὰς τιμὰς στὸ παλάτι του, τοῦ δώρισε χρυσὴ ποιμαντορικὴ ράβδο καὶ τοῦ ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ διατηρήσει ὅλα τὰ *προνόμια* πού εἶχαν οἱ προκάτοχοί του Πατριάρχες.

Σύμφωνα μὲ τὴν ὑποσχесὴ του αὐτὴ ἔβγαλε αὐτοκρατορικὸ *βεράτιο* (*χρυσόβουλο* ἔλεγαν οἱ Βυζαντινοί, *Διάταγμα* λέμε σήμερα), σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Πατριάρχης:

α) ἦταν ὁ πνευματικὸς ἀρχηγὸς ὄχι μόνον τῶν Ἑλλήνων ἀλλὰ ὅλων τῶν ὑπόδουλων χριστιανῶν· β) χειροτονοῦσε τοὺς κληρικούς καὶ ἦταν ἀνώτερος δικαστὴς τους· οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχαν δικαίωμα νὰ συλλαμβάνουν κληρικούς χωρὶς τὴν ἔγκρισιν τοῦ Πατριάρχου· καὶ γ) εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ δικάζει τὶς ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν τὶς σχετικὰς μὲ τοὺς γάμους, τὰ διαζύγια καὶ τὶς κληρονομίαις, ἐφόσον οἱ χριστιανοὶ θὰ ζητοῦσαν τὴν κρίσιν του.

Μὲ τὰ *προνόμια* αὐτὰ ὁ Πατριάρχης ἔφτασε νὰ γίνῃ ὁ *Ἐθνάρχης*, δηλ. ὁ ἀνώτατος ἐκκλησιαστικὸς καὶ πολιτικὸς ἀρχηγὸς τῶν ὑπόδουλων χριστιανῶν. *Ἐθνάρχη* τῶν δούλων τὸν ὀνόμαζαν οἱ Τοῦρκοι.

Τά δικαιώματά του αὐτά ὁ Πατριάρχης τὰ παραχώρησε στοὺς Ἐπισκόπους, πού ἀπέκτησαν καί αὐτοί μεγάλη δύναμη στίς Ἐπαρχίες.

Μέ τὰ προνόμια αὐτά τό Πατριαρχεῖο ἔγινε τό θρησκευτικό, πνευματικό καί ἔθνικό κέντρο. Οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες δέθηκαν σφιχτά μέ τήν Ἐκκλησία καί αἰσθάνονταν ὅτι ἀποτελοῦσαν ἓνα Ἔθνος· διατήρησαν δηλαδή καί δυνάμωσαν τήν ἔθνική τους συνείδηση.

Ἰσοκλήσεις

1. Γιατί ὁ σουλτάνος ἔδωσε προνόμια στοὺς ραγιάδες;
2. Γιατί προτίμησε γιά Πατριάρχη τό Γεννάδιο;
3. Ποιά προνόμια ἔδωσε στόν Πατριάρχη;
4. Σέ τί ὠφέλησαν τοὺς Ἕλληνες τὰ προνόμια αὐτά;

2. Οἱ ἑλληνικές κοινότητες

α) Κοινότητες τοῦ Ἑσωτερικοῦ

Ἐκτός ἀπό τὰ θρησκευτικά προνόμια οἱ Τοῦρκοι παραχώρησαν στοὺς ὑποδουλωμένους Ἕλληνες καί μερικά **πολιτικά προνόμια**. Τούς ἐπέτρεψαν νά ρυθμίζουν μόνοι τους τίς ὑποθέσεις τους, νά διατηρήσουν δηλαδή **τίς κοινότητες**, τίς ὁποῖες εἶχαν ἀπό τήν ἐποχή τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Τίς κοινότητες τίς χρειάζονταν καί οἱ Τοῦρκοι, γιατί δέν εἶχαν κρατικές ὑπηρεσίες ἱκανές νά ἀναλάβουν τή διοίκηση καί τή φορολογία τῶν ραγιάδων. Γι' αὐτό ἀνέθεσαν τήν εὐθύνη αὐτή στήν ἐκκλησία καί στίς κοινότητες.

Κάθε πόλη, κωμόπολη καί χωριό ἀποτελοῦσε μιά κοινότητα καί εἶχε δικούς της ἄρχοντες, πού τοὺς ἐξέλεγαν οἱ κάτοικοι τῆς κοινότητας ἢ τοὺς διορίζαν οἱ Τοῦρκοι. Οἱ ἄρχοντες αὐτοί ὀνομάζονταν **προύχοντες ἢ προεστοί ἢ δημογέροντες**· οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἔλεγαν **κοτζαμπάσηδες**.

Οἱ προεστοί διοικοῦσαν τίς κοινότητες καί ἔλυναν εἰρηνικά τίς διαφορές τῶν χριστιανῶν. Καί γιά νά προστατέψουν τοὺς ὑπόδουλους ἀπό τίς καταπιέσεις καί τίς αὐθαιρεσίες τῶν Τούρκων εἰσπρα-

κτόρων, ἀναλάμβαναν οἱ ἴδιοι οἱ προεστοὶ τὴν ὑποχρέωση νά εἰσπράττουν τὸ φόρο, πού ἔπρεπε νά πληρώσει ἡ Κοινότητα στό τουρκικό κράτος.

Τὸ ποσό τοῦ φόρου γιὰ κάθε Κοινότητα ὀριζόταν ἀπὸ τὴν τουρκική Κυβέρνηση. Γιὰ νά μὴ γίνονται ἀδικίες σέ βάρος τῶν φορολογουμένων καὶ γιὰ νά συγκεντρωθεῖ ὁ φόρος, πού ἔπρεπε νά πληρώσει ἡ Κοινότητα, οἱ δημογέροντες ὄριζαν τὸ μερίδιο, πού θά πλήρωνε κάθε οἰκογένεια, ἀνάλογα μέ τὴν περιουσία της καὶ τὰ εἰσοδήματά της.

Οἱ δημογέροντες φρόντιζαν καὶ γιὰ τὰ συμφέροντα τοῦ τόπου δηλ. γιὰ τίς ἐκκλησίες, γιὰ τὰ νεκροταφεῖα, γιὰ τίς βρύσες, γιὰ τοὺς δρόμους κ τ λ.

Ἔτσι οἱ Ἕλληνες διατήρησαν τὴ συνείδηση ὅτι ἦταν ἔθνος ξεχωριστό ἀπὸ τοὺς κατακτητές Τούρκους, προσωρινά ὑποδουλωμένο, καὶ ἡ ψυχὴ τους φλεγόταν ἀπὸ τὸν πόθο γιὰ ἀπελευθέρωση.

Πολλές ἀπὸ τίς ἑλληνικές κοινότητες κατόρθωσαν νά προοδέψουν στὰ γράμματα κι ἔγιναν κέντρα παιδείας. Ὀνομαστότερες ἀπὸ τίς κοινότητες αὐτές ἦταν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Σμύρνης, τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Χίου, τῶν Ἰωαννίνων, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Λειβαδιάς, τῆς Δημητσάνας.

Ἄλλες πάλι κοινότητες ἴδρυσαν συνεταιρισμούς, προόδεψαν καὶ πλούτισαν. Τέτοιες κοινότητες ἦταν:

α) Ἡ κοινότητα τῶν Ἀμπελακίων στὴ Θεσσαλία, ἡ ὁποία πλούτισε ἀπὸ τὴν τέχνη τῆς βαφῆς μέ τὸ ριζάρι, πού καλλιεργοῦσαν, τῶν βαμβακερῶν ὑφασμάτων πού τὰ πουλοῦσαν σέ ὅλη τὴν Εὐρώπη. Ἀπὸ τὰ τεράστια κέρδη τοῦ συνεταιρισμοῦ τους οἱ Ἀμπελακιῶτες ἴδρυσαν μεγάλο σχολεῖο στὰ Ἀμπελάκια, ὑποστήριξαν τὰ ἑλληνικά γράμματα, ἴδρυσαν βιβλιοθήκη καὶ τύπωσαν πολλὰ βιβλία πολύτιμα γιὰ τὸν ἑλληνισμό.

β) Οἱ κοινότητες τῶν 24 χωριῶν τοῦ Πηλίου μέ τὰ περίφημα ἐργαστήριά τους, ὅπου κατασκευάζονταν μάλλινα σκεπάσματα, μέ τὰ ὁποῖα ἐφοδίαζαν τὴν Ἀνατολή. Στὰ χωριά αὐτὰ ἔτρεφαν μεταξοσκώληκες καὶ ἀναπτύχθηκε πολὺ τὸ ἐμπόριο τῶν κουκουλιῶν. Μέ τὰ πλούτη τῶν κοινοτήτων αὐτῶν ἰδρύθηκαν πολλὰ κοινὰ σχολεῖα καὶ ἓνα ἀνώτερο, τὸ «Ἑλληνομουσεῖο», στό ὁποῖο σπούδασε ὁ Ρήγας Φεραῖος.

γ) Οί κοινότητες τῶν *Μαδεμοχωρίων* τῆς Χαλκιδικῆς, οἱ ὁποῖες πλούτισαν πολύ ἀπό τό ἀσήμι πού ἔβγαζαν ἀπό τά μεταλλεῖα τῆς χερσονήσου.

δ) Οἱ κοινότητες τῶν *Ζαγοροχωρίων* τῆς Ἡπείρου πού κατασκεύαζαν μάλλινους ἐπενδύτες (κάπες), μέ τούς ὁποίους ἐφοδίαζαν τά βόρεια κέντρα τῆς Εὐρώπης.

Ἵνομαστές ἐπίσης εἶναι οἱ κοινότητες τῶν ναυτικῶν νήσων *Σπετοῶν*, *Ἵδρας*, καί *Ψαρῶν*, πού πλούτισαν ἀρκετά ἀπό τό ἐμπόριο μέ τά πλοῖα τους καί μέ τά χρήματά τους παρασκεύασαν τό στόλο τοῦ Ἑθνικοῦ ἀγώνα.

β) Κοινότητες τοῦ Ἑξωτερικοῦ

Ἐκτός ἀπό τίς κοινότητες πού ἰδρύθηκαν στή σκλαβωμένη Ἑλλάδα, ὀργανώθηκαν ἑλληνικές κοινότητες καί σέ χῶρες τῆς Εὐρώπης ἀπό Ἑλληγες πού κατέφυγαν σ' αὐτές. Σημαντικές ἑλληνικές κοινότητες τοῦ Ἑξωτερικοῦ ἦταν στήν *Ὀδησό*, στήν *Τεργέστη*, στή *Βενετία*, στή *Βιέννη*, στό *Παρίσι* καί στό *Λονδίνο*.

Οἱ κοινότητες αὐτές τοῦ Ἑξωτερικοῦ ἀναδείχτηκαν λαμπρά φυτώρια, ἀπό τά ὁποῖα βγῆκαν Ἑλληγες μορφωμένοι. Αὐτοί κατέλαβαν σπουδαῖες θέσεις στήν Τουρκική διοίκηση καί ὠφέλησαν τή μεγάλη ἑλληνική ὑπόθεση τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Γένους.

Ὁ ἀπόδημος γενικά ἑλληνισμός μερίμνησε μέ ὑποτροφίες νά μετακπαιδεύσει στό Ἑξωτερικό νέους, γιά νά γίνουν φωτισμένοι δάσκαλοι στά σχολεῖα τῆς ὑπόδουλης πατρίδας τους. Βοήθησε ἀκόμα οἰκονομικά νά ἰδρυθοῦν καί νά λειτουργήσουν σχολεῖα στή σκλαβωμένη Ἑλλάδα.

Ἐσοήσεις

1. Γιατί ὁ σουλτάνος ἄφησε νά λειτουργοῦν οἱ ἑλληνικές κοινότητες;
2. Πῶς λέγονταν οἱ ἄρχοντες τῶν κοινοτήτων;
3. Ποιές κοινότητες στήν Ἑλλάδα προόδεψαν καί σέ τί ὠφέλησαν τόν ἑλληνισμό;
4. Ποιές ἑλληνικές κοινότητες τοῦ Ἑξωτερικοῦ γνωρίζετε καί τί πρόσφεραν οἱ κοινότητες αὐτές στήν ὑπόδουλη Ἑλλάδα;

3. Φαναριώτες

Μεγάλοι διερμηνεῖς καὶ ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας

Στὴ νότια ἀκρογιαλιά τοῦ Κεράτιου κόλπου ὑπάρχει ἡ συνοικία **Φανάρι**. Τό Φανάρι τὴν ἐποχὴ πού ἔγινε ἡ ἄλωση τῆς Πόλης ἦταν ἀπὸ τίς φτωχότερες καὶ ἀσχημότερες συνοικίες τῆς, μὲ σπίτια παλιά καὶ δρόμους στενοὺς καὶ σκοτεινοὺς.

Στὴ συνοικία αὐτὴ βρῆκε καταφύγιο τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ὅταν οἱ Τούρκοι τὸ ἔδιωξαν ἀπὸ τὸ ναὸ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, πού εἶχε καταφύγει μετὰ τὴν ἄλωση. Ἐκεῖ βρίσκεται μέχρι σήμερα.

Μέ τὸ πέρασμα ὅμως τοῦ χρόνου τὸ Φανάρι ἔγινε τὸ ἐθνικὸ κέντρο τοῦ τουρκοκρατούμενου ἑλληνισμοῦ. Πρὸς αὐτὸ ἔστρεψαν τὰ βλέμματά τους ὅλοι οἱ Ἕλληνες καὶ ἀπὸ ἐκεῖ περιέμεναν τὴ σωτηρία τους ὕστερα ἀπὸ τὴν τραγικὴ καταστροφή. Στὸ Φανάρι μαζεύτηκαν οἱ ἐξυπνότεροι καὶ οἱ πιὸ μορφωμένοι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ὀνομάστηκαν **Φαναριώτες**. Αὐτοὶ ἀποτέλεσαν τὴ νέα τάξη τῶν εὐγενῶν Ἑλλήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὡς κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ οἱ Φαναριώτες βοηθοῦσαν τὸν Πατριαρχὴ καὶ ὑπηρετοῦσαν ὡς γραμματεῖς ἢ ὡς σύμβουλοι στοὺ Πατριαρχεῖο. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς σπούδαζαν στὶς σχολές τοῦ Πατριαρχείου, μάθαιναν ξένες γλῶσσες καὶ γνώριζαν τὰ Εὐρωπαϊκὰ πράγματα καλύτερα ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Οἱ Τούρκοι δὲ μάθαιναν ξένες γλῶσσες, γιατί ὁ τουρκικὸς νόμος ἀπαγόρευε στοὺς Ὀθωμανοὺς νὰ μιλοῦν τίς γλῶσσες τῶν ἀπίστων.

Γι' αὐτὸ οἱ σουλτάνοι χρησιμοποιοῦσαν τοὺς Φαναριώτες σὲ ἀνώτερες κρατικὲς ὑπηρεσίες. Καὶ ὅσο περισσότερο μορφωμένοι ἦταν οἱ Φαναριώτες, τόσο κέρδιζαν μὲ τὸν καιρὸ τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν Τούρκων καὶ ἔπαιρναν ἀνώτερα ἀξιώματα. Πολλοὶ κατόρθωναν νὰ γίνονται **Μεγάλοι Διερμηνεῖς** καὶ νὰ διευθύνουν τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Τουρκίας. Ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς κατεῖχαν ἐμπιστευτικὲς θέσεις στὴν Ἐψηλὴ Πύλη (Τουρκικὴ Κυβέρνηση), γνώριζαν τὰ μυστικά τοῦ κράτους καὶ λέγονταν **σύμβουλοι τοῦ κράτους ἢ ἐξ ἀπορρήτων**. Ἄλλοι πάλι διορίζονταν πρεσβευτὲς τῆς Πύλης.

Ἀπὸ τοὺς Φαναριώτες διορίζε ἀργότερα ὁ σουλτάνος τοὺς ἡγεμόνες στὴ **Βλαχία** καὶ στὴ **Μολδαβία**, πού τίς κατεῖχαν οἱ Τούρκοι. Οἱ ἡγεμόνες αὐτοὶ ἔπαιρναν μαζί τους συγγενεῖς, φίλους καὶ ἄλλους

ἔμπιστους Ἕλληνες καί τούς ἔδιναν ἀξιώματα τῆς διοικήσεως. Ἕλληνες ἐπίσης ἀποτελοῦσαν τή σωματοφυλακή τους καί τή χωροφυλακή. Ἴδρυν ἀκόμη στά μέρη αὐτά οἱ ἡγεμόνες ἑλληνικά σχολεῖα, στά ὁποῖα δίδασκαν περιφημοί δάσκαλοι· καί μέ τόν τρόπο αὐτό προστατεύαν τά γράμματα καί τήν ἑλληνική γλώσσα.

Στά μέρη αὐτά τῆς Βλαχίας καί τῆς Μολδαβίας κατέφυγαν καί πολλοί ἄλλοι Ἕλληνες εἴτε γιά νά σπουδάσουν εἴτε γιά νά ἐργαστοῦν καί ἐμπορευτοῦν, γιατί ἔβρισκαν ἐκεῖ προστασία καί ἐλευθερία. Ἔτσι σιγά-σιγά ἄρχισε νά αὐξάνει καί νά προοδεύει ὁ Ἕλληνισμός, ὥστε οἱ ἡγεμονίες τῆς Βλαχίας καί τῆς Μολδαβίας καί προπάντων οἱ πόλεις Ἰάσιο καί Βουκουρέστι ἐγιναν κέντρα Ἕλληνισμοῦ, ἀπό τά ὁποῖα ἀκούστηκε τό πρῶτο σάλπισμα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως.

Σπουδαῖες Φαναριώτικες οἰκογένειες ἦταν τῶν *Καρατζάδων*, τῶν *Υψηλάντηδων*, τῶν *Μαυροκορδάτων*, τῶν *Μουρούζηδων*, τῶν *Μαυρογένηδων*, τῶν *Σούτων* καί ἄλλες.

Οἱ ἀρχιερεῖς καί οἱ Φαναριῶτες ἦταν οἱ ἄρχοντες τῶν Ἑλλήνων. Μά οἱ ἄρχοντες αὐτοί ζοῦσαν μέσα σέ διαρκεῖς κινδύνους καί πολλοί ἀπ' αὐτούς πλήρωσαν μέ τή ζωή τους τίς ὑπηρεσίες τους πρός τό ὑπόδουλο ἔθνος.

Ἀσκήσεις

1. Τί αἰσθάνεστε ὅταν ἀκούτε τή λέξη Πατριαρχεῖο;
2. Γιατί οἱ Ἕλληνες δέθηκαν μέ τό Πατριαρχεῖο καί τόν Πατριάρχη;
3. Τί ἦταν οἱ Φαναριῶτες καί ποιές ὑπηρεσίες προσέφεραν στό ἔθνος;
4. Νά ἀναφέρετε Φαναριώτικες οἰκογένειες.

4. Οἱ ἔνοπλες δυνάμεις ξηρᾶς τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ

α) Κλέφτες καί ἀρματολοί

Τά βασανιστήρια, οἱ ταπεινώσεις καί οἱ ἐξευτελισμοί τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ δημιούργησαν μεγάλη ἐχθρότητα ἀνάμεσα στούς ὑπόδουλους καί στούς κατακτητές. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀντιθέσεως αὐτῆς εἶναι ἡ δημιουργία τῶν ἔνοπλων δυνάμεων τῆς ξηρᾶς.

Πολλοί Έλληνες δέ μπορούσαν νά βλέπουν τά βασανιστήρια πού περνούσε τό Έθνος ούτε νά ύποφέρουν τίς ταπεινώσεις καί τό βαρύ ζυγό του τυράννου. Οί γενναίοι αὐτοί πατριώτες ἄφησαν τίς οἰκογένειές τους καί τήν περιουσία τους, πήραν τά ἄρματα τους κι ἀνέβηκαν στά ψηλά κι ἀπόκρημα βουνά τῆς πατρίδας, ὅπου Τούρκου πόδι δέν πατοῦσε, γιά νά ἀναπνεύσουν ἐλεύθερο ἀέρα, ὅπως παραστατικά τονίζει καί τό δημοτικό τραγούδι:

*Μάνα, σοῦ λέω δέν μπορῶ τούς Τούρκους νά δουλεύω,
δέν ἤμπορῶ, δέ δύναμαι, ἐμάλλιασε ἡ καρδιά μου.*

*Θά πάρω τό τουφέκι μου, νά πά νά γίνω κλέφτης,
νά λημεριάζω στά βουνά καί στίς ψηλές ραχοῦλες...*

Ἐκεῖ, λοιπόν, στά ἀπάτητα βουνά τῆς σκλαβωμένης πατρίδας μας σχημάτιζαν τά στρατόπεδά τους (τά λημέρια τους). Ἀπό ἐκεῖ κατέβαιναν συχνά στά χωριά καί στίς πεδιάδες, ὅπου ἔμεναν Τούρκοι, καί προξενοῦσαν σ' αὐτούς πολλές ζημιές. Ἄρπαζαν τά ζῶα τους καί τά ὑπάρχοντά τους καί αἰχμαλώτιζαν τούς πλουσιότερους ἀπ' αὐτούς, πού γιά νά τούς ἐλευθερώσουν ἔπαιρναν πλούσια λύτρα.

Πολλές φορές πάλι ἔκαναν ἐπιθέσεις σέ Τούρκους ταξιδιωτές καί σέ ἀποσπάσματα του τυρκικοῦ στρατοῦ. Καί μέ τόν τρόπο αὐτό ἔπαιρναν ἐκδίκηση ἀπό τούς τυράννους γιά τά δεινοπαθήματα τῆς φυλῆς τους καί ἀγωνίζονταν γιά τήν ἐθνική τους ἐλευθερία. Στίς συγκρούσεις τους μέ τούς Τούρκους ἐφάρμοζαν τήν τακτική τῆς ἐνέδρας καί του αἰφνιδιασμοῦ. Αὐτός ἦταν ὁ λεγόμενος *κλεφτοπόλεμος*.

Τούς Έλληνες αὐτούς ὁ λαός τούς ὀνόμαζε *κλέφτες*. Τό ὄνομά τους αὐτό δέν εἶχε τή σημασία του κοινοῦ κλέφτη· σήμαινε ἀντίθετα τόν ἀνδρεῖο Έλληνα, πού πολεμοῦσε τόν κατακτητή γιά τήν ἐλευθερία τῆς πατρίδας. Ἦταν μεγάλη τιμή καί δόξα τό ὄνομα «κλέφτης» γι' αὐτούς πού τό ἔφερναν.

Ὁ λαός ἄκουε μέ ἀνακούφιση τά κατορθώματα τῶν κλεφτῶν, πού μέ τό καθάριο αἶμα τους πότιζαν τό δέντρο τῆς Λευτεριᾶς, τούς συμπαθοῦσε καί τούς ὕψωνε μέσα στή φαντασία του.

Οἱ Τούρκοι, γιά νά ἀντιμετωπίσουν τούς κλέφτες, ὀργάνωσαν στρατιωτικά σώματα ἀπό Έλληνες, πού ὀνομάστηκαν *ἀρματολοί*. Ὁ ἀρχηγός τους λεγόταν *καπετάνιος*, ὁ βοηθός του λεγόταν *πρωτοπαλικάρο* καί οἱ ἄλλοι ἄντρες λέγονταν *παλικάρια*. Ἡ περιοχή πού φύλαγαν λεγόταν *ἀρματολίκι* καί ἡ ἔδρα του *καπετανάτο*.

Κάθε καπετάνιος εἶχε δική του σημαία, τό *φλάμπουρο*, καί ὁ

διορισμός του στο άρματολίκι γινόταν από την Τουρκική Κυβέρνηση.

Οί άρματολοί όμως δέ λησμονούσαν ότι ήταν Έλληνες· γι' αυτό διατηρούσαν τό μίσος κατά τών τυράννων και φρόντιζαν γιά τούς ύπόδουλους άδερφούς τους.

Γιά τόν ίδιο λόγο δέν καταδίωκαν τούς κλέφτες· άπεναντίας μάλιστα τούς βοηθοΰσαν μυστικά και τούς είδοποιοΰσαν νά προφυλαχτοΰν άπό τούς αϊφνιδιασμούς τών τουρκικών άποσπασμάτων. Και άν οί Τουρκοί τούς ύποψιάζονταν και ήθελαν νά τιμωρήσουν τούς άρματολούς, αυτοί άφηναν τό άρματολίκι και γίνονταν κλέφτες.

Άλλες φορές πάλι οί Τουρκοί, γιά νά ήσυχάσουν άπό επίφοβους κλέφτες, συνθηκολογοΰσαν μαζί τους και τούς διόριζαν άρματολούς.

Σπουδαίοι άρματολοί ήταν ό **Βλακάβας**, ό **Μπουκουβάλας**, ό **Μηλιώνης**, ό **Άνδροΰτσος**, ό **Νικοτσάρας**, ό **Κατοαντώνης** και άλλοι.

Τούς κλέφτες και τούς άρματολούς τούς ένωνε ή ίδια θρησκεία και ή κοινή άγάπη πρός τήν πατρίδα. Είχαν τά ίδια αισθήματα, τίς ίδιες σκέψεις και τούς ίδιους πόθους. Γι' αυτό τά όνόματα **κλέφτης** και **άρματολός** κατάντησαν νά έχουν τήν ίδια σημασία.

Άπό τά σώματα τών άρματολών, πού όργανώθηκαν μέ τήν άδεια τοΰ σουλτάνου, σχηματίστηκε σιγά-σιγά μία άναγνωρισμένη στρατιωτική δύναμη άπό Έλληνες. Η δύναμη αυτή μαζί μέ τούς κλέφτες αποτέλεσε τό **στρατό τής Ξηράς**, πού άργότερα βοήθησε πάρα πολύ στόν άγώνα γιά τήν έλευθερία. Μάλιστα άπ' αυτούς τούς κλέφτες και άρματολούς άναδειχτήκαν οί κυριότεροι όπλαρχηγοί τής Έπανάστασεως.

Άρματολός

β) Ἡ ζωὴ τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν

Οἱ κλέφτες (καὶ οἱ ἀρματολοί πού γίνονταν κλέφτες) εἶχαν, ὅπως εἶπαμε, τὰ *λημέρια* τους σέ ἀπόκρημνα καὶ δυσκολοπλησίαστα βουνά τῆς πατρίδας μας. Τά ᾠγραφα, ἡ Πίνδος, ὁ Ὀλυμπος, ὁ Κίσαβος καὶ τὰ βουνά τῆς Πελοποννήσου ἦταν γεμάτα ἀπὸ κλέφτικα λημέρια.

Ἐκεῖ ζοῦσαν μέ ἀπλόττητα· ἦταν ἀγαπημένοι μεταξὺ τους, σέβονταν τὸν καπετάνιο τους καὶ ἦταν ἀφοσιωμένοι σ' αὐτόν. Ἀχώριστος σύντροφός τους ἦταν τὸ καριοφίλι καὶ τὸ σπαθὶ τους. Ἡ ζωὴ τους ἦταν σκληρὴ καὶ γεμάτη κινδύνους. Συνήθιζαν ὁμως νά ὑπομένουν ὅλες τίς κακουχίες καὶ τίς στερήσεις τῆς κλέφτικης ζωῆς.

Ἡ ἀντοχὴ τους στὴν πείνα, στὴ δίψα, στὴν ἀγρύπνια, στό ψῦχος καὶ στὴ ζέστη ἦταν παροιμιώδης. Πολλές φορές βρέθηκαν στὴν ἀνάγκη νά πολεμήσουν ἡμερόνυχτα ὀλόκληρα συνεχῶς χωρὶς νά φάνε, νά πιοῦν καὶ νά κοιμηθοῦν. Τοῦτο φαίνεται ζωντανότερα καὶ ἀπὸ τὸ τραγούδι τους:

*Μαῦρη ζωὴ πού κάνουμε ἐμεῖς οἱ μαῦροι κλέφτες!
Ποτέ μας δέν ἀλλάζουμε καὶ δέν ἀσπροφοροῦμε,
ὀλημερίς στὸν πόλεμο, τὴ νύχτα καρπούλι...
Δώδεκα χρόνους ἔκαμα στοὺς κλέφτες καπετάνιος.
Ζεστό ψωμί δέν ἔφαγα, δέν πλάγιασα σέ στρῶμα,
τὸν ὕπνο δέν ἐχόρτασα, τοῦ ὕπνου τὴ γλυκάδα,
τὸ χέρι μου προσκέφαλο καὶ τὸ σπαθὶ μου στρῶμα,
καὶ τὸ τουφέκι ἀγκαλιά σάν τὸ παιδί ἢ μάνα.*

Τὸ μίσος τῶν κλεφτῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων ἦταν ἄσβεστο. Πόθος τους ἦταν νά τοὺς ἐξοντώσουν· γι' αὐτὸ τὴν ὥρα τῆς μάχης γίνονταν ὑπεράνθρωποι.

Ὅταν δέν πολεμοῦσαν ἐναντίον τῶν Τούρκων, γυμνάζονταν στὴ σκοποβολή, στό λιθάρι, στό πήδημα, στό τρέξιμο καὶ σέ ἄλλα ἀγωνίσματα καὶ ἀποκτοῦσαν σ' αὐτὰ ἀπίστευτες σχεδόν ἰκανότητες. Ὁ Νικοτσάρας λένε ὅτι περνοῦσε στό τρέξιμο τὸ καλύτερο ἄλογο. Ἄλλοι ἦταν ἄριστοι σκοπευτές καὶ περνοῦσαν τὸ βόλι μέσα ἀπὸ δαχτυλίδι ἀπὸ ἀρκετὴ ἀπόσταση.

Μετά τὰ ἀγωνίσματα μαζεῦονταν στὰ λημέρια τους κάτω ἀπὸ τὰ μεγάλα δέντρα καὶ κοντὰ στίς δροσερές πηγές. Ἐκεῖ ἔψηναν ἀρνιά, ἔπιναν γλυκὸ κρασί καὶ χόρευαν.

Ἐνῶ ὁμως οἱ κλέφτες ἦταν σκληροὶ πολεμιστές, εἶχαν μολαταῦτα

εὐγενικά αἰσθήματα. Ποτέ δέ βασάνιζαν τούς αἰχμαλώτους. Σέβονταν πολύ τίς γυναῖκες καί εἶχαν πολύ ἀναπτυγμένο τό αἶσθημα τῆς τιμῆς.

Εἶχαν μεγάλη εὐλάβεια πρὸς τό Θεό καί ποτέ δέν πείραζαν τίς ἐκκλησίες καί τά μοναστήρια σέ ὅποιαδήποτε ἀνάγκη κι ἄν βρισκόνταν. Ποτέ κλέφτης δέν ἀλλαξοπίστησε. Τηροῦσαν τίς ὑποσχέσεις τους καί σέ ὦρα κινδύνου ποτέ δέν ἐγκατέλειψε ὁ ἕνας τόν ἄλλο. Οὔτε ἔκαναν πράξεις ἀνάρμοστες σέ παλικάρι.

γ) Τά δημοτικά τραγούδια

Ἡ ζωὴ καί τά κατορθώματα τῶν κλεφτῶν ἔμοιαζαν πολύ μέ τή ζωὴ καί τά κατορθώματα τῶν ἀκριτῶν. Καί ὅπως οἱ Βυζαντινοί ὕμνησαν μέ τά ἀκριτικά τραγούδια τους τούς ἀκρίτες τῆς ἐποχῆς τους, ἔτσι καί πολλοί ἀπό τούς Ἑλληνας, πού εἶχαν τό χάρισμα τῆς ποιήσεως, περιέγραψαν μέ ὠραίους στίχους καί τραγούδησαν τόν ἥρωισμό, τά κατορθώματα καί τά δεινοπαθήματα τῶν κλεφτῶν καί τῶν ἀρματολῶν καί τούς πόθους τους. Ἔτσι ὁ λαός τήν ἱστορία τήν ἔκανε τραγούδι καί δημιουργήθηκαν τά ἀθάνατα *κλέφτικα ἢ δημοτικά τραγούδια*.

Στά τραγούδια αὐτά περιγράφονται μέ ὠραία λόγια ἡ ἀγάπη τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων πρὸς τήν ἐλευθερία, ἡ περιφρόνηση πρὸς τά πλούτη καί τήν καλοπέραση καί ἡ προτίμηση τῆς σκληρῆς ζωῆς τοῦ κλέφτη. Ἐξυμνεῖται ἀκόμα ἡ λεβεντιά, ἡ καρτερία καί ὁ ἵπποτισμός τῶν κλεφτῶν καί ἐκφράζεται ἡ θλίψη γιά τόν πρόωρο χαμό τους.

Ὅπως εἶδαμε τά δημοτικά τραγούδια τά τραγούδησαν οἱ κλέφτες καί οἱ ἀρματολοί πάνω στά ἀπάτητα ἀπό τούς Τούρκους λημέρια τους. Ἀπό ἐκεῖ μεταδόθηκαν κι ἔγιναν γνωστά σέ ὅλη τήν Ἑλλάδα καί τά τραγουδοῦσαν ὅλοι οἱ Ἑλληνας σέ κάθε εὐκαιρία· ἀκούονται δέ καί σήμερα μέ πολλή συγκίνηση.

Ἄσκήσεις

1. Πῶς γεννήθηκε ἡ κλεφτουριά;
2. Ποιοί ὀνομάζονταν κλέφτες καί ποιοί ἀρματολοί;
3. Γιατί λέμε ὅτι οἱ λέξεις «κλέφτης» καί «ἀρματολός» ἔχουν τήν ἴδια σχεδόν σημασία;
4. Νά ἀναφέρετε ὀνόματα κλεφτῶν καί ἀρματολῶν τοῦ τόπου σας.
5. Ποῦ ἀκούμε δημοτικά τραγούδια;

5. Σουλιώτες, Μανιάτες, Σφακιανοί

Οί κλέφτες και οί άρματολοί, πού είδαμε, δέν ήταν οί μόνοι Έλληνες πού άνέπνεαν στά έλληνικά βουνά τόν έλεύθερο άέρα. Ήταν και οί κάτοικοι όρισμένων έπαρχιων, οί όποιοι δέ γνώρισαν τό ζυγό του άπαισιου τυράννου.

Αυτοί ήταν οί **Σουλιώτες** στην Ήπειρο, οί **Μανιάτες** στην Πελοπόννησο και οί **Σφακιανοί** στην Κρήτη.

Οί Έλληνες αυτοί, πού κατοικοῦσαν στίς όρεινές και βραχώδεις περιφέρειες τής χώρας μας, ήταν πάντοτε όπλισμένοι και διατηρούσαν άκμαίο τό φιλοπόλεμο πνεῦμα τους.

Οί Τούρκοι πολλές φορές δοκίμασαν νά ύποτάξουν τίς έπαρχίες αυτές αλλά πάντοτε άπέτυχαν, άφου έπαθαν μεγάλες καταστροφές. Έτσι αναγκάστηκαν στό τέλος νά αναγνωρίσουν τήν άνεξαρτησία των έπαρχιων αυτών παίρνοντας για άντάλλαγμα ένα μικρό φόρο σάν δείγμα ύποταγής των κατοίκων.

Η Μάνη μάλιστα κυβερνιόταν από ντόπιο άρχοντα, πού τόν διόριζε ό σουλτάνος κι έφερεν τόν τίτλο του **μπέη**.

Τά μέρη αυτά χρησίμευαν ως καταφύγιο των Έλλήνων, πού καταδιώκονταν από τούς Τούρκους, κι αυξάνονταν έτσι οί ένοπλες δυνάμεις τής ξηράς του ύπόδουλου Έλληνισμού.

Και όταν άργότερα δόθηκε τό σύνθημα τής Έπαναστάσεως για τήν άπελευθέρωση τής Πατρίδας μας, πρώτοι οί Σουλιώτες και οί Μανιάτες άρπαξαν τά όπλα εναντίον των Τούρκων.

Άσκήσεις

1. Ποιές περιοχές τής χώρας μας διατήρησαν σχετική άνεξαρτησία στά χρόνια τής δουλείας;
2. Πώς τό πέτυχαν αυτό;
3. Η άνεξαρτησία τους αυτή σέ τί ώφέλησε τόν έθνικό άγώνα;

6. Ἡ Ἑλληνικὴ Ναυτιλία

Ἀνάπτυξη καὶ ὀργάνωση τῶν ἑλληνικῶν ναυτικῶν δυνάμεων

Οἱ Ἕλληνες ἀνέκαθεν ἀγάπησαν τὴ θάλασσα καὶ καταγίνονταν μὲ τὴ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριο. Γι' αὐτὸ καὶ στὰ χρόνια τῆς δουλείας ὅσοι ζοῦσαν στὰ παράλια καὶ στὰ νησιά δέν ἔπαψαν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ναυτικά. Ἀπὸ αὐτοὺς στρατολογοῦσαν μὲ τὴ βία οἱ Τοῦρκοι τοὺς ναῦτες, πού χρειάζονταν γιὰ τὰ πλοῖα τους.

Τὰ πρῶτα χρόνια τῆς δουλείας οἱ Τοῦρκοι δέν ἐπέτρεπαν στοὺς ραγιάδες νὰ ἔχουν καράβια. Σιγά-σιγά ὁμως ἄρχισαν οἱ Ἕλληνες νὰ κατασκευάζουν μικρὰ πλοῖα, μὲ τὰ ὁποῖα ταξίδευαν κι ἔκαναν ἐμπόριο στὴ Μεσόγειο καὶ στὸν Εὐξείνιο Πόντο.

Ἰδιαίτερα προόδευε ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριο ἀπὸ τὸ ἔτος 1774, πού ἔγινε μεταξύ Ρωσίας καὶ Τουρκίας ἡ συνθήκη τοῦ **Κιουτσούκ Καϊναρτζή** (χωριό, τῆς Βουλγαρίας). Σύμφωνα μὲ τὴ συνθήκη αὐτὴ τὰ πλοῖα, πού ἔφεραν Ρωσικὴ σημαία, ταξίδευαν ἐλεύθερα στὶς τουρκικὲς θάλασσες, ἔμεναν ἀφορολόγητα καὶ ἀπέφευγαν τὶς καταπιέσεις τῶν Τούρκων.

Τὸ προνόμιο αὐτὸ τὸ χρησιμοποίησαν καὶ οἱ Ἕλληνες. Μὲ τὴν ἄδεια τῆς Ρωσίας ὑψωσαν ρωσικὴ σημαία στὰ λίγα πλοῖα τους, κατασκεύασαν περισσότερα καὶ μεγαλύτερα καὶ ἀνενόχλητοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους διέσχισαν τὶς θάλασσες. Πλησίαζαν στὶς τουρκικὲς ἀκτὲς καὶ στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ διενεργοῦσαν τὸ ἐμπόριό τους.

Ἔτσι τὸ Ἑλληνικὸ ἐμπορικὸ ναυτικὸ πῆρε μεγάλη ἀνάπτυξη. Στους μεγαλύτερους λιμένες τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἴδρυσαν οἱ Ἕλληνες σπουδαῖα ἐμπορικὰ καταστήματα καὶ ναυτικὲς βάσεις. Δημιούργησαν δὲ ἐκεῖ, ὅπως εἶδαμε, καὶ σπουδαῖες κοινότητες, οἱ ὁποῖες ἔγιναν κέντρα ἐθνικά. Τέτοιοι λιμένες ἦταν ἡ Ὀδησσός, ἡ Βενετία, ἡ Τεργέστη, ἡ Μασσαλία καὶ ἄλλοι.

Μεγαλύτερη ἀκόμα ἀνάπτυξη πῆρε τὸ ἑλληνικὸ ναυτικὸ στοὺς χρόνους τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασης. Ἡ Ἀγγλία εἶχε κηρύξει τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ ἀπέκλεισε τὰ παράλια τῆς, γιὰ νὰ μὴ μπαίνουν στὴ Γαλλία σιτάρι καὶ ἄλλα τρόφιμα. Οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ὁμως, ἀψηφώντας κάθε κίνδυνο, πλησίαζαν στὰ γαλλικὰ παράλια καὶ πουλοῦσαν σὲ μεγάλες τιμές σιτηρὰ, τρόφιμα καὶ ἄλλα ἐμπορεύματα καὶ κέρδιζαν ἔτσι πολλὰ χρήματα.

Μὲ τὴν ἀσχολία τους, λοιπόν, μὲ τὴ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριο οἱ Ἕλληνες τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων ἀπόχτησαν πολλὰ πλοῦτη καὶ

πλοῖα πολυάριθμα καί μεγάλα.

Τά μεγαλύτερα καί περισσότερα πλοῖα τά εἶχαν τά τρία μικρά ἑλληνικά νησιά **Σπέτσες**, **Ύδρα** καί **Ψαρά**, πού οἱ κάτοικοί τους ἔγιναν πλουσιότατοι.

Ὁ ἐμπορικός αὐτός στόλος ἔγινε πολεμικός καί οἱ Ἕλληνες ναῦτες ἔγιναν σπουδαῖοι θαλασσομάχοι ἀπό τήν ἐξῆς αἰτία:

Κατά τήν ἐποχή τῆς τουρκοκρατίας ἡ Μεσόγειος καί τό Αἰγαῖο δέν ἦταν χωρίς κινδύνους γιά τούς ναυτικούς. Γιατί οἱ τρομεροί Ἀλγερινοί πειρατές, **οἱ κούρσοροι** ὅπως τούς ἔλεγαν, ἔπιαναν καί λήστευαν τά ἐμπορικά πλοῖα πού συναντοῦσαν στό πέλαγος. Τά πληρώματα τῶν πλοίων ἢ τά φόνευαν ἢ τά αἰχμαλώτιζαν, γιά νά τά πουλήσουν στό σκλαβοπάζαρο.

Οἱ Ἕλληνες ναυτικοί, γιά νά ἀμύνονται κατά τῶν πειρατῶν, κατασκεύασαν μεγαλύτερα πλοῖα, αὔξησαν τά πληρώματά τους μέ περισσότερους ἄντρες καί τά ἐξόπλισαν μέ κανόνια· ἔγιναν ἔτσι ἀτρόμητοι θαλασσομάχοι.

Ἀθόρυβα, λοιπόν, καί χωρίς νά τό παρατηρήσει κανείς ἐτοιμάστηκε ἐμπειροπόλεμο ναυτικό ἀπό 700 περίπου πλοῖα μέ 18.000 ἄντρες καί 6.000 περίπου μικρά κανόνια.

Οἱ δυνάμεις αὐτές ἀποτέλεσαν *τίς ναυτικές δυνάμεις* τοῦ Ἔθνους, πού στό μεγάλο ξεσηκωμό τοῦ Γένους ἀγωνίστηκαν κατά τοῦ τυράννου στή θάλασσα, ὅπως οἱ κλέφτες καί οἱ ἀρματολοί στήν ξηρά.

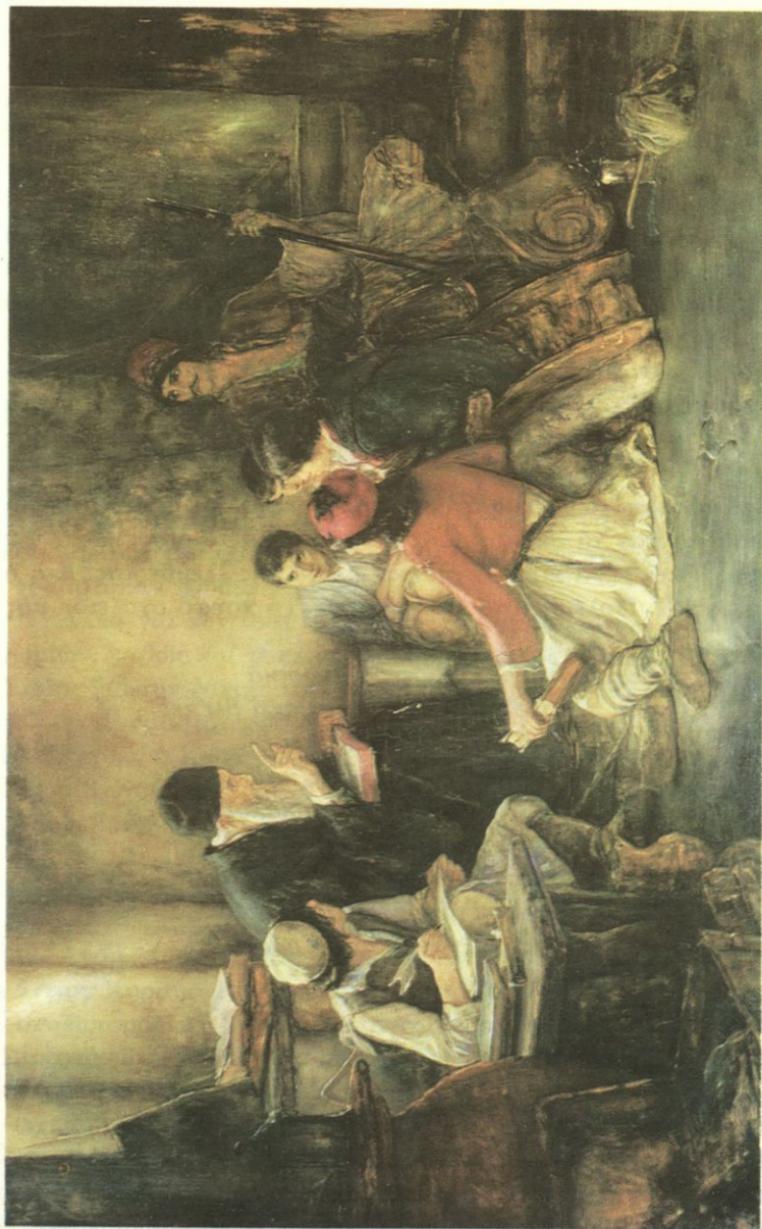
Ἀοκήσεις

1. Γιατί οἱ Ἕλληνες διακρίθηκαν ὡς ναυτικοί περισσότερο ἀπό τούς Τούρκους;
2. Σέ τί ἀφέλησε τούς Ἕλληνες ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή;
3. Τί βοήθησε νά γίνουν ἐμπειροπόλεμοι οἱ Ἕλληνες ναυτικοί;

7. Οἱ πνευματικές δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ

α) Τό κρυφό σχολεῖο

Μετά τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Τούρκοι καταδίωξαν τήν παιδεία τῶν ραγιάδων. Γιά νά μή διδάσκονται τά ἑλληνόπουλα τήν ἱστορία τους καί μαθαίνουν τήν καταγωγή τους καί τά κατορθώματα τῆς φυλῆς τους καί θεομαίνεται ἔτσι ὁ πόθος γιά τήν

Τό κρυφό σχολειό

ἐλευθερία τους, ἀπαγόρευαν νά διδάσκονται τά ἑλληνικά γράμματα.

Ἐκλείσαν τά σχολεῖα καί καταδίωξαν τούς δασκάλους τους. Ὅσοι ἀπ' αὐτούς κατόρθωσαν νά σωθοῦν, κατέφυγαν στήν Ἰταλία καί σέ ἄλλες χῶρες τῆς Εὐρώπης. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες καταδικάστηκαν σέ ἀμάθεια.

Ὡστόσο ὁμως ἡ ἀγάπη γιά τά γράμματα δέν ἔσβησε τελείως. Οἱ Ἕλληνες μορφώνονταν ὅσο μποροῦσαν στά σπίτια τους. Ἀκόμα ὁ παπάς ἢ ὁ ψάλτης ἢ κάποιος γέρος ἐγγράμματος μάζευαν κρυφά τά σκλαβόπουλα μέσα στούς νάρθηκες τῶν ἐκκλησιῶν ἢ κάπου ἀλλοῦ καί οἱ καλόγεροι μέσα στά ἀπόκεντρα καί ἀπάτητα μοναστήρια.

Καί ἐκεῖ, κάτω ἀπό τό ἀδύνατο καί τρεμάμενο φῶς τοῦ καντηλιοῦ, τά μάθαιναν ἀνάγνωση, γραφή, ἐκκλησιαστικά τροπάρια καί τά πρῶτα στοιχεῖα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καί τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας.

Αὐτά τά μέρη τά ὀνόμασαν **Κρυφά Σχολεῖα**. Μέσα στά σχολεῖα αὐτά διδάσκονταν τά σκλαβωμένα ἑλληνόπουλα τό μίσος κατά τοῦ τυράννου. Ἐκεῖ μέσα καλλιιεργήθηκε ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας. Καί ὁ ποιητής μας. Ἰ. Πολέμης στό ποιῆμα του «Τό κρυφό σχολεῖο» μᾶς λέει:

... Ἐκεῖ ἡ ψυχὴ πικρότερα ἀγροικᾶ
τόν πόνο τῆς σκλαβιάς της ἐκεῖ βλέπει
τί ἔχασε, τί ἔχει, τί τῆς πρέπει.
... κι ἀνατριχιάζει ἀκούγοντας καθεῖς
προφητικά τά λόγια τοῦ δασκάλου
μέ μιὰ φωνή βαριά:
Μή σκιάζεστε στά σκότη! Ἡ Λευτεριά
σάν τῆς αὐγῆς τό φεγγοβόλο ἀστέρι
τῆς νύχτας τό ξημέρωμα θά φέρει».

β) Οἱ διάφορες Σχολές

Ἡ καταδίωξη τῆς παιδείας καί τό κλείσιμο τῶν σχολείων κράτησε ὅλο τό 16^ο καί 17^ο αἰῶνα, δηλ. διακόσια ὀλόκληρα χρόνια. Σέ ὅλο τό διάστημα αὐτό τό δουλωμένο Γένος ἔζησε «πικρῆς σκλαβιάς χειροπιαστό σκοτάδι», ὅπως λέει ὁ Πολέμης στό ποιῆμα του «τό κρυφό σχολεῖο».

Μετά ὁμως τούς δύο πρώτους αἰῶνες τῆς σκλαβιάς οἱ Τοῦρκοι

ἄρχισαν νά φέρονται μαλακότερα πρὸς τοὺς ραγιαδες καὶ ἄρχισαν νά ιδρύονται σχολεῖα.

Ἄμεσως τότε οἱ κοινότητες καὶ πλούσιοι ιδιωτὲς ἄρχισαν νά ιδρύουν σχολεῖα. Σπούδασαν τὰ παιδιά τους ἢ βοήθησαν ἄλλα παιδιά νά σπουδάσουν στὸ Ἐξωτερικόν.

Τὸ σπουδαιότερο ἀπὸ τὰ σχολεῖα αὐτὰ ἦταν ἡ *Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή* στὴν Κωνσταντινούπολη. Μά καὶ ἡ Σμύρνη καὶ οἱ Κυδωνιές στὴ Μ. Ἀσία, ἡ Χίος, ἡ Θεσσαλονίκη, τὰ Γιάννενα, τὸ Μέτσοβο καὶ ὁ Κισσὸς τοῦ Πηλίου καθὼς καὶ ἡ Δημητσάνα εἶχαν καλὰ σχολεῖα. Μεγάλη σχολή ιδρύθηκε στὸ Ἅγιο Ὄρος, ἡ *Ἀθωνίας Σχολή*.

γ) Διδάσκαλοι τοῦ Γένους

Στὰ σχολεῖα, πού ἀναφέραμε παραπάνω, δίδαξαν σοφοὶ καὶ ἄξι-οὶ δάσκαλοι, πού εἶχαν θερμὴ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ἤξεραν νά μεταδίνουν τὴν ἀγάπη αὐτὴ στοὺς νέους καὶ νά δυναμώνουν στὴν καρδιά τους τὴν πίστη πὼς πλησιάζει ἡ ἡμέρα τῆς σωτηρίας. Αὐτοὶ ὀνομάστηκαν *Διδάσκαλοι τοῦ Γένους*.

Ἄλλὰ γιὰ τὴν ἴδια ἰδέα ἀγωνίζονταν καὶ ἀπλοὶ δάσκαλοι τῶν χωριῶν, καθὼς καὶ ταπεινοὶ καλόγεροι ὅπως ὁ *Κοσμάς ὁ Αἰτωλός*, ὁ ὁποῖος γιὰ τὴν ἐθνικὴ του δράση θανατώθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Οἱ ὀνομαστότεροι Διδάσκαλοι τοῦ Γένους ἦταν: ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης, ὁ Κων. Κούμας, ὁ Νεόφυτος Δούκας, ὁ Ἀθαν. Ψαλλίδας, ὁ Κων. Οἰκονόμος, ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὁ Λάμπρος Φωτιάδης καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

8. Ἀδαμάντιος Κοραῖς (1748-1833)

Ἀνάμεσα στοὺς παραπάνω λόγιους τὴν πρώτη θέση ἔχει ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῖς, πού γεννήθηκε στὴ Σμύρνη. Ὁ πατέρας του, πού ἦταν ἔμπορος στὴ Σμύρνη, καταγόταν ἀπὸ τὴ Χίο· ἡ μητέρα του ἦταν Σμυρνια. Τὰ πρῶτα γράμματα τὰ διδάχθηκε ὁ Κοραῖς στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολή τῆς Σμύρνης.

Οἱ γονεῖς του τὸν προόριζαν γιὰ ἔμπορο. Γι' αὐτὸ μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὴ Σχολή τὸν ἔστειλε ὁ πατέρας του στὴν Εὐρώπη (στὴν Ὁλλανδία), γιὰ νά τὸν ἔχει ἀνταποκριτὴ στὶς ἐμπορικὲς του ὑποθέσεις.

Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς

ἐλευθερία τους. Ἀλλά, γιὰ νά μορφωθοῦν, ἔπρεπε νά μάθουν καί νά ἀγαπήσουν τὰ ὠραῖα διδάγματα, πού βρισκόνταν στά συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Γι' αὐτό τύπωσε πολλά ἀπ' αὐτά, σέ γλώσσα ἀπλή καί κατανοητή ἀπό τό λαό, μέ ἔξοδα πλουσίων ὁμογενῶν. Τά περισσότερα ὅμως βιβλία τοῦ Κοραΐ τὰ τύπωσαν μέ ἔξοδά τους οἱ Ἡπειρωῆτες ἀδερφοί **Ζωσιμάδες**.

Μέ τὰ πολλά καί σοφά συγγράματά του ὁ Κοραΐς ἔγινε ὁ μεγαλύτερος δάσκαλος τοῦ Γένους. Πέτυχε νά ἀνάψει στίς καρδιές τῶν Ἑλλήνων τόν πόθο πρὸς τήν ἐλευθερία καί τήν ἀναγέννηση τοῦ Ἔθνους.

Ἐίχε δέ τήν εὐτυχία νά ἰδεῖ τό μεγάλο ὄνειρο τῆς ζωῆς του πραγματοποιημένο μέ τήν ἀπελευθέρωση ἔστω καί ἑνός μικροῦ τμήματος τῆς Ἑλλάδας.

Ὁ Κοραΐς ὅμως εἶχε μεγάλο πόθο νά μάθει γράμματα. Γι' αὐτό ἀσχολήθηκε περισσότερο μέ τή μόρφωσή του καί λιγότερο μέ τίς ἐμπορικές ὑποθέσεις τοῦ πατέρα του. Ἐπιδόθηκε στήν ἐκμάθηση τῶν Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν. Ἀργότερα σπούδασε ἰατρική στό Πανεπιστήμιο τοῦ Μομπελιέ τῆς Γαλλίας.

Ἀφοῦ τελείωσε τίς σπουδές του, ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στό Παρίσι, γιατί στό μεταξύ εἶχαν πεθάνει οἱ γονεῖς του. Δέν ἐξάσκησε ὅμως τό ἰατρικό ἐπάγγελμα. Ἀφοσιώθηκε στά γράμματα. Μελέτησε τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά συγγράμματα καί ἀσχολήθηκε μέ τή συγγραφή βιβλίων, γιὰ νά φανεῖ χρήσιμος στό ἔθνος του.

Ὁ Κοραΐς πίστευε πῶς μόνο ἂν μορφωθοῦν οἱ Ἕλληνες, θά μπορέσουν νά ἀποκτήσουν τήν

Ὁ Κοραῖς πέθανε τὸ 1833 στὸ Παρίσι καὶ τάφηκε ἐκεῖ. Ἡ δὲ ἐλεύθερη Ἑλλάδα, γιὰ νὰ δείξει τὴν εὐγνωμοσύνη της, ἔστησε τὸ ἄγαλμά του μπροστὰ ἀπὸ τὰ Προπύλαια τοῦ ἐθνικοῦ μας Πανεπιστημίου.

Ἀσκήσεις

1. Γιατί οἱ Τούρκοι ἔκλεισαν τὰ σχολεῖα μας;
2. Τί ἦταν τὰ κρυφὰ σχολεῖα καὶ πῶς λειτουργοῦσαν;
3. Ποιές ἑλληνικές Σχολές διακρίθηκαν στὴν τουρκοκρατία;
4. Γιατί ὁ Κοραῖς θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς δασκάλους τοῦ Γένους;
5. Ποιούς ἄλλους δασκάλους τοῦ Γένους γνωρίζετε;

Ἔργασία

Νά βρεῖτε τὸ ποίημα τοῦ Πολέμη «τὸ κρυφὸ σχολεῖο», καὶ νά τὸ μελετήσετε μὲ πολλή προσοχή.

Η ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

1. Ἡ ἰδέα τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἑθνους

Οἱ Ἕλληνες, λαός φιλελεύθερος, δέν ἦταν δυνατό νά ὑποταχτοῦν στή μοίρα τοῦ σκλάβου. Δέχτηκαν τήν ὑποδούλωση σάν κατάσταση ἀνάγκης καί προσωρινή. Δέν ἔχασαν ὁμως ποτέ τήν ἐλπίδα ὅτι κάποτε θά ἔδιωχναν τούς Τούρκους καί θά ἀποκοῦσαν τήν πολυπόθητη ἐλευθερία τους. Γι' αὐτό δέν ἔμειναν μέ τά χέρια δεμένα, ἀλλά ἀμέσως σχεδόν μετά τήν ἄλωση ἄρχισαν τά ἐπαναστατικά κινήματα κατά τοῦ κατακτητῆ.

Ἡ δύναμη τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ κλήρου, οἱ κοινότητες, οἱ ἔνοπλες δυνάμεις τῆς ξηρᾶς (ἀρματολοί καί κλέφτες), ἡ ἀνάπτυξη τῆς ναυτιλίας καί ἡ πρόοδος στό ἐμπόριο καί στήν παιδεία τούς δυνάμωσαν τήν ἐλπίδα τῆς ἐλευθερίας.

Οἱ Ἕλληνες ἐξᾶλλου, πού ζοῦσαν στίς ἐλληνικές παροικίες (κοινότητες) τῆς Εὐρώπης, ξύπνησαν. Ἐβλεπαν ὅτι ἡ Τουρκία ἄρχισε νά ἀδυνατίζει καί τό τουρκικό κράτος ἄρχισε ἡμέρα μέ τήν ἡμέρα νά πηγαίνει στό χειρότερο. Οἱ Αὐστριακοί νίκησαν τούς Τούρκους καί τούς περιόρισαν στή Βαλκανική. Ὑστερα οἱ Ρῶσοι νίκησαν σέ πολυλούς πολέμους τούς Τούρκους καί ἔσπασαν τίς δυνάμεις τους.

Ὅλα αὐτά ὑποβοήθησαν, ὥστε ὁ πόθος τῶν Ἑλλήνων γιά ἀνεξαρτησία νά μεταβληθεῖ σέ πίστη πῶς πλησιάζει ἡ ἡμέρα τῆς σωτηρίας. Ἔτσι οἱ ἐπαναστατικές τους διαθέσεις κατά τῆς Τουρκίας ἔγιναν ἐντονότερες.

Τίς ἐπαναστατικές αὐτές διαθέσεις τῶν Ἑλλήνων καί τόν πόθο τους γιά ἐλευθερία ἐκμεταλλεύτηκαν οἱ Ἑνετοί στήν ἀρχή καί κατόπιν οἱ Γάλλοι καί οἱ Ἰσπανοί, πού πολλές φορές χρησιμοποίησαν τούς Ἕλληνες ἐναντίον τῶν Τούρκων, γιά νά ἐξυπηρετήσουν, δυστυχῶς, μόνο τά δικά τους συμφέροντα. Γιατί, ὅταν οἱ Εὐρωπαῖοι συνθηκολογοῦσαν μέ τούς Τούρκους, ἄφηναν τούς Ἕλληνες στή διάθεση τῶν Τούρκων, πού τούς ἐκδικοῦνταν σκληρότατα.

Οἱ Ἕλληνες ὁμως ποτέ δέν ἠσύχασαν καί ποτέ δέν ἔπαψαν νά ἀγωνίζονται γιά τήν ἀπόκτηση τῆς ἐλευθερίας τους. Καί ἀφοῦ πείστηκαν ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι δέν ἤθελαν ἢ δέν μποροῦσαν νά τούς βοη-

θήσουν νά ἀποτινάξουν τόν τουρκικό ζυγό, ἔστρεψαν τίς ἐλπίδες τους πρὸς τὴν Ὁρθόδοξη Ρωσία, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ τσάρου Μεγάλου Πέτρου παρουσιαζόταν σάν προστάτιδα δύναμη τῶν ὑπόδουλων χριστιανῶν καὶ ὁ πιὸ ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος τῶν Τούρκων.

Τὸ σχέδιο τοῦ Μ. Πέτρου ἦταν νά καταλύσει τὴν τουρκικὴ αὐτοκρατορία καὶ νά καταλάβει τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὰ στενά, γιὰ νά ἀποκτήσει διέξοδο σέ ζεστὴ θάλασσα, ὅπως εἶναι τὸ Αἰγαῖο καὶ ἡ Μεσόγειος. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ θεωροῦσε χρήσιμη τὴ φιλία τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ.

Γι' αὐτὸ ἔστειλε πλούσια δῶρα στὰ ἑλληνικὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ στὸ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τούς δέ Ἕλληνες πού εἶχαν καταφύγει στὴ Ρωσία, γιὰ νά ἀποφύγουν τὴν καταδίωξη τῶν Τούρκων ἢ νά ἐμπορευτοῦν, τούς δεχόταν στὸ ρωσικὸ στρατὸ ἢ στίς δημόσιες ὑπηρεσίες καὶ γενικὰ τούς προστάτευε καὶ τούς βοηθοῦσε μὲ κάθε τρόπο.

2. Τὰ κυριότερα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων

α) Τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ 1770

Τὸ 1763 ἀνέβηκε στὸ θρόνο τῆς Ρωσίας ἡ *Αἰκατερίνη Β'* ἢ Μεγάλη, γυναίκα φιλόδοξη, πού ἀποφάσισε νά πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιο τοῦ Μ. Πέτρου. Ἔστειλε πράκτορες στὴν Ἑλλάδα καὶ στὰ ἄλλα ἔθνη τῆς Βαλκανικῆς, οἱ ὁποῖοι παρακινοῦσαν τούς χριστιανούς νά ἐπαναστατήσουν κατὰ τῶν Τούρκων, ὅταν ἡ Ρωσία θά κήρυχνε τὸν πόλεμο ἐναντίον αὐτῶν.

Στὴν Ἑλλάδα ἡ Αἰκατερίνη ἔστειλε τὸν Ἕλληνα *Γεώργιο Παπάζολη*, ἀξιωματικὸ τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, πού καταγόταν ἀπὸ τὴ Σιάτιστα, γιὰ νά προετοιμάσῃ τὴν ἐξέγερση τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Παπάζολης κατέβηκε στὴν Ἥπειρο, μετὰ πῆγε στὴν Αἰτωλία καὶ Ἀκαρνανία καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πέρασε στὴν Πελοπόννησο καὶ κατευθύνθηκε στὴ Μάνη. Ἐκεῖ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Μάνης φάνηκαν δύσπιστοι στίς πλούσιες ὑποσχέσεις τοῦ Παπάζολη. Γι' αὐτὸ πῆγε στὴν Καλαμάτα, ὅπου τὸν δέχτηκε πρόθυμα ὁ παντοδύναμος πρόκριτος τῆς περιοχῆς *Παναγιώτης Μπενάκης*.

Σέ ὄλη του τή διαδρομή ὁ Παπάζολης ἦρθε σ' ἐπαφή μέ τούς προύχοντες, μέ τούς κληρικούς καί μέ τούς ἀρματολούς καί κλέφτες δίνοντας ἄφθονες ὑποσχέσεις. Παντοῦ οἱ Ἕλληνες φάνηκαν πρόθυμοι νά ἐξεγερθοῦν, ἄν ἡ Ρωσία ἔστελενε τά ἀναγκαῖα ὄπλα καί ὁ ρωσικός στόλος παρουσιαζόταν στά παράλια τῆς Πελοποννήσου.

Ἐπί τῷ πόλεμῳ μεταξύ Τουρκίας καί Ρωσίας κηρύχτηκε τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1768. Τό Φεβρουάριο τοῦ 1770 ἀγκυροβόλησε στήν Οἶτυλο τῆς Μάνης ρωσικός στόλος μέ ἀρχηγό τόν **Θεόδωρο Ὁρλώφ**. Καί μετά δύο μῆνες κατέπλευσε στό Ναυαρίνο μέ ἄλλο στόλο ὁ ἀδερφός του **Ἀλέξιος Ὁρλώφ**. Ἡ δύναμη τοῦ ρωσικοῦ αὐτοῦ στόλου ἦταν μόνο 15 πλοῖα.

Παρά τή μικρή δύναμη τοῦ ρωσικοῦ στόλου οἱ Ἕλληνες πίστεψαν ὅτι ἡ Ρωσία θά ἐλευθερώσει τήν Ἑλλάδα ἀπό τό σκληρό ζυγόν τοῦ τυράννου καί θά τελειώσουν τά βάσανά τους. Ὅλοι, λοιπόν, ἔτρεξαν στά ὄπλα καί ἀμέσως ὀλόκληρη ἡ Πελοπόννησος ἐξεγέρθηκε.

Ἀπό τήν Πελοπόννησο ἡ ἐπανάσταση ξαπλώθηκε στή Στερεά Ἑλλάδα, στή Θεσσαλία, στά νησιά τοῦ Αἰγαίου καί στήν Κρήτη, ὅπου ὁ Σφακιανός ὀπλαρχηγός **Ἰωάννης Δασκαλογιάννης** ὑψωσε τή σημαία τῆς ἐπαναστάσεως.

Στήν ἀρχή οἱ ἐπαναστάτες νίκησαν τούς Τούρκους. Ὁ σουλτάνος ὅμως ἔστειλε ἰσχυρές δυνάμεις ἀπό Γενίτσαρους καί Ἀλβανούς καί ἡ ἐπανάσταση ἄρχισε νά πνίγεται μέσα σέ ἄφθονο ἑλληνικό αἷμα.

Ἡ ἐπανάσταση αὐτή διατηρήθηκε ὡς τό 1774, ὅποτε ὑπογράφηκε μεταξύ Ρωσίας καί Τουρκίας ἡ γνωστή συνθήκη τοῦ **Κιουτσούκ Καϊναριζή**. Τότε ὁ ρωσικός στόλος ἔφυγε ἀπό τήν Ἑλλάδα καί ἄφησε τούς Ἕλληνες στήν τύχη τους. Οἱ Τούρκοι, ἐξαγριωμένοι ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, ἄρχισαν συστηματική καταστροφή. Καταργήθηκαν τά προνόμια καί φριχτή ἐρημιά σκέπασε τά πάντα.

Τή μεγαλύτερη καταστροφή ἔκαμαν στήν Πελοπόννησο οἱ Ἀλβανοί, πού ἔμειναν ἐκεῖ καί μετά τήν ὑπογραφή τῆς συνθήκης καί ἐξακολουθοῦσαν νά καταστρέφουν τή χώρα, νά καΐνε τά χωριά καί νά σφάζουν τούς Ἕλληνες, ἀπό τούς ὁποίους σώθηκαν μόνο 60 χιλιάδες.

Οἱ Ἀλβανοί δέ σεβάστηκαν οὔτε τούς Τούρκους· ἄρχισαν νά τούς πιέζουν καί αὐτούς καί νά ζητοῦν μισθοῦς καί φόρους. Τότε ὁ

σουλτάνος αποφάσισε νά τούς διώξει μέ τή βία. Ἔστειλε νέες δυνάμεις στήν Πελοπόννησο μέ τό ναύαρχο Χασάν πασά.

Ὁ Χασάν ζήτησε τή βοήθεια τῶν κλεφτῶν, στούς ὁποίους ὑποσχέθηκε ἀμνηστία. Καί μέ τή βοήθεια τῶν κλεφτῶν κατόρθωσε νά ἐξοντώσει τελείως τούς Ἄλβανούς.

Δέν τήρησε ὁμως ὁ Χασάν τήν ὑπόσχεσή του πρός τούς κλέφτες· καί ἐπειδή δέ δέχτηκαν νά τόν προσκυνήσουν, στράφηκε ἐναντίον τους. Τότε σκοτώθηκε καί ὁ γενναῖος ὄπλαρχηγός Κων. Κολοκοτρῶνης καί ἐξοντώθηκε ἡ πολυάριθμη οἰκογένεια τῶν Κολοκοτρωναίων.

Τήν ἴδια τύχη εἶχε ἡ ἐπανάσταση καί στήν Κρήτη. Τόν ἀρχηγό της Δασκαλογιάννη, ἀφοῦ μέ δόλο καί μέ πονηρία τόν ἀνάγκασαν οἱ Τούρκοι νά παραδοθεῖ, τόν ἔγδαραν ζωντανό στήν πλατεία τοῦ Ἡρακλείου, ὅπου ἡ πατρίδα ἔχει στήσει τό ἀγαλμά του.

β) Τό ἐπαναστατικό κίνημα τοῦ 1790

Λάμπρος Κατσώνης καί Γεώργιος Ἀνδρουῖτος

Στά 1787 ἡ Αἰκατερίνη ἔκανε καινούριο πόλεμο μέ τούς Τούρκους. Θυμήθηκε καί πάλι τούς Ἕλληνας καί ἔστειλε στήν Ἑλλάδα ὡς πράκτορά της τό **Λάμπρο Κατσώνη**, γιά νά τούς ξεσηκώσει σέ ἐπανάσταση. Ὁ Κατσώνης ἦταν Ἕλληνας ἀπό τή Λειβαδιά καί ὑπηρετοῦσε ὡς ἀξιωματικός στό ρωσικό στρατό.

Ὁ Κατσώνης ἀπό ἀγάπη πρός τήν πατρίδα του δέχτηκε τήν ἐντολή τῆς αὐτοκρατορίας. Τόν Ἰανουάριο τοῦ 1788 πῆγε στήν Τεργέστη, ὅπου μέ συνεισφορές τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ἐξόπλισε στολίσκο ἀπό 3 πλοῖα καί μέ ρωσική σημαία ἔπλευσε στό Αἰγαῖο. Ἐκεῖ ἔκανε ἐπιδρομές κατά τῶν Τούρκων καί ἔπιασε 12 τουρκικά πλοῖα· ἔτσι ὁ ἀριθμός τῶν πλοίων του αὐξήθηκε σέ 15.

Μέ τόν Κατσώνη σύμπραξε καί ὁ περίφημος ἀρματολός **Γεώργιος Ἀνδρουῖτος**, πατέρας τοῦ Ὀδυσσεά Ἀνδρουῦτσου, μέ τά 500 παλικάρια του. Μέ τή δύναμη αὐτή ὁ Κατσώνης, καί μέ τή βοήθεια πολλῶν πλοίων τῶν νησιωτῶν, διέσχισε τίς ἑλληνικές θάλασσες καί ἔγινε ὁ φόβος καί ὁ τρόμος τῶν Τούρκων. Ἔτσι ὁ τουρκικός στόλος δέν τολμοῦσε ν' ἀνοιχτεῖ στά νερά τῆς Μεσογείου.

Ὁ σουλτάνος ἀνησύχησε μέ τίς ἐπιτυχίες τοῦ Κατσώνη. Δίστασε ὁμως νά τοῦ ἐπιτεθεῖ καί προσπάθησε νά τόν ἐξευμενίσει. Τοῦ ἔγρα-

Ὁ Λάμπρος Κατσώνης

ψε δελεαστική ἐπιστολή, πού τόν
ὀνόμαζε «*ἀνδρειότατο ἥρωα*», τοῦ
ὑποσχόταν ἀμνηστία καί ἔταζε σ'
αὐτόν καί στά παλικάρια του πα-
σαλίκια καί χρυσάφι.

Ὁ Κατσώνης ὁμως μέ ὑπερη-
φάνεια ἀπέρριψε τίς προτάσεις
τοῦ σουλτάνου. Τόλμησε μάλιστα
νά πλεύσει ὡς τόν Ἑλλάσποντο.

Ὁ σουλτάνος τότε ἀποφάσισε
νά τόν χτυπήσει· ἔστειλε ἐναντίον
του ἰσχυρό τουρκικό στόλο καί ζή-
τησε τή βοήθεια καί τοῦ στόλου
τῶν Ἀλγερινῶν.

Στίς 6 Ἀπριλίου 1790 ὁ Κα-
τσώνης συνάντησε τόν τουρκικό
στόλο στό στενό μεταξύ Ἄνδρου
καί Εὐβοίας, κοντά στό ἀκρωτή-

ριο Καφηρέα (Κάβο Ντόρο). Ἐγινε σκληρή ναυμαχία, στήν ὁποία ὁ
Κατσώνης νίκησε καί ἔτρεψε σέ φυγή τόν τουρκικό στόλο.

Τήν ἄλλη ἡμέρα ἔφτασε καί ὁ ἀλγερινός στόλος καί ἐνώθηκε μέ
τόν τουρκικό. Νέα φοβερή ναυμαχία ἔγινε στό ἴδιο στενό. Μπροστά
ὁμως στήν πολύ ὑπέρτερη δύναμη τοῦ ἐχθροῦ ὁ στόλος τοῦ Κατσώνη
ἔπαθε ἀληθινή καταστροφή. Ἐχασε 5 πλοῖα καί 650 παλικάρια, ἐνώ
ὁ ἐχθρός ἔχασε 3.000 ἄντρες. Καί ὁ ἴδιος ὁ Κατσώνης, βαριά πληγω-
μένος, μόλις κατάφερε νά σωθεῖ φεύγοντας στή Μῆλο.

Στήν καταστροφή αὐτή τοῦ στόλου τοῦ Κατσώνη ἀναφέρεται τό
λαϊκό δίστιχο:

«Ἄν σου ξαναρέσει, Λάμπρο,
ξαναπέρασ' ἀπ' τήν Ἄνδρο».

Ἄλλά καί πάλι ὁ ἥρωικός Λάμπρος δέν ἀπογοητεύτηκε. Ἐκαμε
νέες ἐτοιμασίες, γιά νά συνεχίσει τόν ἀγώνα. Στό μεταξύ ὁμως ἡ
Αἰκατερίνη ἔκαμε εἰρήνη μέ τούς Τούρκους (Συνθήκη τοῦ Ἰασίου
1792) καί τόν πρόσταξε νά σταματήσει τίς ἐχθροπραξίες. Ὁ Κατσώ-
νης ἀρνήθηκε νά ὑπακούσει καί γεμάτος ἀγανάκτηση ἀπάντησε:

«'Αν ἡ Αἰκατερίνη ἔκλεισε εἰρήνη, ὁ Κατσώνης δέν ὑπέγραψε τή δική του».

Καί μαζί μέ τόν Ἄνδρουῦτσο, ἔχοντας ὀρημητήριο τό Ταίναρο, ἄρχισε πάλι τίς ἐχθροπραξίες. Κατά προτροπή ὅμως τοῦ μπέη τῆς Μάνης, ὁ ὁποῖος φοβόταν τά τουρκικά ἀντίποινα, ἀναγκάστηκε ὁ Κατσώνης νά ἐγκαταλείψει τόν ἀγώνα. Ἄφου ἔβγαλε στήν ξηρά τόν Ἄνδρουῦτσο μέ τά παλικάρια του, ἔφυγε μέ ἓνα πλοῖο στήν Ἰθάκη καί ἀπό ἐκεῖ γύρισε στή Ρωσία.

Ἄλλά καί ὁ Ἄνδρουῦτσος μέ τά παλικάρια του ἀναγκάστηκε νά ἐγκαταλείψει τή Μάνη. Καταδιωκόμενος ἀπό τούς Τούρκους καί πολεμώντας ἀδιάκοπα ἐναντίον τους ἐπί 40 ἡμέρες κατόρθωσε νά περάσει στά Ἐπτάνησα. Ἐκεῖ ὅμως τόν ἔπιασαν οἱ φιλότουρκοι Ἐνετοί καί τόν παρέδωσαν στίς τουρκικές ἀρχές, οἱ ὁποῖες τόν ἔστειλαν στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου θανατώθηκε μέ φριχτά βασανιστήρια.

Ἡ ἀποτυχία καί τοῦ κινήματος αὐτοῦ ὀφείλεται καί πάλι στήν τακτική τῆς Ρωσίας. Ἐπεισε ὅμως τούς Ἕλληνες ὅτι ἦταν ἀδύνατο νά ἐλευθερωθοῦν μέ ξένη βοήθεια καί ὅτι ἔπρεπε οἱ ἴδιοι νά ὀργανωθοῦν καί μέ δικές τους δυνάμεις ν' ἀποτινάξουν τόν τουρκικό ζυγό.

Ἄσκήσεις

1. Ποιό ἦταν τό σχέδιο τοῦ Μ. Πέτρου, πού θέλησε νά πραγματοποιήσει ἡ Αἰκατερίνη.
2. Γιατί ἡ Ρωσία στούς πολέμους της μέ τήν Τουρκία χρειαζόταν τήν ἐξέγερση τῶν Ἑλλήνων;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τήν τακτική τῆς Ρωσίας, πού καί τίς δυο φορές ἐγκατέλειψε τούς Ἕλληνες στό ἔλεος τοῦ τυράννου;
4. Πῶς χαρακτηρίζετε τόν Κατσώνη καί τόν Ἄνδρουῦτσο;

3. Ὁ Ρήγας Φεραῖος (1757-1798)

Ὁ Ρήγας γεννήθηκε ἀπό γονεῖς πλούσιους στό Βελεστίνο τῆς Θεσσαλίας, κοντά στίς ἀρχαίες Φερές. Γι' αὐτό ὀνομαζόταν «Βελεσπινλής» ἢ «Φεραῖος», ἐνῶ τό πραγματικό του ὄνομα ἦταν Ἄντωνιος Κυριαζής. Τά πρῶτα γράμματα τά ἔμαθε στό σχολεῖο τῆς Ζαγοράς καί συμπλήρωσε τίς σπουδές του στή σχολή τῶν Ἀμπελακίων. Ἀργό-

Ὁ Ρήγας Φεραίος

τερα ὑπηρετήσε ὡς δάσκαλος στό χωριό Κισσός τοῦ Πηλίου.

Ὁ Ρήγας ἦταν μεγαλόσωμος, ὁμορφάνθρωπος, γλυκομίλητος καί μέ κρυσταλλένια φωνή. Μέ ψυχὴ θερμὴ καί καρδιά περήφανη ἀγαποῦσε τὴν ἐλευθερία ὅσο λίγοι ἄνθρωποι.

Γι' αὐτό, μὴ μπορώντας νὰ ὑποφέρει τὴ σκλαβιά καί νὰ βλέπει τὰ βασανιστήρια τῶν συμπατριωτῶν του, ἐγκατέλειψε τὸ ἐπάγγελμά του κι ἔγινε κλέφτης στόν Ὀλυμπο. Ἀπὸ ἐκεῖ πῆγε στό Ἅγιο Ὄρος καί ἔπειτα στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Ρήγας πῆγε στό Βουκουρέστι,

ὅπου ἦταν ἡγεμόνας ὁ Φαναριώτης **Νικόλαος Μαυρογένης**. Ἐκεῖ φοίτησε σὲ ἀνώτερα σχολεῖα, ἔμαθε ξένες γλῶσσες κι ἔγινε γραμματέας τοῦ ἡγεμόνα.

Στό Βουκουρέστι τὸν βρῆκε ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση, πού τὰ κηρύγματά της τὸν συγκίνησαν βαθύτατα κι ἄρχισε νὰ ὀνειρεύεται τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ὑπόδουλου Γένους καί ὅλων τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγό.

Γιὰ τὴν πραγματοποίηση τοῦ μεγάλου αὐτοῦ σκοποῦ ἀφιέρωσε ὅλη του τὴ ζωὴ. Ἄρχισε νὰ συνεννοεῖται μέ σπουδαίους Ἕλληνες τοῦ ἐξωτερικοῦ, καθὼς καί μέ πολλοὺς ἐπισκόπους, προύχοντες, κλέφτες καί ἀρματολούς τῆς σκλαβωμένης Ἑλλάδας. Κατόρθωσε μάλιστα νὰ πάρει μέ τὸ μέρος του καί σημαντικούς Τούρκους δυσαρεστημένους μέ τὸ σουλτάνο, ὅπως ἦταν ὁ πασάς τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλου.

Καί γιὰ νὰ γνωρίσει σὲ ὅλους τοὺς Ἕλληνες τὴν παλαιὰ δόξα τῆς φυλῆς τους καί νὰ τοὺς ἐξεγείρει ἐναντίον τοῦ κατακτητῆ, ἄρχισε νὰ γράφει πατριωτικὰ ποιήματα καί βιβλία γεμάτα ἐνθουσιασμό καί φλόγα γιὰ τὴν ἐλευθερία καί τὴν πατρίδα. Μέ αὐτὰ ἠλεκτριζόνταν οἱ ψυχές τῶν σκλάβων καί μέ ἀνυπομονησία περίμεναν τὴ μεγάλη στιγμή τῆς ἐπαναστάσεως.

Ο Ρήγας τραγουδάει

Τό πιό θερμό από τά ποιήματα τοῦ Ρήγα ἦταν «ὁ Θούριος»:

«Ὡς πότε, παλικάρια, θά ζοῦμε στά στενά
μονάχοι σάν λιοντάρια στίς ράχες στά βουνά.
Σπηλιές νά κατοικοῦμε, νά βλέπουμε κλαδιά,
νά φεύγουμε ἀπ' τόν κόσμο γιά τήν πικρή σκλαβιά.
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωή
παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά καί φυλακή».

Τό Θούριο ὁ Ρήγας τόν τραγουδοῦσε σέ κάθε κατάλληλη εὐκαιρία καί οἱ Ἕλληνες στό ἄκουσμά του ἔκλαιαν ἀπό συγκίνηση.

Γιά νά βρισκεται πλησιέστερα στήν ἐπαναστατημένη Γαλλία, μέ τήν ἐλπίδα νά συναντήσῃ τό Μεγάλο Ναπολέοντα καί νά τοῦ ζητήσῃ βοήθεια, πῆγε στή Βιέννη. Ἐκεῖ ὁ Ρήγας μύησε στό σχέδιό του πολλούς Ἕλληνες σπουδαστές καί ἐμπόρους. Τύπωσε τή «*Χάρτα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας*» μέ πρωτεύουσα τήν Κωνσταντινούπολη καί ἄλλα ἐπαναστατικά ἔντυπα καί τά ἔστειλε παντοῦ ὅπου ὑπῆρχαν Ἕλληνες.

Ἀπό τή Βιέννη ὁ Ρήγας κατέβηκε στήν Τεργεστή. Ἀπό ἐκεῖ εἶχε σκοπό νά περάσῃ στή Βενετία, ὅπου βρισκόταν ὁ Μ. Ναπολέον, καί στή συνέχεια θά ἐρχόταν στήν Πελοπόννησο, γιά νά κηρύξῃ τήν ἐπανάσταση.

Στήν Τεργεστή ὅμως ἡ Αὐστριακή ἀστυνομία, πού παρακολουθοῦσε ὅλες τίς κινήσεις τοῦ Ρήγα, τόν ἔπιασε καί μαζί μέ 7 συντρόφους του τόν ἔστειλε πάλι στή Βιέννη μέ τήν κατηγορία ὅτι προετοίμαζε ἐπανάσταση.

Οἱ κυβερνήτες τῆς Αὐστρίας ἦταν φιλότουρκοι καί μέ φανατισμό πολεμοῦσαν τήν ἰδέα τῆς ἐλευθερίας καί τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, πού εἶχε κηρύξῃ στὸν κόσμο ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση. Γι' αὐτό παρέδωσαν τό Ρήγα καί τούς συντρόφους του στὸν πασά τοῦ Βελιγραδίου, ὁ ὁποῖος σιδηροδέσμους τούς ἔριξε στή σκοτεινὴ φυλακή, ὅπου ἔμειναν 40 ἡμέρες μέ φριχτά βασανιστήρια.

Ὁ πασάς τοῦ Βελιγραδίου ἀποφάσισε νά τούς στείλῃ στήν Κωνσταντινούπολη· ἔμαθε ὅμως ὅτι ὅλες τίς διαβάσεις τίς φύλαγαν ἄνθρωποι τοῦ Πασβάνογλου, γιά νά τούς ἐλευθερώσουν. Γι' αὐτό προτίμησε νά τούς θανατώσῃ ἐκεῖ. Στίς 13 Ἰουνίου 1798, τῆ νύχτα, τούς στραγγάλισαν μυστικά καί τά πτώματά τους τά ἔριξαν στό Δούναβη.

Πεθαίνοντας ὁ Ρήγας φώναξε στό δῆμό του: «Λύσσαξε Τοῦρκε!

άρκετό σπόρο ἔσπειρα, πού γρήγορα θά βλαστήσει καί τό Γένος μου θά μαζέψει τό γλυκύ καρπό του».

Καί πραγματικά βλάστησε ὁ σπόρος τῆς ἐλευθερίας, πού ἔσπειρε ὁ ἔθνικός τραγουδιστής καί φλογερός πατριώτης. Ἡ πατρίδα λευτερώθηκε.

Ὁ Ρήγας ὑπῆρξε ὁ πρωτεργάτης τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας καί ὁ πρωτομάρτυρας αὐτῆς. Καί ἡ ἐλεύθερη Πατρίδα μας, γιά νά δείξει τήν εὐγνωμοσύνη της, ἔσπασε τό ἄγαλμά του μαρμάρينو μπροστά στό Ἐθνικό μας Πανεπιστήμιο.

Ἄσκήσεις

1. Τί ἀνάγκασε τό Ρήγα νά ἐγκαταλείψει τήν πατρίδα του;
2. Τί σᾶς κάνει μεγαλύτερη ἐντύπωση ἀπό τό ἔργο τοῦ Ρήγα;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τήν πράξη τῶν Αὐστριακῶν, πού, ἐνῶ ἦταν χριστιανοί, ἔπιαναν τοὺς χριστιανούς καί τοὺς παρέδιναν στοὺς μωαμεθανούς.

Ἔργασία

Νά ἀποστηθίσετε τό Θούριο. Νά βρεῖτε καί νά διαβάσετε ποιήματα τοῦ Ρήγα.

4. Ἡ φιλική Ἐταιρεία καί τό ἔργο της

Εἶδαμε ὅτι, μετά τήν ἀποτυχία πού εἶχαν τά ἐπαναστατικά κινήματα τοῦ 1770 καί 1790, οἱ Ἕλληνες πείστηκαν ὅτι ἦταν ἀδύνατο νά ἐλευθερωθοῦν μέ ξένη βοήθεια καί ὅτι ἔπρεπε οἱ ἴδιοι νά ὀργανωθοῦν καί μέ δικές του δυνάμεις νά ἀποτινάξουν τόν τουρκικό ζυγό.

Τό δύσκολο τοῦτο ἔργο τῆς ὀργανώσεως τῶν δυνάμεων τοῦ Γένους ἀνέλαβε ἡ **Φιλική Ἐταιρεία**. Τήν Ἐταιρεία αὐτή τήν ἴδρυσαν τό 1814 τρεῖς Ἕλληνες ἔμποροι στήν Ὀδησό τῆς Ρωσίας: ὁ **Νικόλαος Σκουφᾶς** ἀπό τό Κομπότι τῆς Ἄρτας, ὁ **Ἀθανάσιος Τσακάλωφ** ἀπό τά Γιάννενα καί ὁ **Ἐμμανουήλ Ξάνθος** ἀπό τήν Πάτμο. Αὐτοί ὀνομάστηκαν **Φιλικοί** καί ἔτσι λέγονταν κατόπι ὅλοι οἱ ὀπαδοί τῆς Ἐταιρείας.

Νικόλαος Σκουφάς

Ἀθανάσιος Τσακάλωφ

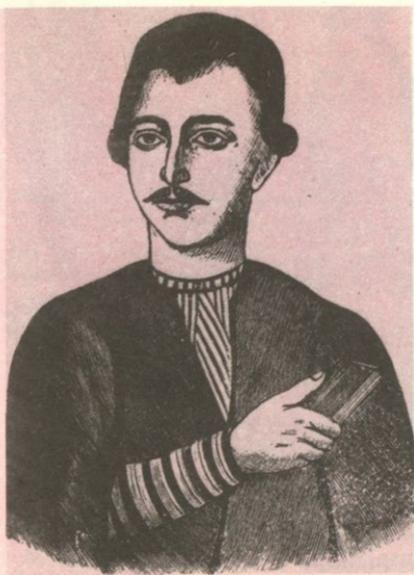
(Οἱ τρεῖς ἰδρυτές τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας).

Οἱ ἰδρυτές τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἦταν ἀγνοί πατριῶτες μέ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, μέ πίστη καί μέ φλόγα. Αὐτοὶ καθόρισαν τὸ σκοπὸ τῆς Ἐταιρείας κι ἐργάστηκαν μέ μεγάλη τέχνη καί μυστικότητα, γιὰ νὰ κάνουν κι ἄλλους μέλη τῆς Ἐταιρείας.

Στὴν Ἐταιρεία γράφονταν μέλη ἐκεῖνοι μόνο ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, πού θεωροῦνταν ἱκανοὶ νὰ φυλάξουν τὸ μυστικὸ τῆς ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Καί αὐτοὶ γίνονταν μέλη ἔπειτα ἀπὸ ὀλόκληρη μυστικὴ κατήχηση. Κατόπιν ὀρκίζονταν ὅτι ποτέ δέ θὰ προδώσουν τὰ μυστικά τῆς Ἐταιρείας καί ὅτι θὰ ἐργαστοῦν μέ ὅλες τους τίς δυνάμεις γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Γένους. Οἱ Φιλικοὶ ἀναγνωρίζονταν μεταξύ τους ἀπὸ ὀρισμένα σημεῖα (συνθήματα), πού τὰ γνώριζαν μόνον αὐτοί.

Τὸ 1818 ἡ ἔδρα τῆς Ἐταιρείας μεταφέρθηκε ἀπὸ τὴν Ὁδησσὸ στὴν Κωνσταντινούπολη, γιὰ νὰ εἶναι πλησιέστερα στὴν Ἑλλάδα.

Οἱ προσπάθειες τῆς Ἐταιρείας καρποφόρησαν πολὺ γρήγορα καί μέσα σέ λίγα χρόνια τὰ μέλη τῆς ἔγιναν ἑκατοντάδες καί χιλιάδες. Ἔγιναν μέλη τῆς οἱ σημαντικότεροι Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς. Ὁ Πατριάρχης, ὁ μπέης τῆς Μάνης, ὀπλαρχηγοὶ, πρόκριτοι καί ἀρχιερεῖς,

Ἐμμανουήλ Ξάνθος

δάσκαλοι, παπάδες καί μοναχοί καί κάθε φρόνιμος πατριώτης μυήθηκαν στό μυστικό τῆς Ἐταιρείας.

Μετά τόν θάνατο τοῦ Σκουφᾶ τό 1820 μπήκαν στή Διοίκηση τῆς Ἐταιρείας καί ἄλλοι θερμοί πατριῶτες, ὅπως ἦταν ὁ Ἄθιμος Γαζής, ὁ Παναγιώτης Ἀναγνωστόπουλος, ὁ Παναγιώτης Σέκερης καί ἄλλοι.

Ποιός ἦταν ὁμοῦς ὁ ἀρχηγός τῆς Ἐταιρείας; Κανένας! Οἱ ἰδρυτές της δέν ἐξέλεξαν ἀρχηγό τά πρῶτα χρόνια. Ἀπό σκοπιμότητα ἄφηναν νά νοηθεῖ ὅτι πίσω ἀπό τήν Ἐταιρεία βρισκόταν ὁ Ἑλληνας Ἰωάννης Καποδίστριας, ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας, ἢ ὁ ἴδιος ὁ Τσάρος.

Ἐπειδή ὁμοῦς δέν ἦταν σωστό νά μένει περισσότερο ἡ Ἐταιρεία ἀκέφαλη, ἔπρεπε νά βρεθεῖ πρόσωπο κατάλληλο γιά ἀρχηγός της καί ἀρχηγός τῆς Ἐπαναστάσεως.

Δύο ἦταν τά κατάλληλα πρόσωπα: ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ἔξοχος πολιτικός καί θερμός πατριώτης, καί ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ἀπό τή μεγάλη Φαναριώτικη οἰκογένεια τῶν Ὑψηλάντηδων καί ἀνώτερος ἀξιωματικός τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ.

Ἐστειλαν, λοιπόν, οἱ ἰδρυτές τῆς Ἐταιρείας τόν Ξάνθο στήν Πετρούπολη, πρωτεύουσα τῆς Ρωσίας. Ὁ Ξάνθος ἔφτασε ἐκεῖ τό Φεβρουάριο τοῦ 1820. Ἐπισκέφτηκε τόν Καποδίστρια καί τοῦ πρότεινε νά ἀναλάβει τήν ἀρχηγία. Ὁ Καποδίστριας ὁμοῦς ἀρνήθηκε, γιὰτί πίστευε ὅτι ἡ ἐξέγερση χρειάζοταν στρατιωτικό ἀρχηγό καί ὅτι ὁ ἴδιος θά μπορούσε νά προσφέρει περισσότερο στήν ἀνάσταση τοῦ Γένους ὡς ὑπουργός τοῦ Τσάρου παρά ὡς ἀρχηγός τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἐπειτα ἀπ' αὐτό ὁ Ξάνθος πρόσφερε τήν ἀρχηγία στόν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη. Ὁ Ὑψηλάντης ἐνθουσιάστηκε καί πρόθυμα δέχτηκε

Ὁ ὄρκος τῶν Φιλικῶν

Τό ἔμβλημα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας

τήν πρόταση τῶν Φιλικῶν. Καί στίς 12 Ἀπριλίου 1820 ἀνακηρύχθη-
κε «Γενικός Ἐπίτροπος τῆς Ἀρχῆς».

Ἀοκήσεις

1. Πότε ἰδρύθηκε ἡ Φιλική Ἐταιρεία καί ποιοί τήν ἴδρυσαν;
2. Ποιός ἦταν ὁ σκοπός τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας;
3. Βρίσκετε δικαιολογημένο τόν αὐστηρό ἔλεγχο πού γινόταν γιά τήν ἐγγραφή μελῶν τῆς Ἐταιρείας καί γιατί;

Ἐργασία

Νά χωριστεῖτε σέ τρεῖς ὁμάδες καί κάθε μιά νά ἀναλάβει νά φέρει περισσότερες πληροφορίες γιά ἕναν ἀπό τούς τρεῖς ἰδρυτές τῆς Ἐταιρείας.

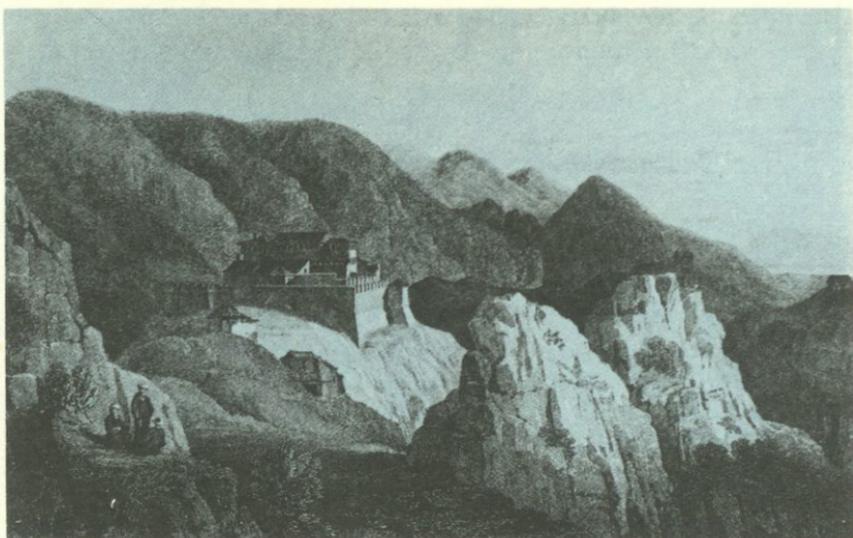
5. Οἱ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν ἐναντίον τοῦ Ἀλλῆ πασᾶ

α) Τό Σούλι καί οἱ Σουλιῶτες

Οἱ Σουλιῶτες ἀποφεύγοντας τούς Τούρκους εἶχαν ἀποτραβηγεῖ στή νότιο Ἡπειρο, στά ἀπομακρυσμένα καί ἀπόκρημνα Κασιοπαῖα βουνά. Στήν ἀρχή ἐγκαταστάθηκαν σέ δύο χωριά, τό **Σούλι** καί τόν **Ἀβαρικό**. Ἀργότερα ἔχτισαν δύο νέα χωριά, τήν **Κιάφα** καί τή **Σαρμονίβα**. Τά 4 αὐτά χωριά λέγονταν μέ ἕνα ὄνομα **Τετραχώρι**.

Στά χωριά αὐτά σύντομα ζήτησαν καταφύγιο πολλοί ἄλλοι Ἑλληγες κι ἔτσι ὁ πληθυσμός αὐξήθηκε· χτίστηκαν τότε ἄλλα 7 χωριά, τό **Ἐφταχώρι**. Τό σπουδαιότερο ἀπό τά 11 αὐτά χωριά ἦταν τό Σούλι. Γι' αὐτό ὅλα μαζί λέγονταν **Σούλι** καί **Παρασούλια** καί οἱ κάτοικοί τους ὀνομάστηκαν **Σουλιῶτες**.

Στά ἀπόμακρα ἐκεῖνα χωριά οἱ Σουλιῶτες ζοῦσαν ἐλεύθεροι καί καταγίνονταν μέ τήν κτηνοτροφία. Ἦταν ρωμαλαῖοι καί σκληραγωγημένοι καί διακρίνονταν γιά τήν ἀνδρεία τους καί τόν ἥρωισμό τους. Ἀπό μικρά παιδιά γυμνάζονταν στά ὅπλα καί στόν πόλεμο. Μέ τά ἄρματα ἔτρωγαν, μέ αὐτά κοιμοῦνταν καί μέ αὐτά ξυπνοῦσαν. Ἀκόμα καί οἱ γυναῖκες ἤξεραν νά μεταχειρίζονται τά ὅπλα. Πήγαιναν καί αὐτές στόν πόλεμο καί μάχονταν μέ γενναιότητα, ὅταν κινδύνευε ἡ πατρίδα τους.

Τό Σούλι

Ἀρχηγός στούς Σουλιῶτες γινόταν ὁ γενναιότερος ἀπό τίς μεγάλες οἰκογένειες (Τζαβελαῖοι, Μποτσαραῖοι, Φωτομαραῖοι, Κουτσουνίκηδες καί ἄλλοι).

Πολλές φορές οἱ Τοῦρκοι ἐπιχείρησαν νά τούς ὑποτάξουν, ἀλλά δέν τό κατόρθωσαν. Γι' αὐτό ἀρκέστηκαν νά εἰσπράττουν ἀπό τούς Σουλιῶτες λίγους φόρους σάν σημεῖο ὑποταγῆς.

Παρουσιάστηκε ὁμως ἐχθρός φοβερός γιά τό Σούλι. Ἦταν ὁ Ἄλῆ πασάς, πού σκέφτηκε νά ἀφανίσει τό μικρό καί ἀνυπόταχτο αὐτό λαό.

β) Ὁ Ἄλῆ πασάς (1744-1822)

Ὁ Ἄλῆς ἦταν μωαμεθανός Ἀλβανός· γεννήθηκε στό Τεπελένι τῆς Β. Ἠπείρου καί γι' αὐτό λεγόταν καί *Τεπελενλής*. Ὁ πατέρας του ἦταν μπέης, πέθανε ὁμως νωρίς κι ἔτσι ὁ Ἄλῆς ἔμεινε ἀπό μικρός ὀρφανός. Ὁ ἴδιος ἦταν πλεονέχτης, πονηρός, αἰμοβόρος καί πανοῦργος.

Ὅταν μεγάλωσε ὁ Ἄλῆς ἔγινε ἀρχηγός ληστανταρτῶν καί μέ ληστείες, δολοφονίες καί ἄλλα ἀπάνθρωπα καί κτηνώδη μέσα ἀπέ-

κτησε μεγάλη δύναμη. Τέλος πέτυχε νά τόν κάμει ὁ σουλτάνος πασά τῶν Ἰωαννίνων.

Σιγά-σιγά μέ τήν πανουργία του καί τήν πονηρία του κατόρθωσε νά ἐπεκτείνει τήν τυραννία του σέ ὅλη τήν Ἥπειρο, στήν Ἀκαρνανία, στή Μακεδονία ὡς τόν Ἀλιάκμονα καί στή Θεσσαλία ὡς τή σημερινή πόλη τοῦ Ἀλμυροῦ. Καί ὀλόκληρη αὐτή τήν περιοχή, πού εἶχε δύο ἑκατομμύρια κατοίκους, τήν κρατοῦσε σέ ὑποταγή μέ 12 χιλιάδες πιστούς του Τουρκαλβανούς καί τήν κυβερνοῦσε μέ τό φόβο καί τόν τρόμο.

Ἐρήμωσε πόλεις, ἐξαφάνισε οἰκογένειες ὀλόκληρες, ἄρπαξε περιουσίες, φυλάκισε ἀθώους, βασάνισε καί θανάτωσε κόσμο ἀμέτρητο. Γνωστός εἶχε γίνει «ὁ πλάτανος τοῦ Ἀλῆ» στήν Ἄρτα καί ἡ θέση «τσιγκέλια» τοῦ Ἀλμυροῦ, ὅπου κρεμοῦσε τούς ἄτυχους σκλάβους ὁ ἀπαίσιος τύραννος.

Ἐπειτα ἀπό τήν τόση δύναμη, πού ἀπέκτησε ὁ Ἀλῆς, σχεδίαζε νά κάμει δικό του κράτος, ἀνεξάρτητο ἀπό τό σουλτάνο. Στά σχέδια του ὅμως αὐτά ἔβρισκε ἐμπόδιο τούς Σουλιῶτες, τούς ἀρματολούς καί τούς κλέφτες. Γι' αὐτό ἀποφάσισε νά τούς ἐξολοθρέψει.

γ) Πρώτη ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἐναντίον τοῦ Σουλίου

Ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἤθελε νά χτυπήσει καί νά ὑποτάξει πρῶτα τό Σούλι· καί ἡ ἀφορμή δέν ἄργησε νά τοῦ δοθεῖ. Ὄταν ἡ αὐτοκρατορία τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνη ἡ Β' κήρυξε τό 1788 τόν πόλεμο κατά τῆς Τουρκίας, ὑποσχέθηκε στους Ἕλληνες ὅτι θά ἀναστήσει τή Βυζαντινή αὐτοκρατορία μέ πρωτεύουσα τήν Κωνσταντινούπολη καί αὐτοκράτορα τόν ἐγγονό της Κωνσταντίνο. Οἱ Σουλιῶτες τότε ἔστειλαν πρεσβεία στήν Πετρούπολη νά χαιρετίσει τόν ὑποψήφιο αὐτοκράτορα τοῦ νέου Βυζαντινοῦ κράτους.

Ἄλῆ πασᾶς

Ὁ Ἄλῆς τὰ πληροφορήθηκε αὐτά, τὰ κατάγγειλε στό σουλτάνο καὶ πῆρε τὴν ἄδεια νὰ χτυπήσει τὸ Σούλι.

Τὸ 1790 λοιπὸν ἐκστράτευσε ἐναντίον τοῦ Σουλίου μὲ 3000 Ἀλβανούς. Οἱ Σουλιῶτες, ἄντρες καὶ γυναῖκες, πολέμησαν μὲ γενναίω-τητα καὶ ὁ Ἄλῆ πασάς νικῆθηκε. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς στρατιῶ-τες του σκοτώθηκαν καὶ ὅσοι κατόρθωσαν νὰ σωθοῦν καταδιώχτη-καν ἀπὸ τοὺς Σουλιῶτες ὡς τὰ Γιάννενα.

δ) Δεύτερη ἐκστρατεία τοῦ Ἄλῆ πασᾶ ἐναντίον τοῦ Σουλίου

Ὁ Ἄλῆς, γεμάτος λύσσα γιὰ τὴν καταστροφή του, δὲν ἠσυχάζει. Ἐτοιμάζει καινούργιο στρατὸ ἀπὸ Ἀλβανούς, γιὰ νὰ ἐπιτεθεῖ καὶ πάλι ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Καὶ μετὰ δύο χρόνια, τὸ 1792, εἶναι ἔτοιμος.

Ἐπειδὴ ὁμως φοβᾶται ὅτι μόνον μὲ τὰ ὄπλα δὲ θὰ μπορέσει νὰ ὑποτάξει τοὺς Σουλιῶτες, ἀποφασίζει νὰ μεταχειριστῆ δόλο. Διέδω-σε ὅτι θὰ πάει νὰ χτυπήσει τὸν πασά τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ ζήτησε καὶ τὴ βοήθεια τῶν Σουλιωτῶν τάξοντάς τους μεγάλες ἀμοιβές.

Οἱ περισσότεροι Σουλιῶτες ἀρνήθηκαν νὰ τοῦ στείλουν βοή-θεια, γιατί γνώριζαν τὸ δόλιο χαρακτῆρα καὶ τὴν πανουργία τοῦ Ἄλῆ. Μόνον ὁ *Λάμπρος Τζαβέλας* παραπλανήθηκε ἀπὸ τὶς ὑποσχέ-σεις τοῦ Ἄλῆ καὶ πῆγε στὰ Γιάννενα μὲ 70 παλικάρια καὶ τὸ μικρὸ γιό του Φῶτο, πού ἦταν μόλις 12 χρονῶν.

Ὁ Ἄλῆς τὸν δέχτηκε μὲ χαρὰ καὶ ξεκίνησαν γιὰ τὸ Ἀργυροκά-στρο. Στὸ δρόμο ὁμως, μὲ δόλο πάλι, ἐπίασε τὸ Τζαβέλα καὶ τοὺς ἄντρες του καὶ τοὺς ἔστειλε δεμένους στὰ Γιάννενα, ὅπου τοὺς ἔριξαν στὴ φυλακή. Ἐνας μόνον ξέφυγε, χωρὶς νὰ τὸν πάρουν εἶδηση, καὶ πῆγε τὰ νέα στό Σούλι.

Πιστεύοντας ὁ Ἄλῆς ὅτι ξεγέλασε τοὺς Σουλιῶτες καὶ θὰ βρεῖ ἀφύλαχτο τὸ Σούλι, προχώρησε γρήγορα ἐναντίον του. Φτάνοντας ὁμως ἐκεῖ ἀπογοητεύτηκε, γιατί οἱ Σουλιῶτες βρισκόνταν στίς θέσεις τους ἔτοιμοι νὰ τὸν ἀντιμετωπίσουν. Ὅσο ἔκαμε πολλές καὶ σκλη-ρές ἐπιθέσεις, ἀλλὰ σὲ ὅλες νικῆθηκε καὶ ἀναγκάστηκε νὰ φύγει ἀπὸ τὸ Σούλι ἄπρακτος καὶ ταπεινωμένος.

Τὸ δόλο τοῦ Ἄλῆ πασᾶ τοῦ τὸν πλήρωσε μὲ δόλο πάλι ὁ Λάμ-προς Τζαβέλας. Ὑποσχέθηκε στὸν Ἄλῆ πὼς θὰ μποροῦσε νὰ πείσει

τούς Σουλιώτες νά τοῦ παραδώσουν τό Σούλι, ἄν τόν ἄφηγε νά γυρίσει κοντά τους. Ὁ Ἄλῆς τόν πίστεψε καί τόν ἄφησε ἐλεύθερο. Κράτησε ὁμως αἰχμάλωτους τούς 69 Σουλιῶτες καί ὡς ὄμηρο τό μικρό Φῶτο.

Μόλις ὁ Λάμπρος ἔφτασε στό Σούλι, εἰδοποίησε τούς ἀρχηγούς νά ἐτοιμαστοῦν γρήγορα, γιατί ὁ Ἄλῆς θά κάμει καί νέα ἐκστρατεία. Καί ὅταν τελείωσαν οἱ ἐτοιμασίες, ὁ Λάμπρος ἔστειλε στόν Ἄλῆ τό παρακάτω γράμμα:

«Βεζύρη Ἄλῆ πασά,

Χαιρομαι ὅπου γέλασα ἔνα δόλιο. Εἶμαι ἐδῶ νά διαφεντέψω τήν πατρίδα μου καί νά τήν προστατέψω ἀπό ἕνα ληστή σάν καί σένα. Ὁ γιός μου Φῶτος θά πεθάνει, τό ξέρω. Μά ἐγώ θά ἐκδικήσω τό θάνατό του. Ἄν ὁ γιός μου, καθῶς εἶναι νέος, δέ μένει εὐχαριστημένος νά πεθάνει γιά τήν πατρίδα του, αὐτός δέν εἶναι ἄξιος νά ζήσει καί νά γνωρίζεται ὡς γιός μου. Προχώρησε, λοιπόν, ἄπιστε. Εἶμαι ἀνυπόμονος νά ἐκδικηθῶ.

*Ἐγώ ὁ ὀρκισμένος ἐχθρός σου
Καπετάν Λάμπρος Τζαβέλας».*

Ἄφάνταστη μανία ἔπιασε τόν Ἄλῆ, ὅταν διάβασε τό γράμμα τοῦ Λάμπρου. Ἐδῶσε ἀμέσως διαταγή νά ἐτοιμαστεῖ νέος καί περισσότερος στρατός, γιά νά χτυπήσει τό Σούλι ἀπό ὅλες τίς μεριές. Μπήκε ὁ ἴδιος ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του ἀπό 8.000 Τουρκαλβανούς κι ἔφτασε στό Σούλι. Γίνεται πόλεμος σκληρός. Οἱ Τουρκαλβανοί πολεμοῦν μέ μανία. Μά καί οἱ Σουλιῶτες πολέμησαν παλικάρῶς ἔχοντας ἀρχηγούς τό *Γεώργιο Μπότσαρη* καί τό *Λάμπρο Τζαβέλα*.

Στή μάχη πήραν μέρος καί 400 Σουλιώτισσες μέ ἐπικεφαλῆς τή γυναικα τοῦ Λάμπρου, *τή Μόσχω*, καί τή θυγατέρα του *Σόφω*.

Οἱ Ἀρβανίτες, ξαφνιασμένοι ἀπό τή γενναιότητα τῶν Σουλιῶτων, ἀντρῶν καί γυναικῶν, ἐγκαταλείπουν τή μάχη καί τρέχουν νά σωθοῦν. Πολύ λίγοι σώθηκαν. Καί ὁ ἴδιος ὁ Ἄλῆς φεύγει κατατρομαγμένος φωνάζοντας, ὅπως μᾶς λέει ὁ ποιητής μας Ἄρ. Βαλαωρίτης:

*Τ' ἄλογο! τ' ἄλογο! Ὅμῆρ Βρυώνη.
Τό Σούλι ἐχοῦμησε καί μᾶς πλακώνει.
Τ' ἄλογο! τ' ἄλογο! Ἀκοῦς, σφυρίζουν
ζεστά τά βόλια τους, μᾶς φοβερίζουν.*

.....

*Βρουώνη, πρόφθασε· ακόμα λίγο,
κι από τὰ νύχια τους δέ θά ξεφύγω.
Τ' άλλογο!... Γνώρισα τή φουστανέλα
του ἔχθρου μου τ' ἄσπονδου Λάμπρου Τζαβέλα.*

Λένε μάλιστα πώς ἔσκασε τρία ἄλογα ὥσπου νά φτάσει στά Γιάννενα.

Μετά τήν ἀποτυχία του αὐτή ὁ Ἄλῆς ἀναγκάστηκε νά κάμει εἰρήνη μέ τούς Σουλιῶτες. Ἄφησε ἐλεύθερο τό Φῶτο καί τούς 69 Σουλιῶτες ἐξαγοράζοντας τούς Ἀλβανούς, πού εἶχαν πιαστεῖ αἰχμάλωτοι.

Τό Σούλι σώθηκε γιά ἄλλη μιά φορά. Πληγώθηκε ὅμως βαριά ὁ Λάμπρος Τζαβέλας, πού σέ λίγο πέθανε ἀπό τήν πληγή του, ἀφήνοντας γιά διάδοχό του τόν ἔξοχο γιό του Φῶτο.

ε) Τρίτη ἐκστρατεία τοῦ Ἄλῆ πασᾶ ἐναντίον τοῦ Σουλίου

Ὁ Ἄλῆς ἄφησε ἤσυχο τό Σούλι ὀχτώ χρόνια. Δέν ἀνέχεται ὅμως περισσότερο τήν ταπείνωση. Δέν μπορεῖ νά χωνέψει ὅτι μιά χούφτα «γιδοκλέφτες», ὅπως ἔλεγε τούς Σουλιῶτες, δέν τόν ἄφηναν νά βγεῖ ἀπό τήν πόρτα του. Γι' αὐτό τούς προτείνει νά διαλέξουν ὅποιο μέρος θέλουν καί θά τούς πληρώσει ὅλα τὰ ἔξοδα.

Οἱ Σουλιῶτες ὅμως ὑπερήφανα τοῦ ἀπαντοῦν: «Οἱ ξεροί βράχοι τῆς πατρίδας μας εἶναι πιό ἀγαπητοί καί ἀπό τίς εὐφορότερες χῶρες τοῦ κόσμου· καί ἡ ἐλευθερία δέν ἐξαγοράζεται μέ ὅλους τούς θησαυρούς τῆς γῆς».

Τότε ὁ Ἄλῆς ἔκαμε, τό 1800, τήν τρίτη ἐκστρατεία κατά τοῦ Σουλίου μέ 10.000 Ἀλβανούς. Οἱ Σουλιῶτες μέ ἀρχηγό τό Φῶτο Τζαβέλα, πού ἦταν 20 χρονῶν, ἀντιστάθηκαν γενναῖα καί τόν νίκησαν πάλι.

Ὁ Ἄλῆς ὅμως δέν ἀπελπίστηκε. Πολιόρκησε μέ τά στρατεύματά του τό Σούλι ἀπό ὅλα τά μέρη, γιά νά ἀναγκάσει τούς Σουλιῶτες νά παραδοθοῦν ἀπό τήν πείνα. Ἡ πολιορκία κράτησε τρία ὀλόκληρα χρόνια. Σέ ὅλο αὐτό τό διάστημα οἱ Σουλιῶτες ἀπέκρουσαν ὅλες τίς ἐφόδους τοῦ Ἄλῆ καί προξένησαν στό στρατό του μεγάλη φθορά.

Στό τέλος ὅμως τά πυρομαχικά τῶν Σουλιωτῶν λιγότεψαν, τό νερό ἔλειψε καί οἱ τροφές ἐξαντλήθηκαν. Ἀπό τίς στερήσεις εἶχαν γίνει σάν φαντάσματα· καί ὅμως δέν ἐννοοῦσαν νά παραδοθοῦν.

Καί αυτές ακόμα οί γυναίκες φώναζαν: «κάλλιο θάνατος παρά ύπο-
ταγή».

Ό,τι όμως δέν κατόρθωσε ό Άλής μέ τή δύναμη τών όπλων, τό πέτυχε μέ τήν προδοσία. Ένας Σουλιώτης, **Ό Πήλιος Γούσης**, έδειξε σέ μιά μάχη δειλία και γι' αυτό οί συμπατριώτες του τόν περιφρονούσαν. Για νά τούς έκδικηθεί ό Γούσης, συνεννοήθηκε μέ τόν Άλή και κρυφά μιά νύχτα όδήγησε στό Σούλι από μυστική διάβαση 200 Άλβανούς.

Όί Άλβανοί αυτοί, μόλις ξημέρωσε, χτύπησαν τούς Σουλιώτες από τά νώτα. Τότε οί Σουλιώτες ύποχώρησαν στό μοναστήρι τής Άγίας Παρασκευής, πού ήταν χτισμένο πάνω στόν απόκρημνο βράχο **Κούγκι**, μεταξύ Σουλίου και Κιάφας, και συνέχισαν τόν άγώνα μέ πείσμα.

Άνάμεσά τους βρισκόταν και ό καλόγερος **Σαμουήλ**, πού οί Σουλιώτες τόν θεωρούσαν ως άγιο, και τούς έδινε θάρρος.

Τέτοια ήταν ή γενναιότητα τών Σουλιωτών, πού και αυτός ό τύραννος τή θαύμασε και τούς πρότεινε νά φύγουν μέ τά όπλα τους και τά ύπάρχοντά τους και νά πάνε ανενόχλητοι όπου θέλουν.

Η πείνα και ή δίψα ανάγκασαν τούς Σουλιώτες νά δεχτούν νά αφήσουν τό άγαπημένο τους Σούλι. Χωρίστηκαν σέ τρία σώματα και μέ τίς οίκογένειές τους ξεκίνησαν. Τό πρώτο σωμα, μέ άρχηγό τό **Φώτο Τζαβέλα**, προχώρησε προς τήν Πάργα· τό άλλο, μέ άρχηγό τόν **Κίτσο Μπότσαρη**, προς τό Βουλγαρέλι τής Άρτας· και τό τρίτο, μέ άρχηγό τόν **Κουτσουνίκα**, προς τό Ζάλογγο.

Μόνο ό Σαμουήλ και 5 σύντροφοί του έμειναν τελευταίοι στό Κούγκι, για νά παραδώσουν τήν αποθήκη τροφίμων και πολεμοφοδίων, όπως είχα συμφωνήσει.

Όταν έφτασαν εκεί οί στρατιώτες του Άλή μέ τό γραμματέα του, αυτός είπε στό Σαμουήλ: «Και τώρα, καλόγερε, αφού τόσο άνόητα παραδόθηκες στά χέρια του Βεζύρη, ποιά τιμωρία νομίζεις πώς σέ περιμένει»;

—«Καμία!» άπάντησε υπερήφανα ό Σαμουήλ. Και άμέσως πυροβόλησε μέ τήν πιστόλα του σέ ένα βαρέλι γεμάτο μπαρούτη, πού βρισκόταν κοντά του. Τό Κούγκι τινάχτηκε στόν άέρα και κάτω από τά ερείπιά του θάφτηκαν ό Σαμουήλ μέ τούς συντρόφους του και οί Τουρκαλβανοί.

Τό Ζάλογγο

σι) 'Ο χορός τοῦ Ζαλόγγου

Τήν πράξη τοῦ Σαμουήλ βρῆκε σάν πρόφαση ὁ Ἄλῆ πασάς, γιά νά παραβεῖ τή συμφωνία μέ τούς Σουλιώτες κι ἔδωσε ἀμέσως διαταγή νά τούς καταδιώξουν.

Τό πρῶτο σῶμα πρόφτασε κι ἔφτασε σῶο στήν *Πάργα*, ἡ ὁποία προστατευόταν ἀπό τούς Ρώσους.

Τό δεύτερο σῶμα ἐξοντώθηκε κοντά στό μοναστήρι *Σέλτσου* καί μόνο 45 σῶθηκαν στήν Πάργα.

Τό τρίτο σῶμα περικυκλώθηκε ἀπό τούς Ἄλβανούς πάνω στό βουνό *Ζάλογγο*. Τό σῶμα αὐτό ἔγραψε τήν περίφημη σελίδα τοῦ Σουλίου κι ἔκλεισε τήν Ἱστορία του. Οἱ Σουλιώτες τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἄντρες καί γυναῖκες, πολέμησαν σκληρά δυό ἡμερόνυχτα, ὥσπου σῶθηκαν τά πολεμοφόδια καί οἱ τροφές τους.

Σάν εἶδαν οἱ Σουλιώτισσες ὅτι κινδύνευαν νά πέσουν στά χέρια τῶν Τουρκαλβανῶν, ἀνέβηκαν μέ τά παιδιά στήν ἀγκαλιά τους στήν κορυφή τοῦ βράχου «*Στεφάνι*». Ἐκεῖ, ἀφοῦ φίλησαν γιά τελευταία φορά τά παιδιά τους, τά ἔριξαν στό γκρεμό. Ὑστερα πιάστηκαν

σέ χορό τραγουδώντας τό γνωστό τραγούδι «*Έχει γειά, καημένε κό-
ομε...*». Καί σέ κάθε γύρο τοῦ χοροῦ ἔπεφτε στό γκρεμό ἢ πρώτη πού
ἔσερνε τό χορό, ὥσπου ἢ μιὰ μετά τήν ἄλλη γκρεμίστηκαν ὅλες.

Αὐτός εἶναι ὁ περιφημος *χορός τοῦ Ζαλόγγου*, πού τό τραγούδι
του χιλιοτραγουδήθηκε καί μέ πολλή συγκίνηση τό ἀκούμε νά τρα-
γουδιέται καί σήμερα, ιδιαίτερα στά σχολεῖα μας.

Ἄλλά καί οἱ ἄντρες, ὅταν εἶδαν τήν ὑπέρτατη θυσία τῶν γυναι-
κῶν τους, ὄρμησαν μέ τά σπαθιά στά χέρια ἀνάμεσα στούς Τουρκαλ-
βανούς χτυπώντας καί χτυπούμενοι. Καί ἀπό τούς 800 σώθηκαν μό-
νο 150 κι ἔφτασαν στήν Πάργα.

Ὅλοι-ὅλοι καί ἀπό τά τρία σώματα σώθηκαν 1000 μόνο Σουλι-
ῶτες στήν Πάργα. Καί ἀπό ἐκεῖ πέρασαν στήν Κέρκυρα μέ τό πένθος
στίς ψυχές τους γιά τούς νεκρούς, γιά τούς σκλάβους συγγενεῖς τους
καί γιά τή χαμένη πατρίδα τους.

Τό Σούλι χάθηκε, οἱ ἥρωικοί του ὅμως ἀγῶνες ἐξύψωσαν τό
φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καί χρησίμεψαν ὡς παράδειγμα στό μεγάλο
ἀγῶνα γιά τήν ἐλευθερία, πού ἄρχισε ὕστερα ἀπό 20 χρόνια.

ζ) Τό τέλος τοῦ Ἄλῃ πασᾶ

Ὁ Ἄλῃ πασάς, ἀφοῦ κυρίεψε τό Σούλι, πολέμησε τούς ἀρματο-
λούς καί κλέφτες τῆς Θεσσαλίας καί τῆς Στερεᾶς καί τούς ἀνάγκασε
νά ὑποταχτοῦν. Πέτυχε ἀκόμα μέ τήν πανουργία του νά δοθοῦν ἀπό
τό σουλτάνο τά πασαλίκια τῆς Πελοποννήσου καί τῆς Ναυπάκτου
στά παιδιά τοῦ Ἄλῃ, τό *Βελή* καί τό *Μουχτιάρ*.

Ἔτσι ὁ Ἄλῃ πασάς ἔγινε πανίσχυρος. Δέ χάρηκε ὅμως γιά πολύ
καιρό τίς ἐπιτυχίες του. Ἐπειδή πίστεψε ὅτι ἔγινε παντοδύναμος,
προετοιμαζόταν νά πραγματοποιήσει τά σχέδιά του, νά ιδρύσει δη-
λαδή ἀνεξάρτητο κράτος.

Ὁ σουλτάνος ὅμως *Μαχμούτ ὁ Β'*, πού ἔμαθε τά σχέδια τοῦ Ἄλῃ,
τοῦ κήρυξε τόν πόλεμο τό 1820 καί διόρισε πᾶσά τῶν Ἰωαννίνων τόν
Πασόμπη, ἄσπονδο ἐχθρό τοῦ Ἄλῃ. Ἔστειλε δέ ἐναντίον τοῦ Ἄλῃ
σουλτανικά στρατεύματα μέ ἑπτά ἄλλους πασάδες, γιά νά τόν τιμω-
ρήσει γιά τήν ἀποστασία του.

Καί ἐπειδή ὁ Πασόμπης δέν μπόρεσε νά ἐξοντώσει τόν Ἄλῃ,
ἀντικαταστάθηκε ἀπό τό γενναῖο καί ἔμπειρο πολεμιστή *Χουραΐτ πα-
σά*, διοικητή τῆς Πελοποννήσου, καί μέ τήν αὐστηρή διαταγή τοῦ

Ὁ Χουρσίτ πασάς

σουλτάνου νά τοῦ στείλει τό κεφάλι τοῦ Ἄλῃ, ἀλλιῶς ὁ Χουρσίτ θά χάσει τό δικό του κεφάλι.

Ὁ Χουρσίτ πολέμησε τόν Ἄλῃ καί κυρίειψε τήν Ἀκρόπολη τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου εἶχε κλειστεῖ. Ὁ Ἄλῃς τότε ἔφυγε καί κλείστηκε στό φρούριο, πού βρισκόταν στό νησάκι τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων. Ἐκεῖ ὁ Χουρσίτ μέ δόλο πέτυχε νά ἔξοντώσει τό δόλιο Ἄλῃ τόν Ἰανουάριο τοῦ 1822.

Ἀσκήσεις

1. Γιατί ὁ Ἄλῃ πασάς ἤθελε νά ὑποδουλώσει μέ κάθε τρόπο τοὺς Σουλιώτες;
2. Πόσες ἐκστρατεῖες ἔκαμε ἐναντίον τοῦ Σουλίου καί πότε;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τοὺς Σουλιώτες;
4. Πῶς χαρακτηρίζετε τήν πράξη τοῦ Πήλιου Γούση;
5. Πῶς βρίσκετε τό τέλος τοῦ Ἄλῃ πασά;

Ἔργασίες

1. Νά βρεῖτε καί νά διαβάσετε τό ποίημα τοῦ Βαλαωρίτη «ὁ Σαμουήλ».
2. Νά μάθετε νά τραγουδάτε τό τραγούδι τοῦ χοροῦ τοῦ Ζαλόγρου.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑ

1. Ο Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης καταγόταν ἀπὸ τὴ μεγάλη Φαναριώτικη οἰκογένεια τῶν Ὑψηλάντηδων. Ὁ πατέρας του Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης ἦταν ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας, ἀλλὰ τὸ 1805 οἱ Τοῦρκοι τὸν ἀνάγκασαν νὰ φύγει ὡς φίλο τῆς Ρωσίας. Κατόπιν αὐτοῦ ἐγκαταστάθηκε μὲ τὴν οἰκογένειά του στὴ Ρωσία καὶ ἔβαλε τὰ παιδιά του στὶς στρατιωτικὲς σχολές.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινε ἀξιωματικὸς τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ καὶ διακρίθηκε στὸν πόλεμο, πού ἔκαμε ἡ Ρωσία μὲ τὸ Ναπολέοντα. Στὴ μάχη μάλιστα τῆς Δρέσδης (1813) ἔχασε τὸ δεξί του χέρι. Ὁ τσάρος τὸν τίμησε καὶ τὸν ἔκανε ὑπασπιστή του.

Ἀφοῦ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης δέχτηκε, ὅπως μάθαμε, τὴν ἀρχηγία τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ζήτησε ἀπὸ τὸν τσάρο ἀπεριορίστη ἄδειά γιὰ λόγους ὑγείας. Καὶ ἀμέσως ἔφυγε ἀπὸ τὴν Πετρούπολη γιὰ τὸ Κίεβο, γιὰ νὰ ἀποχαιρετίσει τὴ μητέρα του καὶ νὰ πάρει τὴν εὐχή της γιὰ τὸ μεγάλο Ἀγώνα. Ἀπὸ τὸ Κίεβο κατέβηκε στὴν Ὀδησό, γιὰ νὰ συνεννοηθεῖ μὲ τοὺς Φιλικούς καὶ νὰ ἐτοιμάσει τὴν Ἐπανάσταση.

Τὸ σχέδιό του ἦταν νὰ κηρύξει τὴν Ἐπανάσταση πρῶτα στὴν Πελοπόννησο, γιατί εἶχε τὴν πεποίθηση ὅτι ἐκεῖ οἱ συνθήκες ἦταν πιὸ εὐνοϊκές. Ἀπὸ τίς συσκέψεις ὁμως, πού εἶχε μὲ τοὺς Φιλικούς, ἀναγκάστηκε νὰ ἀλλάξει σχέδιο καὶ ἀποφασίστηκε νὰ ἀρχίσει ἀμέσως τὸν ἀγώνα ἀπὸ τὴ Μολδοβλαχία γιὰ τοὺς ἐξῆς κυρίως λόγους:

1. Γιατί ἐκεῖ ἦταν ἐγκαταστημένοι πολλοὶ Ἕλληνες καὶ οἱ ἡγεμόνες ἦταν Ἕλληνες Φαναριῶτες.

2. Οἱ παραδουνάβιες αὐτές ἡγεμονίες συνόρευαν μὲ τὴ Ρωσία, ἀπὸ τὴν ὁποία περιμέναμεν οἱ Φιλικοὶ ὑποστήριξη.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης

θερμὴ προκήρυξη προσκαλοῦσε τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ντόπιους νὰ πάρουν τὰ ὄπλα καὶ νὰ ξεσηκωθοῦν γιὰ τὴν ἐλευθερία τους. «Κινηθεῖτε, ἔλεγε, καὶ θὰ ἰδεῖτε πὼς μιά μεγάλη Δύναμη θὰ προστατέψει τὰ δίκαιά μας».

Ἀκράτητος ἐνθουσιασμός κυρίεψε τίς ψυχές ὄλων καὶ χιλιάδες Ἕλληνες μὲ ἀρχηγούς τοὺς ὀπλαρχηγούς *Γεωργάκη Ὀλύμπιο*, *Ἀθανάσιο Καρπενησιώτη* καὶ *Ἰωάννη Φαρμάκη*, οἱ ὁποῖοι βρισκόνταν στὴν ὑπηρεσία τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ἡγεμόνων, ἔτρεξαν πρόθυμα κάτω ἀπὸ τὴ σημαία τοῦ Ὑψηλάντη.

Ἐπίσης 500 Ἕλληνες νέοι τῶν καλύτερων οἰκογενειῶν, σπουδαστές Γυμνασίων καὶ Πανεπιστημίων, ἄφησαν τὰ θρανία καὶ σχημάτισαν τὸν *Ἱερό Λόχο* κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἱεροῦ λόχου τῶν ἀρχαίων Θηβαίων. Οἱ *Ἱερολοχίτες*, γεμάτοι ἐνθουσιασμό, ὀρκίστηκαν ἢ νὰ ἐλευθερώσουν τὴν πατρίδα τους ἢ νὰ πεθάνουν.

3. Στὶς περιοχές αὐτές δὲν ὑπῆρχε τουρκικὸς στρατὸς οὔτε μποροῦσε νὰ μπεῖ χωρὶς τὴ συγκατάθεση τῆς Ρωσίας σύμφωνα μὲ ρωσοτουρκικὴ συνθήκη.

Γιὰ τὴν κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως στὴν Πελοπόννησο ἀποφασίστηκε νὰ στείλει τὸν ἀδερφό του Δημήτριο Ὑψηλάντη μὲ ἐπιτελεῖο ἔμπιστων προσώπων.

Ἔτσι ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης μὲ τοὺς ἀδερφοὺς του Γεώργιο καὶ Νικόλαο καὶ 200 ἄντρες στὶς 22 Φεβρουαρίου 1821 πέρασε τὸν Προῦθο ποταμὸ καὶ μπῆκε στὸ *Ἰάσιο*, τὴν πρωτεύουσα τῆς Μολδαβίας.

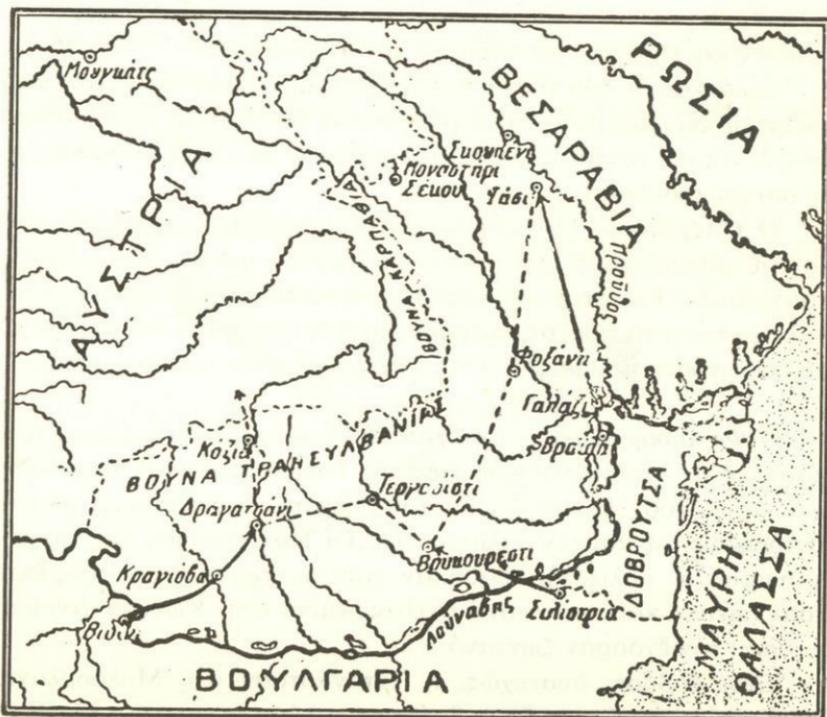
Ἐκεῖ στὶς 24 τοῦ ἴδιου μηνῆ μὲ ἀπερίγραπτη συγκίνηση ὕψωσε τὴ σημαία τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ μὲ

2. Ἀποτυχία τῆς Ἐπαναστάσεως στή Μολδοβλαχία

Μέ τό στρατό αὐτό ὁ Ὑψηλάντης ἔφτασε μέ καθυστέρηση στό Βουκουρέστι στά τέλη Μαρτίου. Ἐκεῖ δοκίμασε ἀπογοήτευση, γιατί ἔμαθε ὅτι ὁ Πατριάρχης τόν ἀφόρισε καί ὁ τσάρος τόν ἀποκήρυξε καί τόν διέγραψε ἀπό τό ρωσικό στρατό καί ἐπέτρεψε στήν Τουρκία νά στείλει στίς ἡγεμονίες στρατό, γιά νά χτυπήσει τήν Ἐπανάσταση.

Κατόπιν αὐτοῦ ἡ Τουρκία ἔστειλε στή Μολδοβλαχία τρεῖς στρατιές. Ὁ Ὑψηλάντης ἀναγκάστηκε νά ἐγκαταλείψει τό Βουκουρέστι καί ὑποχώρησε πρὸς τά Καρπάθια. Στό μεταξύ τά τουρκικά στρατεύματα μῆταν στό Βουκουρέστι χωρίς νά συναντήσουν καμιά ἀντίσταση, γιατί ὁ ἀρχηγός τῶν λίγων ντόπιων ἐπαναστατῶν Βλαδιμηρέσκος ἦρθε σέ φανερή συνεννόηση μέ τοὺς Τούρκους.

Ἔτσι ἀνενόητοι οἱ Τούρκοι καταδίωξαν τόν Ὑψηλάντη, πού

Χάρτης τῆς Μολδοβλαχίας

είχε ὀχρωθῆι στό **Δραγατσάνι**. Ἐκεῖ στίς 7 Ἰουνίου 1821 ἔγινε φοβερή μάχη, στήν ὁποία ὁ στρατός τοῦ Ὑψηλάντη ἔπαθε πανωλεθρία. Οἱ **ἱερολοχίτες** πολέμησαν μέ ἀπαράμιλλο ἠρωισμό ἀλλά οἱ περισσό-τεροι σκοτώθηκαν· μόνο 100 κατόρθωσαν νά σωθοῦν.

Ἐπειτα ἀπό τήν καταστροφή αὐτή ὁ Ὑψηλάντης κατέφυγε στήν Αὐστρία μέ σκοπό νά περάσει στή Ρωσία καί ἀπό ἐκεῖ νά κατεβεῖ στήν Πελοπόννησο. Οἱ Αὐστριακοί ὅμως, πού ἦταν φιλότουρκοι, τόν φυλάκισαν στίς ὑγρές φυλακές τοῦ Μουγκάτς. Ἀποφυλακίστηκε τό 1827 καί μετά ἕνα χρόνο σέ ἡλικία 38 χρονῶν πέθανε ἀπό τή λύπη του καί ἀπό τίς κακουχίες τῆς φυλακῆς.

Τί ἀπέγιναν ὅμως οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοί; Μετά τό Δραγατσάνι ὁ **Καρπενησιώτης** μέ τούς ὀπαδοῦς του προχώρησε πρὸς τή Βεσσαραβία, πού ἦταν ρωσική. Ἐκεῖ στό χωριό **Σκουλένι**, κοντά στόν Προῦθο ποταμό, ἔγινε πολύ σκληρή μάχη, στήν ὁποία ὁ Καρπενησιώτης σκοτώθηκε μαζί μέ τούς περισσότερους ἄντρες του. Οἱ ὑπόλοιποι ἔπεσαν στόν Προῦθο καί πέρασαν στή Βεσσαραβία.

Ἀλλά καί οἱ δύο ἄλλοι ὀπλαρχηγοί δέν εἶχαν καλύτερη τύχη. Προσπάθησαν καί αὐτοί νά περάσουν στή Βεσσαραβία· προδόθηκαν ὅμως ἀπό τούς ντόπιους καί πολιορκήθηκαν ἀπό τούς Τούρκους **στό μοναστήρι τοῦ Σέκου**.

Ὁ **Ὀλύμπιος** μέ 11 συντρόφους του ὀχρωώθηκε στό κωδωνοστάσιο τοῦ μοναστηριοῦ καί προξένησε μεγάλη φθορά στά τουρκικά στρατεύματα. Καί ὅταν ἀντιλήφθηκε ὅτι κινδύνευε νά αἰχμαλωτιστεῖ, ἔβαλε φωτιά στήν πυριτιδαποθήκη καί θάφτηκε κάτω ἀπό τά ἐρείπια τοῦ κωδωνοστασίου μαζί μέ τούς συντρόφους του καί πολλούς Τούρκους.

Ὁ **Φαρμάκης** ἐξάλλου συνέχισε τόν ἀγώνα. Στό τέλος ὅμως ἀναγκάστηκε νά συνθηκολογήσει μέ τούς Τούρκους καί νά παραδοθεῖ, ἀφοῦ τοῦ ὑποσχέθηκαν ὅτι θά τόν ἀφηναν νά φύγει μαζί μέ τούς συντρόφους του καί τόν ὄπλισμό τους. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως δέν τήρησαν τή συμφωνία· μόλις παραδόθηκαν, τούς συντρόφους του τούς ἐκέλεσαν ἀμέσως καί αὐτόν τόν ἔστειλαν δεμένο στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου τόν ἔγδαραν ζωντανό.

Ἐτσι ἔσβησε, δυστυχῶς, ἡ Ἐπανάσταση στή Μολδοβλαχία. Παρά τήν ἀποτυχία της ὅμως βοήθησε πολύ στήν ἐπιτυχία τῆς Ἐπαναστάσεως, πού κηρύχτηκε στήν κυρίως Ἑλλάδα· γιατί οἱ Τοῦρκοι

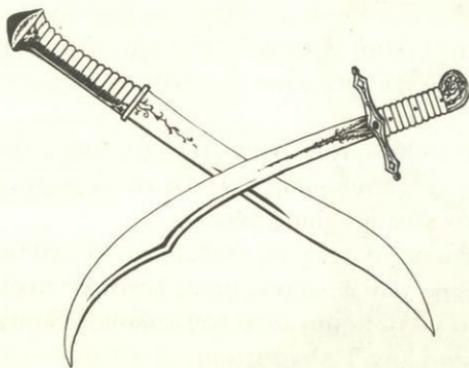
ἀναγκάστηκαν νά στείλουν στή Μολδοβλαχία ἀρκετό στρατό, ἐπειδή φοβόνταν ἐπίθεση τῆς Ρωσίας. Καί ἔτσι, ὅταν κηρύχθηκε ἡ Ἐπανάσταση στήν Πελοπόννησο καί στήν ἄλλη Ἑλλάδα, οἱ τουρκικές δυνάμεις δέν ἦταν ἀρκετές νά τήν καταπνίξουν.

Ἀοκήσεις

1. Γιατί ἀποφασίστηκε νά ἀρχίσει ἡ Ἐπανάσταση ἀπό τή Μολδοβλαχία;
2. Γιατί ὁ Πατριάρχης ἀφόρισε τόν Ὑψηλάντη;
3. Γιατί ὁ Τσάρος τόν ἀποκήρυξε;
4. Τί αἰσθάνεστε γιά τή θυσία τῶν Ἱερολοχιτῶν;
5. Ποιό τέλος εἶχαν οἱ ὀπλαρχηγοί;
6. Γιατί ἀπέτυχε τό κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη;

Ἐργασίες

1. Νά δείξετε στό χάρτη τήν πορεία τοῦ Ὑψηλάντη (Πετρούπολη, Κίεβο, Ὀδησός, Προῦθος, Ἰάσιο, Βουκουρέστι, Δραγατσάνι).
2. Νά βρεῖτε καί νά διαβάσετε καί στό σχολεῖο τό ποίημα τοῦ Κάλβου «Εἰς τόν ἱερόν λόγον».

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΑ

1. Η κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως στήν Πελοπόννησο

α) Ἡ κατάσταση στήν Πελοπόννησο

Δέν εἶχε περάσει οὔτε ἕνας μήνας ἀπό τήν κήρυξη τῆς ἐπαναστάσεως στό Ἰάσιο ἀπό τόν Ὑψηλάντη καί κηρύχτηκε ἡ Ἐπανάσταση καί στήν Πελοπόννησο.

Ἐδῶ οἱ προϋποθέσεις γιά τήν ἐπιτυχία τῆς ἦταν εὐνοϊκότερες. Ἡ Πελοπόννησος, χώρα ὀρεινή, ἦταν κατάλληλη γιά τόν ἀγώνα τῶν ἐπαναστατῶν, γιατί ἡ καταδίωξή τους ἀπό μεγάλες τουρκικές δυνάμεις θά ἦταν πολύ δύσκολη. Καί ἐπειδὴ βρισκόταν μακριά ἀπό τά τουρκικά κέντρα, ἡ ἀποστολή τουρκικοῦ στρατοῦ καί ἐφοδίων χρειάζοταν χρόνο πολύ καί θά ἔβρισκε πολλές δυσκολίες.

Ἀκόμα ὁ ἱκανός καί ἐμπειροπόλεμος πασάς τῆς Πελοποννήσου *Χουροίτ* ἔλειπε μέ τό στρατό του στήν Ἡπειρο πολεμώντας τόν Ἄλη πασά.

Τέλος ὁ πληθυσμός τῆς Πελοποννήσου σέ μεγάλη ἀναλογία ἦταν ἐλληνικός μέ πολλούς καί σπουδαίους ἀρχηγούς, πού τοὺς ἐκτιμοῦσε ὁ λαός καί τοὺς ἀκολουθοῦσε μέ πίστη καί ἀφοσίωση. Εἶχε δέ προετοιμαστεῖ ἀπό τή Φιλική Ἐταιρεία γιά τήν ἐπανάσταση καλύτερα ἀπό κάθε ἄλλη περιοχὴ καί μόνο τό σύνθημα περίμενε, γιά νά ξεσηκωθεί κατὰ τοῦ τυράννου.

Στά τέλη τοῦ 1820 ἔφτασε στήν Πελοπόννησο, σταλμένος ἀπό τή Φιλική Ἐταιρεία, ὁ ἐνθουσιώδης φιλικός καί ἀτρόμητος ἀρχιμανδριότης Γρηγόριος Δικαῖος ἢ Παπαφλέσσας.

Ὁ Παπαφλέσσας, ἱκανός νά πείθει καί νά ἐνθουσιάζει τά πλήθη, «μπουρλοτιέρης τῶν ψυχῶν», ὅπως λεγόταν, περιέτρεχε ὅλη τήν Πελοπόννησο καί μέ τά κηρύγματά του καλοῦσε ὅλους τοὺς Ἕλληνες νά εἶναι ἔτοιμοι γιά τήν Ἐπανάσταση.

Τήν ἴδια ἐποχὴ ἔφτασαν στήν Πελοπόννησο διάφοροι ὄπλαρηγοί, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ἦταν καί ὁ *Θεόδωρος Κολοκοτρώνης*, πού ὑπηρετοῦσε ὡς τότε στόν ἀγγλικό στρατό στή Ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀνώτερος ἀξιωματικός. Ἡ εἶδηση τοῦ ἐρχομοῦ του ἔδωσε στοὺς Ἕλ-

λγνες περισσότερο θάρρος και ὄλοι ἔβλεπαν ὅτι κάτι σοβαρό θά γινόταν.

Ἔτσι λοιπόν στήν Πελοπόννησο ἐπικρατοῦσε ἐπαναστατικός ἀναβρασμός και ὀλόκληρη ἡ περιοχή της ἔμοιαζε μέ πυριτιδαποθήκη ἔτοιμη νά ἐκραγεῖ.

Οἱ Τοῦρκοι πληροφορήθηκαν τίς προετοιμασίες και θορυβήθηκαν. Τότε ὀ ἀναπληρωτής τοῦ Χουραϊτ στήν Τρίπολη (ὀ Καϊμακάμης) κάλεσε ἐκεῖ τούς προκρίτους και τούς ἀρχιερεῖς τῆς Πελοποννήσου, γιά νά συσχεφτοῦν. Πῆγαν ὀλοι σχεδόν ἐκτός ἀπό τούς προκρίτους και ἀρχιερεῖς τῶν Καλαβρύτων και τῆς λοιπῆς Ἀχαΐας.

β) Ἀγία Λαύρα-Ἀλωση τῆς Καλαμάτας

Οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας και ὀ Ἐπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός δέν ὑπάκουσαν στήν προσταγή τοῦ Καϊμακάμη και δέν πῆγαν στήν Τρίπολη, γιατί ὑποψιάστηκαν τίς κακές προθέσεις του.

Συγκεντρώθηκαν στό μοναστήρι τῆς Ἀγίας Λαύρας στίς 10 Μαρτίου 1821 και ἔπειτα ἀπό ὀλονύκτιες συζητήσεις και κάτω ἀπό δραματικές συνθήκες ἀποφάσισαν νά ἐπισπεύσουν τήν κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ ὀποία εἶχε ὀριστεῖ νά γίνει στίς 25 Μαρτίου.

Τό πόσο κρίσιμη ἦταν ἡ περίσταση τό ἐκφράζει ζωντανά τό παρακάτω γνωστό και ἀγαπημένο μας δημοτικό τραγούδι:

*Κρυφά τό λένε τά πουλιά,
κρυφά τό λέν τ' ἀηδόνια,
κρυφά τό λέει κι ὀ γούμενος
πάνω στήν Ἀγία Λαύρα:
Παιδιά, γιά μεταλάβετε,
γιά ἔομολογηθεῖτε,
ταχιά ἀνοίγει ὀ πόλεμος
ἀνάβει τό τουφέκι...*

Ἐ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός

Στή σύσκεψη αὐτή πήραν μέρος οἱ ἐπίσκοποι Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός καί Κερνίτης Προκόπιος, καθὼς καί οἱ πρόκριτοι Ἀσημάκης Ζαΐμης, Σωτήρ. Χαραλάμπης, Ἀνδρέας Ζαΐμης, Ἀσημ. Φωτήλας, Ἀνδρ. Λόντος, Σωτ. Θεοχαρόπουλος καί Παναγιώτης Φωτήλας.

Σύμφωνα μέ τήν ἀπόφαση πού πήραν στή σύσκεψη, τά γεγονότα στήν περιοχή τῶν Καλαβρῦτων ἐξελισσονται ραγδαῖα. Μεταξὺ 14 καί 18 Μαρτίου οἱ ὄπλαρχηγοί ἀναγκάζουν τοὺς Τούρκους νά κλειστοῦν στοὺς πύργους τῶν Καλαβρῦτων.

Ἡ πρώτη ὁμως ἀρχή τῆς Ἐπαναστάσεως γίνεται μέ τήν ἐπίθεση καί ἀπελευθέρωση τῶν Καλαβρῦτων *στίς 21 Μαρτίου*. Τήν ἡμέρα αὐτή οἱ Πετιμεζαῖοι μέ τό Χαραλάμπη καί τοὺς ἄλλους ὄπλαρχηγούς συγκεντρώθηκαν στήν Ἁγία Λαύρα. Ἐκεῖ λειτουργήθηκαν στό ναό

τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, πού σώζεται καί σήμερα, καί κατόπιν ἔδωσαν τόν ὄρκο: «Ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Πῆραν ἔπειτα ἓνα μικρό κανόνι τοῦ μοναστηριοῦ καί μέ σημαία τῆ χρυσοκέντητη εἰκόνα τῆς Κοιμήσεως τῆς Παναγίας, πού εἶναι γνωστή ὡς τό *Λάβαρο τῆς Ἁγίας Λαύρας*, ὄρμησαν μέ τά παλικάρια τους κατά τῶν Καλαβρῦτων. Ὁ βοεβόδας καί οἱ ἄλλοι Τούρκοι ἔπειτα ἀπό πείσμονα ἀντίσταση παραδόθηκαν.

Ἡ Ἁγία Λαύρα ἔγινε *ιδέα*, ἔγινε σύμβολο, πού συμβολίζει ὀλόκληρη τήν Ἑλλάδα. Ἡ κρυφή λαχτάρα τοῦ Λυτρωμοῦ, πού αἰῶνες ὀλόκληρους κρυφόκαιγε στά κουρασμένα στήθη τοῦ πολυβασανισμένου λαοῦ, ἀπό ὄνειρο ἔγινε πραγματικότητα.

Μέσα σέ μιά βδομάδα, δηλ.

Τό Λάβαρο τῆς Ἐπαναστάσεως

ἀπό τῆς 21 ἕως τῆς 28 Μαρτίου, ἡ Ἐπανάσταση γενικεύθηκε σέ ὅλη τήν Πελοπόννησο. Ὅλες οἱ ἐπαρχίες ἐπαναστάτησαν μέ τήν ἴδια προθυμία.

Ἔτσι στίς 22 Μαρτίου ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ὁ Παπαφλέσσας, ὁ Κολοκοτρώνης καί ὁ Ἄναγνωσταράς μέ 2.000 ἐπαναστάτες πολιορκήσαν τήν *Καλαμάτα*, ἡ ὁποία παραδόθηκε τήν ἐπομένη, δηλ. στίς 23 Μαρτίου.

Ἐξάλλου στίς 24 Μαρτίου πλῆθος ἐπαναστάτες μπήκαν στήν *Πάτρα*, μέ ἐπικεφαλῆς τούς φιλικούς Ἰωάννη Παπαδιαμαντόπουλο καί Νικόλαο Λόντο, καί ἀνάγκασαν τούς Τούρκους νά κλειστοῦν στό

Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός ὑψώνει στήν Πάτρα τό Σταυρό καί ὀρκίζει τούς ἀγωνιστές

φρούριο. Τό πρωί τῆς ἄλλης ἡμέρας (25 Μαρτίου) ἔφτασε στήν πόλη ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός μέ τούς ἄλλους προκρίτους καί ὄπλαρχηγούς τῆς Ἀχαΐας.

Καί ἐνῶ οἱ Τούρκοι κανονιοβολοῦσαν μέσα ἀπό τό φρούριο, ὁ λαός τῆς Πάτρας ἔξαλλος ἀπό ἐνθουσιασμό συγκεντρώθηκε στήν πλατεία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅπου ὁ Γερμανός ἔστησε τό Σταυρό. Κάτω ἀπό αὐτόν ὀρκίστηκαν οἱ ἀγωνιστές ἀναφωνώντας: «Ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Μέ τήν ἀνατολή τῆς μεγάλης χριστιανικῆς γιορτῆς ἡ Ἐπανάσταση ἔλαβε χαρακτήρα γενικότερο. Ὁλόκληρη ἡ Πελοπόννησος φλεγόταν ἀπό ἐνθουσιασμό καί παντοῦ ἀκούγόταν μιά φωνή: «**Νά μή μείνει Τούρκος στό Μοριά μηδέ στόν κόσμο ὅλο**».

Ἔτσι ἡ 25η Μαρτίου, ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, παίρνει γιά τόν Ἑλληνισμό μεγαλύτερη λαμπρότητα· γίνεται καί ἐθνική γιορτή, πού συμβολίζει τήν Ἀνάσταση τοῦ σκλαβωμένου Γένους ἀπό τόν τουρκικό ζυγό.

Οἱ ἐχθροπραξίες συνεχίζονται μέ ἀποφασιστικότητα. Οἱ Τούρκοι περίτρομοι ἐγκαταλείπουν τά χωριά καί συγκεντρώνονται στίς μεγάλες πόλεις καί στά φρούρια τῆς Πάτρας καί τοῦ Ναυπλίου καί κατά προτίμηση στήν Τριπολιτσά, ὅπου νόμιζαν ὅτι θά ἦταν περισσότερο ἀσφαλεῖς. Σχετικά μέ τή φυγή τῶν Τούρκων ὁ ποιητής μας Γ. Μαρτινέλλης λέει:

*Φεύγουν ἀπ' ὄλες τίς μεριές οἱ Τούρκοι τρομαγμένοι,
ἐνῶ προφέρει ὁ Γερμανός κι ἠχολογοῦν οἱ ἄλλοι
τόν ὄρκο, π' ὄλη ἔσεισε βαθιά τήν Οἰκουμένη.*

Ἡ ἐπιτυχία τῆς Ἐπαναστάσεως στήν Πελοπόννησο τόνωσε τό ἠθικό τῶν Ἑλλήνων ὅλης τῆς Ἑλλάδας καί δυνάμωσε τήν ἐλπίδα ὅτι ἔφτασε ἡ ὥρα τοῦ λυτρωμοῦ.

2. Ἡ κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως στή Στερεά Ἑλλάδα

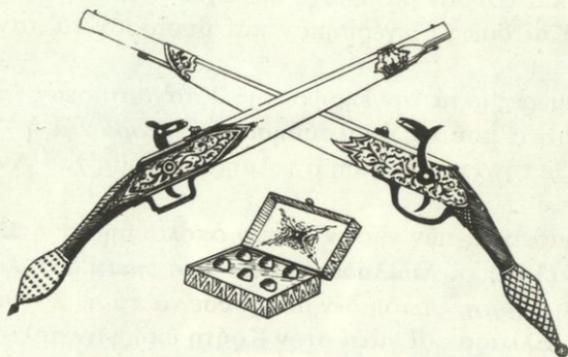
Σύγχρονα σχεδόν μέ τήν κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως στήν Πελοπόννησο ἐπαναστάτησε καί ἡ Ἀνατολική Στερεά Ἑλλάδα. Πρώτη ἐπαναστάτησε ἡ **Φωκίδα**. Ὁ ἀρματολός τῶν Σαλώνων (τῆς Ἄμφισ-

σας) **Πανουργιάς** μέ τά παλικάρια του ξεσήκωσε τά Σάλωνα στίς 24 Μαρτίου καί μετά τρεῖς ἡμέρες τά ἐλευθέρωσε.

Ἄμέσως μετά τόν Πανουργιά κινήθηκε ὁ **Δῆμος Σκαλτοῦς** στή γειτονική ἐπαρχία Δωριίδα καί στίς 28 Μαρτίου ὕψωσε ἐπαναστατική σημαία κι ἐλευθέρωσε τό Λιδωρίκι. Σέ λίγο ὁ **Ἀθανάσιος Διάκος** ἐπαναστάτησε τή Λειβαδιά καί ὁ **Δουβουνιώτης** ἐπαναστάτησε τή Λοκρίδα (Βοδουνίτσα). Τέλος ἐπαναστάτησε καί ἡ Ἀττική κι ἔκλεισε τούς Τούρκους στήν Ἀκρόπολη τῆς Ἀθήνας.

Ἡ Δυτική Στερεά Ἑλλάδα ἐπαναστάτησε ἀργότερα. Οἱ ὄπλαρχηγοί της δίσταζαν, γιατί γειτόνευε μέ τήν Ἡπειρο, ὅπου βρισκονταν πολυάριθμα τουρκικά στρατεύματα πολεμώντας κατά τοῦ Ἄλῃ πασᾶ. Ὄταν ὁμως στίς 20 Μαΐου παρουσιάστηκε στόν Πατραϊκό κόλπο ἑλληνικός στόλος, ὁ ἀρματολός **Δημήτρ. Μακρῆς** ξεσήκωσε τό Μεσολόγγι καί τό Αἰτωλικό.

Ἡ ἐξέγερση τῆς Στερεᾶς ἔσωσε τήν Πελοπόννησο, γιατί ἀπασχολήθηκαν ἐκεῖ τουρκικά στρατεύματα κι ἔδωσε τήν εὐκαιρία στούς Πελοποννήσιους νά σταθεροποιήσουν τήν Ἐπανάσταση.

Πιστόλες καί σφαῖρες ἀπό τά χρόνια τῆς Ἐπανάστασεως

Ἄοκῆσεις

1. Γιατί ἡ Ἐπανάσταση πέτυχε στήν Πελοπόννησο;
2. Γιατί ἡ Ἁγία Λαύρα πῆρε τόση ἱστορική ἀξία;
3. Τό ὅτι οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας δέν πῆγαν στήν Τρίπολη ὠφέλησε ἢ ἔβλαψε τήν Ἐπανάσταση καί γιατί;

4. Τί γνωρίζετε για τό Λάβαρο τῆς Ἁγίας Λαύρας;
5. Πότε ἐπαναστάτησε ἡ Στερεά Ἑλλάδα;
6. Σέ τί ὠφέλησε τήν Πελοπόννησο ἡ ἐπανάσταση τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας;

Ἔργασία

Νά βρεῖτε ποιήματα σχετικά μέ τήν Ἁγία Λαύρα.

3. Ἡ Ἐπανάσταση στά Νησιά

Οἱ ὀπλαρχηγοί τῆς Στερεᾶς ἐμπόδισαν τούς Τούρκους νά περάσουν στήν Πελοπόννησο. Πολύ μεγαλύτερη ὅμως ὑπηρεσία πρόσφεραν τά νησιά, γιατί ὁ σημαντικός στόλος τους ἐμπόδισε τούς Τούρκους νά περάσουν στήν Πελοπόννησο μέ τά πλοῖα τους τά πολυάρθμα στρατεύματά τους, πού εἶχαν στά παράλια τῆς Μ. Ἀσίας.

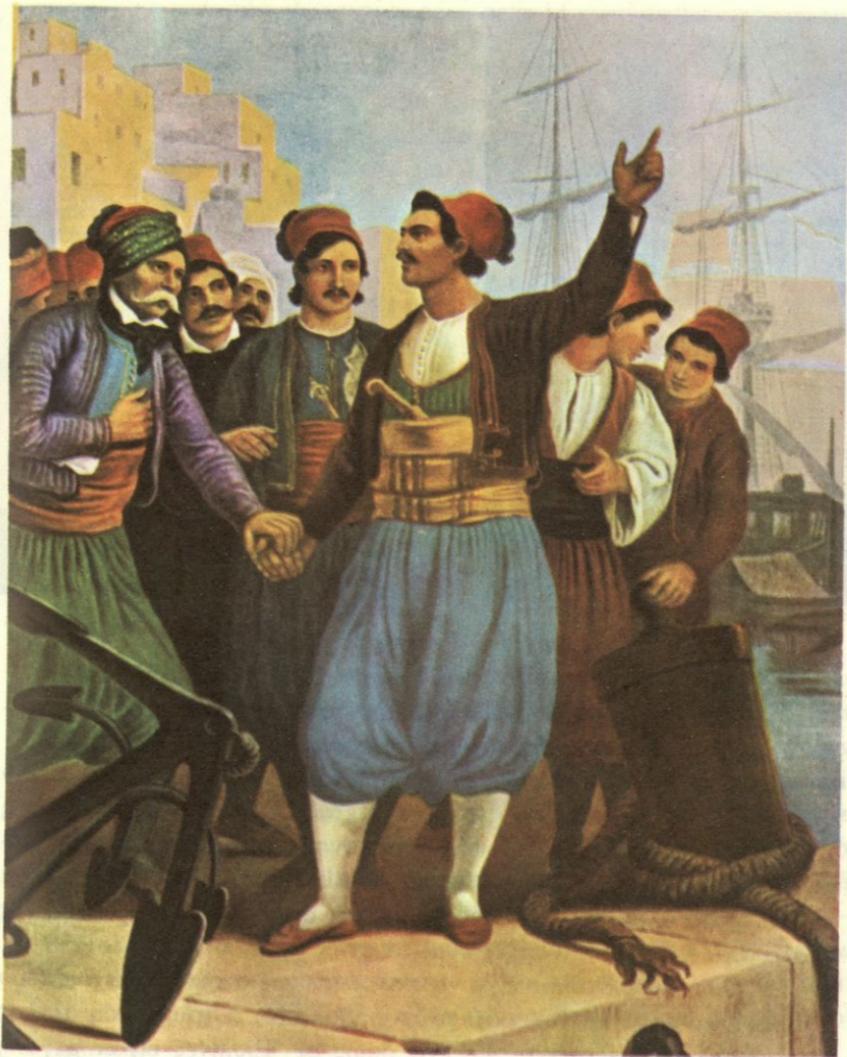
Οἱ Ἕλληνες τῶν νήσων, ἰδίως τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καί τῶν Ψαρῶν, βρέθηκαν στίς παραμονές τῆς Ἐπαναστάσεως μέ μεγάλους θησαυρούς καί ζοῦσαν βίο ἡσυχο καί σχεδόν ἀνενόχλητοι ἀπό τούς Τούρκους. Καί ὅμως ἐξεγέρθηκαν καί θυσιάσαν τά πάντα γιά τόν Ἀγώνα.

Λίγες ἡμέρες μετά τήν ἔκρηξη τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπαναστάτησαν οἱ **Σπέτσες**, πού τίς ἀκολούθησαν τά **Ψαρά** καί ἡ **Ὑδρα**, στήν ὁποία κήρυξε τήν ἐπανάσταση ὁ τολμηρός πλοίαρχος Ἀντώνιος Οἰκονόμου.

Τό παράδειγμα τῶν νήσων αὐτῶν ἀκολούθησαν ἡ **Σάμος**, ἡ **Λήμνος**, ἡ **Μυτιλήνη**, οἱ **Κυκλάδες**, τά **Δωδεκάνησα** κ.ἄ. Τελευταία ἐπαναστάτησε ἡ **Κρήτη**, ἐπειδή δέν μποροῦσε νά πάρει βοήθεια ἀπό τήν ἡπειρωτική Ἑλλάδα καί γιατί στήν Κρήτη ὑπῆρχαν πολλοί Τούρκοι.

Ἀπό ὅλα τά νησιά τά πρωτεῖα στή διεξαγωγή τοῦ ἀγώνα τά εἶχαν ἡ Ὑδρα, οἱ Σπέτσες καί τά Ψαρά. Τά τρία αὐτά νησιά εἶχαν τό μεγαλύτερο στόλο, διέθεταν 176 ἐξοπλισμένα πλοῖα, ἀπό τά ὁποῖα τά 92 ἦταν Ὑδραϊκά.

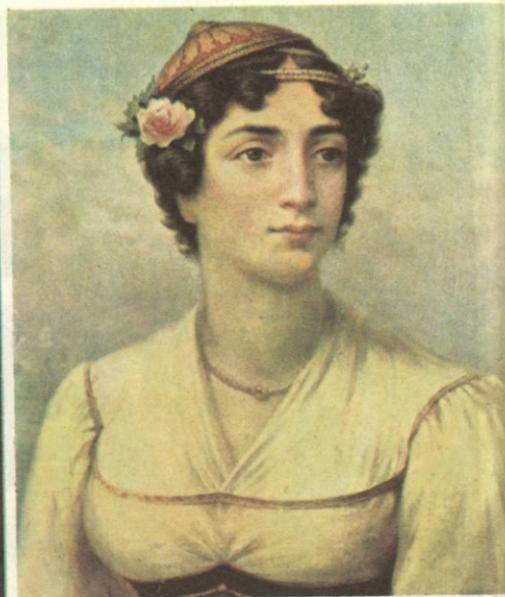
Πολλοί ἐμποροπλοίαρχοι ἀναδείχτηκαν μεγάλοι ναυτικοί, ὅπως ὁ **Κανάρης**, ὁ **Μιαούλης**, ὁ **Τομπάζης** καί ἄλλοι. Πολλοί ἐφοπλιστές ἐξάλλου ἔδωσαν ὄχι μόνο τά πλοῖα τους ἀλλά καί μεγάλα χρηματικά ποσά γιά τόν Ἀγώνα. Ὁ πλούσιος Ὑδραῖος **Λάζαρος Κουντουριώτης**

Ο Άντώνιος Οικονόμου ξεσηκώνει τούς Ύδραίους

Ἡ Μπουμπουλίνα

Ἡ Μαντώ Μαυρογένους

θυσιάσε δλόκληρη τή μεγάλη περιουσία του, πού ἔφτανε τά δύο ἑκατομύρια χρυσές δραχμές! καί φρόντισε νά οργανωθεῖ ὁ στόλος.

Καί ὄχι μόνο οἱ ἄντρες ἀλλά καί πολλές γυναῖκες πρόσφεραν πολύτιμες ὑπηρεσίες στόν Ἄγωνα. Μεταξύ αὐτῶν διακρίνονται ἡ Σπετσιώτισσα **Μπουμπουλίνα** (Λασκαρίνα Μπούμπουλη) καί ἡ Μυκονιάτισσα **Μαντώ Μαυρογένους**. Ἡ Μπουμπουλίνα θυσιάσε γιά τήν πατρίδα δλόκληρη τήν περιουσία της διατηρώντας μέ ἔξοδά της στόλο ἀπό 3 πλοῖα καί στρατεύματα στήν Ξηρά.

Ὁ ἑλληνικός στόλος εἶχε νά πολεμήσει μέ στόλο πολύ ἀνώτερο καί ἐφοδιασμένο μέ ἰσχυρότερο πυροβολικό· ὁ τουρκικός στόλος ἦταν καθαρῶς πολεμικός. Σέ ἓνα ὅμως οἱ Ἕλληνες εἶχαν μεγάλη ὑπεροχή: ἦταν πολύ καλύτεροι θαλασσινοί, ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι δέν ἔξεραν νά κυβερνοῦν τά πλοῖα τους καί οἱ ναῦτες τους ἦταν μισθοφόροι.

4. Ἡ Ἐπανάσταση στή Μακεδονία

Λίγες ἡμέρες μετά τήν ἔναρξη τῆς Ἐπαναστάσεως στήν Πελοπόννησο κηρύχθηκε ἡ ἐπανάσταση στή **Θεσσαλία** καί κυρίως στήν περιφέρεια τοῦ Πηλίου (Θετταλομαγνησία) μέ ἀρχηγό τό σχολάρχη καί δραστήριο Φιλικό **Ἄνθιμο Γαζή**. Ἡ ἐπανάσταση ὅμως αὐτή ἀπέτυχε, γιατί οἱ ἐπαναστάτες ἦταν λίγοι, οἱ Τούρκοι πολυάριθμοι καί τό ἔδαφος δέ βοηθοῦσε.

Ἀπό τή Θεσσαλία ἡ ἐπανάσταση ξαπλώθηκε στή **Μακεδονία**. Ἡ Χαλκιδική ἐπαναστάτησε μέ τόν **Ἐμμανουήλ Παπᾶ**. Ἀκόμα καί οἱ καλόγεροι στό Ἅγιο Ὄρος, πού ἦταν μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, πῆραν τά ὄπλα. Ἀλλά ἡ ἐπανάσταση στά μέρη αὐτά καταπνίγηκε ἀπό τούς Τούρκους, γιατί δέν εἶχε ὀργανωθεῖ καλά.

Κατά τό δεύτερο ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπαναστάτησε καί ἡ **Δυτική Μακεδονία** μέ κέντρο τήν ἡρωϊκή **Νάουσα** καί μέ ἀρχηγούς τούς **Ζαφειράκη, Καρατάσο** καί ἄλλους. Στήν περιοχὴ αὐτὴ οἱ ἐπαναστάτες εἶχαν στήν ἀρχὴ μεγάλες ἐπιτυχίες· κατόπιν ὅμως πολυάριθμες τουρκικὲς δυνάμεις τούς ἀνάγκασαν νά κλειστοῦν στά τείχη καί στοὺς προμαχώντες τῆς Νάουσας, ὅπου εἶχαν καταφύγει καί πολλές χιλιάδες ἄμαχος πληθυσμός ἀπό τά περὶχωρα.

Ἐδῶ ἔγιναν τέτοιες συγκρούσεις καί διαδραματίστηκαν ἡρωϊκά κατορθώματα, πού θυμίζουν τό Σούλι καί τούς ἀγῶνες του. Ἐπὶ ἐνάμιση μῆνα οἱ πολιορκημένοι ἀντιστάθηκαν στίς ἰσχυρές ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Τέλος στίς **6 Ἀπριλίου 1822** οἱ Τούρκοι παραβίασαν τίς πύλες τοῦ τείχους καί μπῆκαν στήν πόλη, ἡ ὁποία παραδόθηκε στή φωτιά, τῆ σφαγῆ καί τῆ λεηλασία. Ὅσοι ἀπό τούς κατοίκους δέ σφάγηκαν ἢ δέν μπόρεσαν νά φύγουν, αἰχμαλωτίστηκαν καί πουλήθηκαν ὡς δοῦλοι.

Πολυάριθμα γυναικόπαιδα, πού εἶχαν συγκεντρωθεῖ σέ ἓνα μικρό ὄχυρό, γιά νά μὴν πέσουν στά χέρια τοῦ ἐχθροῦ γκρεμίστηκαν στόν καταρράκτη, πού σχημάτιζαν τά ὀρητικὰ νερά τοῦ ποταμοῦ «**Ἀραπίτσα**», καί πνίγηκαν.

Ἐτσι ἡ ἡρωϊκὴ Νάουσα ἔζησε τό Ζάλογγο μέ τίς ἀθάνατες Σουλιώτισσες.

Ἄοκῆσεις

1. Πῶς τό ἑλληνικό ναυτικό βρέθηκε ἐτοιμοπόλεμο;

2. Ποιά είναι η πρώτη μεγάλη ύπηρεσία του ναυτικού μας στον Άγώνα;
3. Πώς χαρακτηρίζετε τους Έλληνες έφοπλιστές;
4. Γιατί η Νάουσα μας θυμίζει τό Ζάλογο;

5. Άντίποινα τών Τούρκων

α) Σφαγές και βιαιότητες

Όταν έγινε γνωστό τό κίνημα του Ύψηλάντη στή Μολδοβλαχία, ό σουλτάνος Μαχμούτ ό Β΄ έξοργίστηκε και θέλησε νά τρομοκρατήσει τούς σκλάβους μέ σφαγές και βιαιότητες σέ δλόκληρη τήν Κωνσταντινούπολη. Άνάγκασε άκόμα τόν Πατριάρχη και άφόρισε τόν Ύψηλάντη και τούς έπαναστάτες, όπως μάθαμε.

Ή είδηση όμως ότι έπαναστάτησε ή Πελοπόννησος έκαμε τό σουλτάνο έξω φρενών και άφησε νά ξεσπάσει μέ λύσσα ή έκδικητική μανία τών άγριότουρκων. Σέ 10.000 ύπολογίζονται οί σφαγές στήν Κωνσταντινούπολη και άπερίγραπτες είναι οί ύλικές καταστροφές. Παρόμοιες σφαγές και καταστροφές έγιναν και σέ άλλα μέρη (Σμύρνη, Άδριανούπολη, Κυδωνίες, Ρόδο, Κρήτη κ.τ.λ.).

Σέ όλα τά κέντρα σφάγηκαν χωρίς διάκριση άρχιερείς, πρόκριτοι, σεβάσμοι γέροντες και έντιμοι πολίτες. Μεταξύ τών πρώτων θανατώθηκε ό μέγας διερμηνέας Κων. Μουρούζης.

β) Ό άπαγχονισμός του Πατριάρχη

Στήν προσπάθειά του ό σουλτάνος νά τρομοκρατήσει τούς έπαναστάτες και όλους τούς σκλάβους και νά καταπνίξει τήν Έπανάσταση, δέ σεβάστηκε ούτε τόν Οίκουμενικό Πατριάρχη. Άποφάσισε νά τόν θανατώσει τήν ήμέρα του Πάσχα.

Ό Πατριάρχης Γρηγόριος ό Ε΄ τήν Κυριακή του Πάσχα, 10 Άπριλίου 1821, λειτούργησε στό ναό του Άγίου Γεωργίου στό Φανάρι κι έψαλε τό «Χριστός Άνέστη». Κατόπιν άνέβηκε στό Πατριαρχείο. Τότε πήγαν εκεί Τούρκοι στρατιώτες και ό διερμηνέας διάβασε τό σουλτανικό φιρμάνι, μέ τό όποιο ό σουλτάνος καθαιρούσε τόν Πατριάρχη «ώς άνάξιο, άχάριστο και άπιστο». Κατόπιν τόν έδεσαν και τόν έριξαν στίς φυλακές, όπου τόν υπέβαλαν σέ φριχτά βασανιστήρια.

Τό άπόγευμα τής ίδιας ήμέρας τόν όδήγησαν μπροστά στό Πατριαρχείο και τόν κρέμασαν στήν κεντρική πόρτα τής αυλής του.

Ἐκεῖ ἔμεινε τρεῖς ἡμέρες κρεμασμένο στήν ἀγγχόνη τό ἱερό λείψανο. Τήν Τρίτη τοῦ Πάσχα παραδόθηκε στόν ὄχλο, πού τό ἔσυρε στούς δρόμους ὡς τήν παραλία τοῦ Κεράτιου κόλπου. Ἐκεῖ οἱ δῆμοι τοῦ ἔδωσαν στό λαϊμό μιά μεγάλη πέτρα καί τό ἔριξαν στή θάλασσα. Ἡ λαϊκή μούσα θρηνώντας τό θάνατο τοῦ Πατριάρχου μοιρολογαίει:

*Ποιός εἶδε τέτοια συννεφιά, ποιός εἶδε τέτοια ἀντάρα,
πού τοῦτ' τό χρόνο πλάκωσαν Ἀνατολή καί Δύση;
Τόν Πατριάρχη κρέμασαν, τόν ἅγιο Γρηγόρη,
σάν νά 'τανε κατάδικος στής Ἐκκλησιᾶς τήν πόρτα.
Ἐκεῖ πού ἔλειτούργαε κι εὐλόγαε τό Γένος,
πλακώνουν οἱ Γενίτσαροι καί οἱ Ὅβρηοί ἀντάμα.*

Μετά ἀπό μερικές ἡμέρες ὁ νεκρός ἀνέβηκε στήν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας καί παρασύρθηκε ἀπό τά κύματα ὡς τό Γαλατά κοντά στό ἑλληνικό πλοῖο τοῦ Κεφαλλονίτη Ἰωάννη Σκλάβου, πού ἔπλεε μέ ρωσική σημαία. Τόν ἀναγνώρισαν. Τόν ἀνέβασαν ἀμέσως στό πλοῖο καί τόν μετέφεραν στήν Ὁδησό, ὅπου ἡ ἐκεῖ ἑλληνική κοινότητα τόν ἔθαψε μέ εὐλάβεια, ἀλλά καί μέ μεγαλοπρέπεια σύμφωνα μέ διαταγή τοῦ σάρου.

Οἱ σφαγές τῶν Ἑλλήνων καί ὁ μαρτυρικός θάνατος τοῦ Πατριάρχου γιγάντωσε τό μῖσος τῶν σκλάβων κατά τοῦ τυράννου καί συγκλόνισαν τούς λαούς τῆς Εὐρώπης πού τούς ἔκαμαν νά βλέπουν τώρα μέ συμπάθεια τόν ἑλληνικό ἀγώνα.

Ὅσοτερα ἀπό 50 χρόνια, δηλ. τό 1871, ἡ ἐλεύθερη Ἑλλάδα μετέφερε τά ὄσα τοῦ Πατριάρχου καί τά ἔθαψε μέσα στή Μητρόπολη τῆς Ἀθήνας. Ἀργότερα ἔστησαν τόν ἀνδριάντα του μπροστά στά προπύλαια τοῦ ἐθνικοῦ μας Πανεπιστημίου.

Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄

Τό πτώμα τοῦ Γρηγορίου Ε' ρίχνεται στή θάλασσα

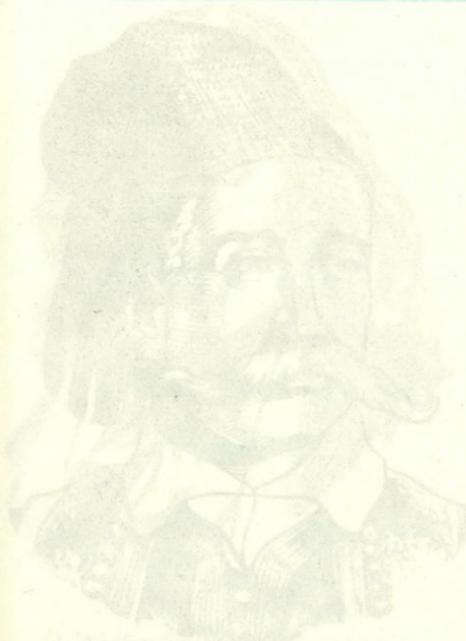
Ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε΄ γεννήθηκε στη Δημητσάνα γύρω στα 1750. Το κοσμικό του όνομα ήταν Γεώργιος Άγγελόπουλος. Σπούδασε στις σχολές της Αθήνας, της Σμύρνης και της Πάτμου. Έγινε επίσκοπος Σμύρνης και τό 1797 Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

Αοκήσεις

1. Γιατί ο σουλτάνος προέβηκε στις τόσες άγριότητες;
2. Ο απαγχονισμός του Πατριάρχη ώφέλησε την Ύψηλή Πύλη;
3. Γιατί ο Πατριάρχης και ο Μουρούζης δέν έφυγαν από την Πόλη, γιά νά σωθοῦν;

Έργασίες

1. Νά βρεΐτε και άλλες πληροφορίες γιά τόν Πατριάρχη.
2. Νά βρεΐτε και νά διαβάσετε και στό σχολείο σας τό ποΐημα του Βαλαωρίτη: «Πώς μās θωρεΐς ακίνητος...».

ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης κατέβηκε στὴν Πελοπόννησο στὶς ἀρχὲς Ἰουνίου 1821 ὡς πληρεξούσιος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη.

Ἔως τότε διεύθυνε τὸν Ἀγώνα ἡ *Μεσσηνιακὴ Γερουσία* στὴν ἀρχὴ καὶ κατόπιν ἡ *Πελοποννησιακὴ Γερουσία* μέ πρόεδρο τὸν Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.

Ὅταν ἔφτασε ὁ Ὑψηλάντης, οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ ὄπλαρχηγοὶ συμφώνησαν νὰ ἀναθέσουν προσωρινὰ στὸν Ὑψηλάντη τὴ διεύθυνση τοῦ Ἀγώνα, ἕως ὅτου καταληφθεῖ ἡ Τριπολιτσά. Κατόπιν ὁμοῦ

Ἡ σφραγίδα τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας.

Ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης

θά έπρεπε νά γίνουιν έκλογές, γιά νά όριστει ή Κυβέρνηση γιά όλη τήν έπαναστατημένη Έλλάδα.

Ό Ύψηλάντης ήταν έμπειρος άξιωματικός του ρωσικού στρατου, άνθρωπος ειλικρινής, άφιλοκερδής, άγνός, ύπομονετικός και μέ φιλοπατρία θερμή. Πρόθυμα δέχτηκε γιά συνεργάτες του τούς δυό Φαναριώτες *Άλέξανδρο Μαυροκορδάτο* και *Θεόδωρο Νέγρη*, που ήρθαν από τήν Εύρώπη.

Στόν πρώτο ανέθεσε τή διοίκηση τής Δυτικής Στερεάς και στό δεύτερο τή διοίκηση τής Άνατολικής Στερεάς Έλλάδας.

Δυστυχώς όμως οι δυό αυτοί Φαναριώτες ζήλευαν τόν Ύψηλάντη και συνεννοήθηκαν μέ τούς προκρίτους, οι όποιοι από τήν άρχή του έφεραν πολλές δυσκολίες. Έγιναν έτσι άφορμή νά σχηματιστουιν από τήν άρχή σχεδόν τής Έπαναστάσεως δυό κόμματα: *τό κόμμα τών πολιτικων* στό όποιο ανήκαν και οι δυό Φαναριώτες, και *τό κόμμα τών στρατιωτικων*, στό όποιο ανήκε και ό Ύψηλάντης.

Ό Άλέξανδρος Μαυροκορδάτος

Ό Δημήτριος Ύψηλάντης

Τά κόμματα αὐτά βρίσκονταν σέ διαμάχη, πού ἀργότερα ἔγινε ἀφορομὴ ἐμφύλιων πολέμων, οἱ ὁποῖοι ἔβλαψαν πολύ τόν Ἀγώνα.

Γι' αὐτό ὁ Ὑψηλάντης ἀμέσως μετά τήν ἄλωση τῆς Τριπολιτοῦσας κάλεσε τήν «Πρώτη Ἐθνική Συνέλευση», ἡ ὁποία διόρισε τήν πρώτη Κυβέρνηση ὁλόκληρης τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδας.

Ἀοκήσεις

1. *Νά ἀναφέρετε τά χαρακτηριστικά τῆς προσωπικότητας τοῦ Δημ. Ὑψηλάντη.*
2. *Πῶς χαρακτηρίζετε τοὺς δύο Φαναριώτες;*
3. *Τί ἀποτελέσματα ἔφεραν οἱ ἐνέργειές τους;*
4. *Τί ἔκαμε ὁ Ὑψηλάντης, γιά νά προλάβει τήν καταστρεπτική διαίρεση τῶν ἀγωνιζόμενων Ἑλλήνων;*

2. Ἡ μάχη στό Βαλιέτοι καί ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτοῦσας

α) Ἡ μάχη στό Βαλιέτοι

Ὑστερα ἀπό τήν ὕψωση τῆς σημαίας τῆς Ἐπαναστάσεως στήν Ἀγία Λαύρα καί τήν ἀπελευθέρωση τῆς Καλαμάτας οἱ πρόκριτοι καί οἱ ὄπλαρχηγοί ἔκαμαν συμβούλιο γιά τό πῶς θά στερεωθεῖ ἡ Ἐπανάσταση στήν Πελοπόννησο. Πολλές γνώμες ἀκούστηκαν. Ἐντύπωση ὅμως ἔκαμε σέ ὄλους ἡ γνώμη τοῦ Κολοκοτρώνη.

Ὁ Κολοκοτρώνης ὑποστήριξε ὅτι ἡ Ἐπανάσταση δέν μπορούσε νά στερεωθεῖ, ἐφόσον οἱ Τοῦρκοι ἔμεναν στό κέντρο τοῦ Μοριά. Ἔπρεπε λοιπόν νά κυριευθεῖ μέ κάθε τρόπο ἡ Τριπολιτοῦσα, πού ἦταν ἡ πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου καί ἡ ἔδρα τοῦ πασᾶ, προτοῦ λάβουν οἱ Τοῦρκοι ἐνισχύσεις. Ἦταν δέ εὐκόλο νά πετύχει ἡ προσπάθεια αὐτή, γιατί ὁ πασάς τῆς Πελοποννήσου Χουρσίτ βρισκόταν στήν Ἠπειρο πολεμώντας τόν Ἀλή πασά.

Τήν κατάληψη ὅμως τῆς Τριπολιτοῦσας μέ ἀπευθείας ἐπίθεση τῆ θεωροῦσε δύσκολη ὁ Κολοκοτρώνης, γιατί οἱ Ἕλληνες δέν εἶχαν οὔτε ἀρκετό στρατό οὔτε κανόνια. Γι' αὐτό πρότεινε νά τήν πολιορκήσουν· νά καταλάβουν δηλ. ὅλες τίς ὀχυρές θέσεις καί τά ὑψώματα γύρω ἀπό τήν Τριπολιτοῦσα, νά ἀποκλείσουν τοὺς δρόμους καί νά κόψουν τίς συγκοινωνίες, ὅποτε οἱ Τοῦρκοι θά ἀναγκάζονταν ἀπό τίς στερήσεις νά παραδοθοῦν.

Σύμφωνα με τό σχέδιο αὐτό οἱ Ἕλληνες ἔπιασαν ὅλες τίς ὀχυρές θέσεις γύρω ἀπό τήν Τρίπολη: τό Βαλτέτσι, τήν Πιάνα, τήν Ἄλωνι-σταινα, τά Βέρβена, τό Χρυσοβίτσι, ὅπου ἔστησε τό στρατηγεῖο του ὁ Κολοκοτρώνης, καί τό Λεβίδι. Ἔτσι ἀποκλείστηκε ἡ Τρίπολη ἀπό τήν ἄλλη Πελοπόννησο καί δέν μποροῦσε νά προμηθεύεται τρόφιμα.

Μόλις ἔμαθε ὁ Χουρσίτ πασάς τήν ἐξεγερση τῆς Πελοποννήσου καί τόν ἀποκλεισμό τῆς Τριπολιτσᾶς, ἀνησύχησε πολύ, γιατί στήν Τριπολιτσά εἶχε τήν οἰκογένειά του καί τούς θησαυρούς του. Γι' αὐτό ἔστειλε ἀμέσως ἐκεῖ τό γενναῖο **Μουσταφάμπεη** μέ 3.500 Ἀλβανούς.

Ὁ Μουσταφάμπεης κινήθηκε μέ μεγάλη ταχύτητα. Ἔφτασε μέ τό στρατό του στό Μεσολόγγι, πέρασε στήν Πάτρα καί παραλιακά ἔφτασε στήν Κόρινθο. Ἐκεῖ διασκόρπισε τούς Ἕλληνες πού πολιορκοῦσαν τόν Ἀκροκόρινθο καί κατόπιν προχώρησε πρὸς τό Ναύπλιο. Καί στίς 6 Μαΐου ἔφτασε στήν Τρίπολη.

Στίς 12 Μαΐου μέ ὄλο τό στρατό του, πού ἦταν 6.500 πεζοί καί 1.500 ἵππεῖς, καί μέ ἀρκετά κανόνια ἔκαμε ἐπίθεση στό **Βαλτέτσι**, ὅπου ἦταν ὀχυρωμένοι 845 Μανιάτες μέ ἀρχηγούς τούς Ἡλία καί Κυριακούλη Μαυρομιχάλη. Οἱ Μανιάτες πολέμησαν γενναῖα καί κράτησαν τίς θέσεις τους ὡς τό βράδυ πού σταμάτησε ἡ μάχη.

Τῆ νύχτα ἔφτασε ἀπό τό Χρυσοβίτσι ὁ Κολοκοτρώνης μέ 700 πολεμιστές καί ὁ Πλαπούτας ἀπό τήν Πιάνα μέ 800. Μέ τό ξημέρωμα τῆς ἄλλης ἡμέρας ἀκούστηκε ἡ βροντερή φωνή τοῦ Κολοκοτρώνη: «Ἐ, παλιότουρκοί! Θά σᾶς πιᾶσω ὄλους ζωντανούς. Εἶμαι ἐγώ ὁ Κολοκοτρώνης».

Στό ἄκουσμα τῆς φωνῆς τοῦ Κολοκοτρώνη οἱ γενναῖοι ὑπερασπιστές τοῦ Βαλτετσίου ἠλεκτρίστηκαν καί μέ τά σπαθιά στά χέρια ξεχύθηκαν ἀκράτητοι κατά τῶν Τουρκαλβανῶν, οἱ ὅποιοι πανικόβλητοι τράπηκαν σέ φυγή ἀφή-

Ὁ Νικηταρᾶς

νοντας στό πεδίο τῆς μάχης 600 νεκρούς, δυό κανόνια καί ἄφθωνα ὄπλα καί πολεμοφόδια. Ὁ Μουσταφάμπεης καταντροπιασμένος γύρισε στήν Τριπολιτσά.

Ἐπειτα ἀπό λίγες ἡμέρες ὁ Μουσταφάμπεης δοκίμασε νά σπάσει τόν ἀποκλεισμό τῆς Τριπολιτοῦσ ὀέ ἄλλα σημεῖα. Χτύπησε μέ ὄλο τό στρατό του τά *Βέρβενα* καί τά *Δολιανά*, ὄπου ἔπαθε πάλι μεγάλη καταστροφή. Στά Δολιανά διακρίθηκε ἰδιαίτερα γιά τήν ἀνδρεία του ὁ Νικηταρῶς καί ὄνομάστηκε *Τουρκοφάγος*.

Ὁ Μουσταφάμπεης, καταντροπιασμένος γιά δεύτερη φορῶ, γύρισε νύχτα στήν Τριπολιτσά καί κλείστηκε ἐκεῖ χωρίς νά τολμῶ νά ξαναβγεῖ.

β) Ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτοῦσ

Ἐπειτα ἀπό τίς ἀποτυχίες τοῦ Μουσταφάμπεη τά συγκεντρωμένα ἑλληνικά στρατεύματα πλησίασαν τήν Τριπολιτσά κι ἔκαμαν πῶ ὀτενή τήν πολιορκία τῆς. Μέσα στήν πολιορκούμενη πόλη βρίσκονταν 30.000 ψυχές, πού ἡ θέση τους ἡμέρα μέ τήν ἡμέρα γινόταν τραγική.

Ἡ πείνα, ἡ δίψα καί οἱ διάφορες ἐπιδημίες τοῦς θέριζαν, τά δέ πολεμοφόδια τους ἔξαντλήθηκαν τελείως. Ζήτησαν τότε νά γίνουν διαπραγματεύσεις γιά παράδοση. Οἱ ὄροι ὄμως πού ἔθεσε ὁ Κολοκοτρῶνης ἦταν βαρεῖς κι ἔτσι οἱ διαπραγματεύσεις ναυάγησαν.

Τότε μερικοί Ἐλληνες στρατιῶτες κατόρθωσαν νά ἀνεβοῦν ἀπαράτηρητοι στά τείχη, πήδησαν μέσα, ἄνοιξαν τίς πόρτες καί ὁ ἑλληνικός στρατός ὄρμησε στήν πόλη. Ἀπερίγραπτες εἶναι οἱ σκηνές πού ἀκολούθησαν.

Ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτοῦσ, πού ἔγινε στίς **23 Σεπτεμβρίου 1821**, στερέωσε τήν Ἐπανάσταση ὀέ ὄλη τήν Πελοπόννησο καί τήν πίστη τῶν ἀγωνιστῶν καί τοῦ Ἐθνους ὄτι ἡ Ἐπανάσταση θά πετύχει. Ὁ στρατός ὄπλίστηκε μέ τά λάφυρα καί πέταξε τά ρόπαλα, τίς σφεντόνες καί τά μαχαίρια, μέ τά ὄποια ἦταν ὄπλισμένοι.

Ἐοκήσεις

1. Ποῖο ἦταν τό σχέδιο τοῦ Κολοκοτρῶνη, γιά νά στερεωθεῖ ἡ Ἐπανάσταση στήν Πελοπόννησο;

2. Ἀπό ποιά μέρη πέρασε ὁ Μουσταφάμπεης, γιά νά φτάσει στήν Τριπολιτά;

3. Ποιά ἔκβαση εἶχαν οἱ μάχες τοῦ Βαλτεσίου καί τῶν Δολιανῶν;

4. Τί ἀφέλθηκε ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτάς;

Ἔργασία

Νά σχεδιάσετε τόν ἀποκλεισμό τῆς Τριπολιτάς.

3. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης (1770-1843)

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἦταν γιός τοῦ Κων. Κολοκοτρώνη. Γεννήθηκε πάνω στήν ἐπανάσταση τοῦ 1770. Ὅλοι τότε εἶχαν φύγει στά βουνά· κι ἐκεῖ στό βουνό **Ραμοβούνι** τῆς Μεσσηνίας, κάτω ἀπό μιά βελανιδιά, τόν ἔφερε ἡ μητέρα του στόν κόσμο. Σέ ἡλικία 10 χρονῶν ἔμεινε ὀρφανός ἀπό πατέρα, γιατί τόν σκότωσαν οἱ Τούρκοι.

Ἀπό μικρός ἐγινε κλέφτης. Οἱ Τούρκοι τόν κυνήγησαν ἐπίμονα καί γι' αὐτό ἀναγκάστηκε νά φύγει στή Ζάκυνθο καί ὑπηρετήσε στόν ἀγγλικό στρατό. Στή Ζάκυνθο μυήθηκε στά μυστικά τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καί ἔγινε Φιλικός.

Τόν Ἰανουάριο τοῦ 1821 γύρισε στήν Πελοπόννησο. Ἡ εἶδηση τῆς ἐπιστροφῆς του ἀναπτέρωσε τό φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καί τάραξε τούς Τούρκους.

Ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε ὄλα τά χαρίσματα τοῦ καλοῦ ἀρχηγοῦ. Εἶχε σῶμα εὐρωστο καί παράστημα ἐπιβλητικό· τό βλέμμα του ἦταν ζωηρό καί ἀστραποβόλο καί ἡ βροντερή φωνή του ἔδινε θάρρος στους συμπολεμιστές του καί σκόρπιζε τό φόβο καί τόν τρόμο στόν ἐχθρό. Διακρινόταν ἀκόμα γιά τήν ἀνδρεία του, τήν εὐφυΐα, τή στρατιωτική ικανότητα, τήν τόλμη καί τή σφαιρόσυνή του.

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

Εἶχε ἀκόμα μεγάλη πίστη στό Θεό κι ἐμπιστοσύνη στό μέλλον τοῦ Ἔθνους. Συνήθιζε νά λέει: «Ὁ Θεός ἔχει ὑπογράψει τήν ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων καί δέν εἶναι δυνατό νά πάρει τήν ὑπογραφή του πίσω». Καί τήν πίστη του αὐτή τή μετέδινε καί στούς συμπολεμιστές του, πού τόν σέβονταν καί τόν ἀγαποῦσαν σάν πατέρα τους.

Μέ ὅλα αὐτά τά προτερήματα κέρδισε τήν ἐμπιστοσύνη τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν. Σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπῆρξε ἡ ἐξοχότερη στρατιωτική φυσιογνωμία. Γιά τό λαό ἦταν γνωστός μέ τό προσφιλές ὄνομα «ὁ γέρος τοῦ Μοριᾶ», πού φανερώνει τήν ἐμπιστοσύνη στή φρόνησή του.

Ὁ Κολοκοτρῶνης εὐτύχησε νά ἰδεῖ ἐλεύθερη τήν πολυαγαπημένη καί πολύπαθη πατρίδα του. Στήν περίοδο ὅμως τῆς Ἀντιβασιλείας τοῦ Ὅθωνα δοκίμασε πικρία καί ἀπογοήτευση φριχτή· κατηγορήθηκε ὡς ἀντιβασιλικός καί καταδικάστηκε παράνομα σέ θάνατο μαζί μέ τόν Πλαπούτα. Σώθηκαν ἀπό τήν ἐκτέλεση, γιατί ὁ Ὅθων τούς ἔδωσε ἀμνηστία.

Πέθανε σέ ἡλικία 74 χρονῶν στήν Ἀθήνα. Ὁ θάνατός του συγκίνησε ὁλόκληρο τό Πανελλήνιο. Καί ἡ ἐλεύθερη πατρίδα σέ ἔνδειξη εὐγνωμοσύνης ἔστησε χάλκινο τόν ἀνδριάντα του μπροστά στήν Παλιά βουλή, γιά νά χρησιμεύει ὡς παράδειγμα στούς μεταγενέστερους Ἕλληνες.

Ἡ ἀγάπη τοῦ Κολοκοτρῶνη πρὸς τά ἑλληνόπουλα

Ὅταν ἡ πρωτεύουσα τοῦ Κράτους μεταφέρθηκε ἀπό τό Ναύπλιο στήν Ἀθήνα, ἦρθε κι ἐγκαταστάθηκε στή νέα πρωτεύουσα καί ὁ Κολοκοτρῶνης. Κι ἐπειδή ἀγαποῦσε πολύ τά παιδιά κι ἐνδιαφερόταν γιά τήν προκοπή τους, πῆγαινε κάποτε-κάποτε στό Γυμνάσιο καί κουβέντιαζε μέ τό φίλο του γυμνασιάρχη Γεώργιο Γεννάδιο γιά τήν πρόοδο καί τό μέλλον τῶν παιδιῶν. Παρακάλεσε μάλιστα τό Γυμνασιάρχη νά τοῦ ἐπιτρέψει νά μιλήσει κι αὐτός στά παιδιά.

Ὁ Γυμνασιάρχης μέ πολλή του χαρά δέχτηκε τήν παράκληση τοῦ φημισμένου γέρου τοῦ Μοριᾶ. Ἔτσι μιά μέρα, πού ὅλοι οἱ μαθητές τοῦ Γυμνασίου πῆγαν ἐκδρομή στήν Πνύκα, ὁ Γυμνασιάρχης κάλεσε καί τόν Κολοκοτρῶνη νά πάρει μέρος στήν ἐκδρομή καί νά μιλήσει σέ ὅλα τά παιδιά μαζί.

Ὁ Κολοκοτρῶνης βρῆκε τήν εὐκαιρία νά βρεθεῖ ἀνάμεσα στή

νεολαία, ή όποία δέ χόρταινε νά βλέπει τό θρυλικό άγωνιστή. Πλημ-
μυρισμένος άπό συγκίνηση ό Κολοκοτρώνης κουβέντιαζε έγκάρδια
μέ τά παιδιά κι άνάμεσα σέ άλλα τούς είπε και τά έξής:

«Παιδιά μου! Ήρθα νά σās πω όσα στόν καιρό του ΄Αγώνα μας,
και πριν και ύστερα άπ' αυτόν, είδα ό ίδιος, άκουσα και γνώρισά, κι
άπ' αυτά νά κάμουμε συμπερασμούς για τή μέλλουσα ευτυχία μας.
Ήμεϊς, όταν άποφασίσαμε νά κάμουμε τήν ΄Επανάσταση, δέ συλλογι-
στήκαμε ούτε πόσοι είμαστε ούτε ότι δέν έχουμε άρματα. ΄Αλλά σάν
μιά βροχή έπεσε σέ όλους ή επιθυμία τής έλευθερίας μας· όλοι συμ-
φωνήσαμε και κάμαμε τήν ΄Επανάσταση.

Τόν πρώτο χρόνο είχαμε όμόνοια κι όλοι τρέχαμε σύμφωνα. Ό
ένas πήγαινε στόν πόλεμο, ό άδερφός έφερεν ξύλα, ή γυναίκα του
ζύμωνε, τό παιδί του κουβαλούσε ψωμί και μπαρουτόβολα στό στρα-
τόπεδο. Κι αν αυτή ή όμόνοια βαστούσε άκομη δύο χρόνους, ήθέλαμε
κυριέψει και τή Θεσσαλία και τή Μακεδονία κι ίσως φτάναμε στήν
Πόλη. ΄Αλλά δέ βάσταξε. ΄Από τότε άρχισε ή διχόνοια και χάθηκε ή
πρώτη προθυμία και όμόνοια».

Και τελείωσε τήν όμιλία του ό Κολοκοτρώνης μέ τίς παρακάτω
συμβουλές προς τούς νέους:

«Νά άκούτε τίς συμβουλές τών δασκάλων σας και τών γεροντό-
τερων κατά τήν παροιμία «μύρια ήξευρε και μύρια μάθαινε». Ή
προκοπή σας και ή μάθησή σας νά μη γίνει σκεπάρι μόνο για τό
άτομό σας, αλλά νά κοιτάξει τό καλό τής Κοινότητας και μέσα στό
καλό αυτό βρίσκεται και τό δικό σας. Σέ σās μένει νά ισάστε και νά
στολίσετε τόν τόπο, πού έμεις λευτερώσαμε. Και για νά γίνει τουτο
πρέπει νά άποστρέψετε τή διχόνοια και νά έχετε σάν θεμέλια τής
πολιτείας τήν όμόνοια, τή θρησκεία και τή φρόνιμη έλευθερία».

΄Ασκήσεις

1. Ποϋ γεννήθηκε ό Κολοκοτρώνης;
2. Γιατί έφυγε στήν ΄Επάνησο;
3. Ποιά προτερήματα είχε;
4. Ποιά από τίς πράξεις του σās κάνει μεγαλύτερη έντύπωση;
5. Γιατί τόν έλεγαν «ό γέρος του Μοριά;»

΄Εργασία

Νά φέρετε πληροφορίες για τήν παράνομη δίκη και καταδίκη του
Κολοκοτρώνη.

Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης

4. Ἡ μάχη τῆς Ἀλαμάνας

Σύγχρονα σχεδόν μέ τήν ἔκρηξη τῆς Ἐπαναστάσεως στήν Πελοπόννησο ἐπαναστάτησε, ὅπως μάθαμε, καί ἡ Στερεά Ἑλλάδα.

Ὁ Χουροίτ, πού βρισκόταν στήν Ἥπειρο πολεμώντας τόν Ἀλή πασά, μόλις ἔμαθε τά ἐπαναστατικά κινήματα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας, πρόσταξε δύο ἰκανότατους πασάδες, τόν ἐμπιστό του **Κισσέ Μεχμέτ** καί τόν **Ὁμέρ Βρυώνη** νά ἐκστρατεύσουν μέ ἰσχυρές δυνάμεις, γιά νά πνίξουν τήν ἐπανάσταση στή Ρούμελη. Κατόπιν νά προχωρήσουν στήν Πελοπόννησο, νά λύσουν τήν πολιορκία τῆς Τριπολιτσᾶς καί νά πνίξουν καί ἐκεῖ τήν ἐπανάσταση.

Οἱ δύο πασάδες μέ 8.000 ἄντρες, πεζικό καί ἵππικό, ἔφτασαν στή Λαμία. Ὁ κίνδυνος ἦταν μέγας. Ἄν κατάφεραν οἱ πασάδες νά προχωρήσουν στήν Πελοπόννησο, ἡ Ἐπανάσταση κινδύνευε. Γι' αὐτό οἱ ὄπλαρχηγοί τῆς Στερεᾶς **Πανουργιάς**, **Δυοβουνιώτης** καί **Διάκος** ἀποφάσισαν νά τούς ἐμποδίσουν.

Ὁ Διάκος ἔπιασε τό γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας (τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ) καί οἱ ἄλλοι δύο ὀχυρώθηκαν σέ ἄλλα σημεία, γιά νά ἐμποδίσουν τούς πασάδες νά προχωρήσουν πρὸς τή Βοιωτία καί τήν Ἄμφισσα.

Πρῶτος ἀπό τούς πασάδες ξεκίνησε ὁ **Ὁμέρ Βρυώνης** καί ἐπιτέθηκε κατά τοῦ Πανουργιά καί τοῦ Δυοβουνιώτη. Οἱ ἄντρες τους ὁμως φοβήθηκαν καί διασκορπίστηκαν, καθὼς εἶδαν τόν ὄγκο τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Κατά τήν ὑποχώρησή τους τραυματίστηκε σοβαρά ὁ Πανουργιάς καί κατασφάγηκε ἄγρια ὁ ἐπίσκοπος Σαλώνων Ἡσαΐας.

Κατόπιν ἐνωμένος ὅλος ὁ τουρκικός στρατός στράφηκε ἐναντίον τοῦ Διακού στήν Ἀλαμάνα. Οἱ ἄντρες του, ὅταν εἶδαν τό πλῆθος τοῦ

ἐχθροῦ, δέιλιασαν καί διασκορπίστηκαν. Ἔμειναν μόνο ὁ Διάκος καί 48 παλικάρια τοῦ ἀποφασισμένοι νά πεθάνουν, ὅπως πέθαναν ἐκεῖ κοντά στίς Θερμοπύλες πρῖν ἀπό 2.300 χρόνια ὁ Λεωνίδας μέ τούς 300 Σπαρτιάτες τοῦ πολέμωντας τούς Πέρσες.

Ἡ μάχη ἄρχισε μέ σκληρότητα. Ὁ Διάκος ἀγωνίζεται σάν ἀγριεμένο λιοντάρι. Τά παλικάρια τοῦ σωριάζονται τό ἕνα πάνω στό ἄλλο καί δέν ἀπομένουν παρά μόνο 10. Τότε ὁ ψυχογιός τοῦ Διάκου θέλει νά τόν σώσει. Τοῦ φέρνει ἕνα ὠραῖο ἄλογο καί τόν παρακαλεῖ νά φύγει, γιά νά χρησιμέψει στήν πατρίδα σέ ἄλλη περίσταση.

«Ὁ Διάκος δέ φεύγει», ἀπαντᾷ τό ἥρωικό παλικάρι καί πολεμᾷ ὑπεράνθρωπα. Τό τουφέκι τοῦ σπάζει· τραβᾷ τότε τό σπαθί τοῦ καί ἀγωνίζεται σά γίγαντας, ὥσπου σπάζει καί αὐτό καί πληγωμένος στόν ὄμο πέφτει ὁ Διάκος ζωντανός στῶν ἐχθρῶν τά χέρια.

Θαύμασε ὁ Ὅμηρ Βρυῶνης τήν παλικαριά καί τή λεβεντιά τοῦ Διάκου καί τοῦ πρότεινε νά τοῦ χαρίσει τή ζωή, ἂν δεχόταν νά ἀλλοξοπιστήσῃ.

Ἐπερήφανα ὁ Διάκος τοῦ ἀπάντησε: «Πᾶτε κι ἐσεῖς καί ἡ πίστη σας, μουρτάτες νά χαθεῖτε. Ἐγώ Γραικός γεννήθηκα, Γραικός καί θά πεθάνω».

Ὁργισμένος τότε ὁ Ὅμηρ Βρυῶνης ἔδωσε διαταγή νά τόν σου-

Ὁ Ἀθανάσιος Διάκος

βλίσουν ζωντανό. Ὁ Διάκος ὑπέφερε τό φοβερό μαρτύριο (23 Ἀπριλίου 1821) χωρίς νά δακρύσει, χωρίς νά βγάλει ἀναστεναγμό πόνου. Μόνο, ὅταν οἱ Τοῦρκοι τόν ὀδηγοῦσαν στόν τόπο τοῦ μαρτυρίου, γύρισε τό βλέμμα ὀλόγυρα ὁ νέος μαχητής τῶν Θερμοπυλῶν καί, καθῶς ἀντίκρουσε τήν καταπράσινη καί ἀνθισμένη φύση, ψιθύρισε τό ἀλησμόνητο δίστιχο:

*«Γιά ἰδέξ καιρό πού διάλεξε ὁ χάρος νά μέ πάρει,
τόρα π' ἀνθίζουν τά κλαδιά καί βγάζει ἡ γῆ χορτάρι».*

Στόν τόπο τῆς ἐκτελέσεως τοῦ Διάκου ἔστησε ἀργότερα ἡ πατρίδα σεμνό μνημεῖο, γιά νά θυμίζει τόν πατριωτισμό καί τήν αὐτοθυσία τοῦ μεγάλου τέκνου τῆς Μουσουνίτσας. Στή μεγάλη δέ πλατεία τῆς Λαμίας, πού φέρνει τό ὄνομα τοῦ Διάκου, ὑψώνεται τό ἄγαλμά του ἐπιβλητικό καί μεγαλοπρεπές.

5. Ἀθανάσιος Διάκος (1788-1821).

Ὁ Διάκος γεννήθηκε στή Μουσουνίτσα τῆς Παρνασσίδας. Τό πραγματικό του ὄνομα ἦταν Ἀθανάσιος Γραμματικός. Ἀπό μικρό οἱ γονεῖς του τόν ἔστειλαν στό μοναστήρι τοῦ Προδρόμου, κοντά στήν Ἀρτοτίνα, ὅπου ἔμαθε τά πρῶτα γράμματα.

Ὁ Διάκος ἦταν ὁμορφος, σεμνός κι εὐγενικός καί εἶχε κερδίσει τή γενική ἐκτίμηση στό μοναστήρι· γι' αὐτό καί χειροτονήθηκε διάκος.

Στό μοναστήρι ἀναγκάστηκε κάποτε ὁ Διάκος νά σκοτώσει ἕναν Τοῦρκο ἀποσπασματάρχη καί ἀπό τότε ἔφυγε ἀπό τό μοναστήρι, ἔβγαλε τά ράσα κι ἔγινε κλέφτης μέ τό ὄνομα **Ἀθανάσιος Διάκος**.

Ὡς κλέφτης ὁ Διάκος διακρινόταν γιά τό θάρρος του καί τήν ἀποφασιστικότητά του. Ὑπηρετήσε κοντά σέ διάφορους ὀπλαρχηγούς. Ἀργότερα πῆγε στά Γιάννενα καί ὑπηρετήσε στό στρατό τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅπου γνωρίστηκε μέ τόν Ὀδυσσεά Ἀνδρουῦτσο. Καί ὅταν ὁ Ἀνδρουῦτσος διορίστηκε ἀρματολός στή Λειβαδιά, τόν ἀκολούθησε καί ὁ Διάκος ὡς πρωτοπαλικάρο του.

Ὁ Διάκος ἀγαποῦσε πολύ τήν πατρίδα του καί ποθοῦσε νά τήν ἰδεῖ ἐλεύθερη. Καί λίγο πρὶν ἀρχίσει ἡ Ἐπανάσταση εἶχε μνηθεῖ στή Φιλική Ἐταιρεία. Ἔτσι τόν βρῆκε ἔτοιμο μέ τά παλικάρια του. Καί ὅταν ὁ Χουρσίτ ἔστειλε κατά τῆς Στερεᾶς τούς δύο πασάδες, ὁ Διά-

κος έσπευσε στην Άλαμάνα νά τούς αντιμετώπισει, όπου βρήκε μαρτυρικό θάνατο σέ ηλικία 34 χρονών.

Άσκήσεις

1. Ποιούς έστειλε ο Χουρσίτ, γιά νά πνίξουν τήν επανάσταση τής Στερεάς;
2. Ποιοί όπλαρχηγοί ανέλαβαν νά τούς αντιμετώπισουν και ποιο ό αποτέλεσμα είχαν;
3. Πώς χαρακτηρίζετε τό Διάκο;
4. Γιατί ό έλληνικός λαός διατηρεϊ ζωηρότερη τή μνήμη του Διάκου παρά τών άλλων συμπολεμιστών του;

Έργασία

Νά βρείτε ποιήματα πού έξυμούν τήν παλικαριά του Διάκου και κυρίως τό σχετικό μέ τή θυσία του.

6. Τό χάνι τής Γραβιάς

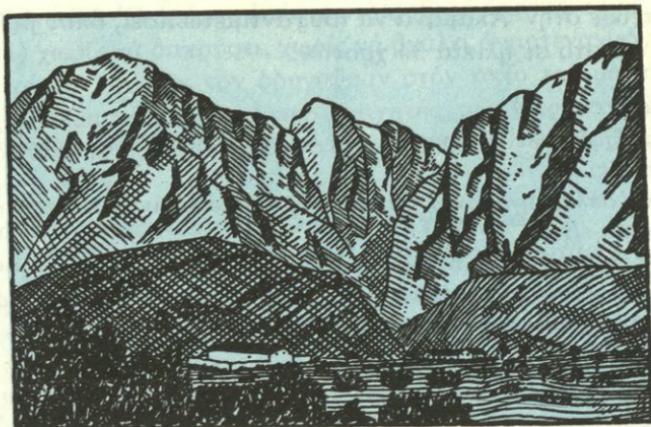
Μετά τή μάχη τής Άλαμάνας ό Όμέρ Βρυώνης, άφοϋ άναδιοργάνωσε τό στρατό του, ξεκίνησε στίς 7 Μαΐου μέ 9.000 άντρες άπό τή Λαμία γιά τήν Άμφισσα μέ σκοπό νά φτάσει στό Γαλαξίδι και άπό εκεί νά περάσει στην Πελοπόννησο.

Τό δρόμο όμως αυτό του τόν άνέκοψε ό Όδυσσεάς Άνδροϋτσος. Σάν έμαθε ό Άνδροϋτσος τό θάνατο του φίλου του Διάκου, αποφάσισε νά εκδικηθεϊ. Πήρε άμέσως τά παλικάρια του κι ένώθηκε μέ τόν Πανουργιά και τό Δυοβουνιώτη.

Στό συμβούλιο, πού έκαμαν, αποφάσισαν ό Άνδροϋτσος νά όχρωθεϊ μέ τούς άντρες του στό πλιθόχτιστο χάνι τής Γραβιάς και οι άλλοι δυό νά πιάσουν τά γύρω ύψώματα, γιά νά χτυπήσουν τούς Τούρκους άπό τά πλάγια.

Ό Άνδροϋτσος ανέλαβε νά υπερασπίσει τήν πιό επικίνδυνη θέση, γιατί τό χάνι βρισκόταν σέ πεδινό μέρος και, άφοϋ ήταν χτισμένο μέ πλίθες, δέ θά άντεχε στίς επιθέσεις του έχθρου. Γι' αυτό και οι άντρες του δίστασαν.

Τότε ό Άνδροϋτσος, γιά νά τούς ένθαρρύνει, φώναξε: «Έ, παιδιά! Όποιος θέλει νά μέ ακολουθήσει ής πιαστεί στό χορό»· κι έσυρε πρώτος τό χορό! Άπό τά 1300 παλικάρια του τόν άκολούθη-

Τό Χάνι τῆς Γραβιάς

σαν μόνο 118. Καί ἀφοῦ μπῆκαν στό Χάνι, ἔκλεισαν μέ πέτρες τήν πόρτα καί τά παράθυρα, ἄνοιξαν ὀλόγυρα πολεμίστρες καί περιμέναν τόν ἐχθρό.

Τήν ἄλλη ἡμέρα, *8 Μαΐου 1821*, φάνηκε ὁ ἐχθρός. Διασκόρπισε τούς ἄντρες τοῦ Πανουργιά καί τοῦ Δυοβουνιώτη καί προχώρησε πρὸς τό Χάνι. Ἐκεῖ συνάντησε πραγματική ἀντίσταση ἀπό τόν Ὀδυσσεά καί τά παλικάρια του. Οἱ Τοῦρκοι ἐπιτέθηκαν μέ μανία, ἀλλά οἱ Ἕλληνες μέσα ἀπό τό Χάνι τούς χτυποῦν ἀλύπητα καί τούς ἀναγκάζουν νά ὑποχωρήσουν. Οἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων κράτησαν ὅλη τήν ἡμέρα, ἀλλά ὅλες ἀποκρούστηκαν. Τό Χάνι σκορποῦσε ἀπό ὄλα του τά μέρη τό θάνατο καί σωρούς ὀλόκληρους σχημάτισαν τά πτώματα τοῦ ἐχθροῦ.

Ὅταν νύχτωσε, ἡ μάχη σταμάτησε. Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἔστειλε στή Λαμία νά τοῦ φέρον κανόνια, γιά νά γκρεμίσει τό Χάνι. Ὁ Ἄνδρουῦτσος ὅμως, πού πρόβλεψε τό σχέδιο τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη, βγήκε ἀπό τό Χάνι μέ τά παλικάρια του κι ἀνέβηκαν στά βουνά. Οἱ Τοῦρκοι δέν τούς πῆραν εἶδηση, γιατί κατάκοποι ἀπό τίς μάχες τῆς ἡμέρας εἶχαν βυθιστεῖ σέ ὕπνο βαθύ.

Στή μάχη αὐτή ὁ Ἄνδρουῦτσος ἔχασε 6 μόνο ἀπό τούς συντρόφους του, ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι εἶχαν 300 νεκρούς καί διπλάσιους τραυματίες.

Ὁ Ἄνδρουῦτσος μέ τήν ἀνέλπιστη αὐτή νίκη παρεμπόδισε τήν

κάθοδο στην Πελοπόννησο τόσο ισχυροῦ στρατοῦ κι ἔσωσε τήν Ἐπανάσταση. Καί ὁ Ὅμερ Βρυώνης μετά τό πάθημά του στό Χάνι τῆς Γραβιάς ἄλλαξε πορεία. Προχώρησε πρὸς τή Βοιωτία μαζί μέ τόν Κιοσέ Μεχμέτ· ἀπό ἐκεῖ μπῆκαν στήν Εὐβοία καί στήν Ἀττική καί ἔλυσαν τήν πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως τῆς Ἀθήνας.

Δέν τόλμησαν ὁμως νά προχωρήσουν πρὸς τήν Πελοπόννησο. Παρέμειναν στήν Ἀττική καί τή Βοιωτία περιμένοντας βοήθεια. Καί ἐρχόταν πραγματικά σέ βοήθειά τους ὁ *Βεϋράν πασάς* ἀπό τή Μακεδονία μέ 8.000 στρατό.

Δυστυχῶς ὁμως γι' αὐτούς ὁ στρατός αὐτός δέν μπόρεσε νά ἐνωθεῖ μέ τό δικό τους στρατό. Γιατί οἱ ὄπλαρχηγοί Πανουργιάς, Δυοβουνιώτης καί Γκούρας τοῦ πρόβαλαν τρομερή ἀντίσταση *στά Βασιλικά* τῆς Φθιώτιδας (26 Αὐγούστου 1821) καί ὁ στρατός τοῦ Βεϋράν πασᾶ ἔπαθε σωστή πανωλεθρία.

Ἐπειτα ἀπ' αὐτά ὁ Κιοσέ Μεχμέτ καί ὁ Ὅμερ Βρυώνης γύρισαν στή Λαμία καί ἀπό ἐκεῖ στήν Ἥπειρο.

Ἡ πατρίδα μας, γιά νά ἀποθανάτισει τό ἀνδραγάθημα τοῦ Ἄνδρουτσοῦ στή Γραβιά, ἔστησε ἀργότερα στό μέρος τῆς μάχης μαρμάρينو μνημεῖο μέ τήν ἐπιγραφή:

*«Μέ λένε Χάνι τῆς Γραβιάς, γιά χάνι μέ εἶχαν χτίσει·
μά ὁ γιός τοῦ Ἄνδρουτσοῦ μ' ἔκανε τῆς δόξας ρημοκλήσι».*

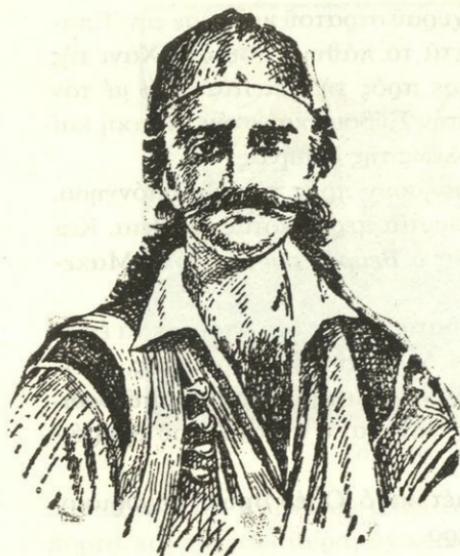
7. Ὀδυσσεάς Ἄνδρουτσος

Ὁ περίφημος αὐτός ἀγωνιστής τοῦ Ἐθνικοῦ μας ἀγώνα ἦταν γιός τοῦ ἀρματολοῦ Γεωργίου Ἄνδρουτσοῦ, πού γνωρίσαμε, καί στενός φίλος τοῦ Διάκου. Γεννήθηκε τό 1788 ἢ τό 1790 στήν Ἰθάκη, ὅπου εἶχε καταφύγει ἡ οἰκογένειά του, γιά νά σωθεῖ ἀπό τοὺς διωγμούς τοῦ κατακτητῆ.

Ὁ Ὀδυσσεάς Ἄνδρουτσος ἦταν μᾶλλον κοντός στό ἀνάστημα, εἶχε ὁμως σῶμα ρωμαλέο μέ στήθος πλατύ καί δασύτριχο, μέ μέτωπο μεγάλο καί μάτια πού ἔπαιζαν κάτω ἀπό πυκνά φρύδια:

*«Σάν βράχος εἶν' οἱ πλάτες του, σάν κάστρο ἡ κεφαλή του.
Καί τά πλατιά τά στήθια του τοῖχος χορταριασμένους».*

Ὅλοι εἶχαν νά ποῦν γιά τή δύναμη τῶν χειρῶν του, τή γρηγορά-

Ὁ Ὀδυσσεύς Ἀνδρουῖτος

εργασία μέ τούς Τούρκους. Ἔτσι ἦρθε σέ ρήξη μέ τήν Κυβέρνηση τοῦ Κωλέττη.

Τότε τό πρωτοπαλικάρο του ὁ Γκούρας, ἀφοῦ συνεννοήθηκε κρυφά μέ τόν Κωλέττη, ἔπεισε τόν Ἀνδρουῖτο νά παραδοθεῖ στήν Κυβέρνηση, γιά νά καταρίψει τίς κατηγορίες. Ἐχοντας ἐμπιστοσύνη στό Γκούρα παραδόθηκε. Ἐκεῖνος ὅμως τόν φυλάκισε ἀμέσως στήν Ἀκρόπολη τῆς Ἀθήνας. Ἐκεῖ τόν βασάνισαν καί τέλος τόν στραγγάλισαν (Ἰούνιος 1825) καί τόν ἔριξαν κάτω ἀπό τήν Ἀκρόπολη, γιά νά πιστέψει ὁ λαός ὅτι γκρεμίστηκε, ἐνῶ προσπαθοῦσε νά δραπετεύσει.

Ἀοκήσεις

1. Γιατί ὁ Ἀνδρουῖτος ἔφραξε τό δρόμο τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη στή Γραβιά;
2. Ποιό ἀποτέλεσμα εἶχε ἡ νίκη του αὐτή;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τό Γκούρα;
4. Πῶς βρίσκετε τό τέλος τοῦ Ἀνδρουῖτου;

Ἔργασία

Νά βρεῖτε καί νά διαβάσετε τό ποίημα τοῦ Ζαλοκώστα γιά τό Χάνι τῆς Γραβιάς.

δα τῶν ποδιῶν του καί τήν ἱκανότητά του στό σημάδι. Εἶχε στρατηγικό μυαλό· μιλοῦσε μέ δυσκολία, ἦταν ὅμως γρήγορος στήν ἀπόφαση καί τήν ἐκτέλεση. Πίστευε στή σωτηρία τῆς πατρίδας καί ἤξερε νά μεταδίνει τήν πίστη του αὐτή καί στούς ἄλλους.

Μέ τήν ἐπιτυχία του στό Χάνι τῆς Γραβιάς θριάμβευε ἡ στρατηγική του ἰδιοφυΐα καί ἀνακηρύχτηκε ἀρχιστράτηγος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας.

Οἱ ἐπιτυχίες ὅμως τοῦ Ἀνδρουῖτου καί ὁ ὑπεροπτικός του χαρακτήρας ἔγιναν ἀφορμή νά ἀποκτήσει ἐχθρούς, πού τόν κατηγοροῦσαν στήν Κυβέρνηση γιά συν-

1. Ἀγῶνες στή θάλασσα

α) Ἡ ἀνατίναξη τῆς τουρκικῆς φρεγάτας στήν Ἐρεσό

Ὁ σουλτάνος, ὅταν ἔμαθε ὅτι ἐπαναστάτησε ἡ Πελοπόννησο, ἄρχισε νά ἐτοιμάζει στρατό, γιά νά τόν στείλει ἐκεῖ μέ τά πλοῖα του. Οἱ Ψαριανοί τότε ἔστειλαν 7 πλοῖα μέ τό ναύαρχο Νικόλαο Ἀποστόλη, νά παρακολουθοῦν τίς κινήσεις τοῦ τουρκικοῦ στόλου καί νά ἐμποδίσουν τή μεταφορά στρατευμάτων.

Τά Ψαριανά αὐτά πλοῖα κατόρθωσαν νά βυθίσουν ἕνα τουρκικό πολεμικό καί νά αἰχμαλωτίσουν 4 μεταγωγικά ἐμποδίζοντας ἔτσι τή μεταφορά Ἀσιατικῶν στρατευμάτων στήν Πελοπόννησο. Ἐπίσης ἄλλα πλοῖα Σπετσιώτικα αἰχμαλώτισαν 3 τουρκικά πλοῖα, πού μετέφεραν στρατό καί ἐφόδια στήν Ἠπειρο, γιά νά ἐνισχύσουν τό Χουρσίτ.

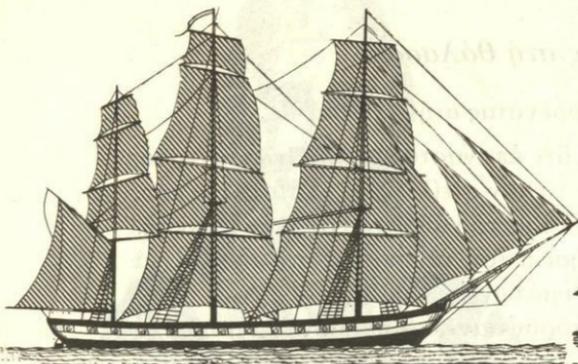
Τό σπουδαιότερο ὅμως ἀπό τά πρῶτα κατορθώματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἦταν ἡ ἀνατίναξη τῆς τουρκικῆς φρεγάτας στόν κόλπο τῆς Ἐρεσοῦ τῆς Λέσβου.

Ὁ ἑλληνικός στόλος τῶν τριῶν ἡρωικῶν νήσων ἐνωμένος, ἔχοντας 50 μεγάλα πλοῖα καί 15 μικρά, μέ ἀρχηγό τό ναύαρχο **Ἰάκωβο Τομπάζη** ἔπλευσε πρὸς τόν Ἑλλήσποντο, γιά νά ἐμποδίσει τήν ἔξοδο τοῦ τουρκικοῦ στόλου στό Αἰγαῖο.

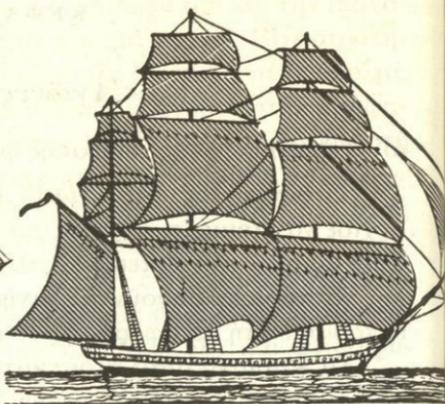
Περνώντας ὁ στόλος μας ἀπό τόν Καφηρέα συνάντησε ἕνα ἀγγλικό πολεμικό. Ὁ Ἄγγλος ναύαρχος χαιρέτισε τόν Τομπάζη καί τοῦ εἶπε: «Μάταια κοπιάζετε· τά μικρά σας κανόνια δέν μποροῦν νά βλάψουν τά τουρκικά πλοῖα. Κοιτάξτε νά τούς χτυπήσετε μέ πυροπολικά». Καί φεύγοντας εἶπε: «Μονάχα τό μπουρλότο».

Τήν ἄλλη ἡμέρα στά βόρεια παράλια τῆς Λέσβου φάνηκε μιά μεγάλη φρεγάτα (μεγάλο πολεμικό πλοῖο) μέ 84 κανόνια καί 1100 ἄντρες, ἡ ὁποία ἀποτελοῦσε τήν ἐμπροσθοφυλακή τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ἡ φρεγάτα, μόλις ἀντιλήφθηκε τά ἑλληνικά πλοῖα, κατέφυγε στό λιμάνι τῆς Ἐρεσοῦ κι ἄρχισε νά κανονιοβολεῖ τά ἑλληνικά πλοῖα, πού ἐπιχείρησαν νά τήν πλησιάσουν.

Τή νύχτα οἱ Ἑλληνες πλοίαρχοι ἔκαμαν συμβούλιο κι ἀποφάσισαν νά κάψουν τή φρεγάτα μέ πυροπολικά (μπουρλότα). Μά δέν ἤξεραν πῶς τά κατασκευάζουν. Παρουσιάστηκε τότε ὁ Ψαριανός ναυ-

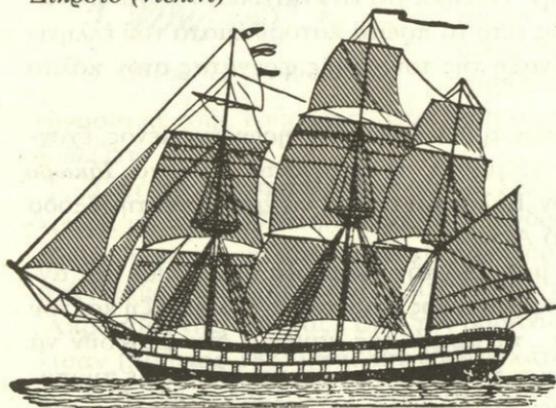

Φρεγάτα

Κορβέτα (δορώνας)

Δίκροτο (ντελίι)

Τύποι πολεμικῶν πλοίων στά χρόνια τῆς Ἐπαναστάσεως

πηγός Ἰωάννης Δημουλίτσας, γνωστός μέ τό ὄνομα **Παπατοῦκος**, πού γνώριζε νά φτιάχνει πυρπολικά. Ἀμέσως τοῦ ἀνέθεσαν νά μετατρέψει δύο μικρά πλοῖα σέ πυρπολικά.

Ὁ Παπατοῦκος τοποθέτησε στό ἀμπάρι τῶν πλοίων βαρέλια γεμάτα εὐκλεκτες ὕλες (μπαρούτη, οἰνόπνευμα, πίσσα, ρετινί, θειάφι καί νέφτι). Στό κατάστρωμα ἄνοιξε τρύπες καί τοποθέτησε ἄσκους μέ πίσσα καί δοχεῖα μέ οἰνόπνευμα καί νέφτι. Ἀπέξω τά ἄλειψε μέ εὐκλεκτες ὕλες καί τά πυρπολικά ἦταν ἔτοιμα.

Δυό τολμηροί καί ριψοκίνδυνοι Ψαριανοί, ὁ **Καλαφάτης** καί ὁ

Παπανικολής, ανέλαβαν νά τά χρησιμοποιήσουν γιά πρώτη φορά. Καί τή νύχτα οί δυό γενναίοι εκείνοι ναυτικοί, παρά τόν κανονιοβολισμό, πλησίασαν τό έχθρικό πλοίο καί μέ γάντζους καί σχοινιά κόλλησαν στά πλευρά του τά πυρπολικά. Καί, ἀφοῦ ἄναψαν τό φυτίλι, πήδησαν στίς βάρκες τους καί ἀπομακρύνθηκαν.

Τό πυρπολικό τοῦ Καλαφάτη ξεκόλλησε καί κήκε χωρίς ἀποτέλεσμα. Τοῦ Παπανικολῆ ὁμως τό πυρπολικό ἄναψε γρήγορα καί ἡ φωτιά μεταδόθηκε ἀμέσως στή φρεγάτα, πού ἄρχισε νά καίγεται ἀπό ὄλα της τά μέρη. Κι ὅταν ἡ φωτιά ἔφτασε στήν πυριτιδαποθήκη, ἡ φρεγάτα τινάχτηκε στόν ἀέρα.

Τό κατόρθωμα αὐτό τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν κατατρόμαξε τούς Τούρκους κι ὁ στόλος τους δέν τόλμησε νά βγεῖ ἀπό τόν Ἑλλήσποντο.

Ἀσκήσεις

1. Τί εἶναι ἡ φρεγάτα;
2. Τί εἶναι τό πυρπολικό;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τόν Καλαφάτη καί τόν Παπανικολή;

β) Ἡ καταστροφή τῆς Χίου

Ὅταν ἐπαναστάτησαν τά ἄλλα νησιά τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ἡ Χίος δέν κινήθηκε. Οἱ κάτοικοί της ἦταν φιλήσχοι κι ἐργατικοί, ἀσχολοῦνταν μέ τό ἐμπόριο, τή ναυτιλία καί τήν καλλιέργεια τῶν μαστιχόδεντρων. Τήν ἐκλεκτή μαστίχα, πού ἔβγαζαν, τήν ἔστειλαν στό σουλτάνο γιά τίς γυναῖκες τοῦ χαρεμιοῦ του. Γι' αὐτό ὁ σουλτάνος τούς εἶχε παραχωρήσει ιδιαίτερα προνόμια καί δέν αἰσθάνονταν πολύ βαρῦ τό ζυγό τῆς τυραννίας. Ἔτσι δέν αἰσθάνονταν τήν ἀνάγκη νά ἐπαναστατήσουν.

Τό Μάρτιο ὁμως τοῦ 1822 ὁ Χιώτης ἔμπορος **Ράλλης** συνεννοήθηκε μέ τόν ἀρχηγό τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Σάμου **Λυκοῦργο Λογοθέτη**. Ἐκεῖνος ἀποβιβάστηκε στή Χίο μέ 2.500 ἐπαναστάτες καί κήρυξε καί ἐκεῖ τήν ἐπανάσταση. Οἱ Τούρκοι τῆς πόλεως φοβήθηκαν καί κλείστηκαν στό φρούριο.

Ὁ σουλτάνος, ὅταν ἔμαθε τήν ἐπανάσταση τῆς Χίου, ἐξαγριώθηκε καί διέταξε νά σφαγοῦν οἱ Χιώτες πού βρίσκονταν στήν Κωνσταντινούπολη. Ἔστειλε δέ τό ναύαρχο **Καρά Ἀλή** νά καταπνίξει τήν

Ἡ καταστροφή τῆς Χίου

ἐπανάσταση τῆς Χίου καί νά τιμωρήσει παραδειγματικά τούς κατοίκους της.

Στά τέλη Μαρτίου ὁ Καρα΄Αλής μέ 46 πλοῖα καί 7.000 ἄντρες παρουσιάστηκε μπροστά στή Χίο, βομβάρδισε τήν πόλη καί ἀποβίβασε τό στρατό του. Τήν ἴδια στιγμή βγήκε ἀπό τό φρούριο καί ἤ τουρκική φρουρά. Στίς συμπλοκές, πού ἔγιναν, οἱ ἐπανάστατες νικήθηκαν, μπῆκαν στά πλοῖα καί ἔφυγαν ἀφήνοντας τόν πληθυσμό τῆς νήσου στή διάθεση τῶν Τούρκων.

Στό μεταξύ ἀποβιβάστηκαν στή Χίο ἀπό τά Ἀσιατικά παράλια καί πολλοί ἄλλοι φανατικοί μουσουλμάνοι. Καί ὄλοι μαζί περιέτρεχαν τό νησί ἐπί πολλές ἡμέρες σφάζοντας, λεηλατώντας καί τυρπολώντας σπίτια καί καταστήματα.

Ἀπό τίς 100 χιλιάδες περίπου κατοίκους, πού εἶχε ἡ νῆσος,

23.000 σκοτώθηκαν και 47.000 πουλήθηκαν δούλοι στα σκλαβοπάζαρα της Ανατολής. Γύρω στις 25.000 σώθηκαν σε άθλια κατάσταση στα γειτονικά νησιά και μόνο 3.000 παρέμειναν στη μαρτυρική νήσο, οικτρά και έλεινά λείψανα της ανήκουστης καταστροφής. Όλοκληρο τό άλλοτε ώραϊο και πλούσιο αυτό νησί μεταβλήθηκε σε σωρό ερειπίων.

Η καταστροφή της Χίου, που έγινε *τό Πάοχα του 1822* (6 και 7 Απριλίου), έδειξε σε όλο τον κόσμο τη θηριωδία των Τούρκων και τό βαθύτερο σκοπό τους νά εξαφανίσουν τήν Έλληνική φυλή. Οί Έλληνες όμως κέρδισαν τή συμπάθεια της Εύρώπης· οί δημοσιογράφοι έκαναν φρικιαστικές περιγραφές, ποιητές τραγούδησαν και περιήφημοι ζωγράφοι ζωγράρισαν τήν καταστροφή της Χίου.

Άοκήσεις

1. Τί γνωρίζετε γιά τή Χίο και γιά τούς ανθρώπους που έβγαλε;
2. Γιατί ό σουλάνος έξοργίστηκε γιά τήν επανάσταση της Χίου;
3. Τί έντύπωση έκαμε στην Εύρώπη ή θηριωδία των Τούρκων;

Έργασία

Νά βρείτε και νά διαβάσετε τό ποίημα «Τό Έλληνόπουλο» του Βίκτωρα Ουγκώ σε μετάφραση Κ. Παλαμά.

γ) Ό Κανάρης πυρπολεϊ τήν τουρκική ναυαρχίδα

Ό έλληνικός στόλος δέν πρόφτασε νά βοηθήσει τή δυστυχημένη Χίο. Έφτασε εκεί μετά τήν καταστροφή της. Πρόφτασε μόνο νά περιμαζέψει μερικούς από τούς άτυχους κατοίκους της, που είχαν καταφύγει στα ακρογιάλια, και νά τούς μεταφέρει στα Ψαρά.

Ό έλληνικός στόλος είχε 56 πλοία και άρχηγό τον άποφασιστικό και άτρόμητο ναύαρχο **Άνδρέα Μιαούλη**. Μόλις έφτασε, θέλησε νά έκδικηθεί τούς Τούρκους γιά τή μεγάλη έθνική συμφορά. Δέν μπόρεσαν όμως τά έλληνικά πλοία νά πλησιάσουν, γιατί ό τουρκικός στόλος μέ τά δυνατότερα κανόνια του τά άνάγκασε νά άπομακρυνθούν.

Οί Έλληνες πλοίαρχοι τότε άποφάσισαν νά χτυπήσουν τον τουρκικό στόλο μέ πυρπολικά. Τήν παράτολμη αυτή έπιχείρηση άνέλαβαν ό άτρόμητος Ψαριανός **Κων. Κανάρης** και ό γενναίος Ύδραϊός **Άνδρέας Πιπίνος**.

Ο Κανάρης κόλλησε τό πυρπολικό στό πλευρό τής τουρκικής
ναυαρχίδας

Τή νύχτα 6-7 Ίουνίου 1822 οί δυό πυρπολητές κατόρθωσαν νά πλησιάσουν άπαρατήρητοι τόν έχθρικό στόλο στό λιμάνι τής Χίου. Ήταν ή τελευταία νύχτα τοῦ Ραμαζανιοῦ (τῆς σαρακοστῆς τῶν Μωαμεθανῶν) καί ξημέρωνε ή μεγάλη γιορτή τους, τό Μπαϊράμι. Ὁ Καρά Ἀλής εἶχε προσκαλέσει στή ναυαρχίδα τούς ἀξιωματικούς τοῦ στόλου καί τοῦ στρατοῦ καί διασκέδαζαν. Τό πλοιοῦ ἦταν φωταγωγημένο καί ἀντηχοῦσε ἀπό τίς φωνές καί τά τραγούδια.

Ὁ Κανάρης πλησίασε τή ναυαρχίδα καί χωρίς νά γίνει ἀντιληπτός κόλλησε τό πυρπολικό του στό πλευρό της. Καί ἀφοῦ ἄναψε τό φυτίλι, πήδησε στή βάρκα κι ἀπομακρύνθηκε φωνάζοντας: «Νά, παλιότουρκοι, ώραία φωτοχυσία γιά τό μπαϊράμι σας».

Οἱ φλόγες ἔξωσαν ἀμέσως τό πελώριο καράβι, πού καιγόταν σάν πυροτέχνημα. Οἱ Τοῦρκοι ἀναστατώθηκαν· προσπαθοῦσαν νά σωθοῦν, ἀλλά ἦταν ἀδύνατο. Ὁ Καρά Ἀλής, γιά νά σωθεῖ, πήδησε σέ μιά βάρκα πού ἦταν κοντά στή σκάλα. Ἐνα κομμάτι ὁμως ἀπό κατάρτι πού καιγόταν ἔπεσε καί τόν χτύπησε στό κεφάλι. Καί καθῶς τόν ἔβγαλαν στήν ξηρά ξεψύχησε στήν ἴδια θέση, πού εἶχε κρεμάσει τούς προκρίτους τῆς Χίου.

Σέ λίγο ή φωτιά ἔφτασε στήν πυριτιδαποθήκη καί ἀμέσως τό πελώριο πολεμικό τινάχτηκε στόν ἀέρα μέ φοβερό κρότο. Περισσότεροι ἀπό 2.000 Τοῦρκοι πλήρωσαν μέ τή ζωή τους τήν καταστροφῆ τῆς Χίου.

Οἱ πυρπολητές γύρισαν κατόπιν στά Ψαρά. Στήν παραλία τούς περίμενε μέ ζητωκραυγές ὄλος ὁ πληθυσμός τοῦ νησιοῦ. Ἐκεῖνοι, σάν βγήκαν στήν ξηρά, προχώρησαν ἀσκεπεῖς γιά τήν Ἐκκλησία κι εὐχαρίστησαν τό Θεό γιά τήν ἐπιτυχία τους.

Ὁ τουρκικός στόλος μετά τό πάθημά του γύρισε στά Δαρδανέλλια. Ἀργότερα θέλησε νά ξαναβγεῖ, ἀλλά ὁ θρυλικός μπουρολιέρης Κανάρης πυρπόλησε τήν ὑποναυαρχίδα κοντά στήν Τένεδο (Ὀκτώβριος 1822) καί χάθηκε ὄλο τό πλήρωμά της ἀπό 800 ἄντρες.

2. Κωνσταντίνος Κανάρης

Ὁ ἔνδοξος πυρπολητής τοῦ Ἀγώνα τοῦ 1821, ὁ Κωνσταντής ὅπως τόν ἔλεγαν, γεννήθηκε στά Ψαρά μεταξύ τῶν ἐτῶν 1790 καί 1793. Ὁ πατέρας του ἦταν δημογέροντας τοῦ νησιοῦ· πέθανε ὁμως

Ὁ Κωνσταντῖνος Κανάρης

αὐτό εἶναι γνωστός ὡς «μπουρλοτιέρης». Μὲ αὐτὸ ἔκαψε, ὅπως εἶδαμε, τὴ ναυαρχίδα τοῦ Καρᾶ Ἀλῆ καὶ τὴν ὑποναυαρχίδα. Καὶ ἀργότερα, ὅπως θὰ ἰδοῦμε, ἔκαψε τὴ φρεγάτα τοῦ Χοσεφ πασᾶ στὴ Σάμο καὶ μὰ κορβέτα κοντὰ στὴ Μυτιλήνη.

Ὁ Κανάρης εὐτύχησε νὰ ἰδεῖ ἐλεύθερη τὴν πατρίδα του καὶ τῆς πρόσφερε καὶ πάλι τίς ὑπηρεσίες του ὡς ὑπουργός καὶ ὡς πρωθυπουργός.

Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του τὰ ἔζησε μὲ τὴ γυναίκα του Δέσποινα στὴν Ἀθήνα, στὴν ὁδὸ Κυψέλης 56, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1877. Τὸ σπίτι αὐτὸ σώζεται καὶ σήμερα.

Ἡ ἐλεύθερη πατρίδα μας ἀπὸ εὐγνωμοσύνη στὸν ἀγνὸ ἥρωα ἔχει στήσει μαρμάρينو τὸν ἀνδριάντα του στὴν πλατεία Κανάρη τῆς Κυψέλης.

Ἄοκήσεις

1. Ποιοὶ ἀνέλαβαν νὰ κάψουν τὴ ναυαρχίδα τοῦ Καρᾶ Ἀλῆ; Πέτυχαν;
2. Ποιὸς ἔκαψε τὴν ὑποναυαρχίδα;

νωρίς κι ἔτσι ὁ γιὸς του ἔμεινε ὀρφανός πολὺ μικρός.

Ἀπὸ μικρός ὁ Κωνσταντῆς ἔτρεφε πίστη βαθιὰ στὸ Θεὸ καὶ ἀγάπη θερμὴ γιὰ τὴν πατρίδα. Σὰν μεγάλωσε, ἔγινε ναυτικός. Ὡς κυβερνήτης πλοίου ταξίδεψε στὸν Εὐξείνιο Πόντο καὶ στὴν Ὀδησσό. Ἐκεῖ ἔμαθε γιὰ τὸ κίνημα τῆς Μολδοβλαχίας. Ἀμέσως ξεκίνησε, χωρὶς νὰ παραλάβει τὸ ἐμπόρευμα γιὰ τὸ ὁποῖο πῆγε, καὶ γύρισε στὸ Αἰγαῖο, γιὰ νὰ προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του στὴν πατρίδα ὡς ἀπλὸς ναύτης.

Παντοῦ ὁ Κανάρης πολέμησε μὲ τόλμη καὶ αὐταπάρνηση. Ἐκεῖνο ὅμως πού τὸν δόξασε ἦταν τὸ μπουρλότο (τὸ πυρπολικό) καὶ γι'

3. Γιατί οί πυρπολητές γυρίζοντας στά Ψαρά πήγαν άμέσως στήν Έκκλησία;
4. Άξίζει μιá επίσκεψη, σάν προσκύνημα, στό σπίτι του Ένδοξου πυρπολητή, πού τόν ύμνησαν οί Έλληνες αλλά και Ξένες προσωπικότητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

Έκστρατεία και καταστροφή του Δράμαλη

α) Έκστρατεία του Δράμαλη

Βλέποντας ό σουλτάνος ότι ό Χουρσίτ δέν μπόρεσε νά καταπνίξει τήν έπανάσταση στήν Πελοπόννησο, τόν πρόσταξε νά έτοιμασθούν σύντομα νέες δυνάμεις και άφθονα πολεμοφόδια για νέα έκστρατεία. Μέσα σέ λίγους μήνες όλα ήταν έτοιμα. Και ή νέα στρατιά μέ άρχηγό τό **Μαχμούτ πασά Δράμαλη** ξεκίνησε από τή Λάρισα τόν **Ίούνιο του 1822** μέ 24.000 πεζούς, 6.000 ίππεις και άρκετό πυροβολικό.

Οί όπλαρχηγοί τής Άνατολ. Στερεάς Έλλάδας δέν τόλμησαν ν' άντισταθούν στήν τεράστια αυτή στρατιά. Έτσι πέρασε άνενόχλητος ό Δράμαλης λεηλατώντας και έρημώνοντας και έφτασε στήν Άθήνα. Άπό εκεί προχώρησε προς τήν Πελοπόννησο και στίς 5 Ίουλίου έφτασε στήν Κόρινθο και κυρίεψε τόν Άκροκόρινθο.

Άπό τήν Κόρινθο ό Δράμαλης ξεχύθηκε στήν Άργολική πεδιάδα κι έλυσε τήν πολιορκία του Ναυπλίου, πού ήταν έτοιμο νά παραδοθεί. Άπό εκεί σκόπευε νά προχωρήσει στήν Άρκαδία και νά ύποτάξει πάλι τήν Τριπόλη.

Η μεγάλη στρατιά του Δράμαλη και ή κακή φήμη γι' αυτόν κατατρόμαξαν τούς Έλληνες. Άλλοι έφυγαν στά βουνά και άλλοι στά παραλία, για νά σωθούν. Άκόμα και ή Έλληνική Κυβέρνηση κατέφυγε σέ ένα πλοίο στόν Άργολικό κόλπο.

Μέσα στή σύγχυση και στήν παραζάλη εκείνη κανένas δέ σκεπτόταν για άντίσταση και ή Έπανάσταση κινδύνευε τώρα σοβαρά.

Ὁ Δράμαλης

λάντης, ἀφοῦ ξεπλήρωσε τὸ σκοπὸ του, ἐγκατάλειψε νύχτα τὸ φρούριο καὶ πῆγε κι ἐνώθηκε μετὰ τὸ στράτευμα τοῦ Κολοκοτρώνη.

Ἡ θέση τοῦ Δράμαλη τώρα ἦταν πολὺ δύσκολη. Ὁ στρατὸς του ἄρχισε νὰ ὑποφέρει ἀπὸ πείνα καὶ ἐπιδημίες καὶ τὰ ζῶα του δὲν εἶχαν τροφές. Ἐπρεπε ἢ νὰ προχωρήσει πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Πελοποννήσου ἢ νὰ ὑποχωρήσει πρὸς τὴν Κόρινθο. Τὸ πρῶτο ὅμως ἦταν ἀδύνατο, γιατί στοὺς Μύλους βρισκόνταν μετὰ ἀρκετὸ στρατὸ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Ὑψηλάντης.

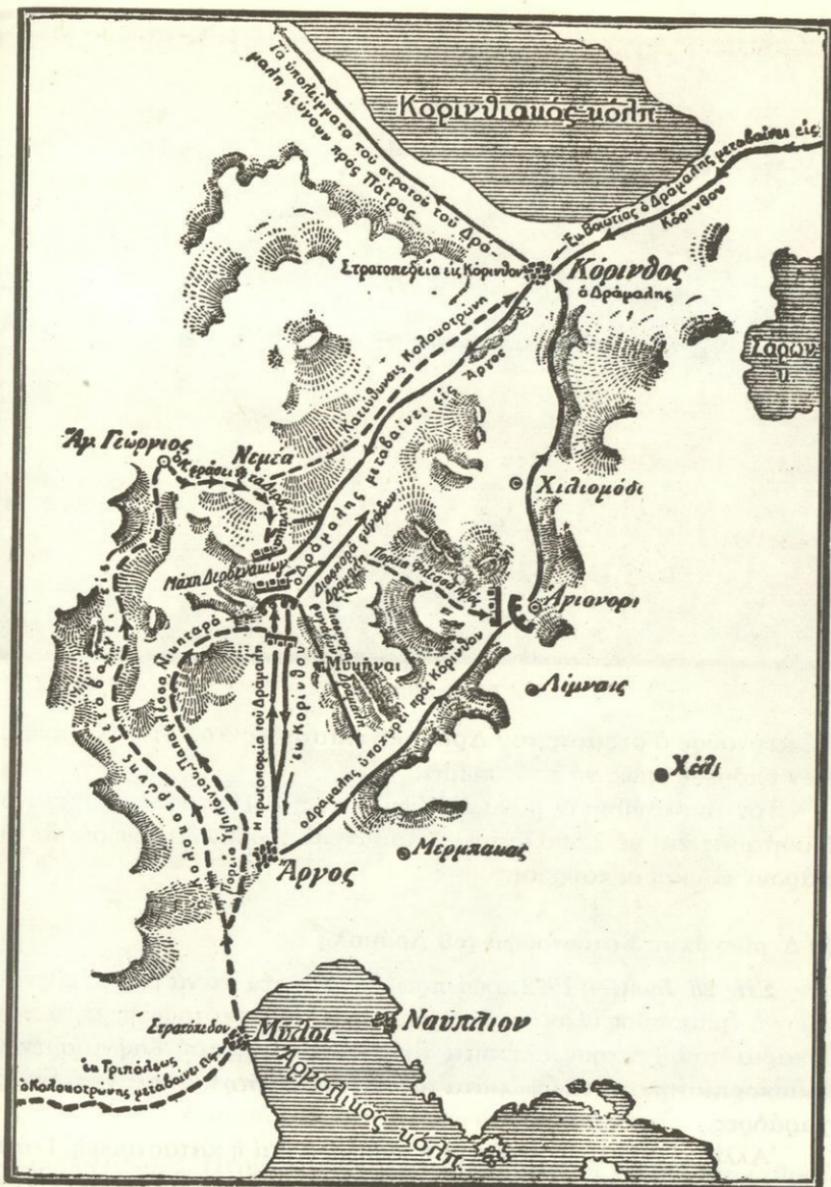
Δὲν τοῦ ἔμενε ἐπομένως ἄλλη λύση παρά νὰ γυρίσει στὴν Κόρινθο, χωρὶς ὅμως νὰ τὸν πάρουν εἶδηση οἱ Ἕλληνες καὶ τοῦ κόψουν τὸ δρόμο. Καὶ γιὰ νὰ τοὺς ἐξαπατήσει, ἔστειλε τὸ γραμματέα του, πού ἦταν χριστιανός, καὶ εἶπε στοὺς Ἕλληνες, ἐμπιστευτικὰ τάχα, πὼς ὁ Δράμαλης σκέπτεται νὰ προχωρήσει πρὸς τὴν Τρίπολη καὶ καλὸ εἶναι νὰ λάβουν τὰ μέτρα τους.

Οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ τὸν πίστεψαν. Μόνο ὁ Κολοκοτρώνης κατάλαβε τοὺς πραγματικὸς σκοποὺς τοῦ Δράμαλη. Γι' αὐτὸ πρότεινε νὰ τρέξουν νὰ πιάσουν τὰ στενά τῶν Δερβενακίων, ἀπὸ ὅπου

Μόνο δύο ἄνθρωποι κράτησαν τὴν ψυχραιμία τους καὶ τὸ θάρρος τους κι ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα. Ἦταν ὁ Δημ. Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης.

Ὁ Ὑψηλάντης μετὰ 700 ἄντρες μπῆκε στὸ φρούριο τοῦ Ἄργους «Λάρισα», γιὰ νὰ ἀναγκάσει τὸ Δράμαλη νὰ σταματήσει καὶ νὰ δώσει καιρὸ στὸν Κολοκοτρώνη νὰ μαζέψει στρατὸ. Ὁ Δράμαλης σταμάτησε μπροστὰ στὸ φρούριο κι ἔκαμε σκληρές ἐπιθέσεις, ἀλλὰ δὲν κατόρθωσε νὰ τὸ πάρει.

Στὸ μεταξύ ὁ Κολοκοτρώνης συγκέντρωσε στρατὸ κι ἔπιασε τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης, πού βρίσκονται στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Ἄργος πρὸς τὴν Τρίπολη. Τότε ὁ Ὑψη-

Σχεδιάγραμμα της μάχης στά Δερβενάκια

Τά Δερβενάκια

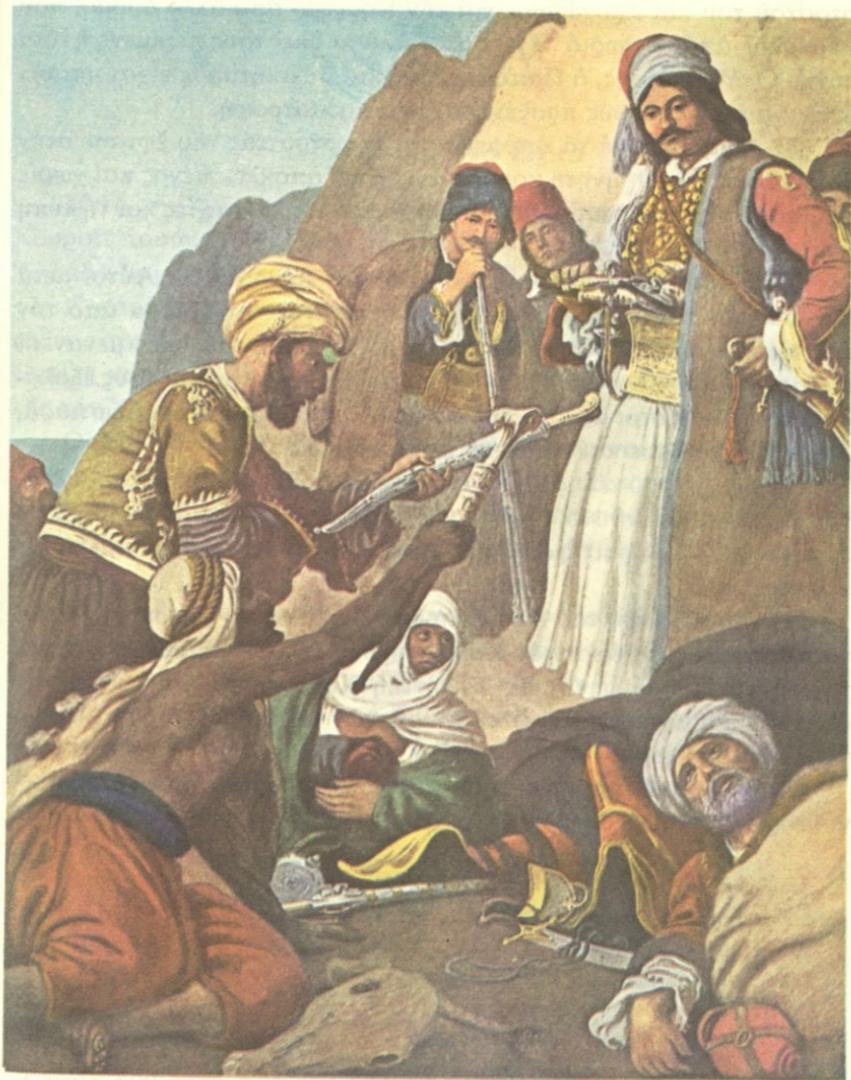
θά περνούσε ὁ στρατός τοῦ Δράμαλη ἐπιστρέφοντας στήν Κόρινθο. Δέν μπόρεσε ὅμως νά τούς πείσει.

Τόν ἀκολούθησαν μόνο ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Παπαφλέσσας καί ὁ Νικηταρᾶς καί μέ 2.500 ἄντρες ἔπιασαν *τά Δερβενάκια*, χωρίς νά τό πάρουν εἶδηση οἱ τοῦρκοι.

β) Δερβενάκια. Καταστροφή τοῦ Δράμαλη

Στίς 26 Ἰουλίου 1822 πρῶι-πρῶι ἔφτασε στά στενά τῶν Δερβενაკίων ἡ ἐμπροσθοφυλακή τοῦ Δράμαλη. Ὁ Κολοκοτρῶνης μέ τά παλικάρια του χτύπησε ἀλύπητα τούς Τούρκους, πού ξαφνιασμένοι διασκορπίστηκαν στά ὑψώματα τοῦ Ἁγίου Σώστη καί στίς γειτονικές χαράδρες.

Ἄλλά κι ἐκεῖ τούς περίμενε ἡ συμφορά καί ἡ καταστροφή. Γιατί ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Παπαφλέσσας καί ὁ Νικηταρᾶς, πού ἔγκαιρα εἶχαν πιάσει τά ὑψώματα αὐτά, τούς ὑποδέχτηκαν ἀπό παντοῦ μέ πυκνούς

Καταστροφή τῶν Τούρκων στήν Ἀκρόατα

πυροβολισμούς. Περισσότεροι ἀπό 4.000 ἦταν οἱ νεκροί τοῦ ἐχθροῦ καί ἄπειρα λάφυρα ἔπασαν στά χέρια τῶν νικητῶν.

Μετά δύο ἡμέρες ξεκίνησε καί ὁ Δράμης μέ τό κύριο σῶμα τοῦ

στρατοῦ του καί προχώρησε γιά τήν Κόρινθο ἀπό ἄλλο δρόμο, πού περνοῦσε ἀπό τό χωριό **Ἄγινόρι**. Ἐκεῖ τούς περίμενε ἡ ἴδια τύχη. Ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Παπαφλέσσας καί ὁ Νικηταρᾶς εἶχαν φτάσει ἐγκαίρως ἐκεῖ καί τούς προξένησαν νέα καταστροφή.

Ὁ Δράμαλης μέ τά ἀπομεινάρια τῆς στρατιᾶς του ἔφτασε στήν Κόρινθο σέ ἀξιοθρήνητη κατάσταση. Ἐκεῖ ἀποκλεισμένος καί χωρίς νά μπορέσει νά πάρει βοήθεια πέθανε ἀπό τίς κακουχίες καί τή λύπη του.

Ἀπό τή μεγάλη στρατιά του σώθηκαν μόνο 4.000. Αὐτοί μετά τόν θάνατο τοῦ ἀρχηγοῦ τους ξεκίνησαν γιά τήν Πάτρα ἀπό τόν παραλιακό δρόμο. Κοντά ὅμως στήν Ἀκράτα τούς περίμεναν οἱ ὀπλαρχηγοί τῶν Καλαβρῦτων καί τῆς ἄλλης Ἀχαΐας καί τούς ἐξολόθρεψαν. Ἐλάχιστοι μόνο σώθηκαν ἀπό τό στόλο τοῦ Γιουσούφ πασᾶ, πού τούς βοήθησε καί πέρασαν στήν Ἥπειρο.

Τέτοιο οἰκτρό τέλος εἶχε ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη. Ὁ σουλτάνος θεώρησε ὑπεύθυνο τό Χουρσίτ, πού ἀπό ζήλεια δέ βοήθησε τό Δράμαλη. Ὁ Χουρσίτ φοβήθηκε τήν ὀργή τοῦ σουλτάνου καί αὐτοκτόνησε.

Ἡ καταστροφή τοῦ Δράμαλη στά Δερβενάκια ἔσωσε τήν Ἐπανάσταση καί ἀποθέωσε τόν Κολοκοτρώνη. Ἐκεῖ θριάμβεψε ἡ στρατηγική του μεγαλοφυΐα. Ἡ Ἑλληνική Κυβέρνηση ἀναγνώρισε τήν ἀξία του καί μέ ἀπαίτηση τῶν ὀπλαρχηγῶν τόν διόρισε ἀρχιστράτηγο τῆς Πελοποννήσου.

Στόν Ἅγιο Σώστη ἡ πατρίδα ἔστησε ἀπό εὐγνωμοσύνη μαρμάρينو ἀδριάντα τοῦ Κολοκοτρώνη.

Ἐρωτήσεις

1. Γιατί οἱ ὀπλαρχηγοί τῆς Στερεᾶς δέν ἔφεραν ἀντίσταση στό Δράμαλη;
2. Σέ ποιούς ὀφείλεται ἡ καταστροφή τοῦ Δράμαλη;
3. Γιατί ὁ Χουρσίτ δέ βοήθησε τό Δράμαλη;
4. Βρίσκετε δικαιολογημένη τήν ἀπόφαση τῆς Κυβερνήσεως νά διορίσει τόν Κολοκοτρώνη ἀρχιστράτηγο καί γιατί;

1. *Ἡ μάχη στό Πέτα*

Μετά τήν ἐξόντωση τοῦ τυράννου τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ πασᾶ ὁ Χουρσίτ πασάς ἐτοιμαζόταν νά κατεβεῖ μέ τό στρατό του στή Δυτική Ἑλλάδα καί ἀπό ἐκεῖ νά περάσει στήν Πελοπόννησο.

Προτοῦ ὅμως ἐπιχειρήσει τήν ἐκστρατεία αὐτή ἔπρεπε νά ὑποτάξει τούς Σουλιῶτες, πού εἶχαν ξαναγυρίσει στό Σούλι. Γι' αὐτό ἔστειλε κατά τοῦ Σουλίου 14.000 ἐκλεκτοῦς Ἀλβανούς μέ ἐπικεφαλῆς τόν Ὁμέρ Βρυώνη καί τό πολιορκησε.

Οἱ Σουλιῶτες (1000 ὄλοι-ὄλοι), ταμπουρωμένοι στούς ἀγαπημένους τους βράχους, ἀμύνθηκαν γενναῖα καί ἀπέκρουσαν τίς ἐπιθέσεις τοῦ Βρυώνη. Συγχρόνως οἱ Σουλιῶτες ἔστειλαν ἐπιτροπή μέ τό Μάρκο Μπότσαρη, γιά νά ζητήσει βοήθεια ἀπό τήν Ἑλληνική Κυβέρνηση.

Ὁ πρωθυπουργός *Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος* ἀποφάσισε νά βοηθήσει μέ κάθε τρόπο τό Σούλι, γιά νά μὴν τολμοῦν οἱ Τοῦρκοι νά προχωρήσουν πρὸς τή Στερεά Ἑλλάδα καί τήν Πελοπόννησο.

Συγκέντρωσε στρατό ἀπό 6.000 ἄντρες καί ξεκίνησε. Στήν ἐκστρατεία αὐτή πῆραν μέρος καί ὁ Ἡψηλάντης, ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης, Ὁ Κυριακ. Μαυρομιχάλης καί πολλοί φιλέλληνες Εὐρωπαῖοι πού εἶχαν ἔρθει ὡς ἐθελοντές, γιά νά πολεμήσουν γιά τήν ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδας.

Τήν ἀρχηγία τῆς ἐκστρατείας ἀνέλαβε ὁ ἴδιος ὁ Μαυροκορδάτος. Αὐτός ὅμως δέν ἦταν στρατιωτικός καί δέ γνῶριζε τήν τέχνη τοῦ πολέμου· γι' αὐτό ἔκανε πολλά σφάλματα, πού εἶχαν καταστρεπτικά ἀποτελέσματα.

Ἔτσι, ἀντὶ νά προχωρήσει μέ ἐνωμένες τίς δυνάμεις του, χώρισε τό στρατό του σέ τρεῖς ὀμάδες: Ἔστειλε τόν Κυριακ. Μαυρομιχάλη μέ τούς 500 Μανιάτες του στό *Φανάρι* μέ πολεμοφόδια γιά τούς Σουλιῶτες. Κατόπιν ἔστειλε τό Μάρκο Μπότσαρη μέ 1000 περίπου ἄντρες στήν *Κιάφα*. Καί τήν τρίτη ὀμάδα μέ τόν ὑπόλοιπο στρατό καί μέ τούς φιλέλληνες τήν ὀδήγησε ὁ ἴδιος στό χωρὸ Πέτα κοντά στήν Ἄρτα.

Ποῖα ἦταν ἡ τύχη τῶν ὀμάδων αὐτῶν; ὁ *Κυρ. Μαυρομιχάλης*,

Ὁ Κιουταχίς

μόλις αποβιβάστηκε στο Φανάρι, περικυκλώθηκε από 4.000 Τούρκους. Πολέμησε γενναία αλλά σκοτώθηκε με τό μεγαλύτερο μέρος τῶν στρατιωτῶν του.

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης βρήκε στά Πέντε Πηγάδια κλεισμένους από τούς Τούρκους τούς δρόμους πρὸς τὴν Κιάφα καὶ ἔπειτα ἀπὸ σκληρές μάχες ἀναγκάστηκε νά γυρίσει στοῦ Πέτα, ὅπου ἐνώθηκε με τούς ἄλλους Ἕλληνες.

Ἐναντίον τοῦ Μαυροκορδάτου **στό Πέτα** ἐκστράτευσε ἀπὸ τὴν Ἄρτα με 6.000 στρατό ὁ δραστήριος στρατηγός **Μεχμέτ Ρεσίτ πασάς**, γνωστός με τό ὄνομα **Κιουταχίς**. Κατά τὴ νύχτα ὁ Κιουταχίς ἔπιασε ὅλους τούς δρόμους γύρω ἀπὸ τό Πέτα καὶ κατά τὰ ξημερώ-

ματα (4 Ἰουλίου 1822) ἐξαπέλυσε σκληρὴ ἐπίθεση ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη.

Οἱ Ἕλληνες πολέμησαν γενναία καὶ οἱ φιλέλληνες ἀγωνίστηκαν ὑπεράνθρωπα χωρὶς ὅμως ἀποτέλεσμα, γιατί δέν ὑπῆρχε κατάλληλος ἀρχηγός οὔτε πολεμικὸ σχέδιο. Ἀπὸ τούς 200 φιλέλληνες μόνο 25 σώθηκαν με τό Γερμανό στρατηγὸ **Νόρμαν** βαριά τραυματισμένο. Ἀλλά καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ καταστροφή ἦταν φοβερή. Οἱ περισσότεροι σκοτώθηκαν καὶ λίγοι μόνο σώθηκαν, πού μαζί με τό Μαυροκορδάτο καὶ τό Μπότσαρη γύρισαν στοῦ Μεσολόγγι.

Ἡ καταστροφή τῶν Ἑλλήνων στοῦ Πέτα εἶχε πολὺ δυσάρεστα ἀποτελέσματα. Οἱ Σουλιῶτες ἀναγκάστηκαν ἀπὸ τὴν πείνα νά συνθηκολογήσουν κι ἔφυγαν γιὰ δεύτερη φορά στά Ἑπτάνησα. Καὶ ὁ τουρκικὸς στρατός ἦταν πλέον ἐλεύθερος νά προχωρήσει πρὸς τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα.

Ἀοκήσεις

1. Πού ὀφείλεται ἡ καταστροφή τῶν Ἑλλήνων στοῦ Πέτα;

2. Πώς χαρακτηρίζετε τὸ Μαυροκορδάτο;
3. Τί ἦταν οἱ φιλέλληνες καὶ τί ὀφείλουμε σ' αὐτούς;

2. Ἡ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου

Μετά τὴν πτώση τοῦ Σουλίου ὁ Ὁμέρ Βρυώνης καὶ ὁ Κιουταχίς με 11.000 στρατό κατέβηκαν στὴ Δυτ. Ἑλλάδα, γιὰ νὰ κυριέψουν τὸ Μεσολόγγι καὶ νὰ περάσουν στὴν Πελοπόννησο.

Ἡ θέση τοῦ Μεσολογγίου ἦταν στρατηγική· ἀποτελοῦσε τὸ προπύργιο τῆς Πελοποννήσου. Τὸ Μεσολόγγι προστατευόταν ἀπὸ ἓνα χαμηλὸ τείχος με 14 κανόνια καὶ γύρω-γύρω ἀπὸ ἓνα χαντάκι γεμάτο νερό. Μέσα στὸ Μεσολόγγι ἦταν ὁ Μαυροκορδάτος με 400 ἄντρες καὶ ὁ Μ. Μπότσαρης με 200 ἄντρες· ἦταν ἀκόμα καὶ λίγοι φιλέλληνες.

Οἱ περισσότεροι ὄπλαρχηγοὶ πρότειναν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Μεσολόγγι. Ὁ Μαυροκορδάτος δὲν τὸ δέχτηκε· τούς εἶπε ὅτι ἔπρεπε με κάθε θυσία νὰ κρατήσουν τὸ Μεσολόγγι, γιὰ νὰ σώσουν τὴν Ἐπανάσταση. Σύμφωνα ἦταν καὶ ὁ γενναῖος Σουλιώτης Μ. Μπότσαρης. Ἔστειλαν λοιπὸν τὰ γυναικόπαιδα στὰ Ἐπτάνησα καὶ ἄρχισαν τὶς ἐτοιμασίες γιὰ τὴν ἄμυνα.

Στὶς 25 Ὀκτωβρίου 1822 οἱ δυὸ πασάδες με τὰ στρατεύματά τους ἔφτασαν στὸ Μεσολόγγι καὶ τὸ πολιορκήσαν ἀπὸ ξηρά. Συγχρόνως ὁ **Γιουσούφ πασάς** τῶν Πατρῶν τὸ ἀπέκλεισε ἀπὸ τὴν θάλασσα.

Ἡ δύναμη τοῦ Μεσολογγίου ἦταν πολὺ μικρὴ, γιὰ νὰ ἀντέξει στὴν ὀρμὴ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων. Ἄν οἱ Τούρκοι ἐπιχειροῦσαν γενικὴ ἔφοδο, θὰ κυρίευαν τὴν πόλη. Γιὰ νὰ κερδίσουν χρόνο οἱ πολιορκημένοι καὶ νὰ φτάσουν ἐνισχύσεις, ἄρχισαν διαπραγματεύσεις με τούς πασάδες, γιὰ νὰ τούς παραδώσουν τάχα τὴν πόλη.

Οἱ διαπραγματεύσεις συνεχίστηκαν ἕως ὅτου φάνηκε ὁ Μιαούλης με τὸν ἑλληνικὸ στόλο. Ὁ Μιαούλης διασκόρπισε τὸν τουρκικὸ στόλο καὶ ἀποβίβασε στὸ Μεσολόγγι 1700 πολεμιστὲς καὶ ἀρκετὰ τροφίμα καὶ πολεμοφόδια.

Ἀμέσως οἱ πολιορκημένοι διέκοψαν τὶς διαπραγματεύσεις. Οἱ πασάδες, πού κατάλαβαν τὸν ἐμπαιγμὸ, ὀργίστηκαν καὶ ἀποφάσισαν νὰ πάρουν τὸ Μεσολόγγι με αἰφνιδιασμό. Ἡ ἔφοδος ὀρίστηκε γιὰ τὴ νύχτα τῶν Χριστουγέννων (**25 Δεκεμβρίου 1822**), γιατί ἔλπιζαν ὅτι οἱ χριστιανοὶ θὰ πῆγαιναν στὶς Ἐκκλησίες καὶ θὰ παραμελοῦσαν τὴν ἄμυνα τῆς πόλεως.

Τὸ σχέδιο ὁμως τῶν Τούρκων προδόθηκε στοὺς Ἕλληνες ἀπὸ

τόν κυνηγό τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη, τό *Γιάννη Γούναρη* πού ἦταν Ἕλληνας. Ἔτσι οἱ Μεσολογγίτες ἀντί νά πάνε στίς Ἐκκλησίες, γιά νά γιορτάσουν τή γέννηση τοῦ Θείου Βρέφους, περίμεναν τόν ἐχθρό στά ὄχυράματα. Καί ὅταν κατά τά ξημερώματα ἄρχισαν οἱ Τούρκοι τήν ἐπίθεση καί πλησίασαν στό τεῖχος, οἱ Ἕλληνες τούς θέρισαν μέ πυκνούς πυροβολισμούς.

Ἡ ἐπίθεση ἀποκρούστηκε καί ντροπιασμένοι οἱ Τούρκοι ἀναγκάστηκαν νά ὑποχωρήσουν, ἀφοῦ ἄφησαν κάτω ἀπό τά τεῖχη 500 νεκρούς, 12 σημαίες, τά περισσότερα κανόνια καί ὅλα τά ἐφόδια τους. Λυσομανοῦν ἀπό τό θυμό τους οἱ πασάδες καί σχεδιάζουν νέα ἔφοδο.

Ὁ βαρὺς ὄμως χειμώνας, ἡ πείνα, οἱ στερήσεις καί προπάντων ἡ εἶδηση ὅτι ἔρχεται ὁ Ὀδυσσεύς Ἀνδρουῦτσος ματαίωσαν τά σχέδιά τους καί στό τέλος Δεκεμβρίου ἔλυσαν τήν πολιορκία κι ἔφυγαν γιά τήν Ἥπειρο.

Οἱ Ἕλληνες τούς καταδίωξαν ὡς τόν Ἀχελῷο ποταμό καί τούς προξένησαν μεγάλες ζημιές. Πολλοί ἀπό τούς Τούρκους πνίγηκαν, καθώς περνοῦσαν τό πλημμυρισμένο ποτάμι, καί ἄλλοι πέθαναν στό δρόμο ἀπό τίς κακουχίες καί τό ψύχος.

Ἀσκήσεις

1. Ποιοί πασάδες ἀνέλαβαν νά πάρουν τό Μεσολόγγι;
2. Πότε ἄρχισε καί πότε τελείωσε ἡ πολιορκία καί τί ἀποτέλεσμα εἶχε;
3. Πῶς βρίσκετε τό τέχνασμα τῶν πολιορκημένων μέ τίς διαπραγματεύσεις;
4. Πῶς χαρακτηρίζετε τό Γιάννη Γούναρη;

Ἔργασία

Νά βρεῖτε καί νά διαβάσετε τά διηγήματα: «Γιάννης Γούναρης» καί «Τό νερό τῶν διψασμένων».

3. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης καί ὁ ἥρωικός θάνατός του

Ὁ σουλτάνος καί κατά τό τρίτο ἔτος τῆς Ἐπανάστασης (1823) ἀκολούθησε τό ἴδιο σχέδιο. Ἔστειλε κατά τῶν ἐπαναστατημένων Ἑλλήνων δύο νέους στρατούς· τόν ἕναν ἀπό τή Θεσσαλία καί τόν ἄλλον ἀπό τήν Ἥπειρο.

Ὁ πρῶτος στρατός μέ ἀρχηγό τό *Γιουσούφ πασά Βερκόφτσαλη*

ξεκίνησε από τή Λάρισα, μπήκε στην Ἀνατολική Στερεά Ἑλλάδα καί ἀνενόχλητος ἔφτασε στήν Εὐβοία καί τήν Ἀττική. Δέν προχώρησε ὁμως πρός τήν Πελοπόννησο, γιατί οἱ ἀρρώστιες καί ἡ ἔλλειψη τροφῶν τόν ἀνάγκασαν νά γυρίσει στή Λαμία.

Ὁ δεύτερος στρατός ξεκίνησε ἀπό τά Γιάννενα μέ 16.000 ἐμπειροπόλεμους Τουρκαλβανούς καί μέ ἀρχηγούς τό *Μουσταή πασά* τῆς Σκόδρας καί τόν *Ὁμέρ Βρυώνη*. Στόχος τους ἦταν τό Μεσολόγγι, πού τό εἶχε ἀποκλείσει ὁ τουρκικός στόλος. Ἀπό ἐκεῖ θά προχωροῦσαν πρός τήν Πελοπόννησο.

Ἡ κατάσταση στή Δυτική Ἑλλάδα ἦταν ἀξιοθρήνητη. Οἱ ὀπλαρχηγοί φιλονικοῦσαν μεταξύ τους γιά τήν ἀρχηγία καί ὁ στρατός βρισκόταν σέ τέλεια παραλυσία. Ὁ κίνδυνος ἦταν μεγάλος.

Στήν κρίσιμη ἐκείνη περίσταση ἔλαμψε, σάν ἡ μόνη παρηγοριά τοῦ ἔθνους, ἡ ἥρωική μορφή τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. Αὐτόν διόρισε ἡ Κυβέρνηση ἀρχιστράτηγο.

Ὁ *Μάρκος Μπότσαρης* γεννήθηκε στό Σούλι τό 1790 καί ἦταν γιός τοῦ Κίτσου Μπότσαρη. Ἦταν γενναῖος, συνετός καί ἀνιδιοτελής καί σέ πολλές περιστάσεις εἶχε προσφέρει πολυτίμες ὑπηρεσίες στόν Ἄγωνα.

Ὁ Μ. Μπότσαρης εἶχε λάβει μέρος στή μάχη τοῦ Πέτα, ὅπου ὅλοι θαύμασαν τήν ἀνδρεία του καί τή σωφροσύνη του. Στήν πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου μαζί μέ τό Μαυροκορδάτο ἔσωσε τήν πόλη. Ἡ μεγαλύτερή του ὁμως ἀρετή, πού ξεπερνοῦσε καί αὐτόν τόν ἥρωισμό του, ἦταν ἡ μετριοφροσύνη του.

Ὁ διορισμός τοῦ Μπότσαρη ὡς ἀρχιστράτηγου δυσaráεστησε τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς τῆς Δυτ. Ἑλλάδας. Καί ἐπειδή τοῦτο θά ἐβλαπτε τόν ἄγωνα, τοὺς κάλεσε ὁ Μπότσαρης σέ συγκέντρωση καί προστά σέ ὅλους φίλησε τό δίπλωμα τοῦ διορισμοῦ του ἀπό σεβασμό πρός τήν Κυβέρνηση καί κατόπιν μέ ἠρεμία τό ἔσκισε λέγοντας:

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης

«Ὅποιος εἶναι ἄξιος, παίρνει τό δίπλωμα αὐριο — μεθαύριο μπροστά στόν ἐχθρό».

Ἄμεσως κατόπιν μέ 350 τολμηροῦς Σουλιῶτες ξεκίνησε ἐναντίον τῶν τουρκαλβανῶν. Ἡ ἐμπροσθοφυλακή τους ἀπό 4.000 ἄντρες καί μέ ἀρχηγό τόν *Τσελαλεδίμπεη* εἶχε φτάσει καί στρατοπεδεύσει κοντά στό Καρπενήσι.

Ἐπειδή οἱ ἄλλοι ὄπλαρχηγοί δέν τοῦ ἔστειλαν βοήθεια, γιά νά χτυπήσει κατά μέτωπο τόν ἐχθρό, ἀποφάσισε νά τόν χτυπήσει ξαφνικά τή νύχτα. Ἔτσι στίς 9 Αὐγούστου 1823 τά μεσάνυχτα μπήκε μέ τούς συντρόφους του στό ἐχθρικό στρατόπεδο. Παραζαλισμένοι οἱ Ἀρβανίτες ἄρχισαν νά χτυπιοῦνται μεταξύ τους καί κατατρομαγμένοι διασκορπίστηκαν στό γύρω βουνά.

Στή συμπλοκή αὐτή ὁ Μπότσαρης πληγώθηκε στό πόδι. Δέν ἔφυγε ὅμως· ἤθελε νά πιάσει ζωντανό τόν Τσελαλεδίμπεη, πού εἶχε τή σκηνή του μέσα σέ μιά μάντρα. Καθώς ὅμως προσπαθοῦσε νά ἀνεβεῖ τή μάντρα, οἱ σκοποῖ τόν πυροβόλησαν καί τόν σκότωσαν (*11 Αὐγούστου 1823*).

Οἱ Σουλιῶτες περίλυποι σταμάτησαν τήν καταδίωξη τοῦ ἐχθροῦ πῆραν τό λείψανο τοῦ ἥρωικοῦ ἀρχηγοῦ τους καί τό ἔφεραν στό Μεσολόγγι καί τό ἔθαψαν ἐκεῖ μέ μεγάλες τιμές.

Τήν ἄλλη ἡμέρα οἱ Τούρκοι ἀνενόχλητοι κατέβηκαν στό Αἰτωλικό καί τό πολιορκήσαν. Ἡ πολιορκία του κράτησε δυό μῆνες, χωρίς νά μπορέσουν νά τό κυριέψουν. Γι' αὐτό ἔλυσαν τήν πολιορκία καί γύρισαν στήν Ἠπειρο, ἀφοῦ ἔχασαν τό τέταρτο ἀπό τίς δυνάμεις τους. Τή λύπη τῶν Ἑλλήνων γιά τόν πρόωρο θάνατο τοῦ Μ. Μπότσαρη ἐξυμνεῖ παραστατικά τό παρακάτω δημοτικό τραγούδι:

*Τί εἶναι τοῦτα τά κλάματα κι αὐτά τά μοιρολόγια,
Κύριέ μου, τί νά γίνηκε στό δόλιο Μεσολόγγι;
Τοῦτα τά κλάματα ρωτᾶς κι αὐτά τά μοιρολόγια;
Γι' αὐτόν τό Μάρκο γίνονται τόν ἐλευθερωτή μας.
Ὅσοι Ρωμηοί τό μάθανε κι ὅσοι τ' ἀφουγκραστήσαν,
ὄλοι στό μαῦρα μπήκανε, τά μελανά φορέσαν.*

Ἄσκήσεις

1. Ποιά προτερήματα εἶχε ὁ Μάρκος Μπότσαρης;
2. Ποῦ τόν ἔχουμε συναντήσει;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τή συμπεριφορά στό θέμα τῆς ἀρχιστρατηγίας;
4. Πῶς χαρακτηρίζετε τή συμπεριφορά τῶν ἄλλων ὄπλαρχηγῶν πάνω στό ζήτημα αὐτό;

1. Σύμπραξη Τουρκίας καί Αιγύπτου για τήν κατάπνιξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως

Ὁ σουλτάνος, ἔπειτα ἀπό τίς ἀποτυχίες τοῦ στρατοῦ του, κατάλαβε ὅτι μέ τίς δικές του δυνάμεις μόνο δέν μποροῦσε νά πνίξει τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση. Τόν ἀνησυχοῦσε ἀκόμα, γιατί ἔβλεπε νά μεγαλώνει τό ρεῦμα τοῦ φιλελληνισμοῦ στήν Εὐρώπη. Γι' αὐτό ζήτησε τή βοήθεια τοῦ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλή.

Ὁ **Μεχμέτ Ἀλῆς** γεννήθηκε στήν Καβάλα. Ἦταν ἀπό φτωγή Ἀλβανική οἰκογένεια, κατόρθωσε ὅμως μέ τήν εὐφυΐα του καί τή δραστηριότητά του νά γίνει διοικητής τῆς Αἰγύπτου, πού ἦταν σχεδόν ἀνεξάρτητη ἀπό τό σουλτάνο πληρώνοντάς του μόνο ἓνα μικρό φόρο.

Ἡ βοήθεια τοῦ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου ἦταν ἀπαραίτητη στό σουλτάνο, γιατί ὁ Μεχμέτ εἶχε ἀξιόλογο στρατό καί στόλο ἐκπαιδευμένο ἀπό Γάλλους ἀξιωματικούς κατά τό εὐρωπαϊκό σύστημα. Γι' αὐτό τοῦ ὑποσχέθηκε ὁ σουλτάνος νά τοῦ δώσει τήν Κύπρο καί τήν Κρήτη καί νά κάμει διοικητή τῆς Πελοποννήσου τόν Ἰμβραήμ, θετό γιό τοῦ Μεχμέτ Ἀλή.

Ὁ Μεχμέτ δέχτηκε τήν πρόταση τοῦ σουλτάνου καί κατέστρωσαν τό πολεμικό σχέδιο ὡς ἑξῆς: Πρῶτα οἱ δύο στόλοι θά κυριέψουν τά ναυτικά νησιά. Ἐπειτα οἱ Αἰγύπτιοι θά στείλουν στρατό στήν Πελοπόννησο καί οἱ Τοῦρκοι στή Στερεά.

Ὁ κίνδυνος τώρα γιά τούς Ἕλληνες ἦταν φοβερός, φοβερότερος ἀπό κάθε ἄλλη φορά. Κι ἐνῶ ὁ κίνδυνος πλησίαζε, ἐκεῖνοι ἐξακολουθοῦσαν νά ἀλληλοτρῶγον-

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς

ται. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἡ ψυχὴ τοῦ Ἀγώνα, βρισκόταν στὴ φυλακὴ καὶ ἡ Κυβέρνηση τοῦ Κουντουριώτη σπατάλησε στὰ κομματικά τὰ χρήματα πού εἶχε δανειστεῖ ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, χωρὶς νὰ κάμει καμιὰ προετοιμασία.

Ἀσκήσεις

1. Γιατί ὁ σουλτάνος ζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ Μεχμέτ Ἀλή;
2. Πῶς κατόρθωσε ὁ Μεχμέτ νὰ ἔχει ἀξιόλογο στρατό;
3. Πῶς κρίνετε τὴ διχόνοια τῶν Ἑλλήνων;

2. Ἀγῶνες στὴ θάλασσα

α) Ὑποταγὴ τῆς Κρήτης. Καταστροφὴ τῆς Κάσου

Πρῶτοι κινήθηκαν οἱ Αἰγύπτιοι μὲ ἀρχιστράτηγο τὸν *Ἰμβραήμ πασά*, πού ἦταν δραστήριος καὶ ἱκανὸς στρατηγὸς καὶ τολμηρὸς πολεμιστὴς. «Τίγρη τῆς Αἰγύπτου» τὸν ὀνόμαζαν.

Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος, μὲ ἀρχηγό τὸ δραστήριο *Χουσεῖν μπέη*, ἔκαμε ἀπόβαση στὴν Κρήτη *τὴν ἄνοιξη τοῦ 1824* καὶ ἔπνιξε τὴν ἐπανάσταση στό αἶμα. Ὁ αἰμοβόρος αὐτὸς τουρκαλβανός, ὅταν ἔμαθε ὅτι 370 γυναικόπαιδα εἶχαν κρυφτεῖ σὲ μιά σπηλιά κοντὰ στό χωριὸ *Μελιδόνι*, ὄχι μόνο δέν τὰ λυπήθηκε ἀλλὰ τὰ ἔπνιξε μὲ καπνὸ κατὰ τὸν πῖο ἀπάνθρωπο τρόπο.

Μέσα σὲ λίγο χρόνον ὑποτάχθηκε ὁλόκληρη ἡ Κρήτη ἐκτός ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Σφακιῶν.

Μετὰ τὴν ὑποταγὴ τῆς Κρήτης ὁ Χουσεῖν ἔστρεψε τὴ μανία του ἐναντίον τῆς *Κάσου*, γιατί βοηθοῦσε τοὺς Κρητες ἐπαναστάτες μὲ τροφίμα καὶ πολεμοφόδια.

Παρὰ τὴν ἥρωικὴ ἀντίσταση τῶν Κασίων ὁ Χουσεῖν ἀποβίβασε στὶς *4 Ἰουνίου 1824* στρατὸ στό νησί καὶ τὸ κατάστρεψε τελείως. Ἔσφαξε ὅλους τοὺς ἄντρες, τὰ δὲ γυναικόπαιδα τὰ πούλησε ὡς δούλους στὴν Ἀλεξάνδρεια. Ἔτσι τὸ νησί ἐρημώθηκε.

β) Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν

Σύγχρονα μὲ τὸν αἰγυπτιακὸ στόλον κινήθηκε καὶ ὁ τουρκικὸς. Τὸ Μάρτιο τοῦ 1824 ὁ σουλτάνος διέταξε τὸ ναύαρχο *Χοορέφ πασά*

Ὁ Ἰμβραήμ

νά καταστρέψει τὰ Ψαρά, γιατί οἱ Ψαριανοί ἔκαναν συχνές ἐπιδρομές στά παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καί εἶχαν γίνει ὁ φόβος καί ὁ τρόμος τῶν Τούρκων.

Ὁ τουρκικός στόλος συγκεντρώθηκε στή Μυτιλήνη καί τόν Ἰούνιο τοῦ 1824 παρουσιάστηκε μπροστά στά Ψαρά· ἦταν 235 πολεμικά πλοῖα, μικρά καί μεγάλα, μέ 14.000 ἄντρες.

Οἱ Ψαριανοί εἶχαν ζητήσει βοήθεια ἀπό τήν Κυβέρνηση, ἀλλά ὁ ἑλληνικός στόλος δέν μπόρεσε νά κινηθεῖ, γιατί δέν ὑπῆρχαν χρήματα καί ἐφόδια. Ἔτσι οἱ Ψαριανοί ἀποφάσισαν νά ἀντισταθοῦν μόνοι τους. Ἐκαμαν ὁμως τό λάθος νά περιμένουν τοὺς Τούρκους στήν ξηρά ἀντί νά τοὺς ἐπιτεθοῦν στή θάλασσα μέ τὰ πυρπολικά καί τὰ πλοῖα τους.

Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν

Στίς 14 Ἰουνίου 1824 ὁ τουρκικός στόλος ἄρχισε νά βομβαρδίζει τά Ψαρά. Οἱ Ψαριανοί ἐπί 24 ὥρες ἀντιστάθηκαν μέ ἀφάνταστο ἥρωισμό. Τήν ἄλλη ἡμέρα ὅμως οἱ Τοῦρκοι κατόρθωσαν νά ἀποβιβάσουν στρατό σέ δύο μέρη τοῦ νησιοῦ. Ἀκολούθησε μάχη σκληρή καί συμπλοκές ἀφάνταστες.

Πολλοί ἀπό τόν ἄμαχο πληθυσμό ἔξαλλοι ἔτρεχαν νά πηδήσουν στά πλοῖα, γιά νά σωθοῦν. Οἱ Τοῦρκοι τούς καταδίωκαν καί ἄλλους σκότωναν, ἄλλους τούς ἔπιαναν αἰχμαλώτους. Πολλές μάλιστα γυναῖκες μέ τά παιδιά τους στήν ἀγκαλιά ἔπεφταν στή θάλασσα, γιά ν' ἀποφύγουν τήν αἰχμαλωσία καί τήν ἀτίμωση.

Ἀρκετοί πολεμιστές μέ πολλά γυναικόπαιδα κατέφυγαν στό φρούριο «Παλαιόκαστρο». Ἀπό ἐκεῖ πολέμησαν μέ ἀφάνταση ἀνδρεία δύο ὀλόκληρες ἡμέρες. Τήν τρίτη ἡμέρα περικυκλώθηκαν ἀπό 2.000 Τοῦρκους· τότε ἔβαλαν φωτιά στήν πυριτιδαποθήκη καί ἀνατινάχτηκαν στόν ἀέρα μαζί μέ πολυάριθμους ἐχθρούς (22 Ἰουνίου 1824).

Κατόπιν οί Τούρκοι λεηλάτησαν κι έκαψαν τό νησί. Ή καταστροφή ήταν δλοκληρωτική. Από τούς 7.000 Ψαριανούς και 25.000 περίπου πρόσφυγες από τή Χίο και άλλα νησιά, πού ήταν εκεί, σώθηκαν μόνο 3.000 Ψαριανοί και 10.000 πρόσφυγες. Τούς υπόλοιπους, όσους δέ σκοτώθηκαν, τούς έπιασαν αιχμάλωτους και τούς πούλησαν ως δούλους.

Όλος σχεδόν ό στόλος τών Ψαριανών έπεσε στά χέρια τών Τούρκων. Γλύτωσαν μόνο 16 πλοία και 7 πυρπολικά, πού μετέφεραν σέ άλλα νησιά όσους σώθηκαν από τή σφαγή και τήν αιχμαλωσία.

Ή καταστροφή τών Ψαρών ήταν φοβερό χτύπημα του έθνικού άγώνα, γιατί ό τουρκικός στόλος θά μπορούσε νά κινείται άνερόχλητος στό Αίγαίο και νά μεταφέρει μέ εύκολία τά τουρκικά στρατεύματα στίς έπαναστατημένες περιοχές.

Ή ένδοξη όμως καταστροφή τών Ψαρών και ή αυτοθυσία τών κατοίκων της συγκίνησαν όλο τόν κόσμο και ξεσήκωσαν κύματα φιλελληνισμού στίς πολιτισμένες χώρες. Ό έθνικός μας ποιητής Σολωμός τήν εξύμνησε μέ τό γνωστό επίγραμμα του:

*«Στῶν Ψαρῶν τήν δλόμαυρη ράχη
περπατώντας ή δόξα μονάχη
μελετᾶ τά λαμπρά παλικάρια
και στήν κόμη στεφάνι φορεῖ
γινωμένο από λίγα χορτάρια
πού είχαι μείνει στήν έρημη γῆ».*

γ) Ή Ναυμαχία του Γέροντα

Μετά τήν καταστροφή τών Ψαρών ό τουρκικός στόλος έπλευσε στά παράλια τής Μ. Ασίας, γιά νά παραλάβει και άλλες δυνάμεις και νά καταστρέψει τή Σάμο.

Ό έλληνικός στόλος όμως, πού στό μεταξύ είχε έξοπλιστεῖ, έπλευσε άμέσως πρὸς τή Σάμο μέ άρχηγό τόν άντιναύαρχο Σαχτούρη. Έπιασε τό στενό μεταξύ Σάμου και Ασιατικής άκτῆς, γιά νά ματαιώσει τά σχέδια τών τούρκων. Στο στενό έγιναν πολλές ναυμαχίες, στίς όποιες ό τουρκικός στόλος έπαθε πολλές ζημιές.

Έδῶ ό ένδοξος Κανάρης έβαλε πάλι σέ ένέργεια τά πυρπολικά και έκαψε τρία τουρκικά καράβια έκδικούμενος τούς Τούρκους γιά τήν καταστροφή τών Ψαρών. Τρομοκρατημένος τότε ό Χοσρέφ κατέ-

φυγε στη νήσο Κώ, όπου περιέμενε τόν αϊγυπτιακό στόλο.

Έπειτα από λίγες ημέρες έφτασε και ό αϊγυπτιακός στόλος μέ άρχηγό τόν ίδιο τόν Ίμβραήμ κι ενώθηκε μέ τόν τουρκικό. Σχηματίστηκε έτσι μία τεράστια δύναμη από 400 μικρά και μεγάλα πλοία μέ 2.500 κανόνια και 30.000 άντρες.

Άλλά και ή Έλληνική Κυβέρνηση έστειλε βοήθεια στόν έλληνικό στόλο μέ τό ναύαρχο *Άνδρέα Μιαούλη*. Η δύναμη τώρα του έλληνικού στόλου ήταν 70 πλοία μέ 850 κανόνια και 5.000 ναύτες και είχε άρχηγό τό Μιαούλη.

Στίς 29 Αυγούστου 1824 οι δυό στόλοι συναντήθηκαν στόν κόλπο του *Γέροντα*, ανάμεσα στην Κώ και την Άλικαρνασσό. Έκει έγινε ή μεγαλύτερη ναυμαχία της έλληνικής επανάστασης, πού είναι γνωστή ως *«Ναυμαχία του Γέροντα»*. Στη ναυμαχία αυτή πήραν μέρος οι μεγαλύτερες ναυτικές φυσιογνωμίες της Έπανάστασης: Μιαούλης, Σαχτούρης, Παπανικολής, Ματρόζος, Κανάρης, Πιπίνος και άλλοι.

Οί Έλληνες κατατρόπωσαν τόν έχθρό και του προξένησαν μεγάλες ζημιές. Ο Ίμβραήμ όμως επέμενε. Τότε ό Μιαούλης διέταξε τά πυροπολικά νά δράσουν και άμέσως οι πυροπολητές άρχισαν τό έργο τους πυροπολώντας πολλά έχθρικά πλοία. Έντρομος τότε ό τουρκοαϊγυπτιακός στόλος κατέφυγε στην Άλικαρνασσό.

Οί συγκρούσεις των δύο στόλων επαναλήφθηκαν γύρω από τή Σάμο και κράτησαν δυό μήνες ακόμα. Έπειδή όμως πλησίαζε ό χειμώνας, ό Χοσρέφ γύρισε στόν Έλλησποντο και ό Ίμβραήμ έπλευσε στη Σούδα της Κρήτης.

Τότε και ό έλληνικός στόλος, νικητής, γύρισε στίς βάσεις του, γιά νά επιδιορθώσουν τίς βλάβες του, νά εφοδιαστεί και νά αναπαυτούν τά πληρώματά του.

3. *Άνδρέας Μιαούλης*

Ο Μιαούλης γεννήθηκε στην Ύδρα τό 1769. Τό οικογενειακό του όνομα ήταν *Άνδρέας Βώκος*. Ο πατέρας του Δημήτρ. Βώκος καταγόταν από την Εύβοια και ήταν έμποροπλοίαρχος. Τό όνομα Μιαούλης τό πήρε, κατά την παράδοση, από ένα τουρκικό μπρίκι πού άγόρασε πριν από την επανάσταση και πού έφερε τό όνομα «Μιαούλ».

Ο Μιαούλης γράμματα ήξερε λίγα, ήταν όμως έξυπνος, πολύ

τολμηρός και ικανός ναυτικός. Ἡ ἑλληνική ἐπανάσταση τὸν βρῆκε ἔμπορο στὴν Ὑδρα. Δέν πῆρε ὁμως ἀμέσως μέρος στὸν Ἀγώνα. Ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης ὁμως και οἱ ἄλλοι Ὑδραῖοι, πού γνώριζαν τὰ ναυτικά προσόντα τοῦ Μιαούλη, τὸν θεώρησαν ἀπαραίτητο γιὰ τὸν ἀγώνα και τὸν ἔπεισαν νά ἀναλάβει τὴν ἀρχηγία τοῦ Ὑδραϊκου στόλου. Ἀργότερα ὀρίστηκε ναύαρχος τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ.

Ὡς ναύαρχος ὁ Μιαούλης κινήθηκε ἀκούραστα και δραστήρια πολεμώντας παντοῦ τὸν ἐχθρικό στόλο και βοηθώντας τούς ἐπαναστάτες. Πολλές ναυμαχίες ἔκαμε μέ λαμπρά πάντοτε ἀποτελέσματα.

Ἔτσι εἶχε γίνει ὁ φόβος και ὁ τρόμος τῶν Τούρκων και ἡ παρηγορία και ἡ ἐλπίδα τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Μιαούλης πέθανε στὴν Ἀθήνα τό 1835, ἀφοῦ εὐτύχησε νά ἰδεῖ ἐλευθερη τὴν πατρίδα.

Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης

Ἀσκήσεις

1. Πῶς χαρακτηρίζετε τὴν πράξη τοῦ Χουσεῖν νά πνίξει μέ καπνὸ τὰ γυναικόπαιδα στό Μελιδόνι;
2. Γιατί ὁ Χουσεῖν μέ τόση μανία κατέστρεψε τὴν Κάσο;
3. Ποῦ ἀποδίνετε τὴν καταστροφή τῶν Ψαρῶν;
4. Γιατί οἱ Τούρκοι δέν κατάφεραν νά καταστρέψουν τὴ Σάμο;
5. Πῶς ὁ ἑλληνικός στόλος κατατρόπωσε τὸν πολὺ μεγαλύτερο ἐχθρικό στόλο στὴ ναυμαχία τοῦ Γέροντα;

1. 'Ο 'Ιμβραήμ αποβιβάζεται στήν Πελοπόννησο

'Ο Μιαούλης νόμιζε ότι ό 'Ιμβραήμ θά διακόψει τίς πολεμικές επιχειρήσεις τό χειμώνα. Μά ό δραστήριος Αιγύπτιος στρατηγός, άφοϋ άνασυγκρότησε τίς δυνάμεις του καί πήρε νέες ένισχύσεις από τήν Αίγυπτο, αποβιβάστηκε άνενόχλητος στή Μεθώνη *στίς 12 Φεβρουαρίου 1825* μέ 4.000 πεζούς, 400 ίππεις καί πολλά κανόνια. Στή συνέχεια έφερε άκόμα από τήν Κρήτη 7.000 πεζούς καί 400 ίππεις.

'Ο αιγυπτιακός στρατός ξαπλώθηκε άμέσως στή Μεσσηνιακή χερσόνησο, πήρε τήν Κορώνη καί κατόπιν στράφηκε κατά τής Πύλου καί πολιορκήσε τά όχυρά της φρούρια *Νίσκαστρο* καί *Ναυαρίνο*.

Στήν Πελοπόννησο δέν είχε γίνει, δυστυχώς, καμιά προετοιμασία από τήν έλληνική Κυβέρνηση έξαιτίας του έμφύλιου πολέμου. 'Ο Κολοκοτρώνης βρισκόταν φυλακισμένος στήν "Υδρα μαζί μέ τούς κυριότερους στρατιωτικούς καί πολιτικούς άρχηγούς.

'Ο πρωθυπουργός Γ. Κουντουριώτης νόμισε ότι μπορούσε ό ίδιος νά άντιμετωπίσει τόν 'Ιμβραήμ καί έκστράτευσε έναντίον του μέ 3.000 άντρες. 'Όταν όμως έφτασε στό χωριό Σκάλα τής Μεσσηνίας, άφησε ως άντικαταστάτη του τόν πλοίαρχο Σαχτούρη, γιατί ό ίδιος δέν μπορούσε νά άντέξει στίς τάλαιπωρίες τής έκστρατείας.

'Ο Σαχτούρης, πού ήταν άπειρος στά στρατιωτικά τής ξηράς, όχυρώθηκε στό χωριό *Κρεμμύδι*, γιά νά αποκόψει τήν έπικοινωνία Μεθώνης-Κορώνης. 'Ο στρατός του όμως διασκορπίστηκε, μόλις άντίκρουσε τό στρατό του 'Ιμβραήμ.

Οί Έλληνες τότε έκαμαν τό σφάλμα νά αποβιβάσουν στό μικρό νησί *Σφακτηρία* 800 άντρες μέ άρχηγό τόν ύπουργό του πολέμου 'Αναγνωσταρά. Μαζί του ήταν ό πλοίαρχος Τσαμαδός καί μερικοί άλλοι από τούς όνομαστότερους πολεμιστές καί πολιτικούς.

'Ο αιγυπτιακός στόλος βομβάρδισε πρώτα τό νησί καί άμέσως κατόπιν αποβίβασε στρατό. "Εγινε φοβερή πάλη. 'Από τούς 800 Έλληνες ύπερασπιστές του νησιου 350 σκοτώθηκαν καί 200 αιχμαλωτίστηκαν. 'Ανάμεσα στους νεκρούς ήταν ό πλοίαρχος *Τσαμαδός, ό Σαχίνης, ό 'Αναγνωσταράς*, ό φιλέλληνας *Σανταρόζα* καί άλλοι.

'Ο *Σαχτούρης* καί ό *Μαυροκορδάτος* μόλις κατόρθωσαν νά σω-

θοῦν στό διάτρητο ἀπό τίς ἐχθρικές σφαῖρες πλοῖο τοῦ Τσαμαδοῦ «Ἄρης».

Κατόπιν αὐτοῦ τά δυο φρούρια παραδόθηκαν στόν Ἰμβραήμ, ὁ ὁποῖος ἄφησε τούς ὑπερασπιστές τους νά φύγουν σῶοι καί ἀβλαβεῖς.

Σέ ἀντίποινα ὁ Μιαούλης μέ τά πυρπολικά ἔκαψε 11 αἰγυπτιακά πλοῖα στό λιμάνι τῆς Μεθώνης καί ὁ Σαχτούρης ἔκαψε τή ναυαρχίδα τοῦ Χοσρέφ στόν Καφηρέα καί περί τά 30 μεταγωγικά ἔπεσαν στά χέρια τῶν Ἑλλήνων. Καί ὁ Κανάρης ἐπιχείρησε αἰφνιδιαστικά νά κάψει μέ πυρπολικά τόν αἰγυπτιακό στόλο μέσα στό λιμάνι τῆς Ἄλεξάνδρειας, ἀλλά ἀπέτυχε γιατί ἔπνευσε ἀντίθετος ἄνεμος.

2. Ἡ μάχη στό Μανιάκι καί ὁ ἥρωικός θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα

Ὁ Ἰμβραήμ, ἀφοῦ στερεώθηκε στά ὄχυρά φρούρια τῆς Μεθώνης, τῆς Κορώνης καί τοῦ Ναυαρίνου, ἄρχισε τίς ἐπιδρομές καί τίς καταστροφές στό ἐσωτερικό τῆς Μεσσηνίας κι ἐτοιμαζόταν νά προχωρήσει πρὸς τό κέντρο τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ κατάσταση γιά τούς Ἕλληνας ἦταν ἀπελπιστική. Κανένας ἀπό τούς ὀπλαρχηγούς δέν τολμοῦσε νά ἀντιμετωπίσει τόν Ἰμβραήμ, πού ὄλοι τόν θεωροῦσαν ἀνίκητο. Ὁ ἴδιος ὁ Πετρόμπεης γράφοντας στόν Παπαφλέσσα παρομοίαζε τόν Ἰμβραήμ μέ τό Ναπολέοντα.

Τότε ὁ τολμηρός καί φιλότιμος Παπαφλέσσας, πού ἦταν ὑπουργός τῶν Ἐσωτερικῶν, ἀποφάσισε νά ἐκστρατεύσει μόνος του κατά τοῦ Ἰμβραήμ. Ἀφοῦ συμβούλεψε τόν πρωθυπουργό Κουντουριώτη νά ἀποφυλακίσει τόν Κολοκοτρώνη καί τούς ἄλλους

Ὁ Γρηγόριος Δικαῖος
(Παπαφλέσσας)

κρατούμενους, ἔφυγε ἀπό τό Ναύπλιο καί πῆγε στή Μεσσηνία, γιά νά σώσει τόν τόπο.

Ἐκεῖ συγκέντρωσε περί τούς 1500 πολεμιστές καί ὀχυρώθηκε πρόχειρα στό *Μανιάκι*, γιά νά ἐμποδίσει τόν Ἰμβραήμ νά προχωρήσει στό ἐσωτερικό. Μόλις ὅμως οἱ ἄντρες του ἀντίκρουσαν τά αἰγυπτιακά στρατεύματα, οἱ περισσότεροι λιποψύχησαν καί διασκορπίστηκαν στά γύρω ὑψώματα. Ἐμείναν μόνο 300 μαζί μέ τόν Παπαφλέσσα ἀποφασισμένοι νά ἀγωνιστοῦν καί νά πεθάνουν γιά τήν πατρίδα.

Οἱ λίγοι αὐτοί γενναῖοι πολέμησαν στήθος μέ στήθος ἐπί 3 ὥρες καί σκοτώθηκαν ὅλοι μαζί μέ τόν ἀρχηγό τους (*20 Μαΐου 1825*), ἀφοῦ σκότωσαν διπλάσιους ἐχθρούς.

Ὁ Ἰμβραήμ, πού θαύμασε τήν παλικαριά τοῦ Παπαφλέσσα, διέταξε μετά τή μάχη νά βροῦν τό νεκρό του. Τόν βρῆκαν, τόν καθάρισαν ἀπό τό αἷματα καί τά χώματα καί τόν ἔστησαν ὄρθιο στόν κορμό ἑνός δέντρου. Τότε ὁ Ἰμβραήμ στάθηκε σιωπηλός μπροστά του, τόν κοίταξε πολλή ὥρα καί κατόπιν εἶπε στούς ἀξιωματικούς του: «Ἀληθινά ἦταν γενναῖος ἄντρας». Ἐπειτα πλησίασε καί φίλησε τό νεκρό.

Ἔτσι ὁ γενναῖος ἀρχιμανδριτής ἔμεινε πιστός στά κηρύγματά του. Ἡ θυσία του δέν ἦταν μάταιη, γιατί ἔδωσε θάρρος στούς Ἕλληνες δείχνοντας ὅτι εἶναι δυνατό νά ἀντισταθοῦν στόν Ἰμβραήμ. Τόν ἥρωικό θάνατο τοῦ Παπαφλέσσα ἐξυμνεῖ τό δημοτικό μας τραγούδι ἔτσι:

...Μπραήμης βάνει τή φωνή, λέει τοῦ Παπαφλέσσα:

«Ἔβγα, Φλέσσα, προσκύνησε μέ οὐλο σου τ' ἀσκέρι».

*«Δέ σέ φοβοῦμ', Μπραήμ πασά, στό νοῦ μου δέ σέ βάνω
κι ἐμέ μενάτι μου ἔρχονται οἱ Κολοκοτρωναῖοι».*

Καί στά ταμπούρια πέσανε αὐτοί οἱ Ἄραπάδες.

Ὁ Φλέσσας βάνει μιά φωνή καί λέει τῶν στρατιωτῶν του:

«Τώρα, παιδιά, θά σᾶς ἰδῶ, ἄν εἶστε παλικάρια!»

Καί τά σπαθιά τραβήξανε καί κάνουν τό γιουρούσι.

*Μιά μπαταριά τοῦ ρίξανε πικρή, φαρμακωμένη,
τό Φλέσσα τόν ἐσκότωσαν, κεῖν' τόν ἀρχιμανδριτή·
ὄσοι εἶστε φίλοι κλάψετε καί σεῖς ἐχθροί χαρεῖτε!*

3. 'Ο 'Ιμβραήμ προχωρεῖ στό ἐσωτερικό τῆς Πελοποννήσου

Δυό μέρες πρὶν γίνει ἡ καταστροφή στό Μανιάκι ἡ Κυβέρνηση ἔβγαλε ἀπό τή φυλακή τόν Κολοκοτρώνη καί τούς ἄλλους φυλακισμένους, ἔδωσε γενική ἀμνηστεία καί διόρισε τόν Κολοκοτρώνη ἀρχιστράτηγο τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ ἐμφάνιση τοῦ Κολοκοτρώνη ἔδωσε θάρρος στούς Ἑλληνας καί ὄλοι ἔτρεχαν νά μπουῖν κάτω ἀπό τίς διαταγές του, γιατί μόνο ἀπ' αὐτόν περιμέναν σωτηρία. Δυστυχῶς ὅμως ἦταν ἀργά. Ἡ καταπολέμηση τοῦ 'Ιμβραήμ δέν ἦταν πλέον εὐκόλη. Οἱ τακτικοί του ἦταν πολὺ καλύτεροι ἀπό τούς ἄντρες τοῦ Κολοκοτρώνη.

Ἔτσι ὁ Αἰγύπτιος στρατηλάτης προχωρώντας πολὺ γρήγορα καί σπέρνοντας τὴν καταστροφή στό πέρασμά του ἔφτασε στὴν Τριπολιτσά καί τὴν κατέλαβε. Καί ἀπὸ ἐκεῖ, χωρὶς νά χάσει καιρὸ, βάδισε κατὰ τοῦ Ναυπλίου καταστρέφοντας ὅ,τι συναντοῦσε στό δρόμο του.

Κατεβαίνοντας ἀπὸ τὰ ὑψώματα τῆς Ἀρκαδίας πρὸς τὸ Ναύπλιο ξεχώρισε μακριὰ τὴν Ὑδρα καί τότε φώναξε: «Μικρὴ Ἀγγλία, ὡς πότε θά μοῦ διαφεύγεις»;

Ξαφνικά ὅμως ὀρθώθηκε μπροστά του ὁ Ὑψηλάντης μέ 300 ἄντρες, μαζί μέ τὸ Μακρυγιάννη, τὸ Μαυρομιχάλη καί ἄλλους. Εἶχαν πιάσει τούς Μύλους καί ἦταν ἀποφασισμένοι νά κλείσουν μέ τὸ κορμί τους τὸ δρόμο στὸν 'Ιμβραήμ. Μπροστά στὴν ὑπεράνθρωπη ἐκείνη ἀντίσταση ἀναγκάστηκε ὁ 'Ιμβραήμ νά γυρίσει στὴν Τρίπολη.

Ἔχοντας δέ τὴν Τρίπολη γιὰ κέντρο συνέχισε τίς καταστρεπτικὲς ἐπιδρομές του σέ ὀλόκληρη τὴν Πελοπόννησο, προσπαθώντας μέ τὴν τρομοκρατία νά ἐξαναγκάσει τούς κατοίκους νά ὑποταχθοῦν.

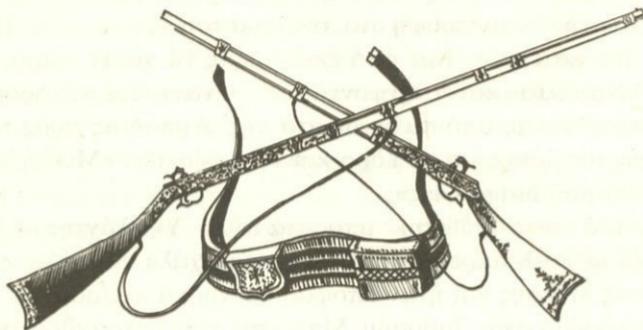
Δέν μπόρεσε ὅμως τελικά νά ὑποτάξει τὴ χώρα, γιατί ὁ Κολοκοτρώνης μέ τὸ λίγο ἄτακτο στρατό του ἔκανε σκληρὸ κλεφτοπόλεμο πολὺ καταστρεπτικὸ στό στρατό τοῦ 'Ιμβραήμ.

Οἱ νίκες ὅμως τοῦ 'Ιμβραήμ ἔκαμαν μεγάλη ἐντύπωση στούς Ἑλληνας ἀγωνιστές καί ἐνόησαν ὅτι ἡ ὑπεροχὴ του ὀφειλόταν στό ὅτι εἶχε τακτικὸ στρατό. Τότε ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνηση μέ τὴ συγκατάθεση καί τοῦ Κολοκοτρώνη ἀποφάσισε νά ὀργανώσει στρατό κατὰ τὸ Εὐρωπαϊκὸ σύστημα. Τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ ἀνέθεσε στό φιλέλληνα Γάλλο

συνταγματάρχη Κάρλο Φαβιέρο, πού είχε υπηρετήσει στο στρατό του Μ. Ναπολέοντα.

Ἀσκήσεις

1. Γιατί ὁ ἑλληνικός στόλος δέν ἐμπόδισε τόν αἰγυπτιακό νά ἀποβιβαστεῖ στήν Πελοπόννησο;
2. Πότε ἔγινε ἡ μάχη στό Μανιάκι καί μέ ποιιά μάχη τῆς ἀρχαιότητας μπορούμε νά τήν παρομοιάσουμε;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τόν Παπαφλέσσα; Μέ ποιούς μπορούμε νά τόν παρομοιάσουμε;
4. Πῶς χαρακτηρίζετε τήν Κυβέρνηση νά κρατεῖ στίς φυλακές τόν Κολοκοτρώνη ἐνῶ κινδύνευε ἡ πατρίδα;

I. Δεύτερη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου

α) Πρώτη περίοδος τῆς πολιορκίας

Ἐνῶ ὁ Ἰμβραήμ προσπαθοῦσε νά ὑποτάξει τήν Πελοπόννησο, ὁ σουλτάνος διέταξε τόν Κιουταχή, τό νικητή τοῦ Πέτα, νά κυριέψει μέ κάθε τρόπο τό Μεσολόγγι καί μέ τήν ἐντολή: «ἦ τό Μεσολόγγι ἦ τό κεφάλι σου».

Ὁ **Κιουταχῆς** ξεκίνησε ἀπό τή Λάρισα μέ 20.000 στρατό. Πέρασε τά Τρίκαλα, μπῆκε στήν Ἀκαρνανία καί τήν Αἰτωλία, χωρίς νά συναντήσει ἐμπόδια, καί κατά τίς **20 Ἀπριλίου 1825** ἔφτασε μπροστά στό Μεσολόγγι καί τό πολιορκήσε.

Ἡ ἥρωική πόλη μετά τήν πρώτη πολιορκία εἶχε ὀχρωθεῖ καλύτερα. Τά ὀχρώματα τοῦ φρουρίου εἶχαν ἐπισκευαστεῖ μέ τίς προσπάθειες τοῦ **Λόρδου Βύρωνα** καί τοῦ μηχανικοῦ **Κοκκίνη** καί ἦταν ἀρκετά ἰσχυρά. Ἀπό τό μέρος τῆς ξηρᾶς προστάτευε τήν πόλη ἕνας χωματένιος τοῖχος μέ 8 προμαχῶνες (τάπιες λέγονταν τότε) ὀπλισμένους μέ 48 κανόνια.

Ἀπό τό μέρος τῆς θάλασσης τό Μεσολόγγι προστατευόταν ἀπό τή λιμνοθάλασσα, πού δέν μπορούσαν νά μποῦν τά μεγάλα ἐχθρικά πλοῖα, γιατί τά νερά της εἶναι πολύ ρηχά. Τήν προστασία τῆς πόλεως ἀπό τή θάλασσα ἐνίσχυαν καί δύο μικρά νησάκια τῆς λιμνοθάλασσας, ἡ **Κλείσοβα** καί τό **Βασιλάδι**, τά ὁποῖα οἱ Ἕλληνες τά εἶχαν καλά ὀχυρώσει.

Τό Μεσολόγγι τό φρουροῦσαν 3.000 γενναῖοι πολεμιστές μέ ὀπλαρχηγούς δοκιμασμένους, τό **Νότη Μπότσαρη** καί τό **Δημήτρη Μακρή**. Μέσα στήν πόλη ὑπῆρχαν καί 9.000 γυναικόπαιδα, πού ἦταν βάρος στούς πολιορκημένους.

Ὁ Κιουταχῆς βομβάρδισε δυνατά τό φρούριο κι ἔκαμε πολλές ἐπιθέσεις, πού ὅλες ὅμως ἀποκρούστηκαν. Κατάλαβε τότε ὁ Κιουταχῆς ὅτι ἦταν ἀδύνατο νά πάρει τό Μεσολόγγι, ἐφόσον ὁ ἐλληνικός στόλος τό ἐφοδίαζε μέ τροφίμα καί πολεμοφοδία.

Γι' αὐτό κατά τό τέλος Ἰουνίου ὁ **Χοσρέφ πασάς** μέ τό στόλο του ἀπέκλεισε τήν πόλη ἀπό τή θάλασσα. Κατασκεύασαν ἀκόμα οἱ Τοῦρκοι μικρά πλοῖα καί μέ ἴσια καρῖνα (ξέβαθα), τά ὀπλισαν μέ κανόνια,

τά ξμπασαν στή λιμνοθάλασσα καί βομβάρδιζαν τά μικρά νησάκια καί τήν πόλη.

Ἡ θέση τῶν πολιορκημένων ἄρχισε νά γίνεται δύσκολη. Εὐτυχῶς ὅμως κατά τά τέλη Ἰουλίου 1825 ἔφτασε ὁ Μιαούλης μέ τόν ἑλληνικό στόλο, διασκόρπισε τόν τουρκικό καί ξεφόρτωσε στό Βασιλάδι τρόφιμα καί πολεμοφόδια, μέ τά ὁποῖα ἐφοδιάστηκε τό Μεσολόγγι.

Οἱ πολιορκημένοι πῆραν τότε θάρρος κι ἐπιχείρησαν ἔξοδο. Ἐφτασαν στά χαρακώματα τοῦ ἐχθροῦ καί προξένησαν μεγάλες ζημιές στό στρατό του. Συνεννοήθηκαν μέ τόν Καραϊσκάκη καί μέ ἄλλους ὀπλαρχηγούς τῆς Στερεᾶς νά ἐπιτεθοῦν κι ἐκεῖνοι κατά τῶν ἐχθρῶν.

Ἡ θέση τοῦ Κιουταχῆ εἶχε γίνει δύσκολη. Οἱ τροφές καί τά πολεμοφόδια λιγότεψαν πολύ καί οἱ ἐπιδημίες θέριζαν τό στρατό του. Καί ἐπειδή φοβήθηκε ὅτι ἡ θέση του θά γινόταν δυσκολότερη τό χειμῶνα, ἀποσύρθηκε μέ τό στρατό του γιά ἀσφάλεια στούς πρόποδες τοῦ Ζυγοῦ καί περιμένε ἐνισχύσεις.

β) Δεύτερη περίοδος τῆς πολιορκίας

Ἡ ἀποτυχία τοῦ Κιουταχῆ ἀνησύχησε πολύ τό σουλτάνο καί ζήτησε τή βοήθεια τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, ἀφοῦ τοῦ ὑποσχέθηκε νέα ἀνταλλάγματα. Ἐκεῖνος ἔστειλε νέες ἐνισχύσεις στόν Ἰμβραήμ καί τόν διέταξε νά σπεύσει σέ βοήθεια τοῦ Κιουταχῆ.

Ὁ Ἰμβραήμ μέ 15.000 ἄντρες καί ἄφθονα ἐφόδια πέρασε στό Μεσολόγγι στίς **26 Δεκεμβρίου 1825** καί στρατοπέδευσε κοντά στόν Κιουταχῆ. Βλέποντας δέ τό χωματένιο τεῖχος, πού προστάτευε τό Μεσολόγγι, εἶπε στόν Κιουταχῆ εἰρωνικά: «Γιά τό μικρό αὐτό φράχτη ἔχασες τόσα στρατεύματα; Ἐγώ θά τό πάρω μέσα σέ 15 ἡμέρες».

Πρόσταξε ἀμέσως τό στρατό του νά χτυπήσει τό φρούριο. Στό μεταξύ ἔφτασε καί ὁ τουρκικός στόλος, πού ἀπέκλεισε τό Μεσολόγγι καί ἀπό τή θάλασσα. Ὑστερα ἀπό δυνατό βομβαρδισμό ὁ Ἰμβραήμ ἔκαμε ἐπίθεση ἀπό ξηρά καί ἀπό θάλασσα. Ὅλες ὅμως οἱ ἐπιθέσεις ἀποκρούστηκαν μέ μεγάλες ζημιές.

Ὁ Ἰμβραήμ εἶδε ὅτι δέν ἦταν εὐκολο, ὅπως νόμιζε, νά πάρει ὁ μόνος του τό Μεσολόγγι. Γι' αὐτό ἀναγκάστηκε νά ζητήσει ἀπό τόν Κιουταχῆ νά συνεργαστοῦν. Οἱ δύο πασάδες μέ ἐνωμένες τίς δυνά-

μεις τους κάνουν στενότερη τήν πολιορκία από ξηρά και από θάλασσα και ο βομβαρδισμός γίνεται αδιάκοπος.

Ο Μιαούλης κατόρθωσε για δεύτερη φορά να διασπάσει τόν αποκλεισμό και να εφοδιάσει τό Μεσολόγγι με τρόφιμα και πολεμοφόδια.

Ο έχθρος όμως πέτυχε να καταλάβει τά νησάκια **Βασιλάδι** και **Ντολμά**. Και άμέσως κατόπιν ο ίδιος ο Κιουταχής επιχείρησε να καταλάβει τήν **Κλείσοβα**, πού ήταν τό ισχυρότερο προπύργιο του Μεσολογγίου και πού τήν υπεράσπιζε ο γενναίος Σουλιώτης **Κίτσος Τζαβέλας**. Στην επίθεση αυτή πληγώθηκε ο Κιουταχής και σκοτώθηκε ο αίμοβόρος Χουσεΐν και περισσότεροι από 1200 Αιγύπτιοι.

Η Κλείσοβα δέν έπεσε, ή πολιορκία όμως του Μεσολογγίου έγινε ακόμα πιο στενή από ξηρά και από θάλασσα, ώστε κάθε επικοινωνία με τόν έξω κόσμο ήταν αδύνατη. Νέες απόπειρες του Μιαούλη να σπάσει τόν κλοιό απέτυχαν.

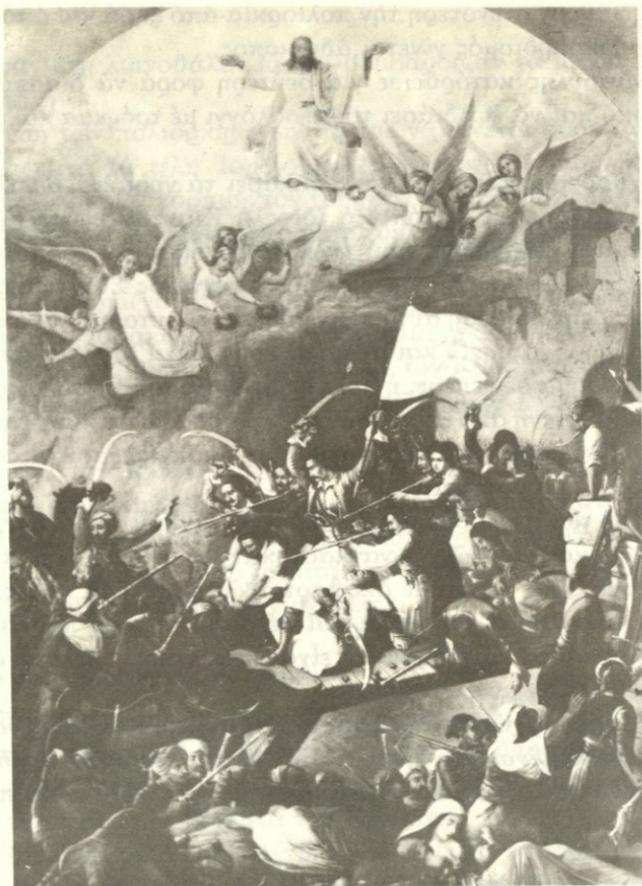
Η θέση των πολιορκημένων άρχισε να γίνεται τώρα τραγική. Οι τροφές σώθηκαν έντελως. Αναγκάστηκαν να τρέφονται με τά μεταφορικά τους ζώα, ακόμα με άκάθαρτα ζώα (σκύλους, γάτες, ποντικούς), με σκουλήκια, με φύκια και με δέρματα, πού προκαλούσαν δυσεντερίες και τό θάνατο. Όλοι είχαν καταστήσει σκελετοί από τήν πείνα κι έμοιαζαν με φαντάσματα.

Λίγος χρόνος χωρίζε τή ζωή από τό θάνατο. Και όμως «οί έλεύθεροι πολιορκημένοι» δέν ήθελαν ούτε λέξη να ακούσουν για παράδοση ή συνθηκολόγηση. «Πεθαίνουμε», έλεγαν, «άλλά δέν προσκυνάμε».

γ) Η ήρωική έξοδος του Μεσολογγίου

Ο αποκλεισμός έκρινε τήν τύχη του Μεσολογγίου. Με αυτόν πέτυχαν οι δυό πασάδες ο,τι δέν μπόρεσαν να πετύχουν με τή δύναμη των όπλων.

Οι πολιορκημένοι, όταν πείστηκαν ότι δέν μπορούσαν πλέον να κρατήσουν τό φρούριο, πήραν τήν άπόφαση να έγκαταλείψουν τό Μεσολόγγι. Αποφάσισαν να βγούν νύχτα από τό φρούριο και να καταφύγουν στο στρατόπεδο των όπλαρχηγών τής Στερεάς Ελλάδας Καραϊσκάκη και Κ. Μακρή, με τούς όποιους είχαν συνεννοηθει. Στην πόλη θά έμεναν 600 περίπου άρρωστοι και πληγωμένοι με τό γέρο

Ἡ Ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου

πρόκριτο **Χρῆστο Καψάλη**, ἀποφασισμένοι νά πεθάνουν ἐκεῖ πολεμώντας.

Ἡ ἔξοδος ὀρίστηκε νά γίνει στίς **10 Ἀπριλίου 1826**. Τά μεσάνυχτα τῆς ἡμέρας αὐτῆς οἱ πολιορκημένοι, 3.000 πολεμιστές καί τά γυναικόπαιδα, βγήκαν ἀπό τό φρούριο. Μπροστά πήγαιναν οἱ πολεμιστές μέ τά σπαθιά στά χέρια καί διαιρεμένοι σέ τρία σώματα μέ ἀρχηγούς τό **Νότη Μπότσαρη**, τόν **Κίτσο Τζαβέλα** καί τό **Δημήτρη Μακρή**. ἀκολουθοῦσαν οἱ γέροι, τά παιδιά καί ὄσες γυναῖκες δέν μποροῦσαν νά κρατήσουν ὄπλα.

Ὁ Καψάλης ἀνατινάζει τὴ μπαρουταποθήκη

Δυστυχῶς ὅμως τὸ σχέδιο γιὰ τὴν ἔξοδο ἦταν γνωστὸ στοὺς ἐχθροὺς, ἴσως ἀπὸ προδοσία, καὶ εἶχαν λάβει τὰ μέτρα τους: Ἔστειλαν 3.000 Ἀλβανούς στό Ζυγό, γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς ὄπλαρχηγούς νὰ στείλουν βοήθεια· 1000 ἵππεις τοὺς ἔστειλαν στὴν πεδιάδα, γιὰ νὰ χτυπήσουν ὅσους θὰ διασποῦσαν τὶς γραμμές τους· καὶ τὸ κύριο σῶμα τὸ συγκέντρωσαν στό μέρος πού θὰ γινόταν ἡ ἔξοδος.

Δέν εἶχαν βγεῖ ὅλοι οἱ Μεσολογγίτες ἀπὸ τὸ φρούριο καὶ δέχτηκαν φοβερὴ ἐπίθεση ἀπὸ τὸν ἐχθρό. Εἶναι ἀπερίγραπτη ἡ σκηνὴ πού ἀκολούθησε! Ὁ ἐχθρὸς, πού τοὺς περίμενε, τοὺς χτύπησε ἀλύπητα

ἀπό ὅλα τὰ μέρη, ἀλλὰ οἱ ἥρωικοὶ Μεσολογγίτες ἀγωνίζονται ὑπεράνθρωπα χτυπώντας καὶ χτυπούμενοι.

Ἐνα μέρος ἀπὸ αὐτοὺς κατόρθωσε νὰ ἀνοίξει δρόμο ἀνάμεσα στὸν ἐχθρὸ καὶ νὰ περάσει, ἀλλὰ ἔπεσε στὴν ἐνέδρα τοῦ ἐχθρικοῦ ἰππικοῦ καὶ ἔπαθε μεγάλη καταστροφὴ. Ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς σώθηκαν, ἀποδεκατίστηκαν ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς πού βρῖσκονταν στό Ζυγὸ. Τελικὰ σώθηκαν 1300, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ἦταν 13 γυναῖκες καὶ 3 παιδιά, καὶ ἐνώθησαν μέ τὸ στρατόπεδο τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς.

Ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους πολλοὶ σκοτώθηκαν στὴ συμπλοκὴ· οἱ ἄλλοι, παραζαλισμένοι μέσα στό σκοτάδι τῆς νύχτας καὶ στὴ σύγχυση, ὑπάκουσαν σέ μιὰ ἀνεύθυνη κραυγὴ «*πίσω, πίσω στὰ ὀχυρώματα*» καὶ ἔτρεξαν πρὸς τὴν πόλη, γιὰ νὰ σωθοῦν.

Οἱ Τουρκοαἰγύπτιοι ἐκμεταλλεύτηκαν τὴ φοβερὴ ἐκείνη σύγχυση, ἔπεσαν ἐπάνω στὰ γυναικόπαιδα πού ὀπισθοχωροῦσαν καὶ μπῆκαν μαζί τους στὴν πόλη, ὅπου ἄρχισε ἄγρια πάλι στοὺς δρόμους καὶ στοὺς προμαχῶνες.

Ὅλη τὴ νύχτα ἀκούονταν πυροβολισμοί, ἐκρήξεις καὶ θρῆνοι. Σέ πολλὰ μέρη τῆς πόλεως οἱ Μεσολογγίτες ἔκαιγαν τὰ σπίτια τους καὶ ἀνατίναζαν τοὺς προμαχῶνες προτιμώντας νὰ ταφοῦν κάτω ἀπὸ τὰ ἐρείπια παρά νὰ πέσουν ζωντανοὶ στὰ χέρια τῶν Τούρκων.

Τὴν ὄλη τραγωδία ἐπισφράγισε ὁ γέρο *Καψάλης*. Ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἔφτασαν στὴ μεγάλη πυριτιδαποθήκη, ὅπου εἶχε συγκεντρώσει τοὺς ἄρρωστους καὶ τοὺς πληγωμένους, ἄναψε τὸ μπαρούτι καὶ ἀνατινάχτηκαν ὅλοι στὸν ἀέρα.

Στίς 11 Ἀπριλίου 1826, Κυριακὴ τῶν Βαΐων, τὸ ἀπόρθητο Μεσολόγγι ἦταν σωρὸς ἀπὸ ἐρείπια καὶ ἀπὸ χιλιάδες ἄταφα πτώματα. Τὸ προπύργιο τῆς Ἑλλάδας δὲν ὑπῆρχε πλέον.

Ἡ πτώση ὁμως τοῦ Μεσολογγίου ἰσοδυναμοῦσε μέ λαμπρότατη νίκη. Γιατί ἡ ἱστορικὴ ἄμυνα καὶ ἡ ἥρωικὴ ἔξοδος τῶν ὑπερασπιστῶν του προκάλεσαν τὸ θαυμασμὸ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἀνάγκασαν τίς Εὐρωπαϊκὲς κυβερνήσεις νὰ συμπαθήσουν τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ ἐπέμβουν γιὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τους.

Ὁ ποιητὴς μας Κ. Κρυστάλλης ἀποθανάτισε τὴν ἥρωικὴ ἔξοδο τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὴ γενναία ἀπόφαση τοῦ Καψάλη μέ τὸ ποίημά του «τό δαυλί τοῦ Καψάλη»:

Οἱ γέροντες, πού μέ τούς νιούς νά πᾶν δέν ἤμποροῦσαν,
στό Μεσολόγγι ἀπόμειναν... Ὡς τώρα δά θωροῦσαν
τήν ἔξοδο ἀπ' τά τείχη του κι ἔκαναν τό σταυρό τους.
Ἔστερα, σάν τά τούρκικα τ' ἀσκέρια — τόν ὄχτρο τους —
εἶδαν σάν κύμα νά χυθοῦν στίς θύρες τους, στά τείχια,
καί σάν ἀγρίμια νά πηδοῦν, νά κρέμονται ἀπ' τά νύχια,
τρέχουν κατά τή θάλασσα καί στοῦ πελάου τήν ἄκρη,
μέσα σέ πύργο, πού ἔχανε μαρούτη σωριασμένη,
κλειοῦνται μέ μιᾶς καί σταίνουνε χορό σάν ἀντρεωμένοι...
Τ' ἀπελπισμένον αὐτοῦ χοροῦ εἶν' ὁ Καψάλης πρῶτος...
Κρατεῖ στό χέρι του δαυλί μέ φλόγα πού ἀστράφτει.
Ἄσξω ἀπ' τόν πύργο ἀλαλαγμός! ἦρθ' ὁ ἐχτρος! πλακῶνει!
μέσ στής μαρούτης τό σωρό τό χέρι ἐκεῖο σιμώνει...
Μέ μιᾶς ἀστράφτει καί βροντᾶ. Σάν ἀπό μέθη, ζάλη,
τρικλίζει ὁ πύργος τρεῖς φορές καί μέσ στά μεσουράνια
τινάζεται σάν σύγνεφο, καί φέρνει ἐκεῖ κουρμπάνια
τούς γέρους τοῦ Μεσολογγίου καί τῶν Τουρκῶν τ' ἀσκέρι.

Ἀοκήσεις

1. Γιατί ὁ σουλτάνος ἤθελε μέ κάθε τρόπο νά πάρει τό Μεσολόγγι;
2. Τί ἀνάγκασε τούς Μεσολογγίτες νά ἐγκαταλείψουν τό Μεσολόγγι;
3. Γιατί οἱ Μεσολογγίτες ὀνομάστηκαν «ἐλεύθεροι πολιορκημένοι»;
4. Πότε ἔγινε ἡ ἥρωική ἔξοδος καί ποιά τύχη εἶχε;
5. Τί συναισθήματα γεννᾶ σ' ἐμᾶς τό ὀλοκαύτωμα τοῦ Μεσολογγίου;

Ἔργασία

Νά βρεῖτε καί νά διαβάσετε διηγήματα, ποιήματα καί θεατρικά ἔργα
σχετικά μέ τήν πολιορκία καί τήν ἔξοδο τοῦ Μεσολογγίου.

1. Ὁ Ἰμβραήμ ἐπιστρέφει στήν Πελοπόννησο καί ὁ Κιουταχῆς κυριεύει τήν Ἀθήνα

Ὑστερα ἀπό τήν πτώση τοῦ Μεσολογγίου ἡ κατάσταση ἦταν πολύ κρίσιμη. Οἱ δύο πασάδες εἶναι πλέον ἐλεύθεροι νά συνεχίσουν τό καταστρεπτικό τους ἔργο.

Ὁ Ἰμβραήμ ἀποβιβάστηκε στήν Πάτρα καί ἀπό ἐκεῖ προχώρησε στό ἐσωτερικό τῆς Πελοποννήσου σπέρνοντας τήν καταστροφή στό πέρασμά του. Καί μόνο τῆ μικρῆ γωνιά τῆς Μάνης δέν μπόρεσε νά πατήσει. Στήν προσπάθειά του νά τήν καταλάβει, δοκίμασε τρομερή ἀπογοήτευση.

Ὁ Κολοκοτρώνης πάλι μέ τόν κλεφτοπόλεμο κρατεῖ τόν αἰμοβόρο Ἰμβραήμ διαρκῶς σέ ἀνησυχία. Μέ τίς ἐνέδρες, πού τοῦ στήνει, τοῦ προκαλεῖ φθορά στά στρατεύματά του καί τοῦ καταστρέφει τούς ἀνεφοδιασμούς. Ἔτσι τοῦ περιορίζει τίς ἐπιδρομές.

Ὁ Κιουταχῆς ἐξάλλου, ἀφοῦ κατέπνιξε τήν ἐπανάσταση στή Δυτική Στερεά, προχώρησε στήν Ἀνατολική, μπῆκε στήν Ἀττική μέ 10.000 στρατό, κυρίεψε τήν Ἀθήνα καί πολιορκήσε τήν Ἀκρόπολη.

Ὑστερα ἀπό αὐτά ἡ κυβέρνηση τοῦ Κουντουριώτη ἀναγκάστηκε νά παραιτηθεῖ καί σχηματίστηκε νέα κυβέρνηση μέ πρωθυπουργό τόν Ἀνδρέα Ζαΐμη. Μά καί αὐτή δέν μποροῦσε νά ἀλλάξει τήν κατάσταση, γιατί δέν ὑπῆρχαν χρήματα.

Οἱ Εὐρωπαϊκές ἐξάλλου κυβερνήσεις καί προπάντων οἱ Ἀγγλοεἰδοποίησαν τήν Ἑλληνική Κυβέρνηση πῶς ἔπρεπε μέ κάθε θυσία νά σώσουν τήν Ἀκρόπολη, γιατί, ἄν τήν κυρίεψε ὁ Κιουταχῆς, θά ἦταν ἀδύνατο νά συμπεριληφθεῖ ἡ Στερεά Ἑλλάδα στό νέο ἐλεύθερο Ἑλληνικό κράτος.

Στήν κρίσιμη ἐκείνη στιγμή παρουσιάστηκε στή Στερεά Ἑλλάδα ἰκανός ἀντίπαλος τοῦ Κιουταχῆ ὁ *Γεώργιος Καραϊσκάκης* καί σ' αὐτόν στηρίχτηκαν οἱ ἐλπίδες ὄλων.

2. Γεώργιος Καραϊσκάκης (1782-1827)

Ὁ *Καραϊσκάκης* γεννήθηκε στό χωριό Μαυρομάτι τῆς Καρδίτσας. Εἶχε μέτριο ἀνάστημα, ἦταν ὅμως εὐκίνητος, ἐνεργητικώτατος

καί πολύ φιλόδοξος. Στίς μάχες ἦταν ἀτρόμητος καί πολεμοῦσε χωρίς προφύλαξη.

Νέος μῆκε στήν ὑπηρεσία τοῦ Ἄλῃ πασᾶ, ὁ ὁποῖος τόν ἀγαποῦσε γιά τήν ἀνδρεία του καί τήν ἔξυπνάδα του. Ὅταν ὁμως κηρύχτηκε ἡ Ἐπανάσταση, ἐγκατέλειψε τόν Ἄλῃ πασά κι ἔλαβε μέρος στίς ἐπιχειρήσεις κατά τῶν Τούρκων μαζί μέ τούς ἄλλους ὀπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς.

Ὁ Καραϊσκάκης ἦταν προσωπικός ἐχθρός τοῦ πρωθυπουργοῦ Ζαΐμη, γιατί εἶχε ἐπιχειρήσει νά τόν φονεύσει καί τοῦ κατέστρεψε τό ἀρχοντικό μέ ὅλα τά ὑπάρχοντά του στήν Κερπινή τῶν Καλαβρύτων.

Τοῦτο ὁμως δέν ἐμπόδισε τό Ζαΐμη νά διορίσει τόν Καραϊσκάκη ἀρχιστράτηγο τῆς Ἄ. Στερεᾶς Ἑλλάδας. Στήν ἱκανότητά του στήριξε ὁ πρωθυπουργός τή σωτηρία τῆς πατρίδας. «Ἄς σωθεῖ ἡ πατρίδα καί ἄς δοξαστεῖ ὁ ἐχθρός μου» εἶπε. Καί ὅταν τοῦ ἔδωσε τό διορισμό στό Ναύπλιο, τόν ἀγκάλιασε καί τοῦ εἶπε: «Ἄς ξεχάσουμε, Καραϊσκάκη, τήν ἐχθρα μας κι ἄς φροντίσουμε γιά τή σωτηρία τῆς πατρίδας».

Ὁ Καραϊσκάκης ὡς ἀρχιστράτηγος ἔδειξε σπάνιες στρατηγικές ἀρετές. Κατάλαβε ἀμέσως ὅτι δέν μποροῦσε νά τά βγάλει πέρα μέ τό στρατό τοῦ Κιουταχῆ σέ ἀνοιχτή μάχη. Γι' αὐτό ἀποφάσισε νά τόν ἀποκλείσει στήν Ἀττική.

Τό σχέδιο τοῦ Καραϊσκάκη ἦταν νά πιάσει ὅλους τούς δρόμους, πού ὀδηγοῦσαν ἀπό τήν Ἀττική πρός τή Θεσσαλία καί τή Δυτική Ἑλλάδα, καί νά ἐμποδίσει τόν ἐφοδιασμό τοῦ Κιουταχῆ, γιά νά τόν ἀναγκάσει νά λύσει τήν πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως καί νά φύγει ἀπό τήν Ἀττική.

Γιά νά πραγματοποιήσει τό στρατηγικό του σχέδιο ὁ Καραϊσκά-

Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης

Ἡ καταστροφή τῶν Τουρκαλβανῶν στήν Ἀράχοβα

κης φρόντισε πρώτα νά ἐνισχύσει τή φρουρά τῆς Ἀκροπόλεως· πέ-
τυχε νά στείλει τόν ὄπλαρχηγό **Κριεζώτη** μέ 450 ἄντρες καί πολεμο-
φόδια.

Κατόπιν ἄφησε τόν ὄπλαρχηγό **Βάσο Μαυροβουνιώτη** στήν
Ἐλευσίνα, γιά νά παρενοχλεῖ τόν Κιουταχή. Ἔστειλε τόν **Κωλέττη**
στήν Ἀταλάντη, γιά νά καταστρέψει τίς σιταποθήκες τοῦ Κιουταχή,
καί ὁ ἴδιος βάδισε πρὸς τό Δίστομο, ὅπου στρατοπέδευσε.

Ὁ Κιουταχῆς ἔστειλε ἀμέσως τό Μουσταφάμπεη μέ 2.000 Τουρ-
καλβανούς ἐναντίον τοῦ Κωλέττη καί διασκορπίσε τή δύναμή του.
Ἄπό ἐκεῖ ὁ Μουσταφάμπεης προχώρησε γιά τήν Ἀμφισσα, πού τήν
πολιορκοῦσαν ὁ Πανουργιάς καί ὁ Δυοβουνιώτης.

Ὁ Καραϊσκάκης ὅμως ἔστειλε στήν Ἀράχοβα τόν ὑπαρχηγό του
Γρίβα μέ 250 παλικάρια νά σταματήσῃ τό Μουσταφάμπεη. Καί τή
νύχτα στίς **24 Νοεμβρίου 1826** ἔφτασε στήν **Ἀράχοβα** καί ὁ Καραϊ-
σκάκης. Περικύκλωσαν τούς Τουρκαλβανούς καί ἄρχισαν νά τούς
χτυποῦν ἀπό ὅλα τά μέρη.

Οἱ Ἀλβανοί τοῦ Μουσταφάμπεη ξαφνιάστηκαν μέσα στή νύχτα,
ἔχασαν τή συνοχή τους καί διασκορπίστηκαν στίς γύρω χαράδρες. Οἱ
Ἕλληνες τούς καταδίωξαν καί τούς ἐξόντωσαν· μόνο 200 μπόρεσαν
νά σωθοῦν.

Οἱ Ἕλληνες πανηγύρισαν τή νίκη τῆς Ἀράχοβας, ἡ ὁποία ἔφερε
σέ δύσκολη θέση τόν Κιουταχή. Στό μεταξύ ὁ Φαβιέρρος μέ 500 περι-
που πολεμιστές κατόρθωσε νά περάσῃ τίς ἐχθρικές γραμμές καί ἐφο-
δίασε τούς πολιορκημένους στήν Ἀκρόπολη μέ τρόφιμα καί πολεμο-
φόδια.

3. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη

Ἐνῶ ὁ Καραϊσκάκης βρισκόταν ἀκόμα στό Δίστομο, πῆρε δια-
ταγή ἀπό τήν Κυβέρνηση νά σπεύσῃ νά σώσῃ τήν Ἀκρόπολη, γιατί ἡ
παράταση τῆς πολιορκίας της ἀπό τόν Κιουταχή εἶχε φέρεῖ σέ δύσκο-
λη θέση τούς γενναίους περασπιστές της.

Ἀμέσως ὁ Καραϊσκάκης πῆρε 1000 ἄντρες κι ἔφτασε στήν Ἐλευ-
σίνα. Ἐκεῖ ἐνώθηκε μέ τά σώματα τοῦ Βάσου Μαυροβουνιώτη καί
τοῦ Νοταρᾶ καί προχώρησε πρὸς τό **Κερατοῖνι**, ὅπου πολέμησε τόν
Κιουταχή καί τοῦ ἔφερε μεγάλες ἀπώλειες.

Στό μεταξύ (Μάρτιος 1827) συνήρθη ἡ Δ' Ἐθνική Συνέλευση

τῶν Ἑλλήνων στήν Τροιζήνα, ἡ ὁποία πῆρε σοβαρές ἀποφάσεις. Ἐξέλεξε ὡς Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας τόν **Ἰωάννη Καποδίστρια** καί διόρισε ἀρχηγό τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς τό φιλέλληνα ἄγγλο στρατηγό **Τζώρτζ** καί ἀρχηγό τοῦ στόλου τό φιλέλληνα λόρδο **Κόκραν**.

Στό πολεμικό Συμβούλιο πού ἀκολούθησε, οἱ ἄγγλοι ὑποστήριξαν ὅτι ἔπρεπε νά ἐπιτεθοῦν κατά μέτωπο ἐναντίον τοῦ Κιουταχῆ, γιά νά τόν ἀναγκάσουν νά λύσει τήν πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Καραϊσκάκης θεώρησε τοῦτο πολύ ἐπικίνδυνο καί πρότεινε νά ἐφαρμοστεῖ τό σχέδιο τοῦ στενοῦ ἀποκλεισμοῦ, γιά νά ἀναγκαστεῖ ὁ Κιουταχῆς νά λύσει τήν πολιορκία.

Οἱ ἄγγλοι ὁμως ἐπέμεναν στή γνώμη τους καί ὁ Καραϊσκάκης ἀναγκάστηκε νά ὑποχωρήσει. Ὅρισθηκε δέ νά γίνει ἡ ἐπίθεση **στίς 23 Ἀπριλίου 1827**. Κατόπιν αὐτοῦ ὁ Καραϊσκάκης συγκέντρωσε στρατεύματα στά περίχωρα τῆς Ἀθήνας καί ἔπιασαν κατάλληλες θέσεις γιά τήν ἐπίθεση. Στίς 22 Ἀπριλίου δόθηκε διαταγή στό ἑλληνικό στρατόπεδο νά σταματήσουν τά ἐπεισόδια τήν ἡμέρα αὐτή, γιά νά ἀναπαυτοῦν οἱ στρατιῶτες καί νά εἶναι ἔτοιμοι γιά τή νυχτερινή ἐπίθεση.

Μερικοί Κορηῆτες ὁμως στρατιῶτες, πού βρισκόνταν σέ εὐθυμία, πυροβόλησαν κατά τῶν Τούρκων τοῦ πλησιέστερου ὀχυρώματος. Οἱ Τούρκοι τότε τοὺς ἐπιτέθηκαν καί τοὺς ἔτρεψαν σέ φυγή.

Ὁ Καραϊσκάκης βρισκόταν ἄρρωστος στή σκηνή του μέ μεγάλο πυρετό. Στό ἄκουσμα τῶν πυροβολισμῶν πετάχτηκε πάνω, πήδησε στό ἄλογό του καί ἔτρεξε στό σημεῖο τῆς συμπλοκῆς, ὄρμησε κατά τῶν Τούρκων καί τοὺς ἀνάγκασε νά ὑποχωρήσουν.

Στή συμπλοκή ὁμως ὁ Καραϊσκάκης τραυματίστηκε σοβαρά καί μεταφέρθηκε στό πλοῖο τοῦ Τζώρτζ γιά ἰατρική περίθαλψη. Δυστυχῶς ὁμως πέθανε τήν ἄλλη ἡμέρα (23 Ἀπριλίου 1827) καί κηδεύτηκε στή Σαλαμίνα μέ μεγάλες τιμές.

4. Ἡ μάχη τοῦ Φαλήρου (24 Ἀπριλίου 1827)

Ἐξαιτίας τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη ἡ ἐπίθεση κατά τῶν Τούρκων ἀναβλήθηκε γιά τίς 24 Ἀπριλίου. Μέ τήν ἔλλειψη τοῦ Καραϊσκάκη οἱ Ἕλληνες ὀδηγήθηκαν, δυστυχῶς, στήν καταστροφή. Ἐχασαν ὅλη τή νύχτα οἱ ἄγγλοι ἀρχηγοί γιά τίς μετακινήσεις καί τήν ἀποβίβαση τῶν στρατευμάτων στήν παραλία τοῦ Φαλήρου. Γι'

Ο θανάσιμος τραυματισμός του Καραϊσκάκη στο Νέο Φάληρο

αυτό τό σύνθημα τῆς ἐφόδου δόθηκε τό πρωί.

Οἱ Ἕλληνες βάδιζαν κατά τοῦ ἐχθροῦ χωρίς σχέδιο μάχης καί χωρίς ἀρχηγό νά τούς διευθύνει, γιατί ὁ Τζώρτζ καί ὁ Κόχραν παρέμειναν στό πλοῖο τους. Καί τό σπουδαιότερο τά ἑλληνικά στρατεύματα βάδιζαν χωρίς τάξη, γιατί, ἐνῶ μερικά τμήματα εἶχαν φτάσει στήν Ἀθήνα, ἄλλα μόλις ξεκινούσαν ἀπό τό Φάληρο.

Τήν ἀταξία καί τή σύγχυση τῶν Ἑλλήνων τήν παρατήρησε ὁ Κιουταχίς καί διέταξε ἐπίθεση ἐναντίον τους τή στιγμή πού σκεπτόταν νά συνθηκολογήσει μαζί τους. Ἡ μάχη μέσα σέ λίγα λεπτά τῆς ὥρας μεταβλήθηκε σέ πραγματική σφαγή τῶν Ἑλλήνων. Περισσότεροι ἀπό 1500 σφάγηκαν, μεταξύ τῶν ὁποίων καί οἱ ὀνομαστοί ὀπλαρχηγοί *Νοταρᾶς, Βέϊκος, Τζαβέλας, Φωτομάρας* καί ἄλλοι.

Ἄλλοι Ἕλληνες ἔφυγαν μέ μεγάλη ἀταξία πρὸς τό Φάληρο καί πολλοί ἀπ' αὐτούς ἔπεσαν στή θάλασσα καί πνίγηκαν. Περίπου 300 πιάστηκαν αἰχμάλωτοι κι ἀποκεφαλίστηκαν.

Ἐπειτα ἀπό τήν πανωλεθρία αὐτή ὁ ἑλληνικός στρατός διαλύθηκε, ἡ δέ φρουρά τῆς Ἀκροπόλεως συνθηκολόγησε κι ἔφυγε μέ τά ὄπλα της καί τίς ἀποσκευές της.

Ἀοκήσεις

1. Γιατί ἡ Ἑλληνική Κυβέρνηση ἤθελε μέ κάθε θυσία νά μὴν πέσει ἡ Ἀκρόπολη στά χέρια τῶν Τούρκων;
2. Ποιό ἦταν τό στρατηγικό σχέδιο τοῦ Καραϊσκάκη;
3. Πῶς κρίνετε τήν ἀπόφαση τοῦ Πρωθυπουργοῦ νά διορίσει ἀρχιστράτηγο τόν Καραϊσκάκη;
4. Ποῦ ὀφείλεται ἡ καταστροφή τῶν Ἑλλήνων στή μάχη τοῦ Φαλήρου;

1. Ὁ Φιλελληνισμός στήν Εὐρώπη. Φιλέλληνες ἀγωνιστές

Ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση, πού ἀπέβλεπε στήν ἀπελευθέρωση ἐνός μικροῦ λαοῦ ἀπό τό βάρβαρο τουρκικό ζυγό, συνάντησε ἀπό τήν πρώτη στιγμή ζωηρή ἐχθρότητα τῶν Εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων. Γιατί τήν Εὐρώπη τήν κυβερνοῦσαν τότε ἀπολυταρχικοί ἄρχοντες, πού καταπίεζαν τούς λαούς καί δέν ἤθελαν νά τούς δώσουν καμιά ἐλευθερία.

Φοβήθηκαν μάλιστα οἱ ἄρχοντες αὐτοί μήπως ἡ ἑλληνική ἐπανάσταση γίνοι παραδειγμα στους λαούς τῆς Εὐρώπης. Καί γι' αὐτό προσπάθησαν μέ κάθε τρόπο νά τήν πνίξουν.

Μεγάλη δύναμη εἶχε τότε ἡ Αὐστρία καί διεύθυνε τήν πολιτική τῆς Εὐρώπης. Ὁ ὑπουργός Ἐξωτερικῶν τῆς Αὐστρίας, ὁ πονηρός καί δεσποτικός *Μέττερνιχ*, πολέμησε μέ ὄλο του τό πείσμα τήν ἑλληνική ἐπανάσταση κι ἔδινε συμβουλές καί θάρρος στό σουλτάνο νά καταστρέψει τήν Ἑλλάδα. Αὐτός ἔπεισε τόν τσάρο Ἀλέξανδρο νά ἀποκηρύξει τόν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη.

Ἀντίθετα ὅμως μέ τήν πολιτική τῶν Εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων οἱ λαοί τῆς Εὐρώπης χαιρέτισαν μέ ἐνθουσιασμό τήν ἑλληνική ἐπανάσταση. Τά κατορθώματα τῶν ἀγωνιζόμενων Ἑλλήνων, σέ ξηρά καί σέ θάλασσα, ἐνθουσίασαν τούς λαούς τῆς Εὐρώπης, οἱ ὁποῖοι ἔβλεπαν μέ συμπάθεια τό ξησηκωμά τους.

Τό ρεῦμα αὐτό συμπάθειας ἐνίσχυσαν ἀκόμα περισσότερο οἱ βαρβαρότητες καί οἱ σφαγές τῶν Ἑλλήνων ἀπό τούς Τούρκους καί ἰδιαίτερα ὁ ἀπαγχονισμός τοῦ Πατριάρχη καί ἡ καταστροφή τῆς Χίου.

Οἱ δημοσιογράφοι ἔδιναν περιγραφές τῶν μαχῶν, οἱ ποιητές ἔφελναν τήν παλικαριά τῶν ἀγωνιστῶν καί οἱ καλλιτέχνες ζωγράφιζαν τά κατορθώματα καί τίς ἀτυχίες τους.

Σέ πολλά μέρη τῆς Εὐρώπης ἰδρύθηκαν σύλλογοι, πού μάζευαν χρήματα κι ἔστελναν πολεμοφόδια στήν Ἑλλάδα. Πολλοί μάλιστα Εὐρωπαῖοι ἤρθαν στήν Ἑλλάδα νά πολεμήσουν γιά τήν ἐλευθερία της κι ἔχυσαν τό αἷμα τους στό Πέτα καί στή Σφακτηρία, ὅπως εἶδαμε, καί σέ ἄλλα μέρη.

Τούς ξένους αυτούς ανθρώπους, πού ἔδειξαν τόση ἀγάπη στήν Ἑλλάδα, τούς ὀνόμασαν **Φιλέλληνες** καί ἡ κίνησή τους ὀνομάστηκε **φιλελληνισμός**.

Πάρα πολλοί φιλέλληνες ἀξιωματικοί ἀπό τήν Γερμανία, τή Γαλλία, τήν Ἰταλία, τή Βρετανία, τήν Ἑλβετία, τήν Πολωνία καί ἄλλες χώρες ἄφησαν τίς πατρίδες τους κι ἔτρεξαν στήν Ἑλλάδα, γιά νά πολεμήσουν γιά τή λευτεριά της ὡς ἀπλοί στρατιῶτες. Μεταξύ αὐτῶν διακρίνονται ὁ γέροντας Πολωνός στρατηγός **Μιρζεύσκι**, ὁ Γερμανός στρατηγός **Νόρμαν**, ὁ Γάλλος συνταγματάρχης **Φαβιέρος**, οἱ Ἰταλοί **Σανταρόζα** καί **Τορέλα** καί ἄλλοι.

Ἡ συμπάθεια καί ὁ ἐνθουσιασμός τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης γιά τήν Ἑλλάδα ἀνάγκασε στό τέλος καί τίς Κυβερνήσεις τους νά μεταβάλουν τή φιλοτουρκική πολιτική τους.

Πρῶτα ἄλλαξε ἡ στάση τῆς Ἀγγλίας, ὅταν ἔγινε ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν ὁ περίφημος πολιτικός **Γεώργιος Κάνιγκ**, πού ἦταν ἀπό τούς θερμότερους φιλέλληνες. Τή μεταβολή τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἀκολούθησε ἡ ἀλλαγὴ τῆς στάσεως τῆς Ρωσίας καί τῶν ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν Κυβερνήσεων, οἱ ὁποῖες στό τέλος ἄρχισαν νά σκέπτονται μέ ποιοῦ τρόπο θά τερατιστεῖ ὁ ἄνισος ἀγώνας τοῦ σουλτάνου καί τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Λόρδος Βύρων

2. Ὁ Λόρδος Βύρων (1788-1824)

Ὁ ἐπιφανέστερος ἀπό ὅλους τούς φιλέλληνες ἦταν ὁ φημισμένος ποιητής **Λόρδος Βύρων** ἢ **Μπάϋρον**. Γεννήθηκε τό 1788 καί ἦταν ἀπόγονος παλαιᾶς ἀριστοκρατικῆς οἰκογένειας τῆς Ἀγγλίας.

Ἀπό μικρός ὁ Βύρων διακρίνόταν γιά τή θερμὴ του ψυχὴ καί τή ζωηρὴ του φαντασία· ἔγραψε

Ἑποδοχή τοῦ Βύρωνα στό Μεσολόγγι

ποιήματα μέ πολύ πάθος κι ἔγινε ἕνας ἀπό τούς μεγαλύτερους ποιητές τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἦταν ἄνθρωπος ἀνήσυχος καί ἀγαποῦσε τίς περιπέτειες. Γι' αὐτό εἶχε ταξιδέψει σέ πολλές χῶρες καί εἶχε ἐπισκεφτεῖ καί τήν Ἑλλάδα, ὅταν ἦταν ἀκόμα σκλαβωμένη.

Ἡ ψυχή τοῦ Βύρωνα πληγώθηκε, ὅταν εἶδε σέ ποιά κατάσταση εἶχε φτάσει ἡ χώρα, πού εἶχε ἀναπτυχθεῖ ἄλλοτε ὁ ἐνδοξότερος ἀρχαῖος πολιτισμός. Παντοῦ εἶδε δυστυχία καί τούς Ἑλληνες ταπεινοῦς καί δειλοῦς νά σκύβουν τό κεφάλι στους Τούρκους. Ἡ Ἑλλάδα τοῦ φάνηκε νεκρή καί πίστευε ὅτι ποτέ δέ θά ἐλευθερωνόταν.

Γι' αὐτό, ὅταν ἔμαθε ὅτι οἱ Ἑλληνες ἐπαναστάτησαν, ἐνθουσιάστηκε τόσο πολύ, ὥστε ἔγραψε θαυμάσια ποιήματα γιά τήν Ἑλλάδα καί προσπάθησε μέ κάθε τρόπο νά βοηθήσει τόν ἀγῶνα της. Τέλος ἀποφάσισε νά ἔρθει καί ὁ ἴδιος στήν Ἑλλάδα, γιά νά φέρει στήν Κυβέρνηση τά χρήματα πού εἶχε συγκεντρώσει ὁ φιλελληνικός σύλλογος τοῦ Λονδίνου καί νά πολεμήσει γιά τήν ἐλευθερία της.

Τό Δεκέμβριο τοῦ 1823 ἔφτασε στήν Κεφαλλονιά. Ἐκεί ἔγραψε στούς ἀρχηγούς τῶν Ἑλλήνων ἐξορκίζοντάς τους νά ἀφήσουν τίς φιλονικίες καί τόν ἐμφύλιο πόλεμο· τούς συνιστοῦσε ὁμόνοια καί ἀδερφική συνεργασία στόν ἱερό ἀγώνα. Στό τέλος Δεκεμβρίου ἔφτασε στό Μεσολόγγι, ὅπου ὁ λαός τόν ὑποδέχτηκε μέ ἀπερίγραπτο ἐνθουσιασμό. «Σέ περιμέναμε σάν τά χελιδόνια τή μητέρα τους» τοῦ φώναζαν.

Ὁ Βύρων ἐργάστηκε μέ ὄλη του τήν ψυχή γιά τόν Ἄγωνα. Δώρισε στήν Ἑλλάδα ὀλόκληρη τήν περιουσία του καί σχημάτισε μέ δικά του χρήματα στρατιωτικό σῶμα ἀπό τούς Σουλιώτες τοῦ Μπότσαρη.

Δυστυχῶς ὁμως ἡ ζωή του στήν Ἑλλάδα ἦταν πολύ σύντομη. Τό ὑγρό καί νοσηρό κλίμα τοῦ Μεσολογγίου ἔβλαψε τήν ὑγεία του καί ἀρρώστησε μέ ὑψηλό πυρετό. Καί στίς 7 Ἀπριλίου 1824 ἡ μεγάλη φιλελληνική καρδιά ἔπαψε νά χτυπᾷ μέ τίς τελευταῖες λέξεις:

«Ἑλλάδα, σοῦ ἔδωσα ὅ,τι πολυτιμότερο μπορεῖ νά ἔχει ὁ ἄνθρωπος. Μακάρι νά βοηθήσει στήν εὐτυχία σου ἡ θυσία μου».

Ὁ θάνατος τοῦ Βύρωνα θεωρήθηκε σάν ἐθνική συμφορά καί βύθισε σέ μεγάλο πένθος ὅλους τούς Ἕλληνες. Ὁ ἐθνικός μας ποιητής στόν πρόωρο θάνατο ἀφιέρωσε τούς παρακάτω στίχους:

«Λευτεριά γιά λίγο πάψε
νά χτυπᾷς μέ τό σπαθί,
τόρα σίμωσε καί κλάψε
στοῦ Μπαῦρον τό κορμί»

Ἡ ἐλευθερή Ἑλλάδα, γιά νά δείξει τήν εὐγνωμοσύνη της στό μεγάλο φιλέλληνα, ἔχτισε μαρμάρينو τό μνημεῖο του στό Μεσολόγγι καί ἔστησε τόν ἀνδριάντα του στήν Ἀθήνα στό χῶρο τοῦ Ζαπτείου.

Ἰσοκρήσεις

1. Γιατί οἱ Εὐρωπαϊκές κυβερνήσεις ἔδειξαν ἐχθρότητα πρός τήν ἐλληνική ἐπανάσταση;
2. Γιατί οἱ λαοί τῆς Εὐρώπης συμπάθησαν τήν Ἐπανάσταση;
3. Ποιοί ὀνομάστηκαν φιλέλληνες καί ποιούς ἀπό αὐτούς γνωρίζετε;
4. Τί πρόσφεραν οἱ φιλέλληνες στήν Ἑλλάδα;
5. Τί ὀφείλουμε σ' αὐτούς;

Ἐργασία

Νά φέρετε καί ἄλλες πληροφορίες γιά τό Βύρωνα

1. Ἡ ἐπέμβαση τῶν Μεγάλων Δυνάμεων

Ἐπειδὴ παραδόθηκε ἡ Ἀκρόπολις στὸν Κιουταχί, φάνηκε πὼς ἔσβηνε ἡ Ἐπανάσταση. Ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα ὑπέκυψε καὶ πάλι στὸν Ὀθωμανικὸ ζυγὸ καὶ μόνο ἡ βορειανατολική γωνιά τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰ νησιά συνέχιζαν ἀκόμα τὸν ἀγῶνα.

Κι ἐκεῖ ὅμως δὲν ὑπῆρχαν ἀξιόλογες στρατιωτικὲς δυνάμεις, γιὰ νὰ σταματήσουν τὸν Ἰμβραήμ, ὁ ὁποῖος σχεδίαζε νὰ ἐκστρατεύσει καὶ κατὰ τῆς Ὑδρας καὶ νὰ πνίξει τελειωτικά τὴν Ἐπανάσταση.

Τὴν κρίσιμη αὐτὴ στιγμή ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα οἱ Εὐρωπαῖοι. Ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία ἄλλαξε μορφή. Στὴν Ἀγγλία ἐγινε πρωθυπουργὸς ὁ Κάνιγκ, πού ἀκολουθοῦσε φιλελληνικὴ πολιτικὴ. Στὴ Ρωσία ἐξάλλου πέθανε ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος καὶ τὸν διαδέχτηκε ὁ ἀδερφός του Νικόλαος, πού εἶχε σταθερὸ χαρακτήρα καὶ δὲν ἐπηρεάζοταν ἀπὸ τὸν μισέλληνα Μέττερνιχ. Ἀλλὰ καὶ ἡ Γαλλία ἔπαψε νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν Αὐστρία.

Οἱ τρεῖς αὐτὲς Δυνάμεις (Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία) ὑπέγραψαν στὶς 6 Ἰουλίου 1827 στὸ Λονδίνο μιὰ συμφωνία, τὴν *Ἰουλιανὴ σύμβαση*. Μὲ τὴ σύμβαση αὐτὴ οἱ τρεῖς Δυνάμεις ἀναγνώριζαν τὴν Ἑλλάδα ὡς *Κράτος αὐτόνομο* κάτω ἀπὸ τὴν ἐπικυριαρχία τοῦ σουλτάνου καὶ ζητοῦσαν καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἐμπόλεμα μέρη νὰ κάμουν ἀνακωχὴ ὡς ὅτου κανονιστεῖ ὀριστικά ἡ ὑπόθεσή τους.

Οἱ Ἕλληνες δέχτηκαν πρόθυμα τὴν ἀπόφαση τῶν τριῶν Δυνάμεων. Ὁ σουλτάνος ὅμως, ὑποκινούμενος ἀπὸ τὸ Μέττερνιχ καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι πολὺ σύντομα θὰ ἐκπνεύσει ἡ Ἐπανάσταση, δὲ δέχτηκε τὴν ἀπόφαση τῶν Δυνάμεων καὶ πρόσταξε τὸν Ἰμβραήμ καὶ τοὺς πασάδες του νὰ συνεχίσουν τὸν πόλεμο μὲ μεγαλύτερη ὀρμή.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἄρνηση τοῦ σουλτάνου οἱ τρεῖς προστάτιδες Δυνάμεις ἔστειλαν στόλο στὶς ἐλληνικὲς θάλασσες. Ἡ Ἀγγλία ἔστειλε 11 πλοῖα μὲ ναύαρχο τὸν *Κόδριγκτον*, ἡ Γαλλία ἔστειλε 7 πλοῖα μὲ ναύαρχο τὸν *Δεριγνύ* καὶ ἡ Ρωσία ἔστειλε 8 πλοῖα μὲ ναύαρχο τὸν *Ἐϋδεν*.

Ὁ στόλος αὐτὸς εἶχε ἐντολὴ νὰ ἐμποδίσει τὴ μεταφορὰ στὴν Ἑλλάδα στρατοῦ, ὀπλων καὶ ἄλλων ἐφοδίων ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ

τήν Τουρκία. Καί, ἄν παρουσιασθεῖ ἀνάγκη, νά μεταχειριστεῖ καί τά κανόνια.

2. Ἡ Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου

Ἐνῶ ὁ στόλος τῶν τριῶν Δυνάμεων ἔπλεε στά ἑλληνικά νερά, ὁ Ἴμβραήμ πρόφτασε καί ἀποβίβασε *στό Ναυαρίνο (Πύλο)* νέες ἐνισχύσεις σέ πλοῖα, ἄντρες, τροφίμα καί πολεμοφόδια, πού τοῦ ἔστειλε ὁ Μεχμέτ Ἀλής ἀπό τήν Αἴγυπτο.

Οἱ τρεῖς ναύαρχοι ζήτησαν ἀπό τόν Ἴμβραήμ νά σταματήσει τίς ἐχθροπραξίες, γιατί ἔτσι εἶχαν ἀποφασίσει οἱ τρεῖς Μεγάλες Δυνάμεις. Ὁ Ἴμβραήμ τότε ζήτησε διαταγές ἀπό τήν Αἴγυπτο καί τήν Κωνσταντινούπολη.

Ἐπειτα ἀπό λίγες ἡμέρες πῆρε ἐντολή ἀπό τό σουλτάνο νά μήν ὑπακούει στό συμμαχικό στόλο, ἀλλά νά προσπαθήσει μέ κάθε τρόπο νά καταπνίξει τελείως τήν ἐπανάσταση στήν Πελοπόννησο.

Μετά τήν ἐντολή αὐτή ὁ Ἴμβραήμ ἐξαπέλυσε τά στρατεύματά του στήν Πελοπόννησο, τά ὁποῖα ἔφεραν γενική καταστροφή καί τέλεια ἐρήμωση στή χώρα. Σπίτια, γεννήματα, ἀγροτικά ἐργαλεῖα παραδόθηκαν σίς φλόγες, τά ἀμπέλια ξεριζώθηκαν καί τά ὄπωροφόρα δέντρα (συκές, ἐλιές..) κόπηκαν ἀπό τή ρίζα.

Οἱ ναύαρχοι, ὅταν ξμαθῶν αὐτό, ἀποφάσισαν νά μποῦν στό λιμάνι τοῦ Ναυαρίνου, πού ἦταν τό κέντρο ἀνεφοδιασμοῦ τοῦ Ἴμβραήμ, γιά νά τόν ἐξαναγκάσουν νά δεχθεῖ τήν ἀπόφαση τῶν Κυβερνήσεων τους. Στά πλοῖα τους ἔδωσαν ἐντολή νά μήν πυροβολήσουν, ἄν δέν πυροβοληθοῦν ἀπό τόν ἐχθρικό στόλο.

Στίς 8 Ὀκτωβρίου 1827, τό μεσημέρι, ὁ συμμαχικός στόλος μέ ἐπικεφαλῆς τόν Κόδριγκτον ἄρχισε νά μπαίνει στό λιμάνι τοῦ Ναυαρίνου. Εἶχε 26 πλοῖα μέ 1270 τηλεβόλα, ἐνῶ ὁ Ἴμβραήμ εἶχε 120 πλοῖα, ἀπό τά ὁποῖα τά 82 ἦταν πολεμικά μέ 2.000 τηλεβόλα.

Ὁ Αἰγύπτιος ναύαρχος Ταχέρ πασάς εἰδοποίησε τόν Κόδριγκτον νά μήν μποῦν τά πλοῖα τους στό λιμάνι· τότε ὁ Κόδριγκτον τοῦ ἀπάντησε: «ἦρθα νά δώσω διαταγές καί ὄχι νά πάρω».

Καί ἐνῶ ὁ συμμαχικός στόλος ἔπαιρνε θέση μέσα στό λιμάνι, ὁ ἐχθρός πυροβόλησε ἐναντίον τῆς ἀγγλικῆς λέμβου, πού εἶχε στείλει ὁ Κόδριγκτον γιά συνεννόηση. Οἱ σύμμαχοι ἀπάντησαν καί φοβερή ναυμαχία ἄρχισε, πού κράτησε 4 ὥρες. Στό διάστημα αὐτό πυκνός

Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου

καπνός είχε σκεπάσει τὰ πάντα καὶ μόνο ἡ φοβερὴ βρογχὴ τῶν τηλεβόλων ἀντηχοῦσε. Τέλος ἡ νίκη στεφάνωσε τὰ ὄπλα τῶν τριῶν Δυνάμεων.

Τὴν ἄλλη ἡμέρα, ὅταν ὁ ἥλιος διέλυσε τὰ πυκνά σύννεφα τοῦ καπνοῦ, στὸ λιμάνι ὑπῆρχαν μόνο συντρίμματα, ναυάγια πού κάπνιζαν καὶ πτώματα πολεμιστῶν. Ἀπὸ τὴν ὑπερήφανη τουρκοαιγυπτιακὴ ἀρμάδα δὲν ἔμειναν παρά ἐλάχιστα πλοῖα, γιὰ νὰ μαρτυρήσουν τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς.

Ἡ καταστροφὴ τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου στὸ Ναυαρίνο σήμανε τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδας.

3. Ἐκδίωξη τοῦ Ἴμβραήμ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα

Ἡ Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου τσάκισε τὴ δύναμη τῶν Τούρκων. Μὰ ὁ σουλτάνος εἶχε ἀκόμη ἀρκετὰ στρατεύματα στὴ Στερεά. Ἡ καταστροφὴ τοῦ στόλου του τὸν φανάτισε καὶ ἦταν ἀποφασισμένος νὰ συνεχίσει τὸν πόλεμο· γι' αὐτὸ ἐτοίμαζε νέα ἐκστρατεία.

Τότε οἱ προστάτιδες Δυνάμεις ἀνακάλεσαν τοὺς πρεσβευτὲς τοὺς ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη· καὶ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1828 ἡ Ρωσία κήρυξε τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας πού κράτησε δυὸ περίπου χρόνια (1828-1829). Οἱ Ρῶσοι νίκησαν τοὺς Τούρκους καὶ τὰ ρωσικὰ στρατεύματα ἔφτασαν ὡς τὴν Ἀδριανούπολη.

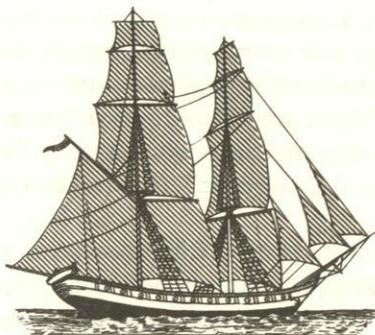
Ἡ Γαλλία ἐξάλλου ἔστειλε στὴν Πελοπόννησο 14.000 πεζικό στρατό καὶ 300 ἵππεις μέ τὸ στρατηγὸ *Μαιζόν*, γιὰ νὰ ἀναγκάσει τὸν Ἴμβραήμ νὰ φύγει τὸ συντομότερο ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ στρατιὰ αὐτὴ ἀποβιβάστηκε στὴ Μεσσηνία στὰ τέλη Αὐγούστου 1828.

Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ ὁ νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος Ἴμβραήμ ἀναγκάστηκε νὰ ἐγκαταλείψει τὴν Πελοπόννησο *στὰ τέλη Σεπτεμβρίου 1828* καὶ νὰ ἐπιστρέψει στὴν Αἴγυπτο νικημένος καὶ ταπεινωμένος. Τότε καὶ ὅλες οἱ τουρκικὲς φρουρὲς τῆς Πελοποννήσου παραδόθηκαν.

Ἀοκήσεις

1. Τί ἔσωσε τὴν Ἐπανάσταση μετὰ τὴν πτώση τῆς Ἀκροπόλεως;
2. Ποιὰ ἀπὸ τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη πῆραν τὴν πρωτοβουλία νὰ βοηθήσουν τὴν Ἑλλάδα;
3. Τί ὄρους περιεῖχε ἡ Ἰουλιανὴ σύμβαση;

4. Ποῦ ὀφείλεται ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου καὶ ποιά ἀποτελέσματα εἶχε;
5. Ποιά γεγονότα ἀνάγκασαν τὸν Ἰμβραήμ νὰ ἐγκαταλείψει τὴν Ἑλλάδα;
6. Στὶς ἐκδρομὲς σας φροντίστε νὰ ἐπισκεφτεῖτε τὸ Ναυαρίνο καὶ τὴν περιοχή του.

Μπρίκι (= δικάταρτο καράβι
μέ τετραγωνικά πανιά).

ΟΙ ΕΘΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

α) Ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευση στὴν Ἐπίδαυρο

Ὁ Ὑψηλάντης, ὅπως μάθαμε, ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς κάλεσε τὶς Ἐπαρχίες νὰ στείλουν ἀντιπροσώπους (ἐκλέκτορες), γιὰ νὰ ὀρίσουν μιά κεντρικὴ Κυβέρνηση γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ ἀντιπρόσωποι συγκεντρώθηκαν στὸ Ἄργος στίς **20 Δεκεμβρίου 1821** καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, γιὰ λόγους ἀσφαλείας, πῆγαν στὴ **Νέα Ἐπίδαυρο** (Πιάδα) καὶ ἄρχισαν τὶς ἐργασίες τους. Ἡ συγκέντρωση αὐτῆ τῶν ἀντιπροσώπων ὀνομάστηκε «**Πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευση τῶν Ἑλλήνων**».

Τὴν 1η Ἰανουαρίου 1822 ἡ Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἐπιδαύρου ἐξέδωσε προκήρυξη, μὲ τὴν ὁποία κηρυσσόταν ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, καὶ σύνταξε **τὸ πρῶτο προσωρινὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδας**, δηλ. **τὸ Σύνταγμα** τῆς Ἑλλάδας.

Μὲ τὸ Σύνταγμα αὐτὸ ἀναγνωρίζόταν ὡς θρησκεία τοῦ κράτους ἡ **Ὁρθόδοξος χριστιανικὴ** καὶ καθιερωνόταν ἡ ἰσότητα ὄλων τῶν πολιτῶν ἀπέναντι στοῦ νόμου. Ὅρισε ἀκόμα ἡ Ἐθνοσυνέλευση αὐτὴ ὡς ἐπίσημη σημαία τοῦ κράτους τὴ **γαλανόλευκη** καὶ ὡς ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως τὴν Κόρινθο, πού στοῦ μεταξὺ εἶχε ἐλευθερωθεῖ.

Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου δημιούργησε δύο σώματα: **τὸ Βουλευτικὸ** (τὴ Βουλὴ) ἀπὸ 70 μέλη, γιὰ νὰ ψηφίζει τοὺς νόμους, καὶ τὸ **Ἐκτελεστικὸ** ἢ **Νομοτελεστικὸ** ἀπὸ 5 μέλη, πού διορίζει τοὺς ὑπουργοὺς (μνίστρος) καὶ σὰν ἔργο εἶχε τὴ διοίκηση τῆς χώρας, τὴ διεξαγωγή τοῦ ἐπαναστατικοῦ Ἀγώνα καὶ τὴν ἐτοιμασία τῶν νομοσχεδίων. Ὅλες οἱ Ἀρχές αὐτές ἄλλαζαν κάθε χρόνο.

Στὴν Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἐπιδαύρου ἐπικράτησε τὸ κόμμα τῶν Πολιτικῶν, δηλ. τῶν προκρίτων καὶ τοῦ Μαυροκορδάτου. Γι' αὐτὸ ὁ Μαυροκορδάτος ἐκλέχτηκε Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ἐνῶ ὁ Ὑψηλάντης ἔχασε τὴ δύναμή του καὶ ἐκλέχτηκε Πρόεδρος τῆς Βουλῆς.

Τοῦτο δυσaráστησε τὸν Κολοκοτρῶνη καὶ τοὺς ἄλλους στρατιω-

τικούς και ζητούσαν ευκαιρία να εκδικηθούν τους αντιπάλους τους.

Η διαίρεση αυτή των Ελλήνων σε αντιμαχόμενες παρατάξεις και οι διαμάχες μεταξύ τους στην κρίσιμη εκείνη στιγμή, που απαιτούσε την ένότητα όλων, ζήμιωσε πολύ τον Άγωνα.

β) 'Η Β' Έθνική Συνέλευση στο Άστρος

Το κόμμα των Πολιτικών κυβέρνησε την Ελλάδα όλο το 1822 και τους πρώτους μήνες του 1823. Η αντίθεση όμως μεταξύ πολιτικών και στρατιωτικών εξακολούθει να υπάρχει. Οι καπεταναίοι και ο λαός κατηγορούν τους πολιτικούς, τους *καλαμαράδες* όπως τους έλεγαν, ως «απόλεμους».

Επίσης τους κατηγορούν γιατί κατά την επιδρομή του Δράμαλη, όταν η πατρίδα κινδύνευε, η Κυβέρνηση και οι πολιτικοί πανικοβλήθηκαν και για να σώσουν τον έαυτό τους μόνο κατέφυγαν σε ένα πλοίο στον Άργολικό κόλπο. Τοῦτο έγινε αἰτία να χάσουν την ὑπόληψη πού τους είχε ὁ λαός.

Αντίθετα οι *στρατιωτικοί* παρέμειναν στίς θέσεις τους, πολέμησαν τον εχθρό, τον νίκησαν κι έσωσαν την Έπανάσταση. Έτσι απέκτησαν μεγάλο γόητρο και κύρος. Γι' αυτό δέν ήθελαν να αφήσουν την Κυβέρνηση στους πολιτικούς.

Στίς 29 Μαρτίου 1823 συνήλθε στο Άστρος ἡ Δεύτερη Έθνική Συνέλευση. Καί σέ αὐτή επικράτησαν πάλι οἱ πολιτικοί. Ὁ Πετρόμπεης ἐκλέχτηκε πρόεδρος τοῦ νέου Ἐκτελεστικοῦ καί ὁ Μαυροκορδάτος Πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ. Ὁ Ὑψηλάντης ἀγνοήθηκε τελείως.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευση τοῦ Άστρους ψήφισε νέο Σύνταγμα, πού ὀνομάστηκε «*Νόμος τῆς Ἐπιδαύρου*» καί ἀφαίρεσε τήν ἀρχιστρατηγία ἀπό τόν Κολοκοτρώνη.

Οἱ ἀποφάσεις, πού πήρε ἡ Ἐθνοσυνέλευση, ἐξόργισαν τοὺς στρατιωτικούς καί προπάντων τόν Κολοκοτρώνη. Καί ἡ περίοδος πού ἀκολούθησε δίχασε περισσότερο τοὺς Ἕλληνες καί αὗξησε τά πάθη τῆς στιγμῆς πού οἱ Τοῦρκοι ἐτοιμάζονταν νά καταπνίξουν τήν Ἐπανάσταση.

Ἀπό τό Άστρος τό Βουλευτικό καί τό Ἐκτελεστικό πῆγαν στήν Τρίπολη, πού εἶχε ὀριστεῖ γιά νέα τους ἔδρα. Ἐκεῖ γρήγορα ὁ Κολοκοτρώνης φιλονίκησε μέ τό Μαυροκορδάτο. Τότε ὁ Μαυροκορδάτος

μέ όλα τά μέλη τοῦ Βουλευτικοῦ πῆγε στό Κρανίδι καί ἔκαμε νέα Κυβέρνηση μέ πρόεδρο τό Γεώργιο Κουντουριώτη.

Ἔτσι ἔγιναν δυό Κυβερνήσεις καί ἡ μιὰ κατηγοροῦσε τήν ἄλλη ὡς παράνομο, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀρχίσει ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.

Ὁ Κολοκοτρώνης ὁμως, προβλέποντας τά καταστρεπτικά ἀποτελέσματα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καί γιά νά προλάβει τήν αἱματοχυσία, ζήτησε συμβιβασμό. Καί σύμφωνα μέ τό συμβιβασμό αὐτό διαλύθηκε ἡ Κυβέρνηση Μαυρομιχάλη, ἡ δέ Κυβέρνηση Κουντουριώτη ἐγκαταστάθηκε στό Ναύπλιο.

Δυστυχῶς ὁμως ἡ Κυβέρνηση Κουντουριώτη δέν τήρησε τή συμφωνία, κι ἔτσι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἀρχισε πάλι καί μάλιστα ἀγριότερος.

Ἡ Κυβέρνηση Κουντουριώτη, γιά νά καταστείλει τήν ἀνταρσία, ἔφερε στρατεύματα ἀπό τή Στερεά Ἑλλάδα μέ ἀρχηγούς τό Γκούρα καί τόν Καραϊσκάκη. Πολύ ἀδερφικό αἷμα χύθηκε. Ὁ γιός τοῦ Κολοκοτρώνη Πάνος σκοτώθηκε καί ὁ Κολοκοτρώνης καταλυπημένος παραδόθηκε στούς ἀντιπάλους του καί φυλακίστηκε στήν Ὑδρα μαζί μέ τούς σημαντικότερους προκρίτους τῆς Πελοποννήσου τόν Ἰανουάριο τοῦ 1825.

Ἀφάνταστες εἶναι καί οἱ καταστροφές πού προξένησαν τά Ρουμελιώτικα στρατεύματα στίς Περιουσίες τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου.

γ) Ἡ Γ' Ἐθνική Συνέλευση στήν Ἐπίδαυρο

Ἀπό τά μέσα τοῦ 1825 ἡ Ἐπανάσταση πέρασε τίς πιό κρίσιμες στιγμές. Ἀφορμή ἦταν ἡ ἔλλειψη ἰσχυρῆς Κυβερνήσεως, ἡ διαμάχη μεταξύ τῶν διαφόρων ἀρχηγῶν καί ἡ σπατάλη τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Ὅλα αὐτά κλόνισαν τή θέση τῆς Κυβερνήσεως Κουντουριώτη καί ἦταν ἀνάγκη νά συγκληθεῖ νέα Ἐθνοσυνέλευση. Ἡ σύγκληση τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως αὐτῆς ἐπιβαλλόταν καί γιά ἕναν ἄλλο πολύ σοβαρό λόγο: Ἡ Ἀγγλία δεχόταν νά ἀναλάβει νά μεσολαβήσει στό σουλτάνο γιά τήν ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδας.

Γιά τούς παραπάνω λόγους συνήλθε στήν Ἐπίδαυρο στίς 6 Ἀπριλίου 1826 ἡ Γ' Ἐθνική Συνέλευση, ἡ ὁποία δέχτηκε νά ἀναθέσει στήν Ἀγγλία νά μεσολαβήσει στό σουλτάνο γιά τήν κατάπαυση τοῦ πολέμου. Διόρισε ἀκόμα Ἐπιτροπή, γιά νά παρακολουθεῖ τίς

διαπραγματεύσεις της Ἀγγλίας μέ τήν Πύλη.

Ἡ Συνέλευση αὐτή ἀφαίρεσε προσωρινά τήν ἐξουσία ἀπό τό Βουλευτικό καί τό Ἐκτελεστικό καί τήν ἀνέθεσε σέ νέα Κυβέρνηση, πού ὀνομάστηκε «Διοικητική Ἐπιτροπή τῆς Ἑλλάδος», μέ πρόεδρο τόν Ἀνδρέα Ζαΐμη.

Ἡ εἶδηση ὅμως ὅτι ἔπασε τό Μεσολόγγι ἀνάγκασε τούς πληρεξούσιους νά διακόψουν τίς ἐργασίες τους καί νά τίς συνεχίσουν σέ νέα Ἐθνοσυνέλευση.

δ) Ἡ Δ' Ἐθνική Συνέλευση στήν Τροιζήνα

Ἡ νέα Ἐθνική Συνέλευση συνήλθε στίς 19 Μαρτίου 1827 στήν **Τροιζήνα** ὡς Δ' Ἐθνική Συνέλευση, ἄν καί ἀπό πολλούς θεωρεῖται ὡς συνέχεια τῆς Γ' Ἐθνοσυνελεύσεως.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευση αὐτή εἶχε νά ἀντιμετωπίσει σπουδαῖα προβλήματα. Ἡ Τουρκία μετά τήν πτώση τοῦ Μεσολογγίου ἀρνήθηκε τήν προσπάθεια τῆς Ἀγγλίας νά πετύχει ἕνα συμβιβασμό. Χρειαζόταν ἐπομένως ἡ Ἑλλάδα ἐνότητα καί ὁμόνοια καί τήρηση τῶν νόμων, γιά νά συνεχίσει τόν Ἀγώνα.

Γι' αὐτό ἡ Συνέλευση αὐτή ψήφισε νέο Σύνταγμα, «τό Πολιτικό Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος». Σύμφωνα μέ τό Σύνταγμα αὐτό ἡ Ἐκτελεστική Ἐξουσία ἀσκεῖται ἀπό ἕνα πρόσωπο, τόν **Κυβερνήτη**, πού ἐκλέγεται ἀπό τή Βουλή.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἐξέλεξε ὡς πρῶτο Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας τόν **Ἰωάννη Καποδίστρια**. Διόρισε ἀκόμα ἡ Συνέλευση αὐτή ἀρχιστράτηγο τόν Ἀγγλο **Τζώρτζ** καί ἀρχιναύαρχο τό λόρδο **Κόχραν**.

Ἀοκήσεις

1. Πότε καί πού συνήλθε ἡ Α' Ἐθνική Συνέλευση τῶν Ἑλλήνων;
2. Ποιές ἀποφάσεις πῆρε ἡ Α' Ἐθνοσυνέλευση;
3. Τί χρειάζεται ἕνας λαός, γιά νά ἀντιμετωπίσει τούς κινδύνους καί νά εὐημερήσει;
4. Ποῦ καί πότε συνήλθε ἡ Β' Ἐθνική Συνέλευση;
5. Τί ἀποφάσεις πῆρε καί πού ὀδήγησαν οἱ ἀποφάσεις τῆς;
6. Ποῦ μποροῦσε νά ὀδηγήσει ὁ ἐμφύλιος πόλεμος;
7. Πῶς βρῖσκατε τή φυλάκιση τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐνῶ ἡ Ἐπανάσταση κινδύνευε;
8. Γιά ποιούς λόγους συνήλθε ἡ Γ' Ἐθνική Συνέλευση;
9. Ποιές σημαντικές ἀποφάσεις πῆρε ἡ Δ' Ἐθνική Συνέλευση;

1. Ὁ Καποδίστριας Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδας

Ἡ Ἐθνοσυνέλευση τῆς Τροιζήνας ἐξέλεξε, ὅπως μάθαμε, ὡς Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας τόν Ἰωάννη Καποδίστρια γιά μιὰ ἔπταετία.

Ὁ Καποδίστριας γεννήθηκε στήν Κέρκυρα τό 1776 ἀπό ἀρχοντική οἰκογένεια. Τήν πρώτη του μόρφωση τήν πήρε στά ἐκπαιδευτήρια τῆς Κέρκυρας καί κατόπιν πῆγε στήν Ἰταλία, ὅπου σπούδασε ἰατρική καί φιλοσοφία. Τό 1797 γύρισε στήν πατρίδα του, ὅπου ἄσκησε γιά λίγο τό ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ καί κατόπιν ἔγινε Γραμματέας τῆς Ἐπικρατείας τῆς Ἰονίου Πολιτείας ἐπί ρωσικῆς κατοχῆς.

Ὅταν τά Ἐπτάνησα τά κατέλαβαν οἱ Γάλλοι, ὁ Καποδίστριας ἔφυγε στή Ρωσία καί μπῆκε στή διπλωματική ὑπηρεσία τοῦ ρωσικοῦ κράτους. Ὁ τσάρος ἐκτίμησε τά πολλά προσόντα τοῦ Καποδίστρια

καί τίς διπλωματικές του ἰκανότητες καί τόν διόρισε ὑπουργό τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ὁ Καποδίστριας εἶχε μεγάλη ὑπόληψη καί στήν Ἑλλάδα ὡς θερμός πατριώτης. Γι' αὐτό ἡ Φιλική Ἐταιρεία σ' αὐτόν πρόσφερε τήν ἀρχηγία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως. Δέν τή δέχτηκε ὁμως γιά τούς λόγους πού μάθαμε.

Ὅταν κηρύχτηκε ἡ Ἐπανάσταση, κατέβαλε κάθε προσπάθεια νά πείσει τόν τσάρο νά ἀλλάξει στάση ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων καί νά τούς βοηθήσει. Καί ὅταν πλέον βεβαιώθηκε ὅτι ὁ τσάρος ἦταν ἀμετάπειστος, παραιτήθηκε ἀπό τό ὑψηλό ἀξίωμά του καί πῆγε στήν Ἑλβετία (Αὐγούστος 18-22), ὅπου δέν ἔπαψε νά ἐργάζεται γιά τήν ἀγωνιζόμενη πατρίδα.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας

Ἡ Καποδίστριας, ὅταν τοῦ ἀναγγέλθηκε ἡ ἐκλογή του ὡς Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας, δέχτηκε μέ προθυμία νά προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του στήν πατρίδα του πού κινδύνευε, ἂν καί γνώριζε ὅτι ὁ ἀγώνας βρισκόταν στήν κρισιμότερη φάση του καί ὅτι ἐρχόμενος στήν Ἑλλάδα θά συναντοῦσε μεγάλες δυσκολίες.

Προτοῦ ἔρθει στήν Ἑλλάδα ἐπισκέφτηκε τίς πρωτεύουσες τῶν μεγαλύτερων Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, γιά νά ζητήσει γιά τήν Ἑλλάδα τήν ὑποστήριξη τῶν Κυβερνήσεών τους.

Στίς 7 Ἰανουαρίου 1828 ὁ Καποδίστριας ἔφτασε στό Ναύπλιο μέ ἀγγλικό πολεμικό. Ὁ λαός τόν ὑποδέχτηκε μέ χαρά καί ἐνθουσιασμό, γιατί ἔλπιζε ὅτι θά ἔπαυαν οἱ ἐσωτερικές διχόνοιες καί θά συνεχιζόταν μέ ἐπιτυχία ὁ ἀγώνας του.

Στίς 11 Ἰανουαρίου ὁ Καποδίστριας πῆγε στήν Αἴγινα, ὅπου ἦταν ἡ ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως. Τοῦ ἔγινε ἀποθεωτική ὑποδοχή. Καί, ἀφοῦ ὀρκίστηκε, ἄρχισε ἀμέσως τό βαρῦ ἔργο του. Ἀργότερα, ὅταν ἡ Πελοπόννησος ἀπαλλάχτηκε ἀπό τόν Ἰμβραήμ, μετέφερε τήν ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως στό Ναύπλιο, τό ὁποῖο ἔγινε ἡ πρωτεύουσα τοῦ Κράτους.

2. Τό ἔργο τοῦ Καποδίστρια

Βαρῦ καί δυσκολότατο ἦταν τό ἔργο τοῦ Καποδίστρια, γιατί ὁ Κιουταχίς κατεῖχε σταθερά ὀλόκληρη τήν Ἑλλάδα καί ὁ Ἰμβραήμ εἶχε κάτω ἀπό τόν ἔλεγχό του τό μεγαλύτερο τμήμα τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ στόλος βρισκόταν σέ ἀκίνησία ἀπό τήν ἔλλειψη χρημάτων καί τά στρατιωτικά τμήματα βρισκόνταν σέ ἀταξία καί ζοῦσαν σέ βάρος τοῦ ἄμαχου πληθυσμοῦ, γιατί δέν εἶχαν ἐφόδια.

Ἡ χώρα ἀπό τόν πόλεμο τῶν ὀχτώ χρόνων εἶχε καταστραφεῖ τελείως. Τά ζῶα εἶχαν ἀφανιστεῖ καί ἡ γῆ εἶχε μείνει ἀκαλλιέργητη· μεγάλες ἐκτάσεις τῆς εἶχαν σκεπαστεῖ ἀπό ἔλη καί ἡ ἐλονοσία μάλιστα τούς κατοίκους. Δρόμοι καί συγκοινωνία δέν ὑπῆρχαν οὔτε καμιά ἀσφάλεια. Τά ἤθη τῶν κατοίκων εἶχαν ἐξαργιωθεῖ καί ἡ ληστεία καί ἡ πειρατεία μάλιστα τόν τόπο.

Παρόλα αὐτά ὁ Καποδίστριας ἄρχισε τό ἔργο του μέ ζῆλο καί ὑπομονή. Ἦθελε νά κάμει τήν Ἑλλάδα κράτος σωστό, μέ ὀργάνωση καί τάξη, ὅπως τά εὐρωπαϊκά κράτη.

Γιά νά τό πετύχει αὐτό προσπάθησε νά ἐπιβάλλει πρῶτα τήν τάξη, νά φέρει τήν ὁμόνοια στούς Ἕλληνες καί νά ἐδραιώσει τήν ἀσφάλεια τοῦ τόπου.

Φρόντισε νά διορθώσει τά οἰκονομικά τοῦ Κράτους. Γιά τό σκοπό αὐτό πήρε δάνειο ἀπό τήν Εὐρώπη, ἴδρυσε τήν Ἐθνική Τράπεζα καί ἔκοψε τά πρῶτα ἑλληνικά νομίσματα. Φρόντισε ἀκόμα νά εἰσπράττονται οἱ φόροι καί τά χρήματα νά μπαίνουν στό ταμεῖο τοῦ κράτους.

Ἰδρυσε τήν πρώτη Γεωργική Σχολή στήν Τύρινθα καί φρόντισε νά ἀναπτύξει τίς ἐργασίες ἐκεῖνες πού αὐξάνουν τόν πλοῦτο τῆς χώρας.

Ἰδρυσε ὀρφανοτροφεῖο στήν Αἴγινα γιά τά ὀρφανά τοῦ πολέμου, πολλά σχολεῖα ἀνώτερα καί κατώτερα, Διδασκαλεῖο γιά τή μόρφωση τῶν δασκάλων τοῦ λαοῦ καί ἄλλες ἀνώτατες σχολές: Θεολογική, Στρατιωτική (Εὐελπίδων) καί Ναυτική γιά τή μόρφωση τῶν ὑπαλλήλων καί τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ κράτους.

Τέλος μέ τήν αὐστηρή ἐφαρμογή τῶν νόμων κατόρθωσε νά περιορίσει στό ἐλάχιστο τή ληστεία καί νά ἐξαφανίσει ἐντελῶς τήν πειρατεία.

Ἔτσι ἡ Ἑλλάδα ἄρχισε νά γίνεται κράτος συγχρονισμένο καί πολιτισμένο.

Ἐσκήσεις

1. Ποιά ἦταν ἡ καταγωγή τοῦ Καποδίστρια καί ποιά ἡ σταδιοδρομία του;
2. Γιατί οἱ Φιλικοί τοῦ πρόσφεραν τήν ἀρχηγία του Ἀγώνα;
3. Πῶς δικαιολόγησε τήν ἄρνησή του;
4. Σέ ποιά κατάσταση βρῆκε τήν Ἑλλάδα;
5. Ποιό εἶναι τό ἔργο τοῦ Καποδίστρια;

3. Τό τέλος τῆς Ἐπαναστάσεως

Μετά τήν ἀναχώρηση τοῦ Ἰμβραήμ ἀπό τήν Πελοπόννησο παραδόθηκαν στούς Ἕλληνες καί τά τελευταῖα φρούρια, πού κρατοῦσαν ἀκόμα οἱ Τοῦρκοι. Ἔτσι ἡ Πελοπόννησος, ἔπειτα ἀπό δουλεῖα 4 αἰώνων καί ἔπειτα ἀπό 8 ἐτῶν συνεχεῖς ἀγῶνες ἀπελευθερώθηκε ὀλόκληρη.

Κατόπιν ὁ Καποδίστριας ἔστρεψε τὴν προσοχή του στὴν ἀπελευθέρωση τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς Τζώρτζ πέρασε μὲ στρατὸ στὴ Δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, ἐνῶ ὁ Ὑψηλάντης πέρασε στὴν Ἀνατολικὴ Στερεά.

Ὁ **Τζώρτζ** ἔπειτα ἀπὸ πολλές καὶ σκληρὲς μάχες καὶ μὲ τὴ βοήθεια καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου κατορθώσῃ νὰ ἐλευθερώσῃ ὁλόκληρη τὴ Δ. Στερεὰ καὶ τὸ ἔνδοξο Μεσολόγγι.

Ὁ **Ὑψηλάντης**, ἀφοῦ ἐλευθέρωσε τὰ Σάλωνα (Ἄμφισσα) καὶ τὴ Θήβα, ἔπιασε τὰ στενά τῆς **Πέτρας** (κοντὰ στὴ Λειβαδιά), ἀπὸ ὅπου θὰ περνοῦσαν οἱ Τοῦρκοι, γιὰ νὰ πᾶνε στὴ Θράκη νὰ βοηθήσουν τὸν τουρκικὸ στρατὸ, πού πολεμοῦσε ἐναντίον τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ.

Ἐκεῖ, **στίς 12 Σεπτεμβρίου 1829**, ὁ Ὑψηλάντης μὲ 2.500 ἄντρες ἐπιτέθηκε κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ μὲ 7.000 ἄντρες καὶ τὸν νίκησε. Μετὰ τὴ μάχη αὐτὴ οἱ Τοῦρκοι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας συμφώνησαν μὲ τοὺς Ἕλληνες καὶ ἔφυγαν μὲ τὰ ὄπλα τους, ἀφοῦ προηγουμένως ἀντάλλαξαν τοὺς αἰχμαλώτους. Ἔτσι ἐλευθερώθηκε καὶ ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα.

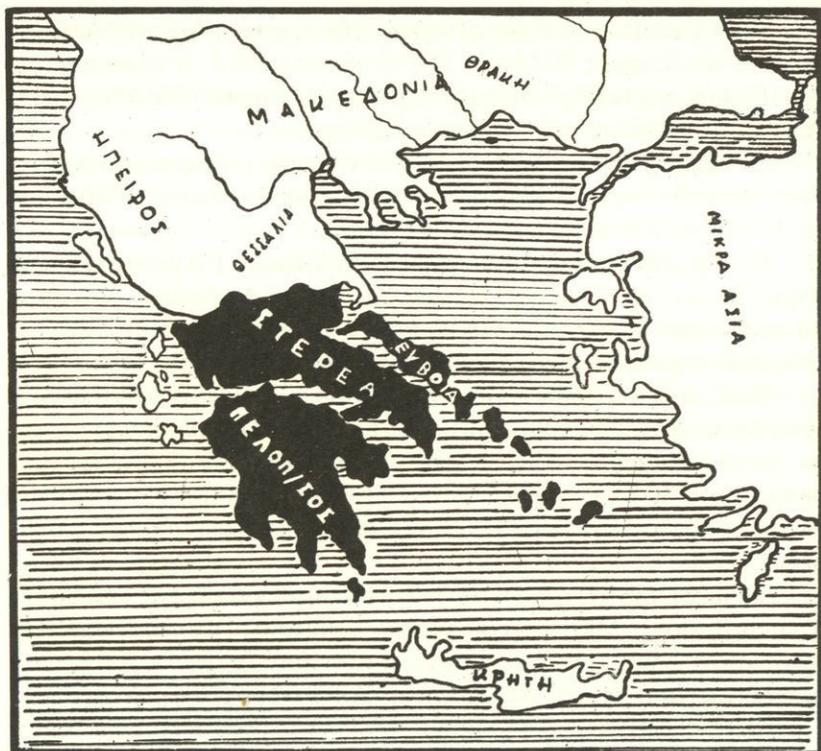
Ἡ μάχη τῆς Πέτρας ὑπῆρξε ἡ τελευταία μάχη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Μὲ τὴ μάχη αὐτὴ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἔδωσε τέλος στὸν Ἀγώνα, πού εἶχε ἀρχίσει πρὶν ἀπὸ ὀχτώμισι χρόνια στὴ Μολδοβλαχία ὁ ἄτυχος ἀδερφὸς του Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

4. Ἡ ἀναγνώριση τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας οἱ τρεῖς προστάτιδες Δυνάμεις (Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία) ἀποφάσισαν νὰ κάμουν τὴν Ἑλλάδα **ἀνεξάρτητο κράτος**.

Τὴν ἀπόφασή τους αὐτὴ ἀναγκάστηκε νὰ δεχτεῖ καὶ ἡ Τουρκία, πού στὸ μεταξύ νικήθηκε ἀπὸ τοὺς Ρώσους καὶ ὑπέγραψε μαζί τους εἰρήνη μὲ τὸν ὄρο νὰ πάψῃ τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Ἑλλάδας καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησία της.

Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1830 οἱ Προστάτιδες Δυνάμεις ὑπέγραψαν **στὸ Λονδίνο πρωτόκολλο**, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ἰδρύθηκε ἀνεξάρτητο ἑλληνικὸ κράτος. Τὸ νέο κράτος ἀποτελοῦσαν ἡ Πελοπόννησος, ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα ὡς τὸν Ἀχελῷο καὶ τὸ Σπερχεῖο, ἡ Εὐβοία καὶ οἱ Κυκλάδες.

Τό νέο ελληνικό κράτος

Μεγάλα όμως τμήματα της χώρας μας, τά όποια άγωνίστηκαν γιά τήν έλευθερία τους, έμειναν καί πάλι κάτω άπό τόν τουρκικό ζυγό. Γιά τήν άδικία αύτή διαμαρτυρήθηκε στίς μεγάλες Δυνάμεις ό Καποδίστριας.

Μετά τή δολοφονία τοῦ Καποδίστρια τά σύνορα τοῦ ανεξάρτητου ελληνικού κράτους έφτασαν ώς τή γραμμή τοῦ Ἐμβρακικοῦ-Παγασητικοῦ κόλπου.

Ἀσκήσεις

1. Πῶς λευτερώθηκε ἡ Πελοπόννησος;
2. Ποῦ καί πότε ἔγινε ἡ τελευταία μάχη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης;

3. Τί σημασία είχε για την απελευθέρωση της Ελλάδας ή νίκη της Ρωσίας κατά της Τουρκίας;
4. Ποιά μέρη της Ελλάδας λευτερώθηκαν με τό πρωτόκολλο του Λονδίνου;
5. Τί όφείλουμε στίς προστάτιδες Δυνάμεις;
6. Τί αίσθήματα σās γεννā ή τελική νίκη τών Έλλήνων και ή απελευθέρωση της Πατρίδας;

5. Τό τέλος του Καποδίστρια

Στήν προσπάθεια νά εφαρμόσει τό πρόγραμμά του για τήν όργάνωση του νέου κράτους ό Καποδίστριας αντιμετώπισε πολλές δυσκολίες. Οί Έλληνες δέν είχαν συνηθίσει νά ζούν έλεύθεροι μέ τάξη και πειθαρχία. Νόμιζαν ότι έλευθερία σημαίνει νά κάνει ό καθένας ό,τι θέλει.

Γι' αυτό πολλοί άρχισαν νά μισούν τόν Κυβερνήτη και νά τόν όνομάζουν «τύραννο» και αντιδρούσαν συστηματικά στό έργο του. Περισσότερο από όλους αντιδρούσαν οί πρόκριτοι και οί όπλαρχηγοί, γιατί ήθελαν ξεχωριστή θέση και ιδιαίτερα προνόμια, ένω ό Καποδίστριας πίστευε πώς όλοι οί πολίτες είναι ίσοι άπέναντι στους νόμους κι έχουν όλοι τά ίδια δικαιώματα και τίς ίδιες ύποχρεώσεις.

Έπειτα από αυτά πίστεψε ότι, για νά μπορέσει νά όδηγήσει τή χώρα στήν πρόοδο και τήν ευημερία, έπρεπε νά πάρει στά χέρια του όλη τήν έξουσία. Γι' αυτό διέλυσε τή Βουλή και ανέστειλε τό Σύνταγμα τής Τροιζήνας.

Άντί Βουλής διόρισε ένα συμβουλευτικό σώμα από 27 μέλη, πού τά όνόμασε *Πανελλήνιο*. Άντί του Έκτελεστικού ίδρυσε *τή Γενική Γραμματεία* του Κράτους (Έπουργικό Συμβούλιο) από 11 μέλη και μέ πρόεδρο τό *Σπυρίδωνα Τρικούπη*, τό συγγραφέα τής ιστορίας τής Έπαναστάσεως. Τά μέλη και τών δυό αυτών σωμάτων ήταν τής απόλυτης έμπιστοσύνης του και άφοσιωμένα στήν πολιτική του Κυβερνήτη.

Τό μέτρο αυτό προκάλεσε άθρόες διαμαρτυρίες τής αντιπολιτευσεως, στήν όποία ανήκαν ό Μαυροκορδάτος, ό Κουντουριώτης, ό Μιαούλης, ό Μαυρομιχάλης, ό Κωλέττης κ.ά.

Έτσι άρχισαν μικροταραχές στή Μάνη και τή Στερεά, πού κατα-

Ἡ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια

πνίγηκαν ἀμέσως. Ἐπειτα ἀπό λίγο ὄμως στασίασε ἡ Ὑδρα καί ὁ Μιαούλης, δυστυχῶς, πυρπόλησε τόν ἑλληνικό στόλο στόν Πόρο. Οἱ Μαυρομιχαλαῖοι ἐξάλλου ξεσήκωσαν τούς Μανιάτες σέ ἀνταρσία κατά τοῦ Κυβερνήτη.

Ὁ Καποδίστριας τότε διέταξε νά συλληφθοῦν ὀρισμένοι πρόκριτοι καί ὄπλαρχηγοί. Μεταξύ αὐτῶν ἦταν καί ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, πού τόν φυλάκισαν στό Ἴτς Καλέ (Ἀκροναυπλία) τοῦ Ναυπλίου.

Ἡ οἰκογένεια τῶν Μαυρομιχαλαίων θεώρησε τοῦτο μεγάλη προσβολή. Γύ ἀυτό ὁ ἀδερφός τοῦ Πετρόμπεη Κωνσταντῖνος καί ὁ γιός τοῦ Πετρόμπεη Γεώργιος παραφύλαξαν καί δολοφόνησαν τόν Καποδίστρια στίς **27 Σεπτεμβρίου 1831**, τή στιγμή πού ἔμπαινε στό ναό τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνα, γιά νά παρακολουθήσει τή θεία λειτουργία.

Ὁ λαός τοῦ Ναυπλίου ἐξαγριώθηκε γιά τήν ἀνανδρη δολοφονία

του Κυβερνήτη και επιτέθηκε κατά των δολοφόνων. Ο Κωνσταντίνος σκοτώθηκε άμέσως από το σωματοφύλακα του Κυβερνήτη και τό εξαγριωμένο πλήθος και ο Γεώργιος, πού ξέφυγε, καταδικάστηκε από τό στρατοδικείο σέ θάνατο και τουφεκίστηκε.

Αυτό τό θλιβερό, γιά τούς Έλληνες, τέλος είχε ο Καποδίστριας, ό όποιος, αφήνοντας αξιώματα και δόξες, έσπευσε στή φωνή τής νεκραναστημένης πατρίδας του. Ο θάνατός του στέρησε τό Έθνος από τό μοναδικό στήριγμα τής σιγουριάς και τής ασφάλειας.

Ός Κυβερνήτης τής Ελλάδας ο Καποδίστριας, ξεπερνώντας όλες τίς δυσκολίες, επιτέλεσε ένα τεράστιο άνορθωτικό έργο γιά τήν Ελλάδα, πού δέν πρόφτασε, δυστυχώς, νά τό ολοκληρώσει και νά τό χαρεί.

Μετά τό θάνατο του Καποδίστρια ξέσπασε ή θύελλα τής άναρχίας. Τότε οί τρεις προστάτιδες Δυνάμεις, γιά νά προλάβουν τήν καταστροφή τής Ελλάδας, εξέλεξαν ως βασιλιά της τόν *Όθωνα*, δευτερότοκο γιό του βασιλιά τής Βαυαρίας Λουδοβίκου. Η έκλογή του Όθωνα χαροποίησε πολύ τούς Έλληνες, γιατί πίστεψαν ότι ο βασιλιάς θά άποκαταστούσε τήν τάξη και θά έφερνε στό λαό τήν άγάπη και τήν όμόνοια.

Ο Όθων βασίλεψε ως τόν Οκτώβριο του 1862, όποτε εκθρονίστηκε ύστερα από έπανάσταση του Έλληνικού λαού, γιατί τόν κυβερνούσε άπολυταρχικά και παραβίαζε τό Σύνταγμα.

Μετά τήν εκθρόνιση του Όθωνα ανέβηκε στό θρόνο στίς 18 Μαρτίου 1863 ως βασιλιάς των Έλλήνων ο *Γεώργιος*, δευτερότοκος γιός του βασιλιά τής Δανίας Χριστιανού. Ο Γεώργιος βασίλεψε ως τίς 5 Μαρτίου 1913, πού δολοφονήθηκε στή Θεσσαλονίκη.

Άοκήσεις

1. Ποιά ήταν ή προσωπικότητα του Καποδίστρια;
2. Πώς κυβέρνησε τήν Ελλάδα;
3. Γιατί ή άντιπολίτευση έκδηλώθηκε εναντίον του;
4. Πώς χαρακτηρίζετε τήν πράξη του Μιαούλη νά κάψει τόν ελληνικό στόλο;
5. Πώς βρίσκετε τή δολοφονία του Καποδίστρια;

Έργασία

Νά φέρετε και άλλες πληροφορίες γιά τόν Καποδίστρια.

ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ*Ἀρετές καί ἐλαττώματα.*

Ἐξετάζοντας τήν ἑλληνική Ἐπανάσταση εἶδαμε ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐξεγέρθηκαν κατά τῶν Τούρκων μέ τήν ἀπόφαση νά ἀποτινάξουν τόν τυραννικό ζυγό καί νά ἀποκτήσουν τήν ἐλευθερία τους ἢ νά πεθάνουν.

Ἀπό τό πανελλήνιο αὐτό ξεκίνημα πολλά ἔχουμε νά διδαχτοῦμε. Πρῶτα-πρῶτα τήν ἀπόφαση αὐτή τήν πῆραν οἱ Ἕλληνες στηριζόμενοι μονάχα στίς δικές τους δυνάμεις. Ξεσηκώθηκαν καί ἀνέλαβαν ἕναν τόσο μεγάλο καί δύσκολο ἀγώνα, χωρίς νά καλοσκεφτοῦν τίς δυσκολίες πού θά συναντοῦσαν.

Τά μόνα ὄπλα τους γιά τόν ἀγώνα ἦταν ἡ βαθιά πίστη στό Θεό, ἡ ἀδερφοσύνη καί ἡ ὁμόνοια. Ἔτσι τά ἐπαναστατημένα πλήθη ἔτρεχαν στόν ἀγώνα αὐθόρμητα καί θυσιάζονταν.

Οἱ χτεσinoί ραγιαδες ξεσηκώθηκαν ἀτρόμητοι καί ἀντρεωμένοι. Ἡ τόσων χρόνων τυραννία τούς μετέβαλε σέ γίγαντες. Κακοντυμένοι, ξυπόλητοι καί σχεδόν ἄοπλοι, ἔχοντας πολλές φορές γιά ὄπλα τά γεωργικά τους ἐργαλεῖα, ὀρμοῦσαν σάν τ' ἀγριεμένα λιοντάρια κατά τοῦ προαιώνιου ἐχθροῦ κι ἔδωσαν στόν κόσμο παραδείγματα ἀπαράμιλλης ἀντρείας, θάρρους καί αὐτοθυσίας σέ στεριά καί σέ θάλασσα.

Ἀποτέλεσμα τῆς ἀδερφοσύνης καί τῆς ἡρωικῆς αὐτοθυσίας τους εἶναι: οἱ θρυλικές μάχες στό Βαλτέτσι, στά Δολιανά, στήν Τριπολιτά καί στά Δερβενάκια, ἡ θυσία στήν Ἀλαμάνα, στή Γραβιά, στήν Ἀραπίτσα, στή Χίο καί στά Ψαρά καί ἡ ἡρωική ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου.

Τά κατορθώματα αὐτά δείχνουν στίς ἐπερχόμενες γενιές ὅτι ἡ ἐλευθερία δέ δίνεται ἀλλά καταχτιέται μέ αἷμα καί θυσία.

Ἀπό τόν τρίτο ὅμως χρόνο καί μετά τά πράγματα δυστυχῶς ἄλλαξαν. Ἡ Ἐπανάσταση κινδυνεύει! Ἀπειλεῖται ἀπό τούς ἴδιους τούς ἐπαναστάτες! Γιατί, σάν νά εἶχαν ἐξοντώσει τόν ἐχθρό, ἄφησαν

νά τους κυριέψει τό σαράκι τῆς ἀρχομανίας καί νά μπαίνει ἀνάμεσά τους ἡ διχόνοια ἡ δολερή. Χωρίστηκαν σέ παρατάξεις (πολιτικοί-στρατιωτικοί) καί ἄρχισαν τό ἀλληλοφάγωμα.

Εὐτυχῶς πού τήν τελευταία στιγμή κατάλαβαν τόν κίνδυνο. Συνῆρθαν. Παραμέρισαν τίς φιλοδοξίες καί τά προσωπικά καί συνέχισαν τόν ἀγώνα μέ τήν ἴδια πίστη καί αὐτοθυσία. Ἔτσι, μέ τή βοήθεια καί τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἔδωσαν στόν Ἀγώνα λαμπρό τέλος.

Τό βασικότερο ὅμως δίδαγμα εἶναι ὅτι, ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση, παρόλες τίς μαῦρες σκιές της, ἦταν Ἐθνική ἐξέγερση καί ἔργο κοινό ὄλων μαζί τῶν Ἑλλήνων, μοναδικό στόν κόσμο. Καί θά ἀποτελεῖ φωτεινό ὁδηγό στούς φιλελεύθερους λαούς τῆς γῆς.

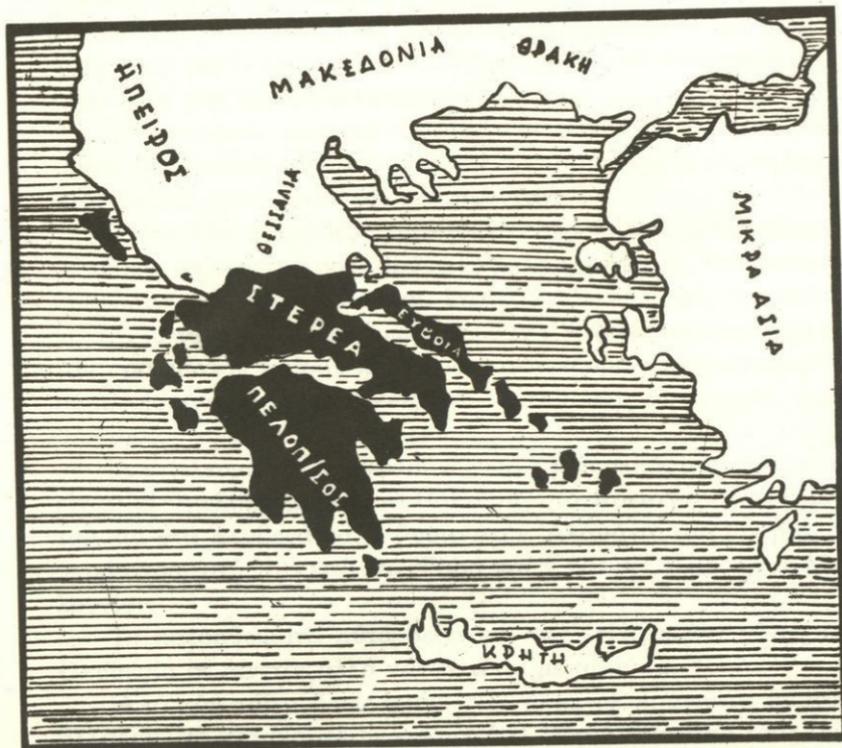
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΔΙΑΔΟΧΙΚΕΣ ΕΠΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

1. Ἡ Ἑνωσις τῆς Ἐπτανήσου μέ τήν Ἑλλάδα

Τά νησιά τοῦ Ἴονιου πελάγους, τά λεγόμενα Ἐπτάνησα ἢ Ἐπτάνησος, βρισκόνταν ἀπό τό 1815 στήν κατοχή τῆς Ἀγγλίας. Καί ὅσο ἡ ἄλλη Ἑλλάδα ἦταν σκλαβωμένη στούς Τούρκους, ἀνέχονταν τά

Ἡ Ἑλλάδα τοῦ 1864.

Ἐπτάνησα νά παραμένουν στήν Ἀγγλική κατοχή. Ἀφότου ὁμως δημιουργήθηκε τό ἐλεύθερο ἑλληνικό κράτος καί τά Ἐπτάνησα ἔμειναν ἔξω ἀπό τά σύνορά του, οἱ Ἐπτανήσιοι ἄρχισαν νά ἀγωνίζονται, γιά νά ἐνωθοῦν μέ τή μητέρα Ἑλλάδα.

Τό ὄνειρό τους πραγματοποιήθηκε τό δεύτερο χρόνο τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου τοῦ Α'. Ἡ Βρετανική Κυβέρνηση πῆρε ἐπιτέλους τή γενναία ἀπόφαση νά ἐλευθερώσει τά Ἐπτάνησα καί νά τά προσφέρει δῶρο στό νεαρό βασιλιά τῆς Ἑλλάδας.

Ἔτσι τό *Μάρτιο τοῦ 1864* ὑπογράφηκε ἡ συνθήκη, πού παραχωρήθηκε ἡ Ἐπτάνησος στήν Ἑλλάδα. Καί στίς *21 Μαΐου 1864* μέσα σέ ἀπερίγραπτο ἐνθουσιασμό ὑψώθηκε ἡ γαλανόλευκη στό φορύριο τῆς Κέρκυρας.

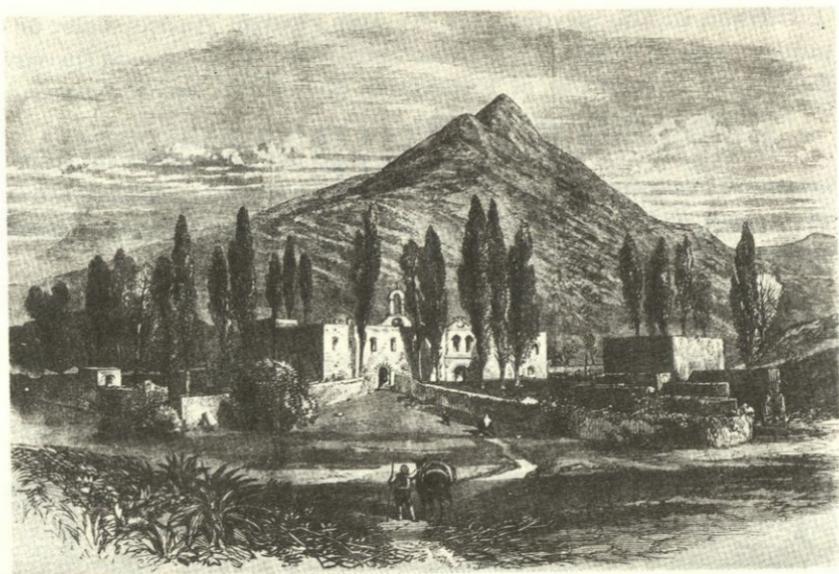
Ἡ ἔνωση τῆς Ἐπτανήσου γιορτάστηκε μέ ἐνθουσιώδεις ἐκδηλώσεις στά νησιά τοῦ Ἰονίου καί σέ ὅλη τήν Ἑλλάδα. Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν Ἑλλήνων, κορυφώθηκε, ὅταν οἱ πρῶτοι Ἐπτανήσιοι βουλευτές ἐμφανίστηκαν στήν Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἀθήνας (Αὔγουστος 1864). Ἀνάμεσα στούς βουλευτές αὐτούς ἦταν καί ὁ ποιητής Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης.

2. Ἡ Κρητική ἐπανάσταση καί τό ὄλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου

Ἡ Κρήτη, παρά τούς ἡρωικούς ἀγῶνες της, ἔμεινε ἔξω ἀπό τά σύνορα τῆς ἐλεύθερης Ἑλλάδας. Γι' αὐτό οἱ Κρητικοί ἔκαμαν πολλές νέες ἐπαναστάσεις, γιά νά ἐλευθερωθοῦν ἀπό τόν τουρκικό ζυγό καί νά ἐνωθοῦν μέ τή μητέρα Ἑλλάδα.

Ἡ μεγαλύτερη Κρητική ἐπανάσταση ἔγινε τό 1866. Ἡ εἶδησή της πλημύρισε ἀπό ἐνθουσιασμό τούς Ἕλληνες καί πολλοί ἔσπευσαν ἐκεῖ ὡς ἐθελοντές μέ διοικητές ἰκανούς ἀξιωματικούς. Ἔτσι στήν ἀρχή οἱ ἐπαναστάτες σημείωσαν μεγάλες ἐπιτυχίες.

Στό μεταξύ ὁμως οἱ Τούρκοι ἔλαβαν πολλές ἐνισχύσεις ἀπό τουρκικό καί αἰγυπτιακό στρατό καί ἡ ἐπανάσταση πνίγηκε στό αἶμα. Ὅσοι σώθηκαν, 250 πολεμιστές καί 648 γυναικόπαιδα, πολιορκήθηκαν ἀπό τούς Τούρκους στή Μονή τοῦ Ἀρκαδίου, κοντά στό Ρέθυμνο, καί μαζί μέ τόν ἡγούμενο Γαβριήλ καί τούς μοναχοὺς ἀπέκρουσαν μέ γενναιότητα ἐπί δυό ἡμέρες ὅλες τίς τουρκικές ἐπιθέσεις.

Τό Ἀρκάδι

Όταν τέλος οἱ Τούρκοι μπῆκαν στό μοναστήρι καί δέν ὑπῆρχε πιά καμιά ἐλπίδα σωτηρίας, ὁ ἡγούμενος Γαβριήλ ἔβαλε φωτιά στήν πυριτιδαποθήκη καί θάφτηκαν κάτω ἀπό τά ἐρείπια τοῦ μοναστηριοῦ ὅλοι οἱ πολιορκημένοι μαζί μέ 3000 περίπου Τούρκους.

Αὐτό εἶναι τό περίφημο *όλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου*, πού ἔγινε στίς 8 *Νομβρίου 1866* καί πού συγκίνησε τό πανελλήνιο καί τόν κόσμο ὁλόκληρο.

3. Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλίας

Τό 1877-1878 ἔγινε ὁ Ρωσοτουρκικός πόλεμος καί ἡ Τουρκία νικήθηκε. Τά ζητήματα, πού δημιουργήθηκαν ἀπό τόν πόλεμο, τά ρύθμισε τό συνέδριο τοῦ Βερολίνου (ἡ Διάσκεψη εἰρήνης πού ἔγινε στό Βερολίνο τό 1878).

Ἡ ἑλληνική Κυβέρνηση προσπάθησε τότε νά πετύχει ἀπό τό Συνέδριο καί τή ρύθμιση τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν συνόρων, ἀλλά δυστυχῶς δέν τό κατόρθωσε.

Τό Συνέδριο τοῦ Βερολίνου ἀσχολήθηκε καί ἄλλες φορές μέ τό ἑλληνικό ζήτημα, χωρίς ὅμως νά καταλήξει σέ συμφωνία. Τέλος τό Μάρτιο τοῦ 1881, πού συνήλθε γιά τελευταία φορά, ἀποφάσισε νά

παραχωρηθεῖ στήν Ἑλλάδα ὀλόκληρη ἡ Θεσσαλία, ἐκτός ἀπό τήν περιοχή τῆς Ἐλασσόνας, καί ἀπό τήν Ἡπειρο παραχωρήθηκε ἡ περιοχή τῆς Ἄρτας.

Ἐρωτήσεις

1. Πότε ἔγινε ἡ ἔνωση τῆς Ἐπτανήσου μέ τήν Ἑλλάδα;
2. Ποιά ἦταν ἡ ἥρωικότερη φάση τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866;
3. Συσχετίστε τό Ἄρκάδι καί τούς ἥρωές του μέ ἄλλες ὁμοιες γνωστές περιοχές.
4. Ποιές περιοχές παραχωρήθηκαν στήν Ἑλλάδα ἀπό τό Συνέδριο τοῦ Βερολίνου καί πότε;

4. Ὁ Μακεδονικός ἀγώνας.

Στά τέλη τοῦ 19ου καί στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα μεγάλη σημασία πῆρε τό Μακεδονικό ζήτημα. Οἱ Βούλγαροι, θέλοντας νά γίνουν ἀνεξάρτητο κράτος, πέτυχαν νά ἰδρῦσουν ἀνεξάρτητη ἐκκλησία τό 1870, πού ὀνομάστηκε **Βουλγαρική Ἐξαρχία**.

Τό 1878 ἡ Βουλγαρία ἔγινε ἀνεξάρτητη ἡγεμονία κάτω ἀπό τήν κυριαρχία τοῦ σουλτάνου. Ὑστερα ἀπό αὐτό, στηριζόμενοι καί στή Ρωσική ὑποστήριξη, θέλησαν νά δημιουργήσουν στή Βαλκανική ἓνα μεγάλο Βουλγαρικό κράτος, στό ὅποιο νά περιλάβουν τή Θράκη καί τή Μακεδονία, πού ἦταν ἀνέκαθεν χῶρες ἑλληνικές καί ὁ πληθυσμός τους ἦταν καθαρά ἑλληνικός.

Γιά τό σκοπό αὐτό ἰδρυσαν τό 1902 στή Σόφια διάφορες ἀνάρτικες ὀργανώσεις, πού εἶναι γνωστές μέ τό ὄνομα «**Μακεδονικό κομιτάτο**». Τό κομιτάτο αὐτό ἐξόπλιζε συμμορίες **κομιτατζήδων** (κακοποιῶν Βουλγάρων), πού κατέβαιναν στή Μακεδονία καί προσπαθοῦσαν νά ἐκβουλαρίσουν τόν πληθυσμό.

Στήν ἀρχή προσπαθοῦσαν νά πετύχουν τοῦτο μέ τήν προπαγάνδα. Ἀργότερα ὁμως ἄρχισε ἡ τρομοκρατία: δολοφονοῦσαν τούς προεστούς καί ἰδιαίτερα τούς ἱερεῖς καί τούς δασκάλους, πυρπολοῦσαν τά σχολεῖα καί κατέστρεφαν ὀλόκληρα χωριά, γιά νά ἐξαφανίσουν τό ἑλληνικό στοιχεῖο ἀπό τή Μακεδονία.

Οἱ Τοῦρκοι, πού κατεῖχαν τή Μακεδονία, δέ λάβαιναν κανένα μέτρο, γιά νά προστατέψουν τόν ἑλληνικό πληθυσμό.

Γιά τήν αντιμετώπιση τοῦ κινδύνου αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες ἱδρυσαν ἀντάρτικα σώματα ἀπό ἀξιωματικούς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, πού μπῆκαν κρυφά στή Μακεδονία τό 1904 καί καταδίωξαν τούς κομιτατζήδες.

Οἱ ὑπερασπιστές τῶν Ἑλλήνων τῆς Μακεδονίας ἀπό τούς κομιτατζήδες ὀνομάστηκαν «**Μακεδονομάχοι**» καί ὁ ἀγώνας τους ὀνομάστηκε «**Μακεδονικός ἀγώνας**» καί κράτησε ὡς τό 1908.

Ὁ ἀγώνας αὐτός ὑπῆρξε σκληρός. Πολλοί γενναῖοι Ἕλληνες ἔπεσαν στόν ἀγώνα αὐτό καί ἀνάμεσά τους ὁ ἐθνικός ἥρωας **Παῦλος Μελάς**.

5. Παῦλος Μελάς

Ἀπό τούς πρώτους Ἕλληνες ἀξιωματικούς, πού μπῆκαν στή Μακεδονία, ἦταν καί ὁ Παῦλος Μελάς, πού γεννήθηκε τό 1870 στή Μασσαλία τῆς Γαλλίας. Σπούδασε στήν Ἀθήνα καί τό 1891 βγῆκε ἀπό τή Σχολή τῶν Εὐελπίδων ἀνθυπολοχαγός τοῦ πυροβολικοῦ.

Ὁ Παῦλος Μελάς ἦταν θερμός πατριώτης καί φλεγόταν ἀπό τήν ἐπιθυμία νά πολεμήσει τούς κομιτατζήδες. Γι' αὐτό τόν Αὐγουστο τοῦ 1904 ἄφησε τήν Ἀθήνα καί μέ τό ψευδώνυμο καπετάν **Μίκης Ζέζας** πέρασε τά ἑλληνοτουρκικά σύνορα ἐπικεφαλῆς 35 ἀντρῶν.

Ὑστερα ἀπό πολλές περιπέτειες ἔφτασε στή Δυτική Μακεδο-

Ὁ Παῦλος Μελάς

νία κι άρχισε τήν έθνική του δράση πολεμώντας τούς Βουλγάρους κομιτατζήδες και τούς Τούρκους. Τό όνομά του είχε γίνει ό φόβος και ό τρόμος του έχθρου, πού επιδίωκε μέ κάθε τρόπο νά τον έξοντώσει.

Στίς 13 'Οκτωβρίου 1904 ό Μελᾶς έφτασε στό χωριό **Στάτισια** τής Καστοριάς. Έκει προδόθηκε από βουλγαρική συμμορία και περικυκλώθηκε από 150 Τούρκους στρατιώτες. Ύστερα από δίωρη σκληρή μάχη επιχείρησε μέ τούς συντρόφους του νά διασπάσει τόν αποκλεισμό και νά φύγουν. Στην ήρωική όμως αυτή έξοδο πληγώθηκε βαριά και μετά μισή ώρα πέθανε.

Ό θάνατος του Μελᾶ συντάραξε όλόκληρο τό έθνος. Η υπόθεση τής Μακεδονίας έγινε πλέον υπόθεση όλόκληρου του έλληνισμού και πολλοί Έλληνες άξιωματικοί συνέχισαν τό έργο του Μελᾶ έναντίον των κομιτατζήδων. Έτσι ή Μακεδονία απαλλάχτηκε από τή βουλγαρική τρομοκρατία και ό έλληνισμός βρέθηκε μέ άκμαίο τό έθνικό φρόνημα στους άπελευθερωτικούς πολέμους του 1912-1913.

Άσκήσεις

1. Τί έννοούμε όταν λέμε βουλγαρική Έξαρχία;
2. Τί ήταν τό βουλγαρικό Μακεδονικό κομτάτο και τί επιδίωκε;
3. Πώς αντιμετώπισαν οι Έλληνες τούς κομιτατζήδες;
4. Πώς χαρακτηρίζετε τόν Παύλο Μελᾶ;
5. Τί αποτέλεσμα είχε ό θάνατός του για τή Μακεδονία;

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ ΤΟΥ ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΥΣ

1. *Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1909*

Ἡ τακτική τῆς Τουρκίας στή Μακεδονία νά βοηθεῖ τοὺς κομιτατζήδες ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καί ἡ παραμονή τῆς Κρήτης κάτω ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ πλῆγωσαν τὴν ἐθνικὴ φιλοτιμία τῶν Ἑλλήνων. Γι' αὐτὸ οἱ ἀξιωματικοὶ συγκρότησαν τὸ Στρατιωτικὸ Σύνδεσμο καί τὴ νύχτα στίς 14 μέ 15 Αὐγούστου 1909 ἐπαναστάτησαν. Ἐχοντας μαζί τους καί πολλοὺς πολίτες πήραν τὰ ὄπλα καί στρατοπεύδευσαν *σὸ Γουδί*, ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, καί ζήτησαν ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση τὰ ἑξῆς: Νά βελτιώσει τίς ἔνοπλες δυνάμεις, τὴ διοίκηση τοῦ κράτους καί τὴν παιδεία καί νά καταργήσει «τὴν ἀπαίσια συναλλαγή». Τὸ αἷτημα αὐτὸ ἔβρισκε σύμφωνο τὸ σύνολο τῶν Ἑλλήνων καί γι' αὐτὸ τὴν ἐπανάσταση τὴν ἐπιδοκίμασε ὁ ἑλληνικὸς λαὸς μέ μεγάλο συλλαλητήριο. Ἡ Κυβέρνηση παραιτήθηκε καί σχηματίστηκε ἄλλη σύμφωνα μέ τίς ὑποδείξεις τῶν ἐπαναστατῶν.

Τότε οἱ ἐπαναστάτες κάλεσαν γιά σύμβουλό τους τὸν Κρητικὸ πολιτικὸ *Ἐλευθέριο Βενιζέλο*, πού ἀργότερα ἔγινε Πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδας. Ὁ Βενιζέλος ἐργάστηκε πολὺ δραστήρια καί πέτυχε μέσα σέ δύο χρόνια νά διοργανώσει τέλεια τὸ Κράτος καί νά δημιουργήσει ἰσχυρὸ στρατό, ὅπως ἐπιδίωκε ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος.

2. *Ὁ α' Βαλκανικὸς πόλεμος (μέ τοὺς Τούρκους)*

α) Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Μακεδονίας

Στὴν Τουρκία τὸ 1908 πολλοὶ Τούρκοι μορφωμένοι, οἱ λεγόμενοι *Νεότουρκοι*, μαζί μέ πολλοὺς ἀξιωματικούς ἐπαναστάτησαν. Ἐκθρόνισαν τὸ σουλτάνο Ἀβδούλ Χαμίτ, ἀνέβασαν στὸ θρόνο τὸν ἀδερφὸ του Μωάμεθ Ε' καί ἀνέλαβαν τὴν Κυβέρνηση τῆς Τουρκίας.

Οἱ Νεότουρκοι ἦταν χειρότεροι ἀπὸ τοὺς παλαιότουρκους. Πίεζαν πολὺ τοὺς ὑπόδουλους χριστιανούς καί ἐπιδίωκαν νά τοὺς ἐκτουρκίσουν καί νά ἐξαφανίσουν τὸν ἐθνισμό τους.

*Βαλκανικοί πόλεμοι
Τά παλικάρια τραβούν προς τὰ σύνορα*

Μπροστά στον κίνδυνο αυτό τὰ βαλκανικά κράτη (Σερβία, Βουλγαρία, Μαυροβούνιο και Ἑλλάδα) λησμόνησαν τίς διαφορές τους, ἐνώθηκαν σέ συμμαχία και κήρυξαν τόν πόλεμο κατά τῆς Τουρκίας στίς 4 Ὀκτωβρίου 1912.

Στίς 5 Ὀκτωβρίου (τὰ ξημερώματα) ὁ ἑλληνικός στρατός, μέ ἀρχιστράτηγο τό διάδοχο Κωνσταντίνο και μέ ἐμπνευσμένο Πρωθυπουργό τόν Ἐλευθ. Βενιζέλο πέρασε μέ ἀκράτητο ἐνθουσιασμό τὰ ἑλληνοτουρκικά σύνορα. Ἐκτόπισε τούς Τούρκους ἀπό τίς θέσεις τους και τούς νίκησε σέ δύο μεγάλες και ἀποφασιστικές μάχες, στό **Σαραντάπορο** και στή **Γιαννιτσά** (19 και 20 Ὀκτωβρίου), και στίς 26 Ὀκτωβρίου μπῆκε νικητής στή **Θεσσαλονίκη**.

Μετά τή Θεσσαλονίκη ὁ στρατός μας ἐλευθέρωσε τή **Φλώρινα** και ἔφτασε ὡς τήν Κορυτσά στή Β. Ἠπειρο.

Ἀνάλογες ἦταν οἱ ἐπιτυχίες και τῶν συμμάχων. Οἱ Σέρβοι νίκησαν τούς Τούρκους στό Κουμάνοβο και κυρίεψαν τὰ Σκόπια και τό Μοναστήρι. Οἱ Βούλγαροι πολιορκήσαν τήν Ἀδριανούπολη, νίκησαν τό τουρκικό στρατό στό Λουλέ Μπουργάς και προχώρησαν ὡς τήν Τσατάλτζα.

Εἴσοδος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὰ Γιάννενα

β) Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἠπειροῦ

Ἐνῶ ὁ κύριος ὄγκος τοῦ στρατοῦ μας ἐλευθέρωνε τὴ Μακεδονία, ἄλλο τμημα αὐτοῦ μέ τόν ἀντιστράτηγο Σαπουτζάκη μπήκε στήν Ἠπειρο καί νικηφόρο προχωροῦσε νά ἐλευθερώσει τὰ Γιάννενα.

Τὴν πόλη τὴν προστάτευε ἓνα ἀπόκρημνο ὕψωμα, τὸ *Μπιζάνι*, πού τὸ εἶχαν ὀχυρώσει Γερμανοὶ ἀξιωματικοὶ καί τὸ θεωροῦσαν ἀπόρθητο. Ἐκεῖ ἔγιναν πολὺ σκληρὲς καί αἱματηρὲς μάχες.

Στὶς **21 Φεβρουαρίου 1913** ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἔκανε σφοδρὴ αἰφνιδιαστικὴ ἐπίθεση ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα· ἡ φρουρά τοῦ Μπιζανίου δὲν ἄντεξε καί παραδόθηκε. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς μπήκε στὰ Γιάννενα, ὅπου τοῦ ἔγινε συγκινητικὴ ὑποδοχή.

Τριάντα χιλιάδες Τούρκοι πιάστηκαν αἰχμάλωτοι καί ἡ Ἠπειρος ὀλόκληρη πανηγύρισε τὴν ἀπολύτρωση τῆς ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ.

Ἔστερα ἀπὸ λίγο οἱ Βούλγαροι κυρίεψαν τὴν Ἀδριανούπολη, πού τὴν εἶχαν πολιορκήσει, ὅπως μάθαμε.

γ) Ἡ ἀπελευθέρωση τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους

Στὴν ἐπιτυχία τοῦ πολέμου στὴν ξηρὰ βοήθησε πολὺ καὶ ὁ ἐλληνικὸς στόλος μὲ ἀρχηγό τὸ ναύαρχο **Παῦλο Κουντουριώτη**. Κατέλαβε τὴ Λήμνο μὲ τὸ εὐρύχωρο λιμάνι τοῦ Μούδρου καὶ ἀπέκλεισε τὸν τουρκικὸ στόλο στὰ Δαρδανέλλια.

Οἱ Τοῦρκοι δοκίμασαν δυὸ φορές νὰ σπάσουν τὸν ἀποκλεισμό: στίς 3 Δεκεμβρίου 1912 (ναυμαχία τῆς Ἑλλης) καὶ 5 Ἰανουαρίου 1913 (ναυμαχία τῆς Λήμνου). Καὶ στίς δυὸ αὐτὲς ναυμαχίες ὁ ἐλληνικὸς στόλος κατατρόπωσε τὸν τουρκικὸ, ὁ ὁποῖος δὲν ξαναβγῆκε ἀπὸ τὰ στενά.

Στὸ διάστημα αὐτὸ ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐλευθέρωσε τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου Πελάγους (Ἀρχιπελάγους) Ἰκαρία, Σάμο, Χίο, Λέσβο, Ἰμβρο, Τένεδο, Σαμοθράκη καὶ Θάσο καὶ τὴ χερσόνησο τοῦ Ἁγίου Ὀρους, ὅπου ὑψώθηκε ἡ ἐλληνικὴ σημαία.

Ἔστερα ἀπὸ ὅλες τίς φοβερὲς ἤττες τους (σὲ ξηρὰ καὶ σὲ θάλασσα) οἱ Τοῦρκοι δέχτηκαν νὰ κάμουν εἰρήνη. Στίς **17 Μαΐου 1913** ὑπογράφηκε στὸ Λονδίνο συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ τῶν συμμάχων καὶ τῆς Τουρκίας. Μὲ τὴ συνθήκη αὐτὴ ἡ Τουρκία παραχώρησε στοὺς νικητὲς τὴν Ἡπειρο, τὴ Μακεδονία, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Θράκης καὶ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου Πελάγους μὲ τὴν Κρήτη.

Ἀκράτητος ἐνθουσιασμός ἐπικρατοῦσε στὸ Πανελλήνιο, γιὰ τὸ ὄνειρό του γινόταν πραγματικότητα. Τὴ χαρὰ αὐτὴ τῶν Ἑλλήνων σκίασε ἡ δολοφονία τοῦ βασιλιᾶ Γεωργίου στὴ Θεσσαλονίκη στίς 5 Μαρτίου 1913. Στὸ θρόνο ἀνέβηκε ὁ διάδοχος γιὸς του Κωνσταντίνος.

3. Ὁ β' Βαλκανικὸς πόλεμος (μὲ τοὺς Βουλγάρους)

Λίγους μῆνες ἔστερα ἀπὸ τὸν πόλεμο μὲ τοὺς Τούρκους οἱ σύμμαχοι φιλονίκησαν μεταξὺ τους. Τὴν ἀφορμὴ τὴν ἔδωσαν οἱ Βούλγαροι μὲ τὴν ἀπληστία τους. Ἦθελαν νὰ πάρουν τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὰ ἐδάφη ποὺ ἀπελευθερώθηκαν. Ζητοῦσαν τὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες καὶ τὸ Μοναστήρι ἀπὸ τοὺς Σέρβους.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν παράλογη αὐτὴ ἀξίωση τῶν Βουλγάρων συνεννοήθηκαν μυστικά μὲ τὴν Ἑλλάδα ἢ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιο καὶ

στις 17 *Ίουνίου 1913* επιτέθηκαν αίφνιδιαστικά κατά της Βουλγαρίας.

Ο ελληνικός στρατός, πού στο μεταξύ είχε ενισχυθεί καί με έθελοντές από διάφορα μέρη του έξωτερικού, πολέμησε με όρμη και ακράτητο ένθουσιασμό. Έξανάγκασε πρώτα τους Βουλγάρους, πού είχαν μπει στη Θεσσαλονίκη για να ξεκουραστούν δηθεν, να παραδοθούν. Κατόπιν τους επιτέθηκε στο **Κιλκίς**, όπου είχαν όχυρωθεί.

Στή μάχη του Κιλκίς (*19-21 Ίουνίου 1913*) οι ήρωικοί στρατιώτες μας πολέμησαν τους Βουλγάρους στήθος με στήθος. Μέ τήν ξιφολόγη τους έβγαλαν από τά χαρακώματά τους και τους διασκόρπισαν προς τίς Σέρρες και τή Δοϊράνη. Η ελληνική άνδρεία μεγαλούργησε

Η Ελλάδα του 1913

καί πάλι. Οί Βούλγαροι στό Κιλκίς έπαθαν σωστή πανωλεθρία. Άλλά καί οί δικές μας άπώλειες ήταν σοβαρές.

Τήν ίδια πανωλεθρία έπαθαν οί Βούλγαροι καί στή μάχη τοῦ *Λαχανά*, πού έγινε σύγχρονα. Ὁ στρατός μας, πολεμώντας μέ τήν ίδια όρμή, πήρε πάλι τή *Γευγελή*, τή *Νιγρίτα*, τή *Δοϊράνη* καί τή *Σιρώμνισα*.

Συνεχίζοντας τίς επιθέσεις του ό στρατός μας έλευθέρωσε μέσα σέ ένα μήνα όλόκληρη τή Μακεδονία καί μπήκε στή Βουλγαρία έτοιμος νά επιτεθει κατά τής Σόφιας.

Στό μεταξύ οί Σέρβοι καί οί Μαυροβούνιοι νίκησαν επανειλημμένα τούς Βουλγάρους καί τούς έφτασαν στά παλιά τους σύνορα. Τότε ή Ρουμανία βρήκε τήν εύκαιρία καί μπήκε στό Βουλγαρικό έδαφος, ή δέ Τουρκία ξαναπήρε τήν Ἀδριανούπολη.

Ἐπειτα από αυτά ή Βουλγαρία άναγκάστηκε νά ζητήσει ειρήνη. Ὁ πόλεμος σταμάτησε καί στίς **28 Ἰουλίου 1913** ύπογράφηκε ή *Συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου*. Μέ τή συνθήκη αὐτή ή Ἑλλάδα πήρε τήν υπόλοιπη Ἡπειρο τήν Ἀνατολική Μακεδονία ὡς τό Νέστο καί τή Ροδόπη καί τά νησιά τοῦ Αἰγαίου Πελάγους.

Μέ τούς παραπάνω νικηφόρους πολέμους ή Ἑλλάδα άπελευθέρωσε πολλά υπόδουλα έδάφη της, διαπλασιάστηκε σέ έκταση καί έγινε ένδοξη καί σεβαστή σέ ὅλο τόν κόσμο.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά ύπήρξε ή αίτία νά γίνει ή επανάσταση στό Γουδί;
2. Τί πέτυχε ό Βενιζέλος άναλαμβάνοντας τήν Κυβέρνηση τής Ἑλλάδας;
3. Γιατί λέμε ότι οί Βαλκανικοί πόλεμοι είναι τό σπουδαιότερο γεγονός για τή Βαλκανική;
4. Μεταξύ ποιων έγιναν οί Βαλκανικοί πόλεμοι;

Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἡ Ἑλλάδα μετὰ τούς Βαλκανικούς πολέμους ζοῦσε εἰρηνικά καί προσπαθοῦσε νά διοργανώσει τὰ νέα ἐδάφη τῆς καί νά ἐπανορθώσει τίς καταστροφές τῆς. Δέν πρόλαβε ὅμως, γιατί τόν *Αὐγουστο τοῦ 1914* ξέσπασε νέος πόλεμος μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπῃς.

Οἱ μεγάλες Δυνάμεις τῆς Εὐρώπῃς εἶχαν χωριστεῖ σέ δύο μεγάλες ἀντίπαλες παρατάξεις. Ἀπό τή μιά μεριά ἦταν ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καί ἡ Ρωσία (τριπλή Συνεννόηση) καί ἀπό τήν ἄλλη ἡ Γερμανία, ἡ Αὐστρία καί ἡ Ἰταλία. Καί ζητοῦσαν ἀφορμή, γιά νά κηρύξουν τόν πόλεμο.

Ἡ ἀφορμή δέ βράδυνε νά δοθεῖ. Τόν Ἰούνιο τοῦ 1914 Σέρβοι φοιτητές δολοφόνησαν τό διάδοχο τῆς Αὐστρίας στό Σεράγεβο τῆς Σερβίας. Ἀμέσως οἱ Αὐστριακοὶ κήρυξαν τόν πόλεμο κατά τῆς Σερβίας. Σέ βοήθεια τῆς Σερβίας πῆγαν οἱ Γάλλοι καί οἱ Ἀγγλοὶ, ἐνῶ σέ βοήθεια τῆς Αὐστρίας πῆγαν οἱ Γερμανοί.

Ἔτσι ὁ πόλεμος αὐτός γενικεύθηκε τό καλοκαίρι τοῦ 1914 καί ὑπῆρξε ὁ μεγαλύτερος καί καταστρεπτικότερος ἀπὸ ὅλους τούς πολέμους, πού εἶχαν γίνει ὡς τότε. Καί εἶναι γωνστός *ὡς πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος*.

Ἀργότερα μπῆκαν στόν πόλεμο ἡ Τουρκία καί ἡ Βουλγαρία ὡς σύμμαχοι τῆς Αὐστρίας καί τῆς Γερμανίας.

Ἡ Ἑλλάδα στήν ἀρχὴ ἔμεινε οὐδέτερη. Ἀργότερα ὅμως, ὅταν ἡ Βουλγαρία καί ἡ Τουρκία βγῆκαν στόν πόλεμο μέ τό μέρος τῆς Γερμανίας καί ἡ Βουλγαρία ἐπιτέθηκε κατά τῆς Μακεδονίας, ἡ Ἑλλάδα βγῆκε ἀπὸ τήν οὐδετερότητα καί ἔλαβε μέρος στόν πόλεμο αὐτό ὡς σύμμαχος τῆς τριπλῆς Συνεννοήσεως, ἔδωξε τό βασιλιά Κωνσταντῖνο ὡς γερμανόφιλο κι ἀνέβασε στό θρόνο τό γιό του Ἀλέξανδρο. Ὁ ἑλληνικός στρατός ἐνωμένος μέ τὰ Ἀγγλικά καί Γαλλικά στρατεύματα πολέμησε μέ ἡρωισμό ἐναντίον τῶν ἐχθρικών στρατευμάτων καί βοήθησε ἀποτελεσματικά στήν κατάρρευση τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ πόλεμος αὐτός κράτησε 4 χρόνια (1914-1918). Στό τέλος οἱ Γερμανοὶ καί οἱ σύμμαχοί τους νικήθηκαν καί ἀναγκάστηκαν νά ζη-

τήσουν ειρήνη και νά δεχτοῦν τούς ὄρους τῆς *Συνθήκης τῶν Βερσαλλιών* (Νοέμβριος 1918).

Μετά τόν ὀριστικό τετραμνηστικό τοῦ πολέμου οἱ νικητρίες Δυνάμεις, πού ἀναγνώρισαν τίς θυσίες τῆς Ἑλλάδας, τῆς παραχώρησαν μέ τή *Συνθήκη τῶν Σεβρών* (Αὐγουστος 1920) ὁλόκληρη τή Θράκη ἐκτός ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη, τήν περιοχή τῆς Σμύρνης στή Μικρά Ἀσία καί τά Δωδεκάνησα, πού ἀπό τό 1912 τά κατεῖχαν οἱ Ἴταλοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ

Στίς 15 Μαΐου 1919 Ἑλληνικά στρατεύματα μέ ἐντολή τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἀποβιβάστηκαν στή Μ. Ἀσία καί κατέλαβαν τή Σμύρνη μέ τήν περιοχή της. Τήν ἐνέργεια αὐτή τῆς Ἑλλάδας ἐπικύρωσε κατόπιν ἡ συνθήκη τῶν Σεβρών.

Τή Συνθήκη τῶν Σεβρών ὅμως δέν τήν ἀναγνώρισε ὁ Τοῦρκος ἀνώτερος ἀξιωματικός Ἀτατούρκ *Μουσταφᾶ Κεμάλ*. Αὐτός ἐπαναστάτησε, ἀνέλαβε τήν Κυβέρνηση τῆς χώρας του μέ πρωτεύουσα τήν Ἄγκυρα καί ἄρχισε τόν πόλεμο κατά τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ Ἑλλάδα τότε ὑποχρεώθηκε νά ἐπιβάλλει μέ τά ὄπλα τή Συνθήκη τῶν Σεβρών. Ἔτσι ἔγινε ἡ Μικρασιατική ἐκστρατεία.

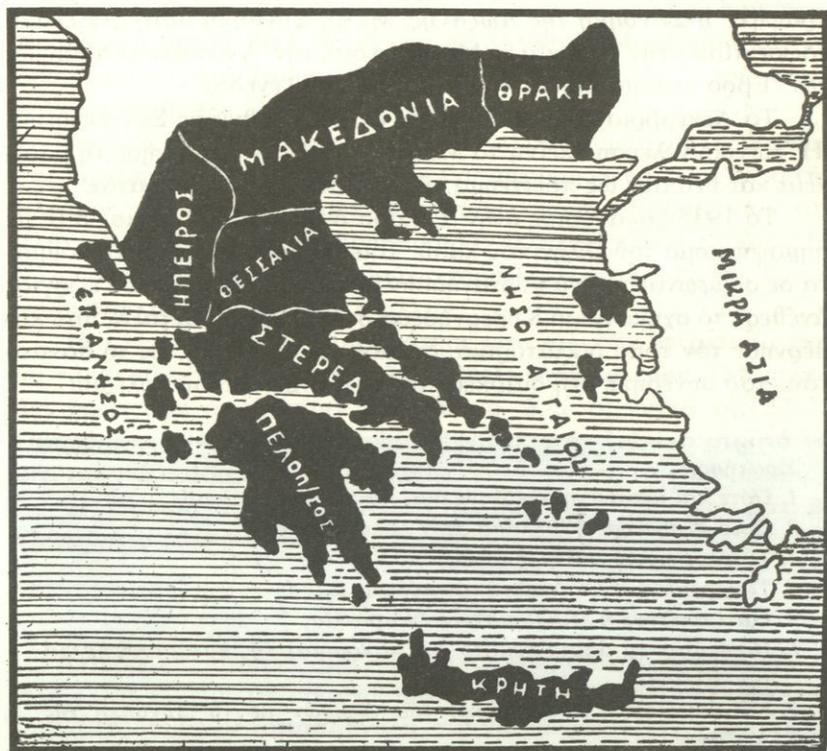
Ἡ θέση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἦταν ἀπό τήν ἀρχή δύσκολη. Ἐγινε ὅμως ἀκόμα δυσκολότερη μετά τίς ἐκλογές τῆς 1 Νοεμβρίου 1920. Στίς ἐκλογές αὐτές ἔχασε ὁ Βενιζέλος καί τήν ἐξουσία τήν πῆρε τό Λαϊκό Κόμμα. Ἡ νέα Κυβέρνηση ξανάφερε στό θρόνο τό βασιλιά Κωνσταντίνο, γιατί στό μεταξύ εἶχε πεθάνει ὁ Ἀλέξανδρος.

Οἱ σύμμαχοι δυσσαρεστήθηκαν ἀπό τήν ἐπάνοδο τοῦ Κωνσταντίνου καί ἄλλαξαν πολιτική. Ἄρχισαν νά βοηθοῦν φανερά τόν Κεμάλ. Ὁ ἑλληνικός στρατός πολέμησε καί πάλι μέ ἥρωισμό καί προχώρησε νικητής ὡς τό Σαγγάριο ποταμό, ἀφοῦ κυρίεψε τό Ἐσκι Σεχίρ, τό Ἀφιόν Καραχισάρ καί τήν Προύσα.

Κουρασμένοι όμως ο στρατός μας από τον τριετή πόλεμο και χωρίς εφόδια δεν μπόρεσε να συντρίψει το στρατό του Κεμάλ και αναγκάστηκε να υποχωρήσει στην δχυρωμένη γραμμή Έσκι Σεχίρ-Άφιόν Καραχισάρ.

Τόν Αύγουστο του 1922 ο Κεμάλ, ενισχυμένος και από τους συμμάχους, εξαπέλυσε γενική επίθεση. Ο στρατός μας δεν μπόρεσε να συγκρατήσει τη μεγάλη όρμη των Τούρκων. Νικήθηκε και μέσα στη μεγάλη σύγχυση άρχισε να φεύγει με άταξια προς τη θάλασσα.

Η καταστροφή που ακολούθησε ήταν απερίγραπτη. Χιλιάδες Έλληνες στρατιώτες σκοτώθηκαν και χιλιάδες αιχμαλωτίστηκαν. Χάσαμε όλο το πολεμικό υλικό και τα ώραία εκείνα μέρη.

Η Ελλάδα του 1923

Ἡ μεγαλύτερη ὅμως καταστροφή ὑπῆρξε ὁ ἀφανισμός τοῦ ἑλλη-
νικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐκατοντάδες ἀπό τούς Ἑλληνες
ἐκείνους σφάγησαν ἢ κατέφυγαν τελείως καταστραμμένοι στήν Ἑλ-
λάδα ὡς πρόσφυγες. Περισσότεροι ἀπό ἐνάμισι ἑκατομμύριο πρό-
σφυγες ἤρθαν στήν Ἑλλάδα.

Ἡ μεγάλη αὐτή ἐθνική συμφορά, πού μᾶς εἶναι γνωστή ὡς ἡ
«**Μικρασιατική καταστροφή**», πλήγωσε τή φιλοτιμία τοῦ Ἑθνους καί
τοῦ στρατοῦ. Πολλοί ἀξιωματικοί τότε μέ ἀρχηγούς τούς Ν. Πλαστή-
ρα καί Στυλ. Γονατᾶ ἐπαναστάτησαν. Ἀνάγκασαν τό βασιλιά Κων-
σταντίνο νά παραιτηθεῖ καί διέλυσαν τή βουλή. Στό θρόνο ἀνέβηκε ὁ
πρωτότοκος γιός του **Γεώργιος Β'** καί σχηματίστηκε Ἐπαναστατική
Κυβέρνηση.

Ἡ νέα Κυβέρνηση ζήτησε εἰρήνη καί στίς **24 Ἰουλίου 1923** ὑπο-
γράφηκε ἡ **Συνθήκη τῆς Λωζάνης**. Μέ τή Συνθήκη αὐτή ἡ Ἑλλάδα
ἔδωσε πίσω στήν Τουρκία τή Μικρά Ἀσία, τήν Ἀνατολική Θράκη ὡς
τόν Ἐβρο ποταμό καί τά νησιά Ἴμβρο καί Τένεδο.

Τό Δεκέμβριο τοῦ 1923 ἔγιναν ἐκλογές Ἑθνικῆς Συνελεύσεως.
Ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἐκείνη τό Μάρτιο τοῦ 1924 κατάργησε τή βασι-
λεία καί θέσπισε ὡς πολίτευμα τῆς Ἑλλάδας τή Δημοκρατία.

Τό 1935 ξαναγύρισε στήν Ἑλλάδα ὁ βασιλιάς Γεώργιος ὁ Β' μέ
δημοψήφισμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐπειδή ὅμως τά πολιτικά κόμμα-
τα δέ συμφωνοῦσαν νά κυβερνήσουν μέ ὁμόνοια τή χώρα ὁ Γεώργιος
ἀνέθεσε τό σχηματισμό Κυβερνήσεως στόν Ἰωάννη Μεταξᾶ, πού κυ-
βέρνησε τόν τόπο δικτατορικά, δηλαδή χωρίς Βουλή, ὡς τό θάνατό
του, πού συνέβηκε στή διάρκεια τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου.

Ἐρωτήσεις

1. Πότε καί μεταξύ ποιῶν ἐγινε ὁ α' παγκόσμιος πόλεμος;
2. Ποιά θέση πῆρε ἡ Ἑλλάδα στόν πόλεμο αὐτό;
3. Τί τέλος εἶχε ὁ πόλεμος αὐτός;
4. Τί κέρδισε ἡ Ἑλλάδα ἀπό τόν πόλεμο;
5. Γιατί ἀπέτυχε ἡ Μικρασιατική ἐκστρατεία;
6. Ποιά ἦταν τά ἀποτελέσματα τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς γιά
τήν Ἑλλάδα;
7. Νά συγκρίνετε τή Συνθήκη τῶν Σεβρῶν μέ τή Συνθήκη τῆς
Λωζάνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΟΥ 1940

1. Η 28η 'Οκτωβρίου 1940 και τό «'Οχι»

Τό Σεπτέμβριο τοῦ 1939 οἱ Γερμανοὶ μέ ἀρχηγό (φύρερ) τόν 'Αδόλφο Χίτλερ κήρυξαν τόν πόλεμο κατά τῆς Πολωνίας. Τῆ βοήθεια τῆς Πολωνίας ἀνέλαβαν ἡ 'Αγγλία καί ἡ Γαλία. Ἐτσι ξέσπασε ἡ θύελλα ἑνός νέου πολέμου, πού πολύ σύντομα ἔγινε παγκόσμιος. Ὁ δεύτερος παγκόσμιος αὐτός πόλεμος (1939-1945) ἦταν ἀσύγκριτα φρικτότερος ἀπό τόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο.

Ἡ Ἑλλάδα θέλησε νά μείνει οὐδέτερη. Ὅμως τήν ἐποχὴ ἐκείνη κυβερνοῦσε τήν Ἰταλία ὁ δικτάτορας Μπενίτο Μουσολίνι, πού ὄνειρευόταν νά κατακτήσει τίς χῶρες τῆς Ἀνατολ. Μεσογείου καί νά ἰδρῦσει μιὰ μεγάλη Ἰταλική αὐτοκρατορία. Γι' αὐτό τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1939 κατέλαβε τήν Ἀλβανία.

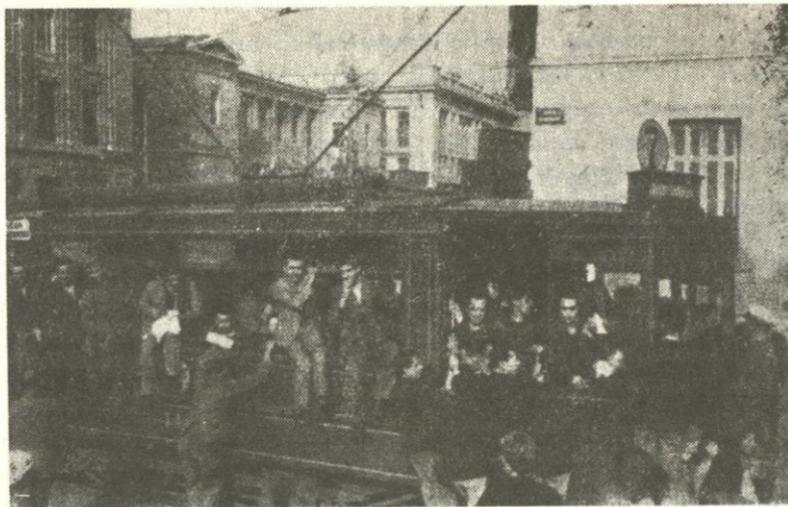
Ἀπό τό 1940, πού μπῆκε στόν πόλεμο σάν σύμμαχος τῆς Γερμανίας, ἄρχισε τίς προκλήσεις καί ζητοῦσε ἀφορμὴ νά ἐπιτεθεῖ κατά τῆς Ἑλλάδας. Τά ἰταλικά ἀεροπλάνα ἐπανειλημμένα παραβίασαν τόν ἑλληνικό ἐναέριο χῶρο καί βομβάρδισαν ἑλληνικά πλοῖα. Καί στίς 15 Αὐγούστου 1940 ἰταλικό ὑποβρύχιο τορπίλλισε στό λιμάνι τῆς Τήνου καί βύθισε τό πολεμικό μας «Ἑλλη».

Ἡ Ἑλληνική Κυβέρνηση κράτησε καί πάλι τήν ψυχραιμίαν της, γιά νά μή ρίξει τόν ἑλληνικό λαό στή θύελλα τοῦ πολέμου. Ὁ Μουσολίνι ὅμως εἶχε ἀποφασίσει τόν πόλεμο. Καί τῆ νύχτα τῆς 27-28 Ὀκτωβρίου 1940 ζήτησε νά ἐπιτρέψουμε στόν ἰταλικό στρατό νά μπῆ στήν Ἑλλάδα καί νά καταλάβει ὀρισμένα στρατηγικά σημεῖα.

Ἡ Ἑλλάδα ἀρνήθηκε μέ τό ἱστορικό της «ΟΧΙ» καί στίς 28 Ὀκτωβρίου 1940 ἡ Ἰταλία μᾶς κήρυξε τόν πόλεμο.

2. Ἡ ἑλληνικὴ νίκη

Ὁ ἥρωικός στρατός μας, ἠλεκτρισμένος ἀπό τό μεγάλο «ᾄχι», ἔτρεξε στά Ἠπειρωτικά βουνά, ὅπου οἱ λίγοι φρουροὶ τῶν συνόρων μας πολεμοῦσαν μέ αὐταπάρηση, γιά νά ὑπερασπιστοῦν τό πατριό ἔδαφος.

28 Ὀκτωβρίου 1940

Μέ γέλια καί τραγούδια τραβοῦν στό μέτωπο

Χωρίς νά φοβηθεῖ ὁ στρατός μας τό πλῆθος τοῦ ἐχθροῦ, τά μηχανοκίνητα, τά τάνκς καί τά βομβαρδιστικά του, ὄρμησε μέ τήν ξιφολόγη στά χέρια κατά τῶν Ἰταλῶν. Καί μέσα σέ λίγες ἡμέρες τό

Μάνες και αδελφές τούς συνοδεύουν

Στά Άλβανικά βουνά

θαῦμα ἔγινε. Οἱ Ἴταλοί πανικόβλητοι καί κατατσακισμένοι φεύγουν πρὸς τὴ Β. Ἠπειρο.

Οἱ νίκες ἢ μιά μετὰ τὴν ἄλλη στεφανώνουν τὰ ἑλληνικά ὄπλα καί δίνουν φτερά στοὺς θρυλικούς *τοσλιάδες μας*. Τὰ κατορθώματά τους

Οί πρώτοι τραυματίες

Στό Ἄλβανικό μέτωπο

στην Πίνδο, στόν Καλαμά, στό Μοράβα, στήν Κορυτσά, στήν Κλει-
σούρα καί στίς ἄλλες θρυλικές μάχες στήν Ἄλβανία, θά μένουν σάν
ὑπέρλαμπρα μετέωρα, πού θά φωτίζουν τούς λαούς στό δρόμο πρός
τή θυσία γιά τήν ἐλευθερία.

Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξε ὁ ἐνθουσιασμός ὁλόκληρου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὅλοι ἐργάζονταν γιὰ τὴν τελικὴ νίκη. Οἱ ἄντρες, οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά τῆς ἡρωικῆς Ἡπείρου βοηθοῦσαν τὸ στρατό μας μεταφέροντας πολεμοφόδια καὶ τρόφιμα, ὅπου δὲν μποροῦσαν νὰ φτάσουν τὰ ζῶα.

Κατάπληκτος παρακολουθοῦσε ὁ κόσμος ὁλόκληρος τὸν ἀγώνα τοῦ μικροῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Γενικὴ ἦταν ἡ ἐντύπωση ὅτι «ὄχι οἱ Ἕλληνες πολεμοῦσαν σάν ἥρωες, ἀλλὰ ὅτι οἱ ἥρωες πολεμοῦσαν σάν Ἕλληνες».

3. Ἡ Γερμανικὴ ἐπίθεση.

Ἐξὶ ὁλόκληρους μῆνες κράτησε ὁ πόλεμος στὴν Ἀλβανία καὶ οἱ Ἴταλοί κινδύνευαν νὰ ριχτοῦν στὴ θάλασσα. Ὁ Χίτλερ τότε, γιὰ νὰ σώσει τοὺς συμμάχους του, κήρυξε πόλεμο κατὰ τῆς Ἑλλάδας.

Στὶς 6 Ἀπριλίου 1941 Γερμανικὸς στρατὸς ἀνώτερος ἀριθμητικά, μέ ἄρματα μάχης, μέ ἄφθονο πολεμικὸ ὑλικὸ καὶ ἰσχυρότατη ἀεροπορία, ἐπιτέθηκε κατὰ τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὰ Βουλγαρικὰ σύνορα, πού τὰ προσάτευσαν ἐλάχιστοι στρατιῶτες.

Οἱ φρουροὶ μας ἀντιστάθηκαν μέ τὸν ἴδιο ἥρωισμό καὶ κατὰ τοῦ νέου εἰσβολέα. Οἱ μηχανοκίνητες ὁμως γερμανικὲς φάλαγγες νίκησαν τοὺς Σέρβους καὶ μπῆκαν στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ Δοϊράνη καὶ τὴ Γευγελή. Τὰ ὄχυρά μας κνκλώθηκαν καὶ οἱ γενναῖοι ὑπερασπιστὲς τους ἀναγκάστηκαν νὰ σταματήσουν κάθε ἀντίσταση. Καὶ στὶς 27 Ἀπριλίου 1941 οἱ Γερμανοὶ ὑποδούλωσαν τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ἀντίσταση κατὰ τῶν Γερμανῶν συνεχίστηκε στὴν Κρήτη ὡς τὶς 20 Μαΐου, ὅταν καὶ τὸ ἡρωικὸ αὐτὸ νησί ἔπεσε στὰ χέρια τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ.

Ὅσοι στρατὸς, ναυτικὸ καὶ ἀεροπορία σώθηκαν, πῆγαν στὴ Μέση Ἀνατολή καὶ συνέχισαν τὸν ἀγώνα στὸ πλευρὸ τῶν συμμάχων μας ὡς τὴν τελικὴ νίκη.

Ὁ πόλεμος κατὰ τῆς Ἑλλάδας καὶ ἡ ἀντίσταση τῆς Κρήτης ἀπασχόλησαν τοὺς Γερμανοὺς ὡς τὸ τέλος Μαΐου 1941. Τοῦτο εἶχε σπουδαιότατη σημασία γιὰ τὴν ἔκβαση τοῦ πολέμου, γιατί ἀνάγκασε τὸ Χίτλερ νὰ καθυστερήσει τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Ρωσίας. Τὸν ἄρχισε στὶς 22 Ἰουνίου 1941 καὶ ἔτσι δὲν πρόλαβε νὰ καταλάβει τὴ Μόσχα πρὶν ἀρχίσει ὁ βαρὺς ρωσικὸς χειμώνας.

4. Ἡ ἀντίσταση τοῦ Ἑθνους στοὺς ξένους κατακτητές

Τέσσερα περίπου χρόνια ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔμεινε κάτω ἀπὸ τὸ βαρὺ πέλμα τῶν βάρβαρων κατακτητῶν Γερμανῶν, Ἰταλῶν καὶ Βουλγάρων. Ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1941 ὡς τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1944 ἦταν τὰ χρόνια τῆς μισητῆς κατοχῆς.

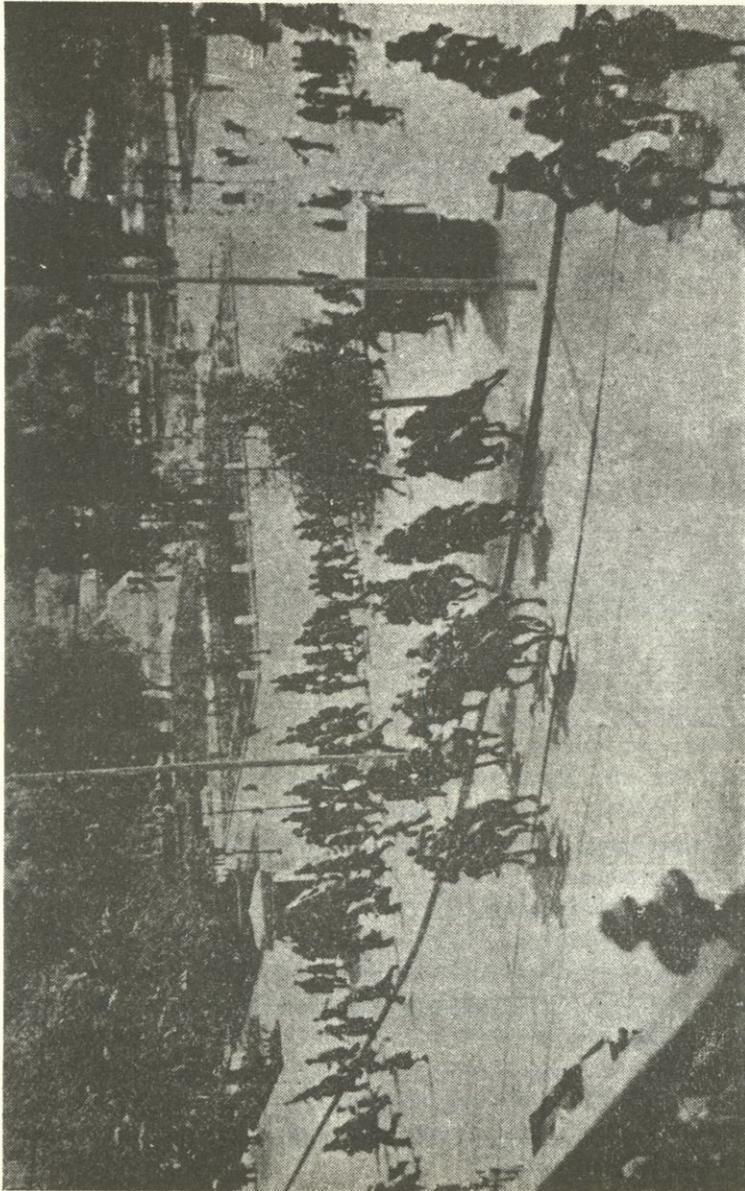
Ὁ χειμῶνας τοῦ 1941 ἦταν ἀπαίσιος. Οἱ Ἕλληνες πέθαιναν κατὰ ἑκατοντάδες στοὺς δρόμους ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὸ κρύο. Ὅσοι ἔζησαν, ἦταν ἀγνώριστοι ἀπὸ τὸν ὑποσιτισμὸ καὶ σκελετωμένοι.

Καὶ ὑπόδουλος ὅμως ὁ ἑλληνικὸς λαὸς συνέχισε τὴν ἀντίστασή του. Πολλοί, γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὰ δεινὰ τῆς τυραννίας, διέφυγαν μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς τους στὴν Αἴγυπτο καὶ συμπλήρωσαν τίς ἐκεῖ ἔνοπλες δυνάμεις. Ἔτσι σχηματίστηκαν οἱ ἑλληνικὲς ταξιαρχίες, πού δόξασαν τὰ ἑλληνικὰ ὄπλα μὲ τὰ ἥρωικά κατορθώματά τους στό

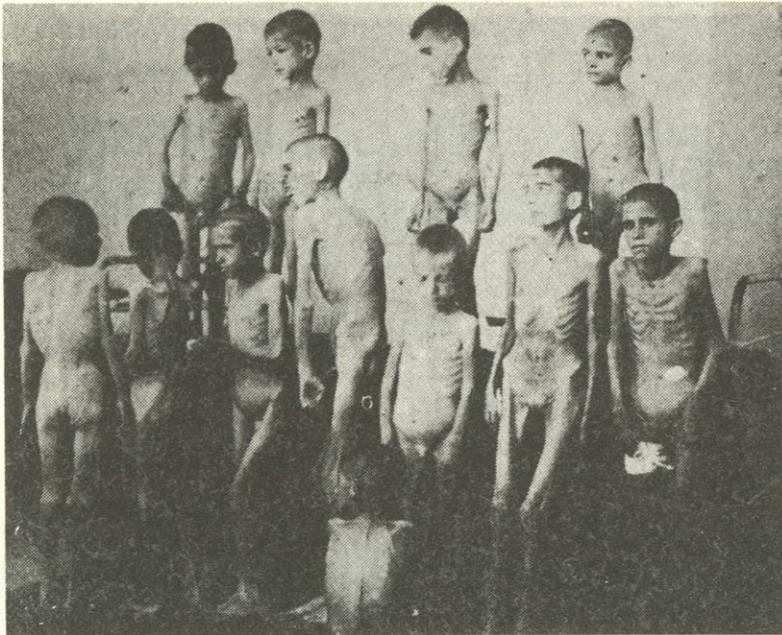

Ἡ Γερμανικὴ θηριωδία στὴν Κρήτη

Ὑστερα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Πελοπόννησο, οἱ Γερμανοὶ κατέλαβαν μὲ ἀλεξιπτωτιστές τὴν Κρήτη. Ἐπειδὴ οἱ ἀδάμαστοι Κρητικοί, ἄντρες καὶ γυναῖκες ἔκαναν ἀγρία ἀντίσταση, οἱ Γερμανοὶ τοὺς μεταχειρίστηκαν μὲ τὸ σκληρότερο τρόπο. Στὴν εἰκόνα οἱ Γερμανοὶ στρατιῶτες βλέπουν μὲ ἀπάθεια καὶ περιφρόνηση τὰ πτώματα ἐκτελεσθέντων Ἑλλήνων, ἐνῶ οἱ συγγενεῖς τους μὲ σπαραγμένη ψυχὴ πλησιάζουν γιὰ νὰ τοὺς ἀναγνωρίσουν.

*Οί βαρβαρότητες τής έχθρικῆς κατοχῆς
Τό Ιταλικό Ισπικό δρεμά πάνω στους Ἀθηναίους, πού βγήκαν στους δρόμους γιά νά
γοστᾶσουν τήν 25ῆ Μαρτίου 1943.*

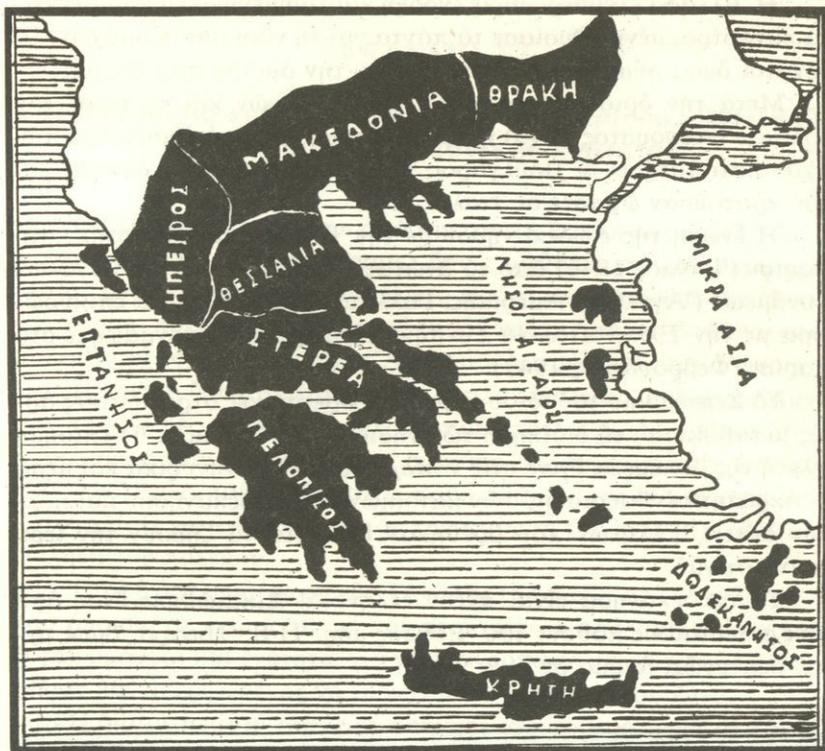
*Ἡ φρίκη τῆς πείνας. Τά σκελεθρομένη παιδιά.
Χειμῶνας τοῦ 1941-42*

ἘΛ-Ἀλαμείν τῆς Ἀφρικῆς, στό Ρίμνι τῆς Ἰταλίας καί σέ πολλές συγκρούσεις στή θάλασσα.

Ἄλλά καί στήν ὑποδουλωμένη Ἑλλάδα σχηματίστηκαν πολλές ἀνταρτικές ομάδες. Ἀνέβηκαν στά ἑλληνικά βουνά καί ἄρχισαν σκληρό ἀγώνα κατά τῶν κατακτητῶν. Ἀκόμα καί μέσα στίς πόλεις σχηματίστηκαν μυστικές πολιτικές ὀργανώσεις, πού μέ δολιοφθορές ἔφεραν φθορά στόν κατακτητή.

Οἱ σκληροί κατακτητές, γιά νά λυγίσουν τό φρόνημα τοῦ ἀδούλωτου λαοῦ μας μεταχειρίστηκαν κάθε σκληρό καί ἀπάνθρωπο μέσο: ἀρπαγές, καταστροφές, φυλακίσεις, ἀπαγχονισμούς καί τίς τρομερές ὁμαδικές ἐκτελέσεις.

Οἱ ὁμαδικές ἐκτελέσεις στά Καλάβρυτα, στό Δίστομο, στή Σπάρτη, στό Δοξάτο, στήν Ἀθήνα καί σέ ἄλλα μέρη τῆς χώρας θά μαρτυροῦν αἰώνια τί εἶναι ἱκανός νά ἀντιμετωπίσει ἕνας λαός, πού ἀγωνίζεται γιά τήν ἐλευθερία του.

Ἡ Ἑλλάδα τοῦ 1946 καί σήμερα

5. Ἡ ἀπελευθέρωση καί ἡ προσάρτηση τῆς Δωδεκανήσου

Τό 1943 οἱ Ἴταλοι ἀναγκάστηκαν νά συνθηκολογήσουν κάτω ἀπό τά σκληρά χτυπήματα τῶν συμμάχων σέ ὄλα τά μέτωπα. Τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1944 οἱ Γερμανοί ἔφυγαν ἀπό τήν Ἑλλάδα, γιατί οἱ σύμμαχοι προχωροῦσαν νικητές καί στά δύο μέτωπα: στό Δυτικό οἱ Ἀγγλοι καί Ἀμερικανοί καί στό Ἀνατολικό οἱ Ρῶσοι.

Στίς 12 Ὀκτωβρίου 1944 ἡ σημαία μας κυμάτισε καί πάλι στόν ἱερό βράχο τῆς Ἀκροπόλεως στήν Ἀθήνα καί ὀλόκληρη ἡ Ἑλλάδα πανηγύρισε μέ γιορταστικές ἐκδηλώσεις τήν ἀνάκτηση τῆς ἐλευθερίας της.

Ἡ Ἑλλάδα ἐλευθερώθηκε ἔνδοξη καί τιμημένη ἀλλά κυριολεκτικά καταστραμμένη. Θυσίασε τά πάντα γιά τή νίκη τῶν συμμάχων. Οἱ δυνατοί ὅμως σύμμαχοι δέν τῆς ἔδωσαν τήν ἀμοιβή πού τῆς ἄξιζε.

Μετά τήν ὀριστική συντριβή τῶν Γερμανῶν καί τό τέλος τοῦ πολέμου (Αὐγούστος 1945) ἡ Ἑλλάδα πῆρε πάλι τά ἐδάφη της, πού εἶχαν καταπατήσει οἱ Βούλγαροι, καί προσάρτησε τά Δωδεκάνησα πού κρατοῦσαν ὡς τότε οἱ Ἴταλοί.

Ἡ ἔνωση τῆς Δωδεκανήσου μέ τήν Ἑλλάδα ἀποφασίστηκε στό Παρίσι (Ἰούλιος 1946) ἀπό τό ἀνώτατο Συμβούλιο τῶν 4 Μεγάλων Δυνάμεων (Ἀγγλίας, Ἀμερικῆς, Γαλλίας καί Ρωσίας) καί ἐπικυρώθηκε μέ τήν Ἑλληνοϊταλική Συνθήκη εἰρήνης, πού ὑπογράφηκε στό Παρίσι (Φεβρουάριος 1947).

Τό Σεπτέμβριο τοῦ ἴδιου χρόνου οἱ Βρετανικές στρατιωτικές ἀρχές μεταβίβασαν τή διοίκηση τῶν νησιῶν στήν Ἑλλάδα. Ἡ ἐπίσημη τελετή τῆς ἑνώσεως ἔγινε στίς **7 Μαρτίου 1948** πανηγυρικά καί μέσα σέ ἀκράτητο ἐνθουσιασμό τῶν κατοίκων τῆς Δωδεκανήσου καί πολλῶν ἄλλων Ἑλλήνων πού βρέθηκαν ἐκεῖ, γιά νά ζήσουν τήν ἱερή ἐκείνη στιγμή.

Τά Δωδεκάνησα εἶναι πλέον ἐλληνικά! Δικαιώθηκε ἕνας ἀπό τούς τελευταίους πόθους τοῦ Ἕθνους μας. Ἡ Β. Ἡπειρος ὅμως μένει, δυστυχῶς, ἀκόμα σέ ξένα χέρια.

Ἐρωτήσεις

1. Γιατί ἡ Κυβέρνηση τῆς Ἑλλάδας ἀνέχτηκε τή βύθιση ἀπό τούς Ἴταλούς τοῦ πολεμικοῦ μας «Ἑλλη»;
2. Πῶς δέχτηκε ὁ ἐλληνικός λαός τόν ἱστορικό «Όχι»;
3. Γιατί οἱ ἐλληνικές δυνάμεις κατατρόπωσαν τίς πολύ ὑπέρτερες ἰταλικές;
4. Γιατί οἱ Γερμανία μᾶς κήρυξε τόν πόλεμο;
5. Τί ἐννοοῦμε ὅταν λέμε κατοχή;
6. Πῶς ἀντέδρασε ὁ ἐλληνικός λαός στήν ἐχθρική κατοχή;
7. Τί ἀντίποινα μεταχειρίστηκαν οἱ Γερμανοί, γιά νά ἐξουδετερώσουν τήν ἐλληνική ἀντίσταση;
8. Τί συμβολίζει ὁ κυματισμός τῆς ἐλληνικῆς σημαίας στήν Ἀκρόπολη;
9. Πότε ἔγινε ἡ ἔνωση τῆς Δωδεκανήσου μέ τήν Ἑλλάδα;
10. Σέ τί ὠφέλησε τούς συμμάχους ὁ ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων;

**Ἡ δοκιμασία τοῦ Ἔθνους κατά τήν περίοδο 1944-1949
καί ἡ σημασία τῆς ἐθνικῆς ἐνότητας.**

Ὁ ἑλληνικός λαός κάτω ἀπό τήν τριπλή ξενική κατοχή (Ἰταλίας-Γερμανίας-Βουλγαρίας) πέρασε, ὅπως μάθαμε, πολλές συμφορές. Μά δέ λύγισε. Διατήρησε ἀδούλωτο φρόνημα, ὀργάνωσε τήν ἐθνική ἀντίσταση, πολέμησε μέ κάθε τρόπο τόν κατακτητή καί βοήθησε στόν πόλεμο τούς συμμάχους μας (*Ἀγγλους-Ἀμερικανούς καί Ρώσους).

Ἡ ἐθνική ὁμως ἀντίσταση δέν ἔμεινε δυστυχῶς, ἐνωμένη. Ἄρχισαν προστριβές μεταξύ τῶν ἀρχηγῶν μέ ἀποτέλεσμα νά χωριστοῦν σέ παρατάξεις, πού βρίσκονταν σέ διαμάχη. Τή διαμάχη αὐτή ὑπόθαψαν, δυστυχῶς, καί οἱ σύμμαχοι, πού καθέννας τους ἐνδιαφερόταν νά ἐξασφαλίσει γιά λογαριασμό του τήν ἐπιρροή του στήν Ἑλλάδα μετά τή λήξη τοῦ πολέμου.

*Ἐτσι ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας (Ὀκτώβριος 1944) βρῆκε τό λαό χωρισμένο, σέ μιά στιγμή πού περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη χρειαζόταν ὁμόνοια καί ἐνότητα, γιά νά ἐπανορθώσει τίς καταστροφές τῆς χώρας καί ἀδερφωμένος νά συνεχίσει τό εἰρηνικό του ἔργο.

Ἡ διαίρεση αὐτή τοῦ λαοῦ ὀδήγησε στό φοβερό ἐμφύλιο πόλεμο τοῦ 1944-45 καί 1946-49. Στόν ἐμφύλιο αὐτό πόλεμο ἡ Ἑλλάδα δοκιμάστηκε πολύ. Ἄφθονο ἀδελφικό αἷμα πότισε τά ἑλληνικά χῶματα, ἀνυπολόγιστες ζημιές προξενήθηκαν στήν οἰκονομία τῆς χώρας καί ὑποδαυλίστηκαν τά μίση, πού καί σήμερα ἀκόμα ἐπηρεάζουν, δυστυχῶς, τήν ὁμαλή πολιτική ἐξέλιξη τῆς χώρας.

*Ἐπειδή ὁμως ἔχουμε πικρή πείρα γιά τά καταστρεπτικά ἀποτελέσματα τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ἔχουμε ὄλοι οἱ Ἕλληνες ὑποχρέωση, ἀπό ἀγάπη πρός τήν πατρίδα μας καί χωρίς νά λησμονοῦμε τήν ἱστορία της, νά ξεχάσουμε τίς διαφορές μας, πού μᾶς διαιροῦν ὡς λαό, καί ἐνωμένοι καί ἀδερφωμένοι νά περιφρουρήσουμε τήν ἀνεξαρτησία καί τήν ἀκεραιότητα τῆς πατρίδας μας, γιατί οἱ κίνδυνοι δέν ἐξέλιπαν.

*Ἐτσι ἐνωμένοι καί μέ ὅλες μας τίς δυνάμεις νά δουλέψουμε γιά τήν ἀνόρθωση τῆς χώρας μας καί νά πάροουμε ὡς λαός τή θέση πού μᾶς ἀνήκει ἀνάμεσα στούς πιό προοδευμένους λαούς.

Κάθε γενιά πρέπει νά παραδίνει στή νέα γενιά τήν πατρίδα ένωμένη καί εϋτυχισμένη, πού νά τή ζηλεύουν οί φίλοι καί νά τή σέβονται οί έχθροί. Τό σύνθημά μας πρέπει νά εἶναι: έργασία, ένότητα, παιδεία. Πρέπει νά κάνουμε δική μας τήν έπιστήμη καί τίς τέχνες, πού εἶναι δυό σπουδαίες δυνάμεις γιά τήν πρόοδο τοῦ ανθρώπου.

Ἄδερφωμένοι μέ τούς λαούς πού αγαποῦν τήν εἰρήνη, τή συνεννόηση καί τή συνεργασία, νά προχωρήσουμε *πρός τά έμπρός* γιά ἕνα καλύτερο μέλλον, δικό μας καί τῆς ανθρωπότητας.

Ἡ πολύχρονη καί ἔνδοξη ιστορία μας μᾶς ἐπιβάλλει μεγάλες ὑποχρεώσεις! Λαμπρό παρελθόν μᾶς ὑποχρεώνει γιά λαμπρό παρόν καί λαμπρότερο μέλλον. Ἡ ἐπιτυχία τους ὅμως προϋποθέτει ὁμόνοια καί ένότητα ὅλου τοῦ λαοῦ μας καί ἐσωτερική γαλήνη.

Ἔτσι τό Ἔθνος μας, ἀπερίσπαστο ἀπό ἐσωτερικές ἀνωμαλίες, θά μπορέσει νά βαδίσει τό δρόμο τῆς προόδου καί τῶν πεπρωμένων τῆς φυλῆς μας.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟ 19^ο καί 20^ο ΑΙΩΝΑ

α. Οικονομική ζωή

Ἡ Ἑλλάδα μετὰ τόν ὀχτάχρονο σκληρό καί ἔξαντλητικό πόλεμο μέ τούς Τούρκους βρέθηκε σέ οἰκονομική ἔξαθλίωση. Καί χρειάστηκαν σκληροί καί πολύχρονοι εἰρηνικοί ἀγῶνες, γιά νά ἀναλάβει οἰκονομικά καί νά μπορέσει νά ζήσει ὡς ἐλεύθερο κράτος.

Ἄμεσως μετὰ τήν ἀπελευθέρωση ὁ Καποδίστριας ἔλαβε μέτρα γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας, τῆς κτηνοτροφίας, τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιοτεχνίας καί βιομηχανίας. Καί μετὰ τόν Καποδίστρια οἱ διάφοροι κυβερνήτες τῆς χώρας φρόντισαν καί φροντίζουν μέ διάφορα μέσα νά πετύχουν τήν οἰκονομική ἄνοδό της.

Πρῶτα-πρῶτα φρόντισαν νά καλυτερέψουν *τή γεωργία* καλλιεργώντας συστηματικότερα τή γῆ μέ σύγχρονα ἐργαλεῖα, μέ τήν κατασκευή ἀρδευτικῶν ἔργων, μέ ἀποξηράνσεις ἐλωδῶν ἐκτάσεων, μέ λιπάσματα καί φυτοφάρμακα. Πέτυχαν ἔτσι νά παράγονται γεωργικά προϊόντα ἀρκετά ὄχι μόνο γιά τή συντήρηση τοῦ λαοῦ ἀλλά καί γιά ἔξαγωγές σέ ξένες χώρες (λάδι, καπνό, σταφίδα, ἔσπεριδοειδή κλπ.).

Παράλληλα φρόντισαν γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς *κτηνοτροφίας* μέ τή βελτίωση τῆς ράτσας τῶν αἰγοπροβάτων καί τῶν βοδιῶν γιά τήν ἀφθονότερη παραγωγή κρέατος καί γαλακτομικῶν εἰδῶν. Φρόντισαν ἐπίσης γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς *πηνοτροφίας*.

Βελτίωσαν ἀκόμα τή *βιοτεχνία* παράγοντας γουναρικά, ὕφαντά, κοσμήματα κλπ. Ἀπό τήν ἀπλή βιοτεχνία δημιουργήθηκε ἡ *βιομηχανία* καί λειτουργοῦν σήμερα σέ ὅλη τήν Ἑλλάδα ἐργοστάσια καπνοβιομηχανίας, κλωστοῦφαντουργίας, ὑαλουργίας, λιπασμάτων, χαρτοποιίας, φαρμάκων, χρωμάτων, ζάχαρης κλπ. Λειτουργοῦν ἀκόμα στή χώρα μας διυλιστήρια πετρελαίου καί πολλά ἐργοστάσια παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, πού ἄλλα' κινοῦνται μέ τή δύναμη τοῦ νεροῦ (ὑδροηλεκτρικά) καί ἄλλα μέ τή δύναμη τοῦ ἀτμοῦ (θερμοηλεκτρικά).

Γιά τήν καλύτερη *διακίνηση* τῶν προϊόντων τῆς χώρας μας καί

γιά τή μετακίνηση καί *ἐπικοινωνία* τοῦ πληθυσμοῦ κατασκευάστηκαν γεφύρια καί δημόσιοι δρόμοι διασχίζουν ὅλη τή χώρα, σιδηροδρομικές γραμμές ἐξάλλου συνδέουν τήν πρωτεύουσα τοῦ κράτους μέ τίς ἀκρότατες ἐπαρχίες του. Ἀκόμα αὐτοκίνητα, πλοῖα καί ἀεροπλάνα ἐξυπηρετοῦν τή *συγκοινωνία* στό ἐσωτερικό καί μέ τό ἐξωτερικό.

Σημαντική πρόοδο σημείωσε καί ἡ πατροπαράδοτη *ἐμπορική ναυτιλία* μας, ὥστε ἡ μικρή Ἑλλάδα νά εἶναι σήμερα ἕνα ἀπό τά τρία πρῶτα κράτη τοῦ κόσμου στή δύναμη τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ. Ἔτσι χιλιάδες ἐμπορικά καράβια μας διασχίζουν τούς ὠκεανούς φέροντας σημαντικά πλούτη στόν τόπο μας καί πολλοί Ἕλληνες ἐφοπλιστές εἶναι ἀπό τούς πλουσιότερους ἀνθρώπους τοῦ κόσμου.

Σημαντική ἀνάπτυξη σημείωσε καί τό *ἐμπόριο*. Πολλοί Ἕλληνες ἀσχολοῦνται μέ τήν ἀγορά καί τήν πώληση τῶν προϊόντων μας ὡς χονδρέμποροι ἢ μικρέμποροι. Ἄλλοι ἀπ' αὐτούς ἀσχολοῦνται μέ τίς ἐξαγωγές τῶν προϊόντων μας σέ ξένες χῶρες (ἐξαγωγικό ἐμπόριο) καί ἄλλοι ἀσχολοῦνται μέ τήν εἰσαγωγή ξένων προϊόντων στή χώρα μας (εἰσαγωγικό ἐμπόριο).

β. Πολιτιστική ζωή

Στά 400 χρόνια τῆς σκλαβιάς ἡ Ἑλλάδα ἔμεινε ἀπομονωμένη ἀπό τόν πολιτισμένο κόσμο. Τά σπουδαιότερα δημιουργήματα τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους μας ἕως τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση ἦταν τά δημοτικά τραγούδια τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδας· ἐπίσης τό Κρητικό θέατρο μέ τήν «Ἐρωφίλη» τοῦ Χορτάση καί τόν «Ἐρωτόκριτο» τοῦ Βιτσέντζου Κορνάρου.

Ἀξιόλογη πνευματική κίνηση στήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας παρουσιάξουν τά Γιάννενα μέ κυριότερο ἐκπρόσωπο τόν **Ἰωάννη Βηλαρά**, συγγραφέα καί ποιητή καί ἀπό τούς τολμηρότερους Ἕλληνες λογοτέχνες.

Στήν ἐποχή τῆς Ἐπαναστάσεως ζεῖ στή Ζάκυνθο ὁ ἐθνικός μας ποιητής **Διονύσιος Σολωμός**. Στά ποιήματά του, πού εἶναι γραμμένα σέ λαϊκή γλώσσα, βρῖσκουμε τό ἀνώτατο καλλιτεχνικό καί ἠθικό νόημα τοῦ ἀγῶνα τοῦ 1821. Τά σπουδαιότερα ἀπό τά ποιήματά του εἶναι ὁ «Ὕμνος στήν Ἐλευθερία» καί οἱ «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι».

Ἄλλοι ποιητές, σύγχρονοι τοῦ Σολωμοῦ, πού ὕμνησαν τά παθήματα καί τά ἀνδραγαθήματα τῶν ἠρωικῶν ραγιαδῶν εἶναι ὁ Ζακύν-

θινός *Ἀνδρέας Κάλβος* μέ τίς 24 ὠδές του καί ὁ Λευκαδίτης *Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης* μέ τά ὠραία ποιήματα του: ὁ «Ἀθανάσιος Διάκος», ἡ «Κυρά Φροσύνη» καί ἄλλα.

Ἄλλες μορφές τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας στή μετεπαναστατική Ἑλλάδα εἶναι ὁ Σκιαθίτης *Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης*, ὁ ἥρωικός *Λορέντζος Μαβίλης*, ὁ Κεφαλλονίτης σατυρικός ποιητής *Ἀνδρέας Λασκαράτος* καί ὁ ἐθνικός ποιητής *Κωστῆς Παλαμᾶς* μέ τά δραματικά καί λυρικά του ἔργα: ἡ «φλογέρα τοῦ βασιλιᾶ», ὁ «δωδεκάλογος τοῦ γύφτου» καί πολλά ἄλλα.

Ἀπό τούς νεώτερους Ἑλληνες ποιητές καί διηγηματογράφους σπουδαιότεροι εἶναι: ὁ *Νίκος Καζαντζάκης* μέ τά ἔργα του: «Ὀδύσεια», ὁ «Χριστός ξανασταυρώνεται», ὁ «Καπετάν Μιχάλης», «βίος καί πολιτεία τοῦ Ἀλέξη Ζορμπᾶ καί ἄλλα. Ἐπίσης: ὁ *Ἄγγελος Σικελιανός*, ὁ *Κωνσταντῖνος Καβάφης* καί ὁ *Γιῶργος Σεφέρης*, λυρικός στοχαστής καί ὑμνητής τῆς ἐλευθερίας πού τιμήθηκε μέ τό βραβεῖο Νόμπελ, καί πολλοί ἄλλοι.

Παράλληλα καλλιιεργήθηκαν στήν ἐλεύθερη Ἑλλάδα οἱ φυσικές καί θεωρητικές ἐπιστῆμες, ἡ γλωσσολογία, ἡ ἱστορία, ἡ ἀρχαιολογία, ἡ φιλοσοφία καί ἡ λαογραφική ἔρευνα μέ κυριότερο δημιουργό της τό *Νικόλαο Πολίτη*.

Τήν ἐποχή αὐτή ἀναπτύχθηκε καί ἡ *ζωγραφική* μέ κυριότερους ἐκπροσώπους τό *Νικόλαο Γύζη*, τό *Νικηφόρο Λύτρα*, τόν *Κωνσταντῖνο Βολονάκη* καί τόν *Κωνσταντῖνο Παρθένη*, πού ξεχώρισε περισσότερο ἀπό τούς παλαιότερους ζωγράφους τοῦ αἵωνα μας.

Στή *γλυπτική* διακρίθηκε ὁ Τηνιακός *Γιαννούλης Χαλεπᾶς*, πού εἶχε τή δύναμη νά συλλαμβάνει καί νά ζωντανεύει τά ἔργα του, ὅπως εἶναι ἡ «Κοιμωμένη τοῦ Χαλεπᾶ» στό Πρῶτο Νεκροταφεῖο τῆς Ἀθήνας.

Στήν *ἀρχιτεκτονική* ἀναφέρουμε σάν ἐκπρόσωπό της τό *Σταμάτη Κλεάνθη* μέ κυριότερο ἔργο του τό «παλάτι τῆς δούκισσας τῆς Πλακεντίας», σημερινό Βυζαντινό μουσεῖο.

Ἀκόμα ἡ ἀνάπτυξη τῶν μέσων ἐπικοινωνίας τῶν ἀνθρώπων, ὅπως εἶναι τό *ραδιόφωνο* καί ἡ *τηλεόραση*, βοηθοῦν πάρα πολύ στήν ἐξέλιξη καί πρόοδο στούς διάφορους τομεῖς τοῦ πολιτισμοῦ. Πολύ βοηθεῖ σέ τοῦτο καί ὁ *κινηματογράφος*.

Τέλος καί ἡ νεοελληνική *μουσική* δέν ἔμεινε πίσω μέ κύριο ἐκ-

πρόσωπο τόν Έπτανήσιο Σπύρο Σαμάρα καί τό Μανόλη Καλομοίρη, πού δημιούργησε τή «Νεοελληνική έθνική σχολή». Από τότε ή νεοελληνική μουσική πήρε έλληνικό χαρακτήρα καί άρχισε νά έμπνέεται από τήν έλληνική παράδοση.

Γενικά ή Έλλάδα στά 150 περίπου χρόνια ελεύθερης ζωής κατόρθωσε νά σημειώσει σημαντική πρόοδο στόν οικονομικό καί στόν πολιτιστικό τομέα. Καί μέ τήν εργατικότητα τοῦ λαοῦ της θά μπορέσει νά εξασφαλίσει οικονομική άνεση καί νά παρακολουθεῖ τά επιτεύγματα καί τή ζωή τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, πού ἔχει τίς ρίζες του στόν άρχαίο έλληνικό πολιτισμό.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Τό Έλληνικό Έθνος έχει ιστορική ζωή 4.000 χρόνων περίπου. Μπορούμε νά τή χωρίσουμε σέ τρεῖς περιόδους, πού καθεμιά της έχει ιδιαίτερα γνωρίσματα καί ιδιαίτερη σημασία γιά τή ζωή τῆς ἀνθρωπότητας. Δηλαδή:

α) Στήν Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας

Ἡ ιστορική αὐτή περίοδος ἀρχίζει ἀπό τούς ἀρχαιότατους χρόνους καί φτάνει ὡς τήν ἐποχή πού ἐπικράτησε ὁ Χριστιανισμός καί ὀνομάζεται *περίοδος τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Ἱστορίας ἢ Ἀρχαιότητα*.

Στήν περίοδο αὐτή δημιουργήθηκε ὁ λαμπρότατος Ἑλληνικός πολιτισμός (ὁ *Κρητομυκηναϊκός πολιτισμός*). Ἐγιναν ἀκόμη νικηφόροι πόλεμοι ἐναντίον τῶν Περσῶν, στούς ὁποίους οἱ Ἕλληνες κατατρόπωσαν τίς πολυάριθμες Περσικές στρατιές στό Μαραθώνα, στή Σαλαμίνα καί στίς Πλαταιές καί μᾶς ἄφησαν ἀθάνατα παραδείγματα ἡρωισμοῦ καί αὐτοθυσίας.

Ὑστερα ἀπό τούς πολέμους αὐτούς δημιουργήθηκε νέος Ἑλληνικός πολιτισμός μέ κέντρο τήν Ἀθήνα, πού τά καλλιτεχνήματα καί τά συγγράμματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης θαυμάζονται καί σήμερα ἀπ' ὅλο τόν κόσμο. Ἡ ἐποχή αὐτή εἶναι γνωστή ὡς *χρυσός αἰώνας ἢ αἰώνας τοῦ Περικλή*.

Τόν πολιτισμό αὐτό ἀργότερα μετέφερε καί διέδωσε ὡς τά βάθη τῆς Ἀσίας ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος.

Ὅταν ἀργότερα ἡ Ἑλλάδα ὑποτάχθηκε στούς Ρωμαίους, ὁ πολιτισμός αὐτός μεταφέρθηκε στήν Εὐρώπη καί ἀποτελέσε τή βάση τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ.

β) Στήν Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας

Ἡ περίοδος αὐτή ἀρχίζει ἀπό τότε πού διαιρέθηκε τό Ρωμαϊκό κράτος ἀπό τό Μέγα Θεοδόσιο σέ Ἀνατολικό καί Δυτικό καί φτάνει ὡς τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπό τούς Τούρκους (395-1453 μ.Χ.). Στό διάστημα αὐτό ἔγιναν σκληροί ἀγῶνες μέ βάρβαρους

λαούς για τή διάσωση τοῦ πολιτισμοῦ καί τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὅταν τέλος ὁ πορθητής σουλτάνος Μωάμεθ Β' ἔβαλε τέρμα στή μακραιώνη καί ἔνδοξη αὐτή ιστορική περίοδο καί οἱ Ἕλληνες σοφοί διέφυγαν στή Δύση, μετέφεραν ἐκεῖ καί τά φῶτα τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καί βοήθησαν στήν Ἀναγέννηση τῆς Εὐρώπης.

γ) Στήν Ἱστορία τῆς Νεώτερης Ἑλλάδας

Οἱ Ἕλληνες ἔμειναν ὑποδουλωμένοι στούς Τούρκους 400 περίπου χρόνια. Στό διάστημα τοῦτο ὄχι μόνο διατήρησαν τή γλώσσα καί τή θρησκεία τους, ἀλλά καί σφυρηλάτησαν τήν ἀπόφαση νά πάρουν τά ὄπλα, γιά νά ζητήσουν τή λευτεριά τους.

Ἔτσι μέ τήν πίστη στό Θεό καί τήν ἀγάπη στήν πατρίδα ἄρχισαν τό 1821 τόν ἱερό γιά τή λευτεριά τους ἀγώνα.

Ὑστερα ἀπό ἐννιάχρονους μεγάλους καί σκληρούς ἀγῶνες κατόρθωσαν νά λευτερώσουν ἕνα μικρό τμήμα τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, πού ἀποτέλεσε τό πρῶτο Ἑλληνικό κράτος τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Ἔτσι ἀναγεννήθηκε ἡ αἰώνια Ἑλληνική φυλή.

Τό μικρό αὐτό κράτος κατόρθωσε σιγά-σιγά μέ τούς ἀγῶνες του νά λευτερώσει τούς ὑπόδουλους ἀδερφοῦς καί νά μεγαλώσει στά σημερινά του ὄρια.

Κατόπιν οἱ Ἕλληνες πῆραν τό ἀλέτρι στά χέρια τους καί καλλιέργησαν τήν ἐλεύθερη Ἑλληνική γῆ καί ἀνανέωσαν τό μακραιώνα πολιτισμό τους μέ τά εἰρηνικά τους ἔργα, προσηλωμένοι πάντοτε στά μεγάλα ἰδανικά τῆς **Ἐλευθερίας** καί τῆς **Πατρίδας**.

Καί ὅταν στά τελευταῖα χρόνια οἱ ἰσχυροί τῆς γῆς στίς 28 Ὀκτωβρίου 1940 θέλησαν νά καταλύσουν τίς ἐλευθερίες μας, δλόκληρο τό Ἔθνος σάν ἕνας ἄνθρωπος ἀπάντησε τό ὑπερήφανο «**Ὅχι**», ὅπως ἀκριβῶς ἄλλοτε ἀπάντησε ὁ Λεωνίδας στούς Πέρσες (480 π.Χ.) καί ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος στό Μωάμεθ Β' (1453 μ.Χ.).

Ἔτσι δημιουργήθηκε ἡ Νεώτερη Ἑλληνική Ἱστορία, πού φανερῶνει σέ ὄλο τόν κόσμο ὅτι: **Ἡ ΕΛΛΑΔΑ δέν πεθαίνει ποτέ! Ζεῖ καί θά ζεῖ πάντοτε ΕΝΔΟΞΗ ΚΑΙ ΤΙΜΗΜΕΝΗ!**

Καί τώρα ἡ σημερινή Ἑλλάδα, ἐλεύθερη καί ἀφοσιωμένη στά εἰρηνικά της ἔργα, ἀγωνίζεται ἐργαζόμενη μέ φιλοτιμία νά καλυτερέψει τόν πολιτισμό της καί νά προαγάγει τό κοινωνικό καί βιοτικό της ἐπίπεδο· καί ἐκσυγχρονίζοντας τή βιομηχανία της νά ζήσει εἰρηνικά

καί ἀδελφωμένα μέ τούς γύρω της Βαλκανικούς, Εὐρωπαϊκούς καί ἄλλους λαούς.

Τό ἔργο αὐτό τό ἔφεραν ὡς ἐδῶ οἱ παλαιότερες γενεές μέ πάρα πολλές δυσκολίες καί τό ἐμπιστεύονται στίς νεότερες γενεές νά τό συνεχίσουν καί νά τό συμπληρώσουν. Αὐτή εἶναι ἡ ἐπιταγή τῆς Πατριδας μας, πού ὀφείλουμε νά τήν ἀγαπᾶμε καί νά τήν ὑπερασπιζόμαστε μέ ὄλες μας τίς δυνάμεις, γιατί ἀπό τήν εὐημερία της ἐξαρτᾶται καί ἡ δική μας εὐημερία καί προκοπή.

ΠΗΓΕΣ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Κ. Παπαρηγοπούλου: Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους
2. Σπ. Τρικούπη: Ἱστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως
3. Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν: Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους
4. Διον. Κόκκινου: Ἱστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως
5. Δ. Ζακυθηνοῦ: Ἡ τουρκοκρατία
6. Ε. Ἀνδρουλιδάκη: Ἑλλην. Ἐπανάστασις καί Εὐρωπαϊκή Ἱστορία
7. Ε. Πρωτοψάλτη: Εἰδικά θέματα Ἱστορίας
8. Ε. Πρωτοψάλτη: Πολιτική Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος
9. Α. Δασκαλάκη: Ἡ ἔναρξη τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας
10. Α. Φραντζῆ: Ἐπιτομή τῆς Ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος
11. Ι. Φιλίμωνος: Ἱστορικό Δοκίμιο περί τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως
12. Χρ. Περαιβοῦ: Ἱστορία τοῦ Σουλίου
13. Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ: Ἀπομνημονεύματα
14. Ν. Σπηλιᾶδη: Ἀπομνημονεύματα
15. Α. Φραντζῆ: Ἀπομνημονεύματα
16. Φ. Χρυσανθοπούλου-Φωτάκου: Ἀπομνημονεύματα
17. Ν. Κασομούλη: Ἀπομνημονεύματα ἢ Ἐνθυμήματα
18. Στρατηγοῦ Μακρυγιάννη: Ἀπομνημονεύματα
19. Ἐγκυκλοπ. Λεξικό «ΗΛΙΟΥ»

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

- 1453 (Μαΐου 29) Ἐπίλυση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Τούρκους
- 1770 Τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τῶν Ἑλλήνων - ἀδελφοὶ Ὁρλώφ
- 1774 Συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζή
- 1790 Τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ τοῦ Γεωργίου Ἀνδρούτσου
- 1798 Θάνατος τοῦ Ρήγα Φεραίου
- 1803 Καταστροφή τοῦ Σουλίου
- 1814 Ἰδρυση τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας
- 1821 (Φεβρουαρίου 24) Κήρυξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως ἐπὶ Μολδοβλαχία
- 1821 (Μαρτίου 21) Κήρυξη τῆς Ἐπανάστασεως ἐπὶ Καλάβρυτα
- 1821 (Μαρτίου 23) Ἀπελευθέρωση τῆς Καλαμάτας
- 1821 (Μαρτίου 25) Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ὑψώνει τὴ σημαία τῆς Ἐπανάστασεως ἐπὶ Πάτρα
- 1821 (Ἀπριλίου 10) Ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄
- 1821 (Ἀπριλίου 23) Ὁ μαρτυρικός θάνατος τοῦ Ἀθανασίου Διάκου
- 1821 (Μαΐου 8) Ἡ μάχη ἐπὶ Χάνι τῆς Γραβιάς
- 1821 (Μαΐου 12 καὶ 13) Ἡ μάχη ἐπὶ Βαλτέτσι
- 1821 (Ἰουνίου 7) Ἡ καταστροφή τοῦ Ἱεροῦ Λόχου ἐπὶ Δραγατσάνι
- 1821 (Σεπτεμβρίου 23) Ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς
- 1822 (Ἰανουαρίου 1) Ἡ Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἐπιδαύρου (Α΄ Ἐθνικὴ Συνέλευση)
- 1822 (Ἀπριλίου 6 καὶ 7) Καταστροφή τῆς Χίου
- 1822 (Ἰουνίου 6-7) Πυρπόληση τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδας ἀπὸ τὸν Κανάρη
- 1822 (Ἰουλίου 4) Ἡ μάχη ἐπὶ Πέτα
- 1822 (Ἰουλίου 26) Ἡ μάχη ἐπὶ Δερβενάκια
- 1822 (Ὀκτωβρίου 25) Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου
- 1823 (Μαρτίου 29) Β΄ Ἐθνικὴ Συνέλευση ἐπὶ Ἄστρος
- 1824 (Ἀνοιξη) Ἐπέμβαση τῆς Αἰγύπτου καὶ καταστολὴ τῆς ἐπανάστασεως ἐπὶ Κρήτη
- 1824 (Ἀπριλίου 7) Θάνατος τοῦ λόρδου Βύρωνα
- 1824 (Ἰουνίου 4) Καταστροφή τῆς Κάσου
- 1824 (Ἰουνίου 22) Καταστροφή τῶν Ψαρῶν
- 1824 (Αὐγούστου 29) Ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντα
- 1825 (Φεβρουαρίου 12) Ἀπόβαση τοῦ Ἰμβραήμ ἐπὶ Πελοπόννησο

- 1825 (Ἀπριλίου 20) Δεύτερη Πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου
 1825 (Μαΐου 20) Ἡ μάχη στό Μανιάκι. Θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα
 1826 (Ἀπριλίου 6) Γ' Ἐθνική Συνέλευση στήν Ἐπίδαυρο
 1826 (Ἀπριλίου 10-11) Ἐξοδος τοῦ Μεσολογγίου
 1827 (Μαρτίου 19) Δ' Ἐθνική Συνέλευση στήν Τροιζήνα
 1827 (Ἀπριλίου 23) Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη
 1827 (Ἀπριλίου 24) Ἡ μάχη τοῦ Φαλήρου
 1827 (Ἰουλίου 6) Ἡ Ἰουλιανή σύμβαση τοῦ Λονδίνου
 1827 (Ὀκτωβρίου 8) Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου
 1828 (Ἰανουαρίου 7) Κάθοδος τοῦ Καποδίστρια στήν Ἑλλάδα
 1828 (τέλη Σεπτεμβρίου) Ἐκδίωξη τοῦ Ἰμβραήμ ἀπό τήν Ἑλλάδα
 1829 (Σεπτεμβρίου 12) Ἡ μάχη τῆς Πέτρας καί τό τέλος τῆς Ἐπανάστασως
 1830 (Ἰανουάριος) Ἡ ἀναγνώριση τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας
 1831 (Σεπτεμβρίου 27) Δολοφονία τοῦ Καποδίστρια
 1864 (Μάρτιος) Ἐνωση τῆς Ἐπτανήσου μέ τήν Ἑλλάδα
 1866 (Νοεμβρίου 8) Ἡ Κρητική ἐπανάσταση καί τό ὀλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου
 1881 (Μάρτιος) Ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλίας
- 1902-1908 Μακεδονικός ἀγώνας
 1904 (Ὀκτωβρίου 13) Θάνατος τοῦ Παύλου Μελά
 1912-1913 Βαλκανικοί πόλεμοι
 1914-1918 Α' Παγκόσμιος πόλεμος
 1922 (Αὔγουστος) Μικρασιατική καταστροφή
 1940 (Ὀκτωβρίου 28) Ἡμέρα τοῦ ἱστορικοῦ «ΟΧΙ». Ἑλληνοϊταλικός πόλεμος
 1941 (Ἀπριλίου 27) Ἐποδούλωση τῆς Ἑλλάδας στούς Γερμανούς καί Ἰταλούς
 1944 (Ὀκτωβρίου 12) Ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας
 1948 (Μαρτίου 7) Ἐνωση τῆς Δωδεκανήσου μέ τήν Ἑλλάδα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σελίδα

5-6

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1453-1821)
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

1. 'Η 'Οθωμανική αὐτοκρατορία	7-8
2. Δεινοπαθήματα τοῦ ὑπόδουλου 'Ελληνισμοῦ	8-13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

1. 'Η 'Εκκλησία	14-15
2. Οἱ 'Ελληνικές Κοινότητες	15-17
3. Φαναριῶτες, Μεγάλοι διερμηνεῖς καὶ ἡγεμόνες τῆς Μολδο-βλαχίας	18-19
4. Οἱ ἔνοπλες δυνάμεις ξηρᾶς τοῦ ὑποδούλου 'Ελληνισμοῦ	19-23
5. Σουλιῶτες, Μανιάτες, Σφακιανοί	24
6. 'Η 'Ελληνική Ναυτιλία	25-26
7. Οἱ πνευματικές δυνάμεις τοῦ 'Ελληνισμοῦ	26-29
8. 'Αδαμάντιος Κοραΐς	29-31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Η ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

1. 'Η ἰδέα τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ 'Εθνους	32-33
2. Τά κυριότερα ἐπαναστατικά κινήματα τῶν 'Ελλήνων	33-37
3. Ρήγας Φεραῖος	37-41
4. 'Η Φιλική 'Εταιρεία καὶ τό ἔργο της	41-45
5. Οἱ ἀγῶνες τῶν σουλιωτῶν ἐναντίον τοῦ 'Αλή πασᾶ	45-54

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑ

1. 'Αλέξανδρος 'Υψηλάντης	55-56
2. 'Αποτυχία τῆς 'Επαναστάσεως στή Μολδοβλαχία	57-59

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'
Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΑ

1. 'Η κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως στήν Πελοπόννησο	60-64
2. 'Η κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως στή Στερεά Ἑλλάδα	64-66
3. 'Η Ἐπανάσταση στά νησιά	66-68
4. 'Η Ἐπανάσταση στή Μακεδονία	69-70
5. Ἀντίποινα τῶν Τούρκων (σφαγές καί ἀπαγχονισμός τοῦ Πατρι-
άρχου)	70-73

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'
ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. 'Ο Δημήτριος Ὑψηλάντης	74-76
2. Ἡ μάχη στό Βαλτέτσι καί ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτοῦσας	76-79
3. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης	79-81
4-5. Ἡ μάχη τῆς Ἀλαμάνας-Ἀθανάσιος Διάκος	82-85
6-7. Τό Χάνι τῆς Γραβιάς-Ὀδυσσεύς Ἀνδρουτσός	85-88

- ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'
1. Ἀγῶνες στή θάλασσα (καταστροφή τῆς Χίου)	89-95
2. Κων. Κανάρης	95-97

- ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'
'Εκστρατεία καί καταστροφή τοῦ Δράμαλη στά Δερβενάκια	97-102

- ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'
1. Ἡ μάχη στό Πέτα	103-105
2. Ἡ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου	105-106
3. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης καί ὁ ἥρωικός θάνατός του	106-108

- ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'
1. Σύμπτυξη Τουρκίας καί Αἰγύπτου	109-110
2. Ἀγῶνες στή θάλασσα: α) Ὑποταγή τῆς Κρήτης - καταστροφή
τῆς Κάσου, β) Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν, γ) Ἡ Ναυμαχία τοῦ
Γέροντα	110-114
3. Ἀνδρέας Μιαούλης	114-115

- ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η'
1. Ὁ Ἴμβραῆμ ἀποβιβάζεται στήν Πελοπόννησο	116-117
2. Ἡ μάχη στό Μανιάκι καί ὁ ἥρωικός θάνατός τοῦ Παπαφλέ-
σα	117-118
3. Ὁ Ἴμβραῆμ προχωρεῖ στό ἐσωτερικό τῆς Πελοποννήσου	119-120

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ'

Δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου - ήρωική έξοδος 121-127

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι'

1. 'Ο 'Ιμβραήμ επιστρέφει στην Πελοπόννησο και ό Κιουταχής κυριεύει την 'Αθήνα 128
- 2-3 Γεώργιος Καραϊσκάκης και ό θάνατός του 128-132
4. 'Η μάχη του Φαλήρου 132-134

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ'

1. 'Ο Φιλελληνισμός στην Εύρώπη. Φιλέλληνες αγωνιστές 135-136
2. 'Ο λόρδος Βύρων 136-138

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΒ'

1. 'Η επέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων 139-140
2. 'Η Ναυμαχία του Ναυαρίνου 140-142
3. 'Εκδίωξη του 'Ιμβραήμ από την 'Ελλάδα 142-143

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΓ'

Οί 'Εθνικές Συνελεύσεις των 'Ελλήνων κατά την 'Επανάσταση 144-147

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΔ'

1. 'Ο Καποδίστριας Κυβερνήτης της 'Ελλάδας 148-149
2. Τό έργο του Καποδίστρια 149-150
3. Τό τέλος της 'Επανάστασεως 150-151
4. 'Η αναγνώριση της 'Ελληνικής ανεξαρτησίας 151-153
5. Τό τέλος του Καποδίστρια 153-155

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΕ'

Διδάγματα από την ιστορία της 'Ελλην. 'Επανάστασεως 156-157

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΔΙΑΔΟΧΙΚΕΣ ΕΠΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝ. ΚΡΑΤΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

1. 'Η ένωση της 'Επτανήσου με την 'Ελλάδα 158-159
2. 'Η Κρητική επανάσταση και τό όλοκαύτωμα του 'Αρκαδίου 159-160
3. 'Η απελευθέρωση της Θεσσαλίας 160-162
- 4-5. 'Ο Μακεδονικός αγώνας - Παύλος Μελάς 162-164

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'
 Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ
 ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ ΤΟΥ ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΥΣ:

1. 'Η επανάσταση του 1909	165
2. 'Ο α' Βαλκανικός πόλεμος (μέ τούς Τούρκους)	165-168
3. 'Ο β' Βαλκανικός πόλεμος (μέ τούς Βουλγάρους)	168-170

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

'Η 'Ελλάδα καί ό πρώτος παγκόσμιος πόλεμος	171-172
--	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

'Η έκστρατεία τής Μ. 'Ασίας	172-174
-----------------------------	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

1. 'Η 28η 'Οκτωβρίου 1940 καί τό «'Οχι»	175
2. 'Η 'Ελληνική νίκη	175-179
3. 'Η Γερμανική επίθεση	179
4. 'Η αντίσταση του 'Εθνους στους ξένους κατακτητές	180-182
5. 'Η άπελευθέρωση καί ή προσάρτηση τής Δωδεκανήσου	183-184

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

'Η δοκιμασία του 'Εθνους κατά τήν περίοδο 1944-1949 καί ή σημασία τής 'Εθνικής ένότητας	185-186
---	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'

Οίκονομική καί πολιτιστική ζωή τής 'Ελλάδας στό 19 ^ο καί 20 ^ο αιώνα	187-190
---	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η'

Γενική έπισκόπηση τής 'Ελληνικής 'Ιστορίας	191-193
Πηγές πού χρησιμοποιήθηκαν	193
Χρονολογικός πίνακας	194-195

024000019707

ΕΚΔΟΣΗ Α' 1979 (VII) ΑΝΤΙΤΥΠΑ 230.000 ΣΥΜΒΑΣΗ 3222/14-5-79.

ΕΚΤΥΠΩΣΗ — ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ Ι. ΔΙΚΑΙΟΣ Α.Ε.

